

Β

ΛΟΓΟΙ

ΠΡΟΕΔΡΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

A. X. ΒΟΥΡΝΑΖΟΥ*

Ἀπὸ τῆς παρουσίας συνεδρίας, Κύριοι Συνάδελφοι, ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν εἰσέρχεται, λειτουργικῶς τοῦλάχιστον, εἰς τὸ ἕβδομον αὐτῆς ἔτος, ὅπερ θερμοῶς τῇ ἐπεύχομαι νὰ διέλθῃ ἐν εὐτυχίᾳ καὶ εὐφορίᾳ. Κατὰ τὸ ἐπικρατήσαν ἔθος θὰ ἔπρεπε καὶ ἐπισήμως σήμερον νὰ τελεσθῇ ἡ ἐγκατάστασις τῶν ἐπετείων ἀκαδημαϊκῶν ἀρχῶν, προέδρου, ἀντιπροέδρου καὶ εἰσερχομένων ἐν τῇ Συγκλήτῳ μελῶν. Θὰ ἔπρεπε ὁ πρόεδρος τοῦ λήξαντος ἔτους νὰ εἰσαγάγῃ ἐν ἀρχῇ τὸν πρόεδρον τοῦ ἀρξαμένου.

Ἡ φορὰ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἠθέλησε νὰ μὲ στερήσῃ τῆς χαρᾶς τοῦ νὰ παραλάβω τὸ προεδρικὸν σκήπτρον ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ κ. Γεωργίου Στρέϊτ, καὶ νὰ μὲ ὑποχρέωσῃ πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς Ὑμετέρας θελήσεως νὰ ἐγκαταστήσω αὐτὸς ἑαυτόν. Ἡ ψῆφος δι' ἧς διεδηλώθη ἡ ἐπιθυμία Σας, ὅπως μοι διαπιστευθῆτε τὸ ἀνώτατον ἐν τῇ χώρᾳ ἐπιστημονικὸν ἀξίωμα μοι περιποιεῖ μεγίστην τιμὴν καὶ ἡ εὐμενὴς περὶ ἐμοῦ κρίσις Σας μὲ συγκινεῖ μέχρι βαθμοῦ, τὸν ὅποιον δὲν δύναμαι διὰ λόγων νὰ παραστήσω.

Εἰς μάτην ἀνεξήτησα καὶ σήμερον ἐν τῇ χρυσοστόλῳ ταύτῃ αἰθούσῃ τὸν μέχρι χθὲς Πρόεδρον ἡμῶν, τὸν ἀνθρωπινὸν μὲ τὴν ἔκφρασιν τῆς καλωσύνης, τοὺς τρόπους τῆς εὐγενείας, τὸ βλέμμα τὸ εἰλικρινές, τὸ μείλιχον, τὸ θωπεῦον. Καὶ ἡ φαντασία μου μὲ ἔφερε ταχέως πρὸς ἤρεμον περιβάλλον ἕξω τῆς πόλεως ὡς κομιστὴν τοῦ ἐγκαρδίου χαριετισμοῦ καὶ τῶν διακαῶν εὐχῶν τῆς Ἀκαδημίας.

Μετὰ τοῦ κ. Γεωργίου Στρέϊτ μὲ συνδέει ἡ ὠραία ἀνάμνησις στενῆς συνεργασίας καὶ ἀκραιφνοῦς φιλίας τῶν γονέων μας, φιλίας δὲ σπανίας, ἣτις σήμερον μόνον ὡς παράδειγμα δύναται νὰ ἀναφέρηται. Οἱ υἱοὶ τῶν φίλων καίπερ διάφορον λαβόντες κατεύθυνσιν δὲν ἐλησμόνησαν, δὲν ἐπαύσαντο ἀγαπώμενοι, καὶ ἐγὼ ἠσθάνθημι ἡμέραν τινὰ ἀληθῶς εὐτυχεῖς στιγμὰς ἐπαναβλέπων, ὡς συνάδελφον πλέον, τὸν κ. Γεώργιον Στρέϊτ ἐν τῷ πνευματικῷ τούτῳ Ναῶ.

* Συνεδρία τῆς 14 Ἰανουαρίου 1932.

Τὴν περίοπτον ἐπιστημονικὴν δρᾶσιν τοῦ συναδέλφου ἡμῶν δὲν εἶμαι ἀρμόδιος νὰ ἀναπτύξω ἐξ ἄλλου δὲ περὶ αὐτῆς ἀναλυτικῶς καὶ διὰ τῆς διακρινούσης αὐτοῦς σοφίας ἔσχον ἀφορμὴν νὰ ὀμιλήσωσιν ἐν τῇ αἰθούσῃ ταύτῃ οἱ εἰδικοί ἡμῶν συνάδελφοι, ὀφείλω ὅμως νὰ εἶπω ὅτι διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς του ἀξίας καὶ τῆς εὐγενοῦς προθυμίας πρὸς πολιτικὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς Πατρίδος ὁ κ. Στρέϊτ διεκρίθη ὡς τε καθηγητῆς καὶ ὡς δημόσιος ἀνὴρ καὶ ὡς διπλωμάτης, ἐμφορούμενος πάντοτε ἀπὸ ἐν ὑψηλὸν αἶσθημα ἀμιγῆς καὶ ἀγνόν, τὸ αἶσθημα τοῦ θερμοῦ του πατριωτισμοῦ. Εἶναι δ' εἰσέτι ζωηρὰ ἢ ἐξαίρετος ἐντύπωσις, ἣν ἐνεποίησαν εἰς ὄλους ἡμᾶς αἱ δύο σπουδαιόταται αὐτοῦ μελέται αἱ ἀνακοινωθεῖσαι εἰς τὴν Ἀκαδημίαν καὶ ὧν ἡ μὲν μία ἢ ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ αὐτοῦ ἀφεώρα εἰς τὸ φλέγον σύγχρονον θέμα τῆς καταργήσεως τῶν ἀντεκδικήσεων ἐν τῷ διεθνῇ δικαίῳ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ συμφώνου τοῦ Κέλλογγ, ἡ δὲ ἑτέρα — γενομένη κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ ἐορτασμοῦ τῆς ἐθνικῆς ἑκατονταετηρίδος — εἰς τὸ πρωτόκολλον τῆς 3^{ης} Φεβρουαρίου 1830 ἐν Λονδίῳ, ἧτοι τῆς ἐπισήμου ἀναγνωρίσεως τοῦ τότε ἀριστοσάτου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Παρὰ τοὺς σοβαροὺς λόγους ὑγείας, οἵτινες ἐπέβαλλον αὐστηρὰν ἀπὸ πάσης ἀσχολήσεως ἀποχρῆν, ὁ κ. Στρέϊτ παρηκολούθει μετὰ μεγάλης στοργῆς τὸ συνεχῶς προαγόμενον ἔργον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, συμμετεῖχε ψυχῇ τῶν προσπαθειῶν ἡμῶν καὶ παρεκάθητο διανοῖα εἰς τὰς συνεδριάξεις ἡμῶν. Ὑπὸ δὲ τὴν ἐπίδρασιν τῆς ἐγνωσμένης αὐτοῦ λεπτότητος ἐξέφρασεν ἐπανειλημμένως τὸν φόβον μήπως ἐβάρυνε τὸν ἐν τῇ προεδρίᾳ ἀντικαθιστῶντα αὐτόν, δὲν παρέλευα ὅμως νὰ τῷ δηλώσω τότε καὶ δὲν παραλείπω νὰ ἐπαναλάβω νῦν ὅτι θὰ χαρῶ τὰ μέγιστα ἐὰν ἀναπληρώσας αὐτόν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἡδυνήθην νὰ συντελέσω ἔστω ἐπ' ἐλάχιστον εἰς ἀποκατάστασιν τῆς ὑγείας του, ὑπὲρ ἧς σύμπασα ἢ Ἀκαδημία συνεύχεται σήμερον.

Ἐτερον διάθερμον χαιρετισμὸν ἀπευθύνω ἀκόμη πρὸς τὸν ἐνδοξον ποιητὴν, τὸν προσφιλεῖ καὶ δημοφιλεῖ ἡμῶν συνάδελφον κ. Κωστῆν Παλαμᾶν, μετὰ τοῦ ὁποίου συμπαρακαθήμενοι ἐν τῇ τραπέζῃ ταύτῃ καθ' ὄλον τὸ διαρρεῦσαν ἔτος ἐβαστάσαμεν, ὅπως τῷ εἶχον πέρουσι ζητήσῃ, τὰ βάρη ἀλλήλων. Ὁ εὐγενὴς φίλος μου ὀφείλει ἐν τούτοις νὰ μὴ λησμονήσῃ ὅτι παρὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ Προεδρείου διὰ συναδέλφου ἐπιφανεστάτου τοῦ κ. Κωνσταντίνου Ρακτιβᾶν, δὲν παύει νὰ ἐδρίσκηται ἐν ἐφεδρίᾳ.

Περὶ τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἔργου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν δὲν θὰ ἔχω νὰ προσθέσω τί εἰς ὅσα κατὰ τὴν παρηγορικὴν συνεδρίαν τῆς 30^{ης} Δεκεμβρίου 1931 ἐξέθεσεν ὑμῖν ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς κ. Σῆμος Μενάρδος μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν ἀκριβολογίαν, ἀναλυτικότητα καὶ χάριν. Διὰ μέσον τῆς ἱστορικῆς ἀφηγήσεώς του, τῆς ἀνασκοπήσεως τῶν πεπραγμένων τοῦ ἔτους, διαφαίνεται πλήρης ἢ ἱκανοποίησίς του δι' ὅ,τι συνετελέσθη ἢ καὶ ἤρξατο συντελούμενον. Ἐν συμπεράσματι

ὁμως δύναμαι τόρα νὰ ἐπαναλάβω, ὅτι ἡ Ἀκαδημία Ἀθηῶν κατὰ τὸ παρελθὸν αὐτὸ ἔτος ἠὔξησε τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον της, ἠὔξησε τὸν ἀριθμὸν τῶν μελῶν της, ἠὔξησε τὴν περιουσίαν της. Δικαιοῦται ὅθεν νὰ ἦ εὐχαριστημένη.

Ἰδιαιτέρως ὀφείλω νὰ ἐξάρω τὸν σεβασμὸν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον μεθ' οὗ τὸ Ἑλληνικὸν κοινὸν προσβλέπει πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηῶν, καὶ νὰ εἶπω πόσῃ αἰσθάνεται αὕτη εὐγνωμόνα χαρὰν ἐπὶ τῇ ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας μαρτυρουμένη πρὸς αὐτὴν ἐκτιμῆσει. Ἡ πράξις δι' ἧς ὁ κ. ἐπὶ τῆς Παιδείας Ἐπουργὸς ἀνέθηκεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τὴν ἐκλογὴν τῶν ἀξίων μεταφράσεως ἑλληνικῶν λογοτεχνικῶν συγγραμμάτων ἢ τὴν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν ἄλλων καλλιτεχνικῶν ἔργων ἀποδεικνύει περιφανῶς τὴν ἐμπιστοσύνην, ἣν τὸ Κράτος τρέφει πρὸς ἡμᾶς καὶ ἵτις κολακεύει ἡμᾶς μεγάλως.

Κύριοι συνάδελφοι, εἶμαι βέβαιος ὅτι τὸ νέον ἔτος δὲν θὰ ὑστερήσῃ τῶν παρελθόντων οὔτε κατὰ τὴν παραγωγὴν οὔτε κατὰ τὴν ἐν γένει δρασίαν. Ἐν ἐκ τῶν πρώτων ἡμῶν μελετημάτων πρέπει νὰ ἦ καὶ ἡ πρὸ πολλοῦ μελετωμένη τροποποίησις τοῦ ὄργανισμοῦ εἰς τὰ σημεῖα ἐκεῖνα τοῦλάχιστον, τὰ ὁποῖα ἡ μέχρι σήμερον ἀκαδημαϊκὴ ζωὴ ἀπέδειξε χρῆζοντα μεταβολῆς. Σχέδιον καταρτισθὲν ὑπὸ τῆς εἰδικῆς ἐπιτροπείας διενεμήθη ἤδη πρὸς ὑμᾶς καὶ ἕτερον συνοπτικώτερον, περιλαμβάνον δὲ καὶ προτάσεις ἐν τῷ μεταξὺ διατυπωθείσας, εὐρίσκεται ὑπὸ ἐπεξεργασίαν ἐν τῇ Συγκλήτῳ καὶ θέλει ἐντὸς ὀλίγου σᾶς ἀνακοινωθῆ.

Εἶναι καιρὸς πλέον ὅπως διὰ τῶν τροποποιήσεων τούτων, ἀναφέρω τὰς οὐσιωδέστερας τῶν προτεινομένων, διασαφήσωμεν τὰ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς μελῶν ἐν γένει τῆς Ἀκαδημίας, ἐπανεξήσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν τακτικῶν ἐταίρων τῆς Τάξεως τῶν Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν, κανονίσωμεν τὰ τῶν τακτικῶν συνεδριῶν, καθορίσωμεν ἐπίσημον ἀκαδημαϊκὴν στολήν, θεσπίσωμεν ἀποζημίωσιν διὰ τοὺς εἰσηγητὰς τῶν κριτικῶν ἐπιτροπειῶν, τῶν ὁποίων τὸ ἔργον καθίσταται ὀσημέραι ἐπιπονώτερον, τακτοποιήσωμεν τὰ τῶν ἰδιαιτέρων ὑπηρεσιῶν καὶ τοῦ προσωπικοῦ τῆς Ἀκαδημίας καὶ τέλος ρυθμίσωμεν ἐπὶ τὸ καλλίτερον ζητήματά τινα οἰκονομικῆς φύσεως. Ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων οἱ πλεῖστοι τῶν κ. κ. Ἀκαδημαϊκῶν ἔχουσιν, ὡς ἀντελήφθη, ἐσχηματισμένην ἤδη γνώμην, εἰς τρόπον ὅστε ἡ προμελέτη αὐτῶν νὰ μὴ ἀπαιτήσῃ ἢ θυσίαν βραχέος χρόνου, τὴν ὁποῖαν ἔνεκα τούτου ἀκριβῶς τοῦ λόγου τολμῶ ἀπὸ τοῦδε νὰ ζητήσω.

Τὸ οὐτωςί σχεδιασθὲν πρόγραμμα ἔσται καὶ ἀπὸ ἐπιστημονικῆς καὶ ἀπὸ καταστατικῆς ἀπόψεως ἀρκετὰ πλούσιον, ἴσως ὁμως θὰ χρειασθῆ καὶ ἄλλη τις τῆς Ἀκαδημίας προσπάθεια. Τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ σύγχρονος κόσμος εὐρίσκεται ὡς τὸ ἀκυβέρνητον σκάφος ὑπὸ δεινότατον κλυδωνισμόν, παρόμοιον τοῦ ὁποίου ἡ ἀνθρωπίνῃ ἱστορίᾳ δὲν ἔχει εἰσέτι γνωρίσει, καὶ ἐρεμνὴ ἢ λαίλαψ ἀπειλεῖ νὰ σαρώσῃ

τὰ πάντα. Οἱ τεταγμένοι ὁδηγοὶ οἱ κατευθύνοντες τὰς τύχας τῶν λαῶν φαίνονται ὡς παραπαίοντα βρέφη καὶ οἱ ἀπανταχοῦ ἄνθρωποι μὴ δυναθέντες ἀκόμη οὔτε κἄν εἰς τὸν παρόντα αἰῶνα νὰ ἐμβαθύνωσιν εἰς τὴν σημασίαν, ἣν πράγματι ἔχει τὸ εἰς τὸ ἀχανὲς κρεμᾶμενον μηθαρμυρὸν αὐτὸ σφαιρίδιον, ὅπερ ὠνόμασαν γῆν, ἐξακολουθοῦσι νὰ μισῶνται, νὰ τρώγονται.

Ἴσως λοιπὸν ἡ Ἀκαδημία αὕτη ὡς ἐπίκληρος τῆς ἐξόχου τῶν Ἀθηναίων Σχολῆς, ἀφ' ἧς ἐξεπορεύθη κάποτε ἡ σοφία, ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ἀγάπη αἱ μεταβαλοῦσαι τοὺς ἀνὰ τὸν κόσμον ἀγρίους εἰς ἀνθρώπους, ἴσως λέγω θὰ ἔπρεπε αὐτὴ πρώτη νὰ λύσῃ τὴν σιγήν. Ἴσως θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπομνήσῃ μίαν ἀκόμη φορὰν τὰς ἰδέας τοῦ μεγάλου Σχολάρχου, ὅστις ἐχθρὸς τῆς τυραννίας ὅπωςδήποτε ἡμφιεσμένης, ἐκάλεσεν ἀπὸ τῶν μέσων τῆς τετάρτης πρὸ Χριστοῦ ἑκατονταετηρίδος τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀναγέννησιν διὰ τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τῆς τάξεως. Καὶ αἱ ὑψηλαὶ ἀρχαὶ τοῦ συγγράφματος τὴν Πολιτείαν καὶ τοὺς Νόμους ἀντήχησαν διάτοροι εἰς πάσας τὰς ἐφεξῆς ἐποχὰς ἠθικῆς ἐξεγέρσεως ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος τοῦ Κικέρωνος μέχρι τῆς νεωτέρας τοῦ *Montesquieu*. Ὁ κόσμος πρέπει, δεύει νὰ θελήσῃ καὶ τώρα νὰ ἐπανέλθῃ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς ἐκ Τιτάνων Θεᾶς, ἧς αἱ πτέρυγες συμβολίζουσι τὴν Ἀρμονίαν καὶ τὴν Εὐρίην.

ΔΕΞΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. Σ. ΔΟΝΤΑ*

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

A. X. ΒΟΥΡΝΑΖΟΥ

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Κύριε Συνάδελφε, δεξιούται Ὑμᾶς σήμερον μετὰ πολλῆς εὐφροσύνης, ἐγὼ δ' ἰδιαίτερος χαίρω προσαγορεύων ὑμᾶς τὸν ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας φίλον, μετὰ τοῦ ὁποίου εἰς τὴν ἀγαπητὴν ἡμῖν ἐκείνην γωνίαν τῶν Ἀθηνῶν συνεδέθη διὰ τῶν ὥραιότερων ἀναμνήσεων κατὰ τὴν αὐγὴν τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἡμῶν βίου, ἀφ' ἧς ἐθέρμαιναν ἡμᾶς κοινὰ προσπάθειαι καὶ κοινοὶ πόθοι.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐρρίφθητε εἰς τὸν εὐγενῆ ἀγῶνα πλήρης ὁρμῆς. Φιλομαθῆς, φίλεργος, φιλόσπουδος ὡς ὑπῆρξατε καὶ εἶσθε, ἐφθάσατε μετ' οὐ πολὺν εἰς τὸν πρῶτον στίχον τῆς ἐπιστήμης τῆς ζωῆς, ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ ἀκτινοβόλου πυρσοῦ τοῦ μεγάλου ὑμῶν διδασκάλου καὶ εἶτα συνεργάτου καὶ συναδέλφου, τοῦ Ρήγα Νικολαΐδου, οὐτινος τὴν ἕξοχον προσωπικότητα διαδέχεσθε καὶ εἰς τὸν Ἀκαδημαϊκὸν αὐτὸν θῶκον, τὸν ὁποῖον πρωτόθετος ἐκεῖνος κατηύγασεν ἕως τῶν τελευταίων αὐτοῦ ἡμερῶν.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ὑμῶν δολιχοδρομία ὑπῆρξεν ἕως τοῦδε πλουσία ἐπιτυχιῶν, εὖοπτος καὶ εὐφορος. Διεκρίθητε καὶ ὡς ἐρευνητῆς καὶ ὡς διδάσκαλος καὶ ὡς συγγραφεὺς ἔν τε τῇ ἐπιστήμῃ τῶν φαρμάκων, ἀλλ' ἰδίως ἔν τῇ Φυσιολογίᾳ, πρὸς ἣν ἀρχῆθεν ἀφωσιώθητε καὶ εἰς ἣν ἀναφέρονται αἱ πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι ὑμῶν ἐπιστημονικαὶ ἐργασίαι, εἰς συνοπτικὴν ἀνάλυσιν τῶν ὁποίων θέλει προβῆ ὁ προεισάγων ὑμᾶς Ἀκαδημαϊκός.

Ἐπιθυμῶ νὰ βεβαιώσω ὑμᾶς ὅτι ὅπως ἡ Τάξις τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν οὕτω καὶ ἡ Ἀκαδημία ὅλη βλέπει ἐν ὑμῖν τὸν ἄξιον ἀντιπρόσωπον τῆς σπουδαίας ἐπιστήμης, τῆς ὁποίας τὰ μυστήρια ἔχετε τόσον καλῶς μνηθῆ. Διότι ἡ Φυσιολογία διερευνῶσα ἀδιαπαύστως τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς ἐνδιαφέρει πάντα σκεπτόμενον ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ φιλοσόφου, τοῦ μεταφυσικοῦ, μέχρι τοῦ ψυχροτέρου

* Συνεδρία τῆς 28 Νοεμβρίου 1931.

καὶ ἀπορητικοῦ παρατηρητοῦ. Τίνα δὲ ἐκ πάντων τούτων δὲν ἐβασάνισε καὶ τίνα δὲν ἐξεπίτησε τὸ ὕψιστον ἐκείνης θέμα, τὸ αἶνιγμα τῆς ζωῆς;

Ἡ δὲ ἐπιστήμη ὑμῶν ἀπὸ τῆς γενέσεως αὐτῆς προσηλώθη μετὰ πάθους εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ μυστηρίου τούτου ἐφαρμόζουσα οὐχὶ πλέον τὰ ὑποθετικὰ συστήματα, ἅτινα ἤγαγον μόνον πρὸς πλάνην καὶ καθυστέρησιν, ἀλλὰ τὴν πειραματικὴν μέθοδον, τὴν ἐπανεκτέλεσιν λειτουργιῶν, τὴν ἀντιμίμησιν τῆς φύσεως. Ἀνετηρέαστοι οὕτως ἀπὸ τὰς θεωρίας τοῦ ψυχισμοῦ, τοῦ ζωτικισμοῦ, τοῦ ὕλισμοῦ, κατελήξατε εἰς τὸ δόγμα τοῦ φυσικοχημισμοῦ καὶ ἐρμηνεύετε σήμερον τὰ βιολογικὰ φαινόμενα διὰ πειραματικῶν ἀληθειῶν, αἵτινες πάλιν διέπονται ὑπὸ μόνον τῶν γνωστῶν νόμων τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας.

Ἐπὶ τοιαύτας ἀντιλήψεις ζητεῖτε νὰ συσχετίσητε στενωῶς τὴν ἄζωον πρὸς τὴν ζῶσαν ὕλην, τῆς ὁποίας τὰς ιδιότητες καταλήγετε νὰ θεωρήσητε ὡς ἐκδηλώσεις τοῦ χημισμοῦ ἢτοι τῆς δραστικότητος τῶν μορίων αὐτῆς. Ἐπελήφθητε οὕτω τῆς σπουδῆς τῶν κολλοειδῶν οὐσιῶν, αἵτινες κυρίως ἀποτελοῦσι τὴν ζῶσαν ὕλην, καὶ πάλιν μεταξὺ αὐτῶν ἐνδιαφέρουσιν ὑμᾶς κυρίως αἱ πρωτεΐναι ὡς οὐσιώδη συστατικά τοῦ πρωτοπλάσματος, τοῦ κυττάρου.

Διὰ τινὰς τῶν ἐρευνητῶν τὰ λευκώματα τὰ προελθόντα ἐκ νεκρῶν ἰσῶν διαφέρουσι τακτικῶς τῶν λευκωμάτων τοῦ ζῶντος πρωτοπλάσματος, ἐφ' ὅσον τὰ μὲν πρῶτα παρουσιάζουσι τὴν κυκλικὴν μοριακὴν δομὴν, ἐνῶ τὰ ἄλλα περιέχουσιν ὁμάδας ἀλδεϋδικὰς καὶ ἀμινογόνους ἀνοικτῶν ἀλύσεων. Ἡ ἐκδοχὴ αὕτη τῆς μοριακῆς διαφορᾶς μεταξὺ νεκρᾶς καὶ ζώσης πρωτεΐνης ἐθεωρήθη ὡς τερατώδης ὑπὸ τοῦ γερμανοῦ φυσιολόγου *J. Loeb* καὶ βεβαίως καὶ ἐφ' ὄλων ἐκείνων, οἵτινες ἐπειράθησαν νὰ κατασκευάσωσι τὴν ζῶσαν ὕλην.

Ἀλλὰ τότε ἡ παραγωγὴ λευκωμάτων κατ' ἀνοικτὰς ἀλύσεις θὰ ἐσήμαινε καὶ δημιουργίαν ζωῆς. Πῶς; Ἀνὸν γνωρίζω ἐὰν τὴν σκέψιν ταύτην ἔσχε ποτὲ ὁ μέγας γερμανὸς χημικὸς *Emil Fischer*, ὅταν ἐπεδόθη εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ λευκώματος, ὅπως ὅποτε ὅμως προήγαγε τὸ ζήτημα σπουδαίως διὰ τῆς παρασκευῆς πολυπεπτιδῶν τόσον ἀναλόγων πρὸς τὰ προϊόντα τῆς ὕδρολύσεως τῶν λευκωμάτων.

Ἡ ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ σύνθεσις ζῶντος λευκώματος ἀπετέλεσεν ἀπὸ μακροῦ φλέγον πρόβλημα τῆς ἐπιστήμης σας, ἀλλ' ἀναντιρρήτως τὸ ἐγχείρημα δὲν εἶναι εὐκόλον. Ὁ περιφημὸς γερμανὸς φυσιολόγος *Pflüger* ἐν ἡλικίᾳ 80 ἐτῶν καὶ ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του περισπόμενος πάντοτε περὶ τὸ ἄλυτον πρόβλημα ἔγραφεν εἰς ἐπιστολὴν του :

» Παρὰ τὸ σημαντικὸν ἔργον τοῦ *Fischer* ἡ σύνθεσις τοῦ λευκώματος θὰ ἀπαιτήσῃ εἰσέτι ἕνα αἰῶνα, ἡ δὲ τοῦ ζῶντος λευκώματος δυσκόλως θέλει κατορθωθῆ. Ἡ ἡμέρα καθ' ἣν θὰ κατανοηθῆ ἡ σύστασις τούτου θὰ σημάνη τὴν λύσιν τοῦ

μυστηρίου τῆς ζωῆς». Ὡς πρὸς τὴν προσδοκίαν τοῦ μεγάλου τούτου ἐργάτου τῆς ἐπιστήμης σας πιστεύω ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀντίρρησης, δὲν διστάζω ὅμως νὰ φρονῶ ὅτι ἡ ἐπιστήμη δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ᾖ ἀπόλυτος καὶ δὲν παραλείπω νὰ ἐπαναλάβω τοὺς ὠραίους λόγους τοῦ *Armand Gautier*:

»Ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη δὲν θὰ ἠδύνατο οὐδὲν νὰ πιστοποιήσῃ ἀλλὰ καὶ οὐδὲν νὰ ἀρνηθῆ πέραν τῶν καταφανῶν γεγονότων, θὰ ᾗτο δὲ παράτολμον νὰ βεβαιώσῃ ὅτι μόνη ἡ ὕλη ὑπάρχει καὶ μόνοι οἱ νόμοι ταύτης κυβερνοῦσι τὸν κόσμον».

Κύριε συνάδελφε, οἷς ἐδόσαμεν τὴν πνευματικὴν ἀθανασία, μὴ νομίσετε ὅμως ὅτι ὡς ἀντίδωρον ζητοῦμεν νὰ ἐφεύρητε δι' ἡμᾶς τὴν ζωϊκὴν ἀθανασία, ἥτις καὶ ἐὰν ἀκόμη μᾶς ἐδίδοτο ἤθελεν ἐπιφέρει σὺν τῷ χρόνῳ τὸν κάματον, τουλάχιστον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ γενικευομένη ἤθελεν ἐν τέλει προκαλέσει τὴν πλήρη διάβρωσιν τοῦ πλανήτου ἡμῶν.

Ἐν τούτοις βλέπω ὑμᾶς ἤρμενον, ἀτενίζοντα μετὰ πίστεως πρὸς τὰ ἀπόκρυφα τῆς ἐπιστήμης ὄπλα, καὶ ἐλπίζω, ἐλπίζω! Βλέπω ὑμᾶς κομίζοντα βαρεῖαν ἐπιστημονικὴν φαρέτραν, ἣν μαρτεύω πλήρη καὶ μαγγανευμάτων καὶ φίλτρων. Ἀνοίξατέ την, ἀνειλήσατε τὰ πτυκτὰ καὶ ἀποκαλύψατε εἰς ἡμᾶς τὰς μυστικὰς κατακτήσεις τῆς Ἐπιστήμης σας. Ὑποδείξατε εἰς ἡμᾶς τὰς σπανίας ἐκείνας ὕλας, δι' ὧν ἀνακτᾶται ἡ εὐεξία καὶ ἡ ὀρμή, τὰς θανατοουργοὺς οὐσίας τὰς ὁποίας, καίπερ μεγίστας ὡς πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, ἐκάλεσεν ὁ *Hugouineng* μικρίνας ἥτοι τὰς στερόλας, ὁρμόνας καὶ ἄρμοζόνας.

Ἐὰν δὲν ἔχωμεν τὴν ἀξίωσιν νὰ διορισθῶμεν φυσικῶς ἀθάνατοι, δὲν ἀποκρούομεν ὅμως παντάπασιν τὴν ἀνανέωσιν τῶν δυνάμεων καὶ τῶν ὁρμῶν.

Εἶπα ὅτι ἐλπίζω! Μήπως δὲν εἶναι καὶ ἡ ἐλπίς ψυχικὴ τις ὁρμόνη; Μὴ λησμονεῖτε ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει, ἀρέσκειται νὰ τῷ ὑπόσχωνται, νὰ ἀναμένῃ καὶ νὰ ἐλπίζῃ.

Spiro dum spero!

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ Κ. Σ. ΔΟΝΤΑ

ΥΠΟ Μ. ΚΑΤΣΑΡΑ

Προσφωνῶν τὸν νέον Ἀκαδημαϊκὸν Δοντᾶν θέλω διατρίψῃ διὰ βραχέων περὶ τὴν Πανεπιστημιακὴν αὐτοῦ σταδιοδρομίαν, ἣς ἐξαίρω μόνον τοὺς ἐξέχοντας σταθμοὺς καὶ τὰ σημαντικώτερα αὐτῶν ἐπιστημονικὰ σημεῖα.

Ὁ Δοντᾶς ἐσπούδασε καὶ ἐμορφώθη εἰδικῶς εἰς τὰς πειραματικὰς ἐπιστήμας, τὴν Φυσιολογίαν καὶ τὴν Φαρμακολογίαν, ἐν τῷ ἡμετέρῳ Πανεπιστημίῳ ἐργασθεὶς συνεχῶς ἐπὶ 20 ὅλα ἔτη ἐν τῷ Φυσιολογίῳ καὶ οὐδέποτε ἐπαγγελθεὶς τὸν ἰατρόν.

Ἐδυνατῶν ὡς ἐκ τῆς συνεχοῦς ὑπηρεσίας του ἐν τῷ Φυσιολογίῳ ν' ἀπομακρυνθῆ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ μακρότερον χρόνον μετέβαιναν εἰς τὴν ἄλλοδαπὴν μόνον κατὰ τὰς θερινὰς διακοπὰς ἐργαζόμενοι καὶ ἐκεῖ, ἰδίως ἐν Γερμανίᾳ, εἰς εἰδικὰ ἐπιστημονικὰ ἐργαστήρια, ἢ λαμβάνον μέρος εἰς τὰ Φυσιολογικὰ συνέδρια.

Ἐκ τῶν εἰρημένων συνάγεται ὅτι ὁ Δοντᾶς εἶναι ὁ μόνος καθηγητὴς τῆς ἰατρικῆς Σχολῆς, ὅστις προῆλθεν ἐκ τῶν ἐργαστηριακῶν κόλπων αὐτῆς καὶ παρὰ τὴν ἔλλειψιν μεγάλου Φυσιολογικοῦ ἐργαστηρίου, ἀντικαθισταμένης τῆς σχετικῆς ταύτης ἐλλείψεως διὰ τῆς ἀξίας τοῦ ἀειμνήστου συναδέλφου Νικολαΐδου.

Ὁ Δοντᾶς εἶναι ὁ πρῶτος διδάξας ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ συστηματικῶς τὴν Γενικὴν Βιολογίαν ὡς ἑκτακτος καθηγητῆς. Εἶναι ἐπίσης ὁ πρῶτος διδάξας ὡς τακτικὸς καθηγητὴς τὴν Πειραματικὴν Φαρμακολογίαν δυνηθεὶς νὰ ἐκτελῆ κατὰ τὴν διδασκαλίαν του φαρμακολογικὰ πειράματα ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ παρὰ τὴν ἔλλειψιν καταλλήλου ἐργαστηρίου καὶ διὰ τῶν ἐλαχίστων μέσων, ἅτινα τότε παρεῖχε τὸ Πανεπιστήμιον.

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1925 ἐκλεγείσ παμνηφει ὑπὸ τῆς Ἰατρικῆς Σχολῆς διωρίσθη τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Πειραματικῆς Φυσιολογίας.

Ὁ Δοντᾶς ἐδημοσίευσεν πλείστας ἐπιστημονικὰς ἐργασίας, μεταξὺ δ' αὐτῶν ἐξαίρομεν τὰς περιεχούσας ἰδίας πειραματικὰς ἐρεῦνας τοῦ συγγραφέως πρὸς ἐξακριβωσιν φυσιολογικῶν προβλημάτων: Τοιαῦται δὲ εἶναι «αἱ περὶ τῶν πνευμονογαστρικῶν νεύρων», «περὶ τῆς ἐκ θερμότητος ταχυπνοίας», «περὶ τοῦ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ κινῶν κέντρον τῆς ἀναπνοῆς», «περὶ τοῦ κέντρον τῆς θερμότητος καὶ τῆς διαρρυθμίσεως τῆς θερμοκρασίας τοῦ σώματος», «περὶ τῆς ἐλαστικότητος τῶν μυῶν», «περὶ τῆς διεγερσιμότητος τῶν νεύρων ἐπὶ τῇ βάσει πειραμάτων διὰ τοῦ κναυιούχου ὑδροαγύρου», «περὶ τῶν ὄνείρων καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν», «περὶ τῶν κινήσεων τῆς ἴριδος καὶ τῆς φωτογραφήσεως αὐτῶν», καὶ αἱ πειραματικαὶ ἔρευναι «περὶ τῆς σημασίας καὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ ὕδατος τῶν ἰσθῶν διὰ τὴν διεγερσιμότητα τῶν κέντρον τῆς θερμότητος» δημοσιευθεῖσαι τῷ 1930. Ὑπάρχει ἄρα γε ἀνάγκη νὰ ὑπομνήσω ὅτι αἱ πρωτότυποι αὐταὶ ἐργασίαι τοῦ Δοντᾶ ἔτυχον εὐμενεστάτων κρίσεων παρὰ τῶν ξένων σοφῶν;

Σημειούμεθα δ' ἐν τέλει ὅτι ἡ δίτομος Φυσιολογία τοῦ Δοντᾶ ἐβραβεύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κατὰ τὴν ἐορτὴν τῆς 25^{ης} Μαρτίου 1931.

Ἀγαπητὴ συνάδελφε. Τὸ ἰατρικὸν τμήμα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἐστερήθη δύο διαπρεπῶν ἐργαστηριακῶν μελῶν κατόπιν τοῦ θανάτου τοῦ Ρήγα Νικολαΐδου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Σάββα. Διὰ τοῦ διορισμοῦ σου ὡς τακτικὸς μέλος τῆς Ἀκαδημίας ἢ Φυσιολογικῆ Ἐπιστήμῃ, ἣτις εἶναι ἡ σπουδαιότερα τῶν Βιολογικῶν Ἐπιστημῶν καὶ ἣτις συνδίδει στενωτέρου τὰς Φυσικὰς ἢ Θετικὰς ἐπιστήμας πρὸς τὰς

Βιολογικὰς θὰ ἔχη τὸν εἰδικὸν αὐτῆς ἀντιπρόσωπον. Εἶμαι δὲ ἀπολύτως βέβαιος, ὅτι ἀντικαθιστῶν τὸν Νικολαΐδην ἐν τῇ ἐπιτελέσει τῶν ἀκαδημαϊκῶν καθηκόντων σου θὰ δυνηθῆς νὰ ἀναφωνήσῃς, ὡς ἀνεφώνησες ἤδη καὶ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, τὸ τῶν Σπαρτιατῶν «ἄμμες δε γ' εἰμές, αἱ δὲ λῆς, πείρα λαβέ».

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΙΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΔΟΝΤΑ

Εἰς τὴν ὑψίστην ταύτην κορυφὴν τοῦ Παρνασοῦ τῶν ἐπιστημῶν ἀνελθὼν αισθάνομαι ὡς πρώτιστον καθήκον νὰ εὐχαριστήσω καὶ δημοσίᾳ τοὺς φίλους ἀκαδημαϊκοὺς, οἵτινες διὰ τῆς ψήφου των τόσον τιμητικῶς μ' ἐξέλεξαν συνάδελφόν των.

Ἐπίσης ὁμολογῶ χάριτας εἰς τὸν κ. ὑπουργὸν τῆς Παιδείας καὶ τὴν λοιπὴν σεβαστὴν Κυβέρνησιν, ἣτις ἐνέκρινε τὴν ἐκλογὴν μου ὡς Ἀκαδημαϊκοῦ, καὶ εἰς τὴν Α. Ε. τὸν Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας, εὐδοκήσαντα νὰ κερῶσῃ διὰ τῆς ὑπογραφῆς του τὸν διορισμὸν μου. Θερμότατα δ' εὐχαριστῶ τὸν ἀξιότιμον Πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας κ. Ἀλέξανδρον Βουρνάζον, τὸν καὶ παιδιώθην φίλον ἀγαπητόν, διὰ τοὺς φιλόφρονας λόγους, οὓς εἶπε κατὰ τὴν προσαγόρευσίν του. Δὲν εὐρίσκω δὲ λόγους ἐπαρκεῖς, ἵνα ἐκφράσω τὰς εὐχαριστίας μου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐγγνωμοσύνην μου, πρὸς τὸν ἀγαπητὸν συνάδελφον καὶ σεβαστὸν διδάσκαλόν μου κ. Μιχαὴλ Κατσαρᾶν, ὅστις μεγάλως μὲ συνεκίνησε διὰ τῶν εὐμενεστάτων περὶ τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεώς μου λόγων του.

Οἱ λόγοι οὗτοι τόσον πανηγυρικῶς ἐκφραζόμενοι παρ' ἐνὸς τῶν διδασκάλων μου, δηλοῦν, ὅτι μέχρι τοῦδε τὴν ὀρθὴν ἠκολούθησα ὁδὸν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, μ' ἐνθαρρύνουν δέ, ἵνα καὶ εἰς τὸ μέλλον ἐξακολουθήσω ἐργαζόμενος πάσῃ δυνάμει κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον.

Ἡ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Τὸ θέμα τοῦ σημερινοῦ λόγου μου εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῆς ζωῆς. Ἡ ἐπιστήμη δ' αὕτη εἶναι ἡ Φυσιολογία.

Ὁ ὅρος οὗτος δηλῶν γενικῶς τὴν ἐπιστήμην τῆς φύσεως εἶναι διὰ τοὺς πλείους οὐχὶ σαφής, διότι περὶ τῆς Φυσιολογίας καὶ αὐτοὶ οἱ μᾶλλον ἀνεπτυγμένοι τῶν ἀνθρώπων ἔχουν πολὺ συγκεχυμένην καὶ ἀσαφῆ ἔννοιαν, τὴν ἀσαφεστέραν ἐκ πασῶν σχεδὸν τῶν ἐπιστημῶν.

Τοῦτο δ' ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ὁ ὅρος φύσις δὲν ἦτο ἐξ ἀρχῆς σαφῶς καθωρισμένος καὶ ἀποκρυσταλλωμένος, ἀλλ' ἡ ἔννοια αὐτοῦ ὑπέστη, ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἑλληνικῶν χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, πολλὰς μεταβολὰς κατὰ τε ποῖον καὶ ἔκτασιν.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ὁ ὄρος φύσις περιελάμβανε μόνην τὴν ζῶσαν τοιαύτην κατόπιν ὅμως ἢ ἔννοια τῆς φύσεως ἐγενικεύθη, ὥστε οἱ Ἴωνες φιλόσοφοι, οἱ ἀρχαῖοι-τατοὶ τῶν Ἑλλήνων φυσιοδιφῶν, οἱ πρῶτοι κυρίως φυσιολόγοι, ἠσχολοῦντο περὶ σύμψασαν τὴν φύσιν, ἀνόργανον καὶ ὠργανωμένην, ζῶσαν καὶ νεκράν. Ὅταν δὲ πολὺ βραδύτερον ἐχωρίσθη, ὡς ἰδία αὐτοτελὴς ἐπιστήμη, ἡ Φυσικὴ, ἢ ἐρευνῶσα τοὺς νόμους τῆς νεκρᾶς φύσεως, παρέμεινεν ἡ Φυσιολογία ὡς ἡ ἐπιστήμη τῆς ζώσης φύσεως, ἥτοι ἢ ἐρευνῶσα τὰς λειτουργίας τῶν ζώντων ὀργανισμῶν, ἢ ἐρμηνεύουσα τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς καὶ καθορίζουσα τοὺς νόμους καὶ τὰς αἰτίας αὐτῶν καὶ ζητοῦσα νὰ ὑπαγάγῃ καὶ ταῦτα εἰς τοὺς γενικοὺς μηχανικοὺς νόμους τῆς ἀνοργάνου φύσεως.

Ὅταν δ' ἐπιτευχθοῦν ταῦτα, αἱ δύο ὀρθεῖσαι ἐπιστήμαι θὰ συνενωθοῦν εἰς μίαν γενικὴν τῆς φύσεως ἐπιστήμην, ἐξετάζουσαν ἀπὸ κοινοῦ σύμψασαν τὴν ἀνόργανον καὶ τὴν ὠργανωμένην φύσιν, τὴν τε ζῶσαν καὶ νεκράν, ἥτοι θ' ἀποτελεσθῆ ἄλλοις ἢ Φυσιολογία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων.

Ὁ εἰρημένος σκοπὸς τῆς Φυσιολογίας εἶναι τὸ μέγιστον τῶν προβλημάτων τῶν ἀπασχολησάντων καὶ ἀπασχολούντων ἔτι τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, εἶναι τὸ πρόβλημα, οὗ τὴν λύσιν ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐπεθύμησεν ὁ Σωκράτης, εἰπὼν: «ἐγὼ γὰρ νέος ὢν θαυμαστῶς ὡς ἐπεθύμησα ταύτης τῆς σοφίας, ἦν δὴ καλοῦσι περὶ φύσεως ἱστορίαν· ὑπερήφανος γὰρ μοι ἐδόκει εἶναι εἰδέναι τὰς αἰτίας ἐκάστου, διατὶ γίγνεται ἕκαστον καὶ διατὶ ἀπόλλυται καὶ διατὶ ἔστιν¹».

Ἡ καθόλου Φυσιολογία διαιρεῖται, ἀναλόγως πρὸς τοὺς ὀργανισμοὺς περὶ οὓς ἀσχολεῖται, εἰς τὴν Φυσιολογίαν τῶν ζώων, τὴν τῶν φυτῶν καὶ τῶν κατωτάτων ὀργανισμῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα δ' ἔτη ἡ γενικὴ ἐπιστήμη, ἢ περιλαμβάνουσα πάντας τοὺς ζῶντας ὀργανισμοὺς, ἥτοι τὰ ἔμβια ὄντα καθόλου, ἐκλήθη Βιολογία. Αὕτη δὲ διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλας ἐπιστήμας, ὧν ἡ μὲν ἐξετάζει τὴν μορφήν καὶ ἐν γένει τὴν κατασκευὴν τῶν διαφόρων ὀργανισμῶν καὶ καλεῖται Μορφολογία, ἢ δ' ἐρευνᾷ καὶ σπουδάζει τὰς λειτουργίας τῶν ζώντων ὀργανισμῶν, ἥτοι τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς αὐτῶν, καὶ καλεῖται Φυσιολογία.

Πατὴρ τῆς Φυσιολογίας ἐν Ἑλλάδι ὑπῆρξεν ὁ Ρήγας Νικολαΐδης, ὅστις καὶ πρῶτος ἀντιπροσώπευσε τὴν Φυσιολογίαν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ Ἀκαδημίᾳ. Ἡ Φυσιολογία ἐδιδάσκετο βεβαίως καὶ πρὸ τοῦ Νικολαΐδου εἰς τὴν Ἱατρικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου. Ἐπὶ πολλὰ μάλιστα ἔτη ὑπῆρχον συγχρόνως δύο τακτικοὶ καθηγηταὶ τῆς Φυσιολογίας. Ἀλλ' ἡ διδασκαλία τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου καὶ θεμελιώδους μαθήματος ἐγένετο τότε μόνον θεωρητικῶς. Οἱ φοιτηταὶ ἤκουον ἀπλῶς περιγραφόμενα ἀπὸ τῆς ἔδρας τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς καὶ οὐδέποτε εἶδον ἐξεταζόμενον ζῶντά τινα

¹ ΠΛΑΤΩΝΟΣ, Φαίδων (96 AB).

ὄργανισμὸν. Ἐργαστήριον φυσιολογικὸν δὲν ὑπῆρχε καὶ ποτὲ δὲν εἶχε γίνει πείραμα ἐπὶ ζῴων. Ἡ ἐπιστήμη τῆς ζωῆς ἐδιδάσκετο ἄνευ ζωῆς, νεκρά!

Ἡ κατάσταση αὕτη ἤρχισε μεταβαλλομένη ἀπὸ τοῦ 1883, ἦτοι ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ρήγα Νικολαΐδου ἐκ τῆς Γερμανίας, ἔνθα ἐπὶ μακρὸν ἐσπούδασεν εἰδικῶς τὴν Φυσιολογίαν, ἀσκηθεὶς εἰς τὰ Φυσιολογεῖα τῆς Λειψίας καὶ τοῦ Βερολίνου πλησίον τῶν διασήμων φυσιολόγων Ludwig καὶ Du Bois-Reymond.

Εἰς τὸν γενόμενον ὑφηγητὴν τῆς Φυσιολογίας νεαρὸν τότε Νικολαΐδην παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ Πρυτάνεως μικρὸν τι δωμάτιον ἐντὸς τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας κτιρίου τοῦ Ἀνατομείου. Τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο ὑπῆρξε τὸ πρῶτον Φυσιολογεῖον τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου. Τὸ μόνον δὲ διακριτικὸν σημεῖον τοῦ ἐργαστηρίου ἦτο ξύλινος πίναξ, ἀναρτηθεὶς ἐπὶ τῆς θύρας τοῦ δωματίου καὶ φέρων τὸν τίτλον τοῦ Φυσιολογείου. Ἐντὸς αὐτοῦ οὐδὲν ἐπιστημονικὸν ὄργανον ὑπῆρχεν. Ἦρκεσαν ὁμως ἡ σιδηρὰ θέλησις καὶ ἡ μεγίστη ἐπιμονὴ τοῦ Νικολαΐδου διὰ νὰ μεταβληθῇ σὺν τῷ χρόνῳ τὸ ἀπλοῦν ἐκεῖνο δωμάτιον εἰς στοιχειῶδες μὲν, ἀλλὰ πραγματικὸν φυσιολογικὸν ἐργαστήριον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐγίνοντο πειράματα ἐπὶ ζῴων, διὰ τῶν ὀλίγων ἐπιστημονικῶν ὀργάνων, ἅτινα ἐξ ἰδίων ἔφερον ἐκ Γερμανίας ὁ Νικολαΐδης καὶ τὰ ὁποῖα ὡς κειμήλια φυλάσσομεν νῦν ἐν τῷ Φυσιολογεῖῳ.

Εἰς τὸ ἀρχέγονον ἐκεῖνο ἐργαστήριον ἤρξατο ἡ ἄσκησις τῶν φοιτητῶν εἰς τὰ κυριώτερα φυσιολογικὰ πειράματα, πρὸς τούτοις δ' ἐγένοντο καὶ ἐπιστημονικὰ ἔρευναι, ὧν τὰ ἀποτελέσματα ἀνεκονώθησαν ὡς πρῶται ἑλληνικαὶ ἐργασίαι ἐπὶ φυσιολογικῶν ζητημάτων.

Τὸ μικρὸν δωμάτιον τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας ἦτο τὸ σπέρμα, ἐξ οὗ ἐγεννήθη τὸ νῦν Φυσιολογεῖον, ἰδρυνθὲν καὶ πλουτισθὲν ἀρκούντως διὰ τῶν ἀδιακόπων ἐνεργειῶν τοῦ Νικολαΐδου, ὥστε νῦν τοῦτο εἶναι ἐφάμιλλον ἢ καὶ ἀνώτερον πολλῶν ξένων ὁμοειδῶν ἐργαστηρίων. Ἀλλ' ἡ τοιαύτη δοῦσις τοῦ Νικολαΐδου ἔσχε καὶ γενικώτερον ἀποτέλεσμα διὰ τὸ Πανεπιστήμιον, διότι τὸ Φυσιολογεῖον ἐγένετο ἀφορμὴ τῆς ἰδρύσεως καὶ τῆς ἀναπτύξεως καὶ ὄλων σχεδὸν τῶν ἄλλων ἐργαστηρίων τῆς Ἰατρικῆς. Δι' ὃ ὁ Ρήγας Νικολαΐδης πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ὁ κύριος δημιουργὸς ὄλων τῶν ἱατρικῶν ἐργαστηρίων. Νομίζω δ' ὅτι ὀφείλομεν κατὰ τὴν προσεχῆ ἐγκατάστασίν μας εἰς τὰ νέα, μεγάλα καὶ λαμπρὰ ἐργαστήρια τοῦ Πανεπιστημίου νὰ τιμῆσωμεν τὸν ἀληθῆ πατέρα αὐτῶν καὶ νὰ στήσωμεν ἐκεῖ τὴν προτομὴν τοῦ Νικολαΐδου. Τὸ Πανεπιστήμιον τιμῆσαν ἐκ τῶν πρώτων τὸν πρωτεργάτην τῆς ἐλευθερίας Ρήγαν Φεραῖον, ὀφείλει νὰ τιμήσῃ καὶ τὸν πρωτεργάτην τῶν ἱατρικῶν ἐργαστηρίων Ρήγαν Νικολαΐδην, τὸν καὶ ἀπόγονον τοῦ Φεραίου.

Ἴνα μὴ καταχρασθῶ τῆς ὑπομονῆς σας, παραλείπω τὰ λοιπὰ ἐκ τοῦ βίου τοῦ Νικολαΐδου, ἅτινα ἄλλως τε ἐξέθηκα πρὸ τινος λεπτομερῶς ἀπὸ τοῦ Πανεπιστημιακοῦ βήματος.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῆς ζωῆς γίνεται ἐντὸς τοῦ ἐργαστηρίου διὰ τῆς χρήσεως πάντων τῶν ὑπὸ τῶν Φυσικῶν ἐπιστημῶν παρεχομένων μέσων. Ὑπόκεινται δ' εἰς τὴν ἔρευναν ἅπαντες οἱ ζῶντες ὄργανισμοί, φυτικοί τε καὶ ζωϊκοί, ἀπὸ τῶν κατωτάτων μέχρι τῶν ἀνωτάτων. Οὕτω π. χ. γίνονται πειράματα ἐπὶ μικροβίων καὶ ἐπὶ φυτῶν, ἐπὶ ἰχθύων καὶ βατράχων, ἐπὶ περιστερῶν καὶ κορίκλων, ἐπὶ κυνῶν καὶ πιθήκων καὶ τέλος ἐπ' αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ζωὴ δ' ἐμφανίζεται ὑπὸ ἀπειρίαν μορφῶν, ἐντὸς τοῦ ὕδατος ἢ ἐκτὸς αὐτοῦ, εἰς τὴν γῆν καὶ εἰς τὸν ἀέρα, ἢ καὶ ἄνω τοῦ ἀέρος. Ἐκάστη δὲ ζῶσα μορφή ἐμφανίζει πάλιν ἀπειρίαν βιολογικῶν προβλημάτων, τὰ ὅποια πρέπει νὰ λύσωμεν, διὰ νὰ ἔχωμεν πλήρη καὶ σαφῆ τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς. Τὰ προβλήματα δὲ ταῦτα εἶναι ὄχι μόνον ἄπειρα, ἀλλὰ καὶ δυσχερέστατα πρὸς λύσιν. Πολλάκις μάλιστα ἡ λύσις ζητημάτων τινος ἐπιφέρει τὴν γέννησιν πολλῶν νέων προβλημάτων.

Ἡ σπουδὴ τῶν βιολογικῶν ζητημάτων δὲν εἶναι δυνατὴ διὰ μόνης τῆς ἐντὸς τοῦ γραφείου μελέτης, καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον οἱ πειρώμενοι νὰ λύσουν τοιαῦτα προβλήματα διὰ φιλοσοφικῶν ἀπλῶς σκέψεων ἀποτυγχάνουν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν φυσιοδιφῶν συστηματικῆς τῆς φύσεως ἐρεῦνης, τῆς γινομένης διὰ πειραμάτων.

Οἱ φιλόσοφοι τοῦ γραφείου καὶ οἱ φυσιοδίφαι τοῦ ἐργαστηρίου ἀκολουθοῦν διαφόρους ὁδοὺς καὶ ἐφαρμόζουν διαφόρους μεθόδους διὰ τὴν ἔρευναν τῶν ἀπασχολούντων αὐτοὺς προβλημάτων. Ὁ θεωρητικὸς φιλόσοφος λύει τὰ πάντα ἀνθαιρέτως ἐν τῷ γραφείῳ του, διὰ μόνης τῆς διανοίας του, διότι αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ ἀπαντῶσα εἰς τὰ ἐκάστοτε τιθέμενα ἐρωτήματα. Τοῦναντίον δ' ὁ φυσιοδίφης ἐρωτᾷ πάντοτε τὴν φύσιν, αὐτὴ δὲ μόνη δίδει τὰς ἀπαντήσεις. Πρὸς τοῦτο ὁ ἐρευνητὴς ἐπινοεῖ διαρκῶς ἐρωτήματα, τὰ ὅποια διὰ καταλλήλων μεθόδων ὑποβαλλόμενα ἀναγκάζουν τὴν φύσιν ν' ἀπαντᾷ, οὗτος δὲ προσαρμόζει πάντοτε τὰς γνώμας του συμφώνως πρὸς τὰ γεγονότα καὶ τὰς ἀπαντήσεις τῆς φύσεως. Τὰ δ' ἐφ' ὧν γίνονται τὰ πειράματα ζῶντα ἀντικείμενα ἀπαντοῦν πάντοτε καὶ συνήθως ἀποκαλύπτουν τὰ μυστικά των εἰς τὸν γνωρίζοντα νὰ ἐρωτᾷ καταλλήλως, ἀλλὰ καὶ δυνάμενον νὰ ἐρμηνεύῃ τὰς ὑπὸ τοῦ πειράματος ἐκάστοτε παρεχομένας ἀπαντήσεις. Εἷς σκώληξ, ὢν ἀηδὴς διὰ τινος, ἢ δυσάρεστος καὶ ἐπιβλαβὴς δι' ἄλλους, εἶναι διὰ τὸν φυσιοδίφην πολῦτιμος ὄργανισμὸς πρὸς πειραματισμόν, διότι χρησιμεύει πρὸς λύσιν διαφόρων βιολογικῶν ζητημάτων.

Διὰ τῶν ἐπὶ τῶν ζώντων ὄργανισμῶν πειραμάτων ἐπετεύχθησαν λαμπρὰ ἀποτελέσματα καὶ μεγίστη ἐγένετο πρόοδος, ὄχι μόνον εἰς τὴν Φυσιολογίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς Ἱατρικὰς ἐν γένει ἐπιστήμας. Διότι πῶς δύναται ὁ ἱατρὸς νὰ θεραπεύσῃ ἢ ὁ χειρουργὸς νὰ ἐξαιρέσῃ πάσχον τι ὄργανον τοῦ ἀνθρώπου, ἐὰν προηγουμένως ὁ φυσιολόγος δὲν σπουδάσῃ λεπτομερῶς ἐπὶ τῶν ζώων, ὡς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου,

τὴν λειτουργίαν τοῦ ὄργάνου τούτου καὶ τὰς ποικίλας αὐτοῦ σχέσεις πρὸς τὸν λοιπὸν ὀργανισμόν, ὥστε νὰ εἶναι ἐκ τῶν προτέρων γνωστὰ τὰ ἐκ τῆς βλάβης ἢ τῆς ἐξαιρέσεως τοῦ ὄργάνου ἐπιγινόμενα ἀποτελέσματα ;

Ἐκ τῶν φυσιολογικῶν κυρίως γνώσεων ἐξαρτᾶται ἡ ὑγεία καὶ ἡ ζωὴ ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων. Ὁ δ' ὑγιεινολόγος τὰς γνώσεις αὐτοῦ διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν καταλλήλων μέτρων πρὸς διατήρησιν τῆς ὑγείας τῶν ἀνθρώπων πορίζεται ἐκ τῆς Φυσιολογίας. Ἡ ὑγεινὴ οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἐφηρμοσμένη Φυσιολογία.

Ὀκκοθεν ὁμως νοεῖται, ὅτι τὰ ἐπὶ τῶν ζώων πειράματα πρέπει νὰ γίνωνται οὐχὶ ἀσκόπως, ἀλλὰ μετὰ λόγου καὶ μόνον δόσκις εἶναι ἀνάγκη, νὰ ἐκτελῶνται δ' ὡς οἷόν τε ἀνωδύνως καὶ μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἀνθρωπισμοῦ, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ πασχόντων ἀνθρώπων.

Διὰ τῶν πειραμάτων φθάνομεν ἐγγύτατα εἰς τὴν ζωὴν καὶ μανθάνομεν τὰ μυστικά της. Διὰ τοῦ πειράματος ἀναγκάζομεν π. χ. διάφορα ὄργανα τοῦ σώματος νὰ μᾶς γράφουν τὰ ἴδια τὰς αὐτομάτους κινήσεις των καὶ τὰς μεταβολάς, ὡς πάσχουν κατὰ τὴν λειτουργίαν των ὑπὸ κανονικᾶς, ὡς καὶ ὑπὸ ποικίλας ἀνωμάλους καταστάσεις. Ἐκ τῆς μακρᾶς δὲ φυσιολογικῆς ἐρεῦνης εὐρέθη ἤδη τὸ κριτήριον τῆς ζωῆς, ὅπερ εἶναι ἡ ἐντὸς τῶν ζώντων κυττάρων αὐτομάτως τελουμένη ἀνταλλαγὴ τῆς ὕλης, μεθ' ἧς ἀρρήκτως συνδέεται καὶ ἡ μετατροπὴ τῆς ἐνεργείας, ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἐκδηλουμένη.

Ὁ σταθμὸς οὗτος τῆς γνώσεως τῆς ζωῆς, ἐπιτευχθεὶς μετὰ πολλὰς ἐρεῦνας καὶ διὰ τῆς ἐπικουρίας τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, συμπίπτει μὲ τὰ πρὸ 22 ὄλων αἰώνων λεχθέντα ὑπὸ τοῦ σοφωτάτου τῆς ἀρχαιότητος, τοῦ τιτᾶνος τῶν ἐπιστημῶν Ἀριστοτέλους, ὅστις τὴν ζωὴν ὥρισεν ὡς ἐξῆς : «ζωὴν δὲ λέγομεν τὴν δι' αὐτοῦ τροφήν τε καὶ αὔξησιν καὶ φθίσιν». Οἱ ὄροι τροφῆ καὶ αὔξεις καὶ φθίσις εἶναι ταυτόσημα τοῦ νῦν ἐν χρήσει ὄρου ἀνταλλαγῆ τῆς ὕλης, ἧς αἱ δύο φάσεις εἶναι ἡ ἀφομοίωσις καὶ ἡ ἀνάλυσις. Καὶ ἐφ' ὅσον μὲν αἱ φάσεις αὗται εἶναι ἴσαι, ὁ ὀργανισμὸς διατηρεῖται ἐν ἰσοσταθμίᾳ, γίνεται δὲ μεταβολή, ὅταν ὑπερισχύῃ ἡ ἑτέρα φάσις· καὶ δὴ ἐπέρχεται αὔξεις μὲν τοῦ ὀργανισμοῦ, ὅταν ὑπερισχύῃ ἡ ἀφομοίωσις, φθίσις δ' ὅταν τοῦναντίον ὑπερισχύῃ ἡ ἀνάλυσις.

Ἀνασκοποῦντες δὲ τὰ μέχρι τοῦδε ἐν τῇ Φυσιολογίᾳ ἐπιτευχθέντα εὐρίσκομεν, ὅτι διὰ τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων τῶν νεωτέρων χρόνων ἠδυνήθημεν νὰ σπουδάσωμεν, μετὰ μεγίστης ἀκριβείας, πάσας σχεδὸν τὰς ἀδράς λειτουργίας, τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω νῦν γνωρίζομεν τοὺς μηχανικοὺς νόμους τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν ἀερίων, τῆς μυϊκῆς συστολῆς καὶ τῶν κινήσεων τοῦ σώματος, ὡς καὶ τοὺς νόμους τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν νεύρων. Ἐπίσης γνωρίζομεν τὰς φυσικοχημικὰς ἐξεργασίας τὰς γινόμενας κατὰ

τὴν πέψιν ἐντὸς τοῦ πεπτικοῦ σωλήνος, ὡς καὶ τοὺς νόμους τῆς ἀπομυζήσεως. Προσέτι ἠδυνήθημεν νὰ σπουδάσωμεν λεπτομερῶς τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν αἰσθητηρίων ὀργάνων καὶ τέλος ἐπετύχομεν τὴν ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου ἀνατομικὴν ἐντόπισιν πολλῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν.

Ἄλλὰ πάντα ταῦτα εἶναι λειτουργία μεγάλων μερῶν τοῦ ὀργανισμοῦ καὶ δὴ εἶναι τὰ τελικὰ ἀποτελέσματα τῶν ζωϊκῶν ἐξεργασιῶν. Αὐτὰς ὁμοῦς ταύτας τὰς ζωϊκὰς ἐξεργασίας, εἰς τὴν ἀπλουσιότητα αὐτῶν μορφῆν, θὰ δυνήθωμεν νὰ σπουδάσωμεν, ἐὰν τραπῶμεν πρὸς τὴν ὁδὸν τὴν ἄρουσαν εἰς τὴν ἕδραν τῆς ζωῆς, ἥτις εἶναι τὰ κύτταρα, εἰς τὰ ὁποῖα τελευτοῦν ὅλα τὰ περὶ τῆς ζωῆς προβλήματα. Διότι ζωὴν μόνον ὑπὸ τὴν μορφὴν κυττάρων γνωρίζομεν, τὰ δὲ ποικίλα φαινόμενα τῆς ζωῆς, καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ τὸ σύνολον τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωῆς τῶν πολλῶν ἑκατομμυρίων κυττάρων, ἐξ ὧν σύγκειται τὸ σῶμα. Τὰ τῆς λειτουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ θανατοῦ ἀποτελέσματα ὀφείλονται εἰς τὴν κανονικὴν συνεργασίαν τῶν ἀπείρων τῶν πληθὸς κυττάρων, τῶν συνηνωμένων εἰς μίαν κοινωνίαν καὶ συνεργαζομένων μετὰ ζηλευτῆς ἁρμονίας. Εἰς τὴν ἁρμονικὴν συνεργασίαν τῶν κυττάρων τοῦ ὀφείλει ὁ μὲν ἐργάτης τὴν δρᾶσιν τῶν μυῶν του, ὁ δὲ συγγραφεὺς τὴν μεγαλοφυΐαν του. Ἡ συνεργασία δὲ τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ πολυπλόκου ὀργανισμοῦ, γινομένη ἐπὶ μερικῇ ἀπωλείᾳ τῆς ἀνεξαρησίας ἐκάστου ὀργάνου, εἶναι κατὰ κανόνα τόσον ἁρμονικὴ καὶ ὠφέλιμος διὰ τὸ ὅλον ζῶν σύστημα, ἀπαρτίζον πολυπληθεστάτην κοινωνίαν κυττάρων, ὥστε ἀποτελεῖ διὰ τοὺς πολιτικούς ἄριστον ἐπόδειγμα πρὸς ἀνάλογον ἐνθῆμισιν καὶ ὀργάνωσιν τῶν κοινωνιῶν τῶν ἀνθρώπων.

Τὰς γνώσεις ταύτας, εἰς γενικωτάτας μόνον γραμμὰς σήμερον ἐκτιθεμένας, ἀπέκτησεν ὁ ἄνθρωπος χάρις εἰς τὴν θανατοῦ λειτουργίαν τοῦ ἐγγενεστάτου τῶν ὀργάνων του, ἥτοι τοῦ ἐγκεφάλου του. Ἄλλ' ὡς πρὸς τὰς γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου παρατηρεῖται τὸ ἐξῆς περιεργον φαινόμενον. Θὰ ἐνόμιζέ τις ὡς φυσικόν, ὅτι πληρεστέραν γνῶσιν ἔχομεν περὶ τῶν ἐγγυτέρων πραγμάτων καὶ ἀτελεστέραν περὶ τῶν μαῖλλον μεμακρυσμένων. Παραδόξως ὁμοῦς συμβαίνει τὸ ἀντίθετον. Διότι παρατηρεῖται, ὅτι ὅσον ἐλαττοῦται ἢ μεταξὺ τοῦ ἐξετάζοντος ἐγκεφάλου καὶ τοῦ ἐξεταζομένου ἀντικειμένου ἀπόστασις, τόσον ἐλαττοῦνται αἱ περὶ τούτου γνώσεις τοῦ ἀνθρώπου καὶ εἶναι ἀτελεστέραι. Οὕτως ἀκριβεστάτην ἔχομεν γνῶσιν διὰ τὰ εἰς μεγίστας ἀφ' ἡμῶν ἀποστάσεις ἐδρισκόμενα οὐράνια σώματα, δυνάμενοι νὰ προσδιορίσωμεν μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας τὰς κινήσεις τῶν διαφόρων σωμάτων εἰς πᾶσαν στιγμὴν. Οὐδεμία ἄλλη ἐπιστήμη ἠδυνήθη εἰσεῖν νὰ φθάσῃ τὴν μεγίστην ἀκρίβειαν τῆς Μηχανικῆς τοῦ Οὐρανοῦ, καίτοι καὶ αἱ λοιπαὶ Φυσικαὶ Ἐπιστῆμαι εἰς μέγαν βαθμὸν προώδενσαν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ὥστε νῦν γνωρίζομεν λεπτομερῶς πλεῖστα ὅσα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς τελουμένων,

Σχετικῶς ὀλιγωτέρας γνώσεις ἔχομεν περὶ τοῦ πέριξ ἡμῶν ὠργανωμένου κόσμου καὶ περὶ τῶν ἐντὸς τοῦ ἰδίου σώματος τελουμένων. Τὴν δ' ἀτελεστάτην γνώσιν ἔχομεν περὶ τῶν γινομένων ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἐγκεφάλου. Ὁ πάντα τὰ λοιπὰ ἐρευνῶν καὶ μανθάνων ἐγκέφαλος ἀγροεῖ ἑαυτόν. Διότι ὄντως ἀγροοῦμεν μέχρι τοῦδε τὴν ἀκριβῶς συμβαίνει ἐντὸς τοῦ ἐγκεφάλου κατὰ τὴν παραγωγὴν τῶν διαφορῶν αἰσθημάτων, ἀγροοῦμεν κατὰ τίνα τρόπον τελεῖται ὁ συνειρμὸς τῶν παραστάσεων καὶ τίνες ἐξεργασίαι γίνονται κατὰ τὴν ἐναπόθεσιν τῶν μνημονικῶν εἰκόνων εἰς τὰ διάφορα κέντρα, ἀγροοῦμεν πῶς παράγεται ἡ συνείδησις καὶ τὴν συμβαίνει ἐντὸς τῶν ἐγκεφαλικῶν κυττάρων κατὰ τὰς ποικιλωτάτας ψυχικῆς λειτουργίας. Ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου, ὁ γνωρίζων τόσον ἀκριβῶς τὰς κινήσεις τῶν εἰς ἀφαντάστους ἀποστάσεις εὐρισκομένων οὐρανίων σωμάτων, ἀγροεῖ τὰς κινήσεις τῶν ἑαυτοῦ μορίων, ἀγροεῖ τὰ πλεῖστα τῶν συμβαινόντων ἐντὸς τοῦ ἰδίου οἴκου! Πόσον δυσχερὲς εἶναι πάντοτε νὰ γνωρίσῃ τις καλῶς ἑαυτόν!

Ἄφ' οὗτου ἡ σύγχρονος ἔρευνα ἔστρεψε τὴν προσοχὴν τῆς πρὸς τὰ κύτταρα, ἐγένετο μεγίστη πρόοδος εἰς τὰς γνώσεις ἡμῶν περὶ τῶν ζωϊκῶν φαινομένων. Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος ἤδη αἰῶνος εὐρέθη, ὅτι οἱ γενικοὶ οἰκοδομικοὶ λίθοι, ἐξ ὧν εἶναι ὠκοδομημένοι ἅπαντες οἱ ὄργανισμοί, φυτικοί τε καὶ ζωϊκοί, εἶναι τὰ κύτταρα, ἀποτελοῦντα ἰδιάζοντα στοιχειώδη ὄργανισμὸν ὑπὸ ἀπειρίαν μορφῶν ἐμφανιζόμενον.

Ἐκ κυττάρων συνίστανται ἅπαντες οἱ ὄργανισμοί, ἄνευ ἐξαιρέσεως, ἀπὸ τῶν ἀπλουστάτων, ὧν τὸ ὅλον σῶμα ἀποτελεῖται ἐξ ἑνὸς μόνου κυττάρου, μέχρι τῶν ἀνωτάτων φυτικῶν καὶ ζωϊκῶν ὄργανισμῶν, ὧν τὸ σῶμα σύγκειται ἐκ πολλῶν ἑκατομμυρίων κυττάρων, μεταπεπλασμένων εἰς διάφορα εἶδη καὶ ἀποτελούντων μεγάλας κυτταρικὰς κοινωνίας. Ζωὴ ἐκτὸς τῶν κυττάρων δὲν ὑπάρχει.

Ἄλλὰ τίς εἶναι ἡ ὕλη τῶν κυττάρων τῶν ζώντων ὄργανισμῶν; Τίς εἶναι ἡ ζῶσα ὕλη; Τὰ μέχρι τοῦδε περὶ αὐτῆς γνωσθέντα εἶναι μὲν ἱκανὰ νὰ μᾶς δώσουν γραμμὰς τινὰς γενικὰς καὶ τινὰς λεπτομερείας, ἀλλὰ πολὺν ἀπέχουν ἀκόμη ἀπὸ τοῦ νὰ μᾶς παράσχουν ὅλα τὰ στοιχεῖα, ἐξ ὧν νὰ δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν σαφῆ καὶ πλήρη τὴν εἰκόνα τῆς ζωῆς.

Ἡ ζῶσα ὕλη γενικῶς εἶναι ὀρεσθὴ ἢ ἡμίρρευστος. Ἡ τοιαύτη δὲ φυσικὴ ιδιότης τῆς εἶναι θεμελιώδης, ἐπιτρέπουσα καὶ ἐννοοῦσα τὰς χημικὰς δράσεις. Σύγκειται δ' ἡ ὕλη τῶν κυττάρων ἐξ ἀθροίσματος διαφόρων οὐσιῶν, ἀνοργάνων καὶ ὄργανικῶν, ὧν αἱ κυριώταται καὶ ἀπαραίτητοι διὰ πᾶν κύτταρον εἶναι τὰ λευκώματα.

Σπουδαιότατη ιδιότης τῶν πλείστων οὐσιῶν τῆς ζωῆς ὕλης εἶναι ὅτι αὐταὶ εἶναι κολλοειδεῖς. Μεγάλην δὲ σημασίαν ἔχει, ὅτι τοιαῦτα εἶναι αἱ περιβάλλουσαι τὰ κύτταρα μεμβράναι καὶ ἐν γένει ἅπασαι αἱ ἀφορίζουσαι ταῦτα ἐπιφάνειαι. Αἱ κολλοειδεῖς οὐσίαι εἶναι συστήματα ἐντόνου χημικῆς ἐνεργείας, προκαλουμένης

πρὸ πάντων διὰ τῆς δράσεως τῶν ζυμομάτων, ἅτινα εἶναι οἱ κύριοι ἐργάται τοῦ χημικοῦ ἐργαστηρίου τῆς φύσεως, οἱ χημικοὶ τῆς ζωῆς. Ἡ δὲ δράσις τῶν ζυμομάτων τῶν κυττάρων εἶναι ὁμοία πρὸς τὴν τῶν καταλυτῶν τῆς ἀνοργάνου Χημείας. Ἐρευνῶντες δὲ τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς τῶν κυττάρων καὶ δὴ τὴν ἰκανότητα τούτων πρὸς αὐτόματον πρόσληψιν καὶ ἀποβολὴν οὐσιῶν, τὴν θρέψιν, τὴν αὔξησιν καὶ τὸν πολλαπλασιασμόν, ὡς καὶ τὰς διαφόρους μορφὰς τῆς ὑπ' αὐτῶν ἐκδηλουμένης ἐνεργείας, εὐρίσκομεν ὅτι πάντα ταῦτα εἶναι φαινόμενα φυσικοχημικὰ καὶ δὴ εἶναι κυρίως ἀποτελέσματα τῆς διαπιδυτικῆς πίεσεως, τῆς τάσεως ἐπιφανείας καὶ φαινόμενα ἠλεκτρικά, τελούμενα, πάνθ' ὅσα μέχρι σήμερον ἔχουν ἐξακριβωθῆ, κατὰ τοὺς γνωστοὺς μηχανικοὺς νόμους.

Οὕτως ἡ φυσιολογικὴ ἔρευνα φθάσασα εἰς τὰ κύτταρα εὐρίσκεται ἤδη εἰς αὐτὴν τὴν κατοικίαν τῆς ζωῆς, ἡ δὲ σκαπάνη τῶν ἐρευνητῶν προσπαθεῖ νὰ διανοίξῃ τὰς θύρας αὐτῆς πρὸς ἀποκάλυψιν τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς εὐρισκόμενον, ὡς εἴρηται, ἀναμφιβόλως ἐντὸς τοῦ κυττάρου.

Ἀλλὰ τὸ ἐγκρίρημα τοῦτο εἶναι δυσχερέστατον, τοῦτο μὲν ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῶν μικροσκοπικῶν κυττάρων, τοῦτο δ' ἐκ τῆς ἑλλείψεως καταλλήλων καὶ ἰκανῶν μεθόδων ἐρεύνης. Διότι, ἀτυχῶς, δὲν εὐρέθη εἰσέτι ἐρευνητικὴ μέθοδος, δι' ἧς νὰ δυνάμεθα νὰ ἐξετάσωμεν ζῶσαν ἔτι τὴν ὕλην τῶν κυττάρων.

Ἀπασα αἱ μέχρι τοῦδε γνωσταὶ μέθοδοι, πρὸς ἔρευναν τῆς λεπιοτάτης ὑφῆς καὶ τῶν λειτουργιῶν τῶν ζώντων κυττάρων, εἶναι πολὺ χονδροειδεῖς καὶ βίβανσοι. Τὰ δὲ διὰ τῆς χημικῆς ἐρεύνης γνωσθέντα συστατικὰ τῶν ὀργανισμῶν δὲν μᾶς παρέχουν τὴν πραγματικὴν εἰκόνα τῆς χημικῆς συστάσεως τῆς ζώσης ὕλης, διότι ταῦτα εἶναι συστατικὰ τῶν νεκρῶν ὀργανισμῶν, τοῦτο δέ, διότι, ἅμ' ὡς οἰονδήποτε χημικὸν ἀντιδραστήριον ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν ζῶσαν ὕλην τῶν κυττάρων, καταστρέφει ἢ μεταβάλλει ταύτην, ὥστε ἡ ὕλη τὴν ὁποίαν ἐρευνῶμεν δὲν εἶναι πλέον ζῶσα, ἀλλὰ νεκρά, ἥτοι οὐσία ἔχουσα ἐντελῶς ἄλλας ιδιότητες. Σπουδάζομεν χημικῶς τὴν ζῶσαν ὕλην, ἀφοῦ πρῶτον τὴν φονεύσωμεν!

Ὅσον παράδοξον φαίνεται τοῦτο, ἀποτελεῖ ἀτυχῶς τὴν μόνην ὁδόν, ἣν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἔχομεν, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ χημισμοῦ τῆς ζώσης ὕλης. Ὅταν δ' ἡ ἔρευνα κατορθώσῃ νὰ εὕρῃ καταλλήλους μεθόδους, ὥστε νὰ ἐξετάξῃ ζῶσαν ἔτι τὴν ὕλην τῶν κυττάρων, τότε ὑπάρχει μεγίστη πιθανότης νὰ σχισθῇ εὐρέως ὁ πέπλος ὁ καλύπτων τὸ μυστικὸν τῆς ζωῆς, διότι τότε θὰ δυνηθῶμεν νὰ γνωρίσωμεν καλῶς αὐτὰς τὰς ἀπλᾶς καὶ θεμελιώδεις λειτουργίας τῶν ζώντων κυττάρων καὶ ἰδίως τῆς ἐντὸς αὐτῶν ὑπαρχούσης μικροσκοπικῆς τῆς ζώσης ὕλης φυσαλλίδος, τῆς ἀποτελούσης τὸν κυτταρικὸν πυρῆνα, ὅστις εἶναι κυρίως ὁ κρύπτων τὰ μεγαλύτερα μυστήρια τῆς ζωῆς.

Οἱ ζῶντες ὄργανισμοὶ ἔχοντες ἀνάγκην τροφῆς καὶ χώρου ἀγωνίζονται πρὸς κατάκτησιν τούτων, διὰ τὰ διατηρηθῶν ἐν τῇ ζωῇ καὶ ν' ἀποκτήσουν ἀπογόνους. Ἄλλως καταστρέφονται καὶ ἐξαφανίζονται. Εἰς ταῦτα κυρίως ὀφείλεται ὁ πανταχοῦ τῆς ὄργανικῆς φύσεως παρατηρούμενος καὶ κατὰ πᾶσαν σιγμὴν τελούμενος ἀγὼν περὶ ὑπάρξεως.

Ἐπιπέδῳ οὗτος εἶναι γενικός, διότι εἰς τοῦτον συμμετέχουν ἅπαντες οἱ ὄργανισμοί, φυτικοί τε καὶ ζωϊκοί. Ἐὰν ἐντὸς δοχείου καλλιεργήσωμεν ζωῦφια, τὰ καλούμενα ἐγκυματικά, καὶ ἐξετάσωμεν τὸ ὑγρὸν διὰ τοῦ μικροσκοπίου, ἀνευρίσκομεν κατ' ἀρχὰς ἀπειρίαν εἶδους τινός τοιούτων ζωῦφίων, μὲ ζωηροτάτας κινήσεις. Ἐπαναλαμβάνοντες τὴν ἐξέτασιν μετὰ τινος ἡμέρας παρατηροῦμεν, ὅτι ὑπάρχουν τὴν νῦν νέα εἶδη ἐγκυματικῶν, τὰ δὲ πρῶτα ἐμφανισθέντα εἶναι ἐλάχιστα ἢ καὶ τελείως ἐξηφανίσθησαν. Ἡ ἐξαφάνισις δ' ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ ὅτι τὰ πρῶτα κατεβροχθίσθησαν ὑπὸ τῶν ἐπιγινομένων, ὄντων ἰσχυροτέρων. Ἀλλὰ δὲν παρίσταται ἀνάγκη τὰ καταφύγωμεν εἰς τὰ μικροσκοπικὰ ὄντα διὰ τὰ ἴδωμεν τὸν ἀγῶνα περὶ ὑπάρξεως, διότι οὗτος τελεῖται διαρκῶς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μας. Ἄπαντα ἀνεξαιρέτως τὰ ζῶα τρέφονται δαπάναις τῶν φυτῶν, τὰ μὲν φυτοφάγα ἀμέσως, τὰ δὲ σαρκοφάγα ἐμμέσως, διὰ τῶν φυτοφάγων. Ἄνευ τῶν φυτῶν εἶναι ἀδύνατος ἢ ἐν τῇ ζωῇ διατήρησις τῶν ζώων, διότι μόνον τὰ φυτὰ ἔχουν τὴν ἰκανότητα τὰ παρασκευάζουν ἐξ ἀπλῶν στοιχείων τῆς γῆς καὶ τοῦ ἀέρος τὴν ποικίλην καὶ πολυσύνθετον τροφήν τῶν ζώων, τὴν ὁποίαν ταῦτα μόνον εἶναι ἀνίκανα τὰ παρασκευάσασθαι. Τὸ ζῶον ζῆ, ἐφ' ὅσον εὐρίσκει φυτὰ τὰ τρώγει, ὅταν δὲ ταῦτα ἐκλείβουν, ἀποθνήσκει ἐκ τῆς πείνης.

Σημεῖα τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος παρατηροῦμεν καὶ μεταξὺ τῶν φυτῶν καθ' ἑαυτά. Οὕτω μεταξὺ πολλῶν εἰς τὸν αὐτὸν χώρον φανομένων φυτῶν τινὰ τούτων εὐρισκόμενα ὑπὸ καταλληλοτέρους ὄρους ἀξάνονται ταχύτερον τῶν λοιπῶν ἐπισκιάζοντα τὰ παρακείμενα, ἅτινα τούτου ἕνεκα φθίνουσι. Ἀλλὰ πολὺν καταφανέστερος καὶ σφοδρότερος εἶναι ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγὼν μεταξὺ τῶν διαφόρων ζώων, ἐφ' ὧν παρατηροῦνται ποικιλώτατοι ἰδιάζοντες χαρακτηῆρες, χρησιμεύοντες ὡς ὅπλα ἐπιθετικά ἢ ἀμυντικά.

Ἐπιπέδῳ οὗτος ἀγὼν σφοδρὸς καὶ ἐκτεταμένος καὶ καταστρεπτικός γίνεται ὁ ἀγὼν διὰ τῆς συμμετοχῆς τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἀγωνίζονται οὐχὶ μόνον πρὸς πάντας τοὺς λοιποὺς ὄργανισμούς, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλους, πρὸ πάντων πρὸς ἀλλήλους. Διὰ τῆς μεγάλης ἰκανότητος τῆς διανοίας του, δι' ἧς ἠδυνήθη τὰ ὑποτάξῃ καὶ τὰ ἐκμεταλλεύηται πλείστας ἰσχυροτάτας δυνάμεις τῆς φύσεως, ὁ ἀνθρώπος κατέκτησε τὸν κόσμον καὶ χρησιμοποιοῖ φυτὰ καὶ ζῶα διὰ τὴν τροφήν του, τὴν ἐνδυμασίαν του καὶ τὰς διαφόρους ἀνάγκας καὶ ἀπολαύσεις του. Οὐχὶ ὀλίγα εἶδη ζώων ἔχει

ἤδη ἐξαφανίσει ἐκ τῆς γῆς ὁ ἄνθρωπος, πολλά δ' εἶναι νῦν εἰς τὸ ἐξαφανίζεσθαι.

Νομίζω περιττὸν νὰ ἐπεκταθῶ καὶ νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτομερείας τοῦ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους ἀγῶνος περὶ ὑπάρξεως, τοῦ ὁποίου ἀνὰ πᾶσαν σιγμὴν παριστάμεθα μάρτυρες. Διότι ἀγὼν γίνεται πάντοτε, ὁσάκις συναντῶνται καὶ συγκρούονται αἱ σφαῖραι τῆς δράσεως τῶν ἀτόμων, μεμονωμένων ἢ καθ' ὁμάδας, ἢ κατὰ τάξεις, ἢ τῶν κοινωνιῶν ὀλοκλήρων, ἢ καὶ ἀθροισμάτων αὐτῶν. Ἐκ τοῦ ἀγῶνος δ' ἐξέρχεται νικητὴς πάντοτε ὁ ἰσχυρότερος καὶ ἰκανότερος. Ἐκ τῶν κοινοτέρων δ' ἐκδηλώσεων τοῦ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνος τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους εἶναι ὁ γινόμενος μεταξὺ τῶν διαφόρων ἡλικιῶν. Ὁ ἀγὼν οὗτος, πανταχοῦ καὶ πάντοτε παρατηρούμενος καὶ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπαναλαμβανόμενος, δύναται νὰ κληθῇ κατ' ἐξοχὴν φυσιολογικός. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀγῶν εἶναι ὁ μεταξὺ τῆς νεότητος καὶ τοῦ γήρατος. Οἱ γέροντες μᾶλλον ἢ ἦπτον ταχέως ἐξασθενοῦντες, κατ' ἀναπόδραστον φυσικὸν νόμον, ὑποχωροῦν πρὸ τῶν ὀρμητικῶς προχωρούντων νέων, ζητούντων νὰ καταλάβουν τὰς θέσεις τῶν γερόντων. Καὶ τούτου ἕνεκα γίνονται πάντοτε συμπλοκαὶ μεταξὺ τῶν ὀπισθοφυλακῶν τοῦ ὑποχωροῦντος γήρατος καὶ τῶν πρωτοπόρων τῆς ἐπερχομένης νεότητος. Διὰ τὸν ἀγῶνα ἐπιστρατεύονται ἑκατέρωθεν ἅπασαι αἱ ἐφεδρικαὶ σωματικαὶ καὶ πνευματικαὶ δυνάμεις τῶν μαχομένων. Ἄλλ' ἢ νίκη σπανίως ὀφείλεται εἰς τὴν ὑπερίσχυσιν τοῦ ἐτέρου μόνον εἶδους τῶν δυνάμεων, ἤτοι μόνων τῶν σωματικῶν ἢ μόνων τῶν πνευματικῶν δυνάμεων. Συνηθέστερον δ' αὕτη ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ καταλλήλου συνδυασμοῦ ἀμφοτέρων.

Οἱ νέοι ὑπερτεροῦν κατὰ τὰς σωματικὰς δυνάμεις, οἱ δὲ γέροντες κατὰ τὰς πνευματικὰς καὶ πρὸ πάντων τὴν πολύτιμον πείραν. Τὸ δ' ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος τούτου ἐπέρχεται, εὐθύς ὡς ἡ συνισταμένη τῶν δυνάμεων τοῦ ἑνὸς μέρους γίνῃ μεγαλυτέρα τῆς τοῦ ἄλλου. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ φύσιν τὰ πνευματικὰ κεφάλαια τῶν νέων ἀυξάνονται σὺν τῷ χρόνῳ, τὰ δὲ σωματικὰ τῶν γερόντων θᾶπτον ἢ βράδιον ἐξασθενοῦν, ἢ νίκη, ἔστω καὶ μετὰ τινος πολλάκις ἀμφιταλαντεύσεις, κλίνει πάντοτε ὑπὲρ τῶν νέων. Τοῦτο ἀποτελεῖ γενικὸν καὶ ἀναπόδραστον βιολογικὸν νόμον.

Ὡς δὲ τὸ ὕδωρ τῆς πηγῆς ῥέει διηνεκῶς, ἀνανεούμενον διὰ τοῦ ἀναβλύζοντος νέου ὕδατος, καὶ ἡ στάθμη τοῦ σχηματιζομένου ποταμοῦ ἀνέρχεται ἢ κατέρχεται, ἐκ τῆς ἀναλογίας μεταξὺ τοῦ εἰσρέοντος καὶ τοῦ ἐκρέοντος ὕδατος, οὕτω καὶ ἡ ζωὴ ῥέει διηνεκῶς διὰ μέσου τῶν ἀτόμων, ἅτινα ἔρχονται καὶ παρέρχονται, ἀφοῦ διατηροῦν ζῶντα ἐπὶ μᾶλλον ἢ ἦπτον βραχὴν χρόνον.

Ἄτομα γηράσκουν, φθίνουσι, ἐξαφανίζονται. Ἄλλα δ' ἄτομα γεννῶνται καὶ ἀναπτύσσονται, ἀντικαθιστῶνται τὰ πρῶτα. Διότι οἱ ζῶντες ὀργανισμοὶ κέκτηνται τὴν ἰκανότητα τῆς ἀναπαραγωγῆς. Ἐκ μικρῶν μερῶν τοῦ σώματός των παρά-

γονται νέοι ὅμοιοι ὀργανισμοί, οἵτινες ἐπιζοῦν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ γεννήτορος. Τοιοῦτοτρόπως δ' ὁ ποταμὸς τῆς ζωῆς ἐξακολουθεῖ ῥέων ἀδιαλείπτως. Καὶ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ δὲ τούτου τῆς ζωῆς παρατηρεῖται ὡσαύτως ἀνύψωσις ἢ κατάπτωσις τοῦ μέσου ἐπιπέδου τῆς πνευματικῆς ἰκανότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν κοινωσιῶν, ἀναλόγως πρὸς τὴν σχέσιν μεταξὺ τῶν ἐμφανιζομένων καὶ τῶν ἐξαφανιζομένων πνευματικῶν δυνάμεων. Περίοδοι ἀκμῆς καὶ παρακμῆς διαδέχονται ἀλλήλας σχηματίζουσαι κυματοειδεῖς καμπύλας. Εὐτυχεῖς δ' εἶναι αἱ γενεαὶ τῶν ἀνθρώπων, ὧν ἡ ζωὴ συμπίπτει χρονικῶς πρὸς τὴν ἀνιούσαν φάσιν τοιαύτης τινὸς καμπύλης.

Καὶ εἰς ἀνιούσαν φάσιν εὐρίσκεται νῦν ἡ φυλὴ ἡμῶν. Αὕτη δυνηθεῖσα ν' ἀνέλθῃ κατὰ τοὺς κληθέντας ἑλληνικοὺς χρόνους εἰς περιλάμπρον σημεῖον, εἰς τὸν ἀνώτατον πολιτισμὸν εἰς ὃν ἔφθασέ ποτε ἡ ἀνθρωπότης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, κατέπεσεν εἶτα εἰς τὴν βαθυτάτην κοιλάδα τῆς παρακμῆς.

Κατὰ τὴν μακροτάτην ταύτην περίοδον τῆς παρακμῆς, διαρκέσασαν ἐπὶ εἴκοσιν ὄλους αἰῶνας, τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα εἶχεν ἐξαφανισθῆ, δὲν εἶχεν ὅμως ἀποθάνει.

Ἡ σκοτεινὴ αὕτη περίοδος δὲν ἦτο θάνατος, ἀλλὰ μόνον νεκροφάνεια τοῦ ἑλληνισμοῦ, ὀφειλομένη εἰς τὸ ὅτι δὲν ὑπῆρχον οἱ κατάλληλοι ἐξωτερικοὶ ὄροι. ἵνα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ καλλιεργηθῆ καὶ ἀναλάμψῃ.

Εὐθὺς δ' ὅμως ὡς κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους οἱ ἐξωτερικοὶ ὄροι τῆς ζωῆς ἐγένοντο εὐνοϊκοὶ καὶ κατάλληλοι, ἡ ζωτικότητα τῆς φυλῆς ἐξεδηλώθη ἀμέσως καὶ ταχέως καθ' ὅλας τὰς φορὰς. Τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα ἤρξατο ἀναλάμπον καὶ εἰς τοὺς παρὰ τὴν Ἀκρόπολιν χώρους, τὴν πατρίδα τῆς Ἀθηνᾶς, μετὰ σιγὴν τόσον αἰῶνων, ἐπανελήφθη ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀληθοῦς, τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Ὁραίου.

ΔΕΞΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ κ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ*

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

A. X. ΒΟΥΡΝΑΖΟΥ

Μὴ μὲ ἐκλάβετε, Κύριε Συνάδελφε, ὡς λογοθήραν, δὲν εἶμαι λογοφίλος, οὔτε κἂν φιλόλογος, ἀλλὰ μόνον φιλογράμματος καὶ ἰδίως φιλόνομος. Ὡς ἐκ τούτου ὑπέικω εἰς τὸ ἄρθρον 23 τοῦ κανονισμοῦ τῆς Ἀκαδημίας, ὅπερ κελεύει κατὰ γράμμα « ὅπως προσφωνήσω Ὑμᾶς καταλλήλως », πρὸ τοῦ νὰ ἀπαγγείλητε ἡμῖν τὸν εἰσόδιον λόγον σας. Σπεύδω δὲ νὰ ὁμολογήσω ὅτι τὸ πρῶτον μετὰ μεγίστης εὐχαριστήσεως, διότι ἡ ἀξία ὑμῶν καὶ ὡς λογοτέχνου καὶ ὡς ἀνθρώπου ἐμποιεῖ καὶ εἰς ἐμέ, ὅπως καὶ εἰς τόσους ἄλλους, ἐξαιρετικῆν ὄντως ἐντύπωσιν.

Ὅταν ἐν ἀπόγευμα τοῦ παρελθόντος ἔτους συνερχόμενος ἀπὸ τίς οἶδε τίνας ἡδέος ὀνείρου εὐρέθητε εἰς τὴν ἡδυτέραν πραγματικότητα, διὰ τῆς ἀνακωινώσεως τῆς ἐκλογῆς Ὑμῶν ὡς Ἀκαδημαϊκοῦ, ἡ καρδία καὶ ὁ νοῦς ἐστράφησαν αὐθρομήτως πρὸς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς σας, πρὸς τὴν προσφιλῆ σας νῆσον. Ἀνηγγείλατε πρὸς ἐκείνην πρῶτην τὸν θρίαμβόν σας βέβαιος ὢν ὅτι τὴν ἱκανοποίησιν τοῦ πόθου σας, τὸ σκίρτημα τῆς χαρᾶς σας, ἤθελον αἰσθανθῆ ἀκεραίως αἱ ψυχαὶ τῶν προγενομένων ἐν τῇ πατρίδι σας μουσοπόλων. Διότι ἡ Ζάκυνθος παρήγαγεν ἀνέκαθεν ὥραϊα τῆς φύσεως πλάσματα, ὅχι μόνον ἄνθη καὶ μύρα καὶ ἡδύσματα, ἀλλὰ καὶ σπουδαίους λογίους, τὸν Μαρτελάον, τὸν Κάλβον, τὸν Σολωμόν, τὸν Ρώμαν, τὸν Μάτεσον, τὸν Μαρτζώκην, τὸν Τσακασιᾶνον, ἐνέπνευσε δὲ βαθέως τὸν Φώσκολον καὶ τὸν Τερτζέτην. Ἀναφέρω ὅσους ἔτυχε νὰ γνωρίζω ἐξ ἀναγνώσεως ἢ φήμης.

Ἀπὸ τὴν ὥραϊαν αὐτὴν νῆσον ἠρῴσθητε καὶ σεῖς ἀφθόνως καὶ ἐδημιουργήσατε τόσον περιτέχως δημοφιλῆ ἔργα, ὅπως ἡ « Μαργαρίτα Στέφα », ἡ « Κοιτέσσα Βαλέρανα », ἡ « Φωτεινὴ Σάντρη », ἡ « Στέλλα Βιολάντη », ἡ « Ραχήλ », ἡ « Ἰσαβέλλα », ὅλα αὐτὰ γένους θηλυκοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι τρέφετε

* Συνεδρία τῆς 30 Ἰανουαρίου 1932.

κάποιαν αδυναμίαν, καὶ ἔπειτα « Τὸ ζευγάρωμα », « Τὸ ψυχασάββατο », τὸ « Φιόρο τοῦ Λεβάντε », τὸν « Ἐρωτα τοῦ θριαμβεύει », τὴν « Καβαλερία ποπολάνα » κ.λ.π.

Διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀποδεικνύετε πόσον καλῶς ἔχετε εἰσχωρήσει εἰς τὴν ζακωνθίαν ψυχὴν, πόσον φυσικῶς γνωρίζετε νὰ ἐμφανίζητε τοὺς ἥρωας καὶ τὰς ἡρωίδας σας, πόσον πιστῶς ἀκολουθεῖτε τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ τόπου σας, πόσον ἐσκεμμένως διαγράφετε τὰ ἀνθρώπινα πάθη. Ἡ φαντασία σας ἀποδίδει μὲ ἀκρίβειαν καὶ χάριν καὶ τὰς πλέον ἀσυνήθεις εἰκόνας τῆς ζωῆς, καὶ τὰ πλέον ἰδιόμορφα τῶν θεμάτων σας. Καὶ διότι αἱ παραστάσεις σας λαμβάνονται ἀπὸ τὴν πραγματικότητα ἱκανοποιοῦσι τὴν ἀνθρωπίνην ἀντίληψιν, ἥτις ἐνδομύχως δὲν ἀρέσεται εἰς τὰ ἀπίθανα, τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ ἀδύνατα. Εἴσθε γνήσιος ρεαλιστὴς καὶ ὡς μυθιστοριογράφος εἴσθε μᾶλλον εἰκονογράφος καὶ οὐχὶ μυθογράφος, διὰ δὲ τῆς φυσικότητος τῶν θεμάτων σας καὶ τῆς κομψότητος τῶν σκηνῶν σας τέρπετε ἅμα καὶ διδάσκετε ἐμπνεόμενος ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τὸ μέγα βιβλίον τῆς φύσεως. Οἰαδήποτε τέχνη, ἥτις δὲν ἀρύεται ἐκεῖθεν, ἥτις παραγνωρίζει ἢ περιφρονεῖ τὸ βιβλίον αὐτὸ περιπίπτει ἀναμφιβόλως εἰς ἀτοπίας ἢ ἀποκνήματα παρατόνου φαντασίας.

Τὴν δὲ ἀληθῆ τέχνην κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Βάκωνος ἀποτελεῖ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος προστεθεὶς εἰς τὴν φύσιν· ἀποτελεῖ ὁ νοῦς, ὅστις δύναται νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὴν φύσιν, νὰ διαγνώσῃ τοὺς σκοποὺς αὐτῆς, νὰ αἰσθανθῆ τὴν δυνάμιν της καὶ οὐχὶ νὰ παρερμηνεύσῃ ἀλλὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ διὰ τῆς σκέψεως, διὰ τῆς πράξεως, ὅτι ἐκεῖνη ἐμφανίζει ἐνίοτε ὡς ἀπλήν ἐνδειξιν ἢ ὡς ὑπόκρυφον τάσιν. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως δὲ ταύτης σᾶς εὐρίσκω ἐν πλήρει τάξει, διότι ἔχω κατανοήσει πόσον ἐπιμελῶς ἔχετε μελετήσει τὴν φύσιν ὄντων τε καὶ πραγμάτων καὶ πόσον βαθέως ἔχετε διεισδύσει εἰς τοὺς δαιδάλους τῶν ἀνθρωπίνων συναισθημάτων.

Ἄλλὰ μὴ ταραχθῆτε ἐκ τῶν λεγομένων μου, δὲν προτίθεμαι νὰ συνεχίσω, οὔτε πρόκειται νὰ ἀναλύσω τὰ τῆς τέχνης σας. Θὰ θεωρῆτε ἴσως ὡς ἀνευλάβειαν καὶ αὐτῆς ἐὰν ἡμεῖς, οἱ συνήθως ἀναλύοντες τὴν ἄζωον ὕλην, ἀπετολμῶμεν νὰ ἐφαρμόσωμεν τὰς τραχείας ἡμῶν μεθόδους καὶ ἐπὶ τοῦ εὐγενοῦς ἀπεργάσματος τῆς φαῖς οὐσίας. Βεβαιωθῆτε ἐν τούτοις ὅτι ἐν ταῖς θεικαῖς ἐπιστήμαις δὲν ἐξετάζομεν καὶ τὸ πνεῦμα ποσοτικῶς, ἀλλὰ μόνον δυναμικῶς, ὅπως λ. χ. κἀμνωμεν διὰ τὰ ραδιοῦχα σώματα, τῶν ὁποίων τὴν ἀξίαν δὲν ὑπολογίζομεν ἐκ τοῦ βάρους, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀκτινοβολίας, ἣν ἐκπέμπουσιν. Ἐξ ἄλλου δὲ μὴ λησμονεῖτε ὅτι ἐκτὸς τῆς κοινῆς ἐξετάζομεν καὶ τὴν εὐγενῆ ὕλην, τὸν χρυσόν, τὸν ἄργυρον, καὶ ἀκολουθίαν δὲ καὶ τὰ χρυσώματα, κοσμήματα καὶ τάλαντα, τὸ δὲ ἰδικόν σας τάλαντον ἐξεταζόμενον διὰ τῆς λυθίας πέτρας ἔδειξε τίλον 24 καρατίων ἦτοι τὸν τοῦ ἀπέφθου χρυσοῦ.

Ἐξ ὅσων οὕτω σᾶς ἀφηγοῦμαι μὴ μὲ θεωρήσετε πάλιν ὡς ξηρὸν ὕλιστήν, σᾶς βεβαιῶ ὅτι δὲν πιστεύω εἰς τὴν ὕλην! Οὐχὶ διότι ὁ Ἐμπειδοκλῆς καὶ ὁ Ἄνα-

ξαγόρας φαντασθέντες αὐτὴν ἐπ' ἄπειρον διαιρετὴν τὴν κατέστησαν φάντασμα, οὐχὶ διότι ἡ νεωτέρα φυσικὴ τὴν μετεμόρφωσε σκληρῶς εἰς ἠλεκτρισμόν, ἀλλὰ δὲν πιστεύω εἰς τὴν ὕλην, τὴν ἐπίφαντον, διότι πιστεύω εἰς μίαν Ἄρχήν.

Ὡς βλέπετε λοιπὸν δὲν θὰ διαφωνήσωμεν, οὔτε ἀφιστάμεθα τόσον, ὅσον κοινῶς νομίζεται. Σεῖς μὲν ἔχετε ὡς σύμβολα τὰ ψυχολογικὰ φαινόμενα, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ὑπάγετε τὰς ποικίλας συλλήψεις σας καὶ δυνάμει τῶν ὁποίων δημιουργεῖτε τοὺς τύπους σας, τύπους ἐκφράζοντας τὴν ψυχικὴν σύνθεσιν, τύπους ψυχικούς.

Ἡμεῖς δέ, πεζότεροι, ἔχομεν ὡς σύμβολα τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβήτου, ὑπὸ τὰ ὁποῖα ἔχομεν ὑπαγάγει τὸ ὕλικόν σύμπαν καὶ δι' ὧν δημιουργοῦμεν τοὺς τύπους μας, τύπους ἐκφράζοντας τὴν ὕλικὴν σύνθεσιν, τύπους χημικούς. Μέχρι νεωτέρας διαταγῆς οὔτε οἱ ἰδικοί σας τύποι δύνανται νὰ νοηθῶσιν ἄνευ τῶν ἡμετέρων, ἀλλ' οὔτε καὶ οἱ ἰδικοί μας νὰ δημιουργηθῶσιν ἄνευ τῶν ἰδικῶν σας. Εἴμεθα ἄρα ὁμαιμοὶ συγγενεῖς, οὐχὶ μόνον συνάδελφοι, ἀλλ' ἂν θέλετε καὶ ἐξάδελφοι.

Πρὶν περατώσω τὴν προσαγόρευσίν μου ταύτην ἔχω καθήκον νὰ σᾶς ὑπομνήσω ἀκόμη κάτι :

Μὴ νομίσετε ὅτι θὰ σᾶς ἀφίσωμεν νὰ χρησιμοποιήτε ἀμοχθὶ τὸν τίτλον σας, καὶ νὰ ἐπαναπαυθῆτε ἐπὶ τῆς ἔδρας, ἣν ἡ Ἄκαδημία σᾶς προσέφερε. Θὰ αισθανθῆτε ταχέως ὅτι δὲν εἶναι αὕτη τόσον μαλακὴ, τόσον κατάλληλος πρὸς ὕπνον ! Θὰ τὸ μάθητε ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὸν ἀγαπητόν μας συνάδελφον καὶ ἀνάδοχόν σας τὸν κ. Παῦλον Νιρβάναν, ὅστις πρὸ χρόνου ἤδη ἀνεκάλυπτεν ἐνταῦθα κατάπληκτος ὅτι αἱ ἀκαδημαϊκαὶ ἔδραι δὲν ἐγένοντο, ὅπως ἤλπιζεν, ἵνα οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ καθεύδωσιν ἐπ' αὐτῶν. Σᾶς διαβεβαίω δὲ καὶ ἐγὼ σήμερον ὅτι αἱ ἔδραι αὗται προκαλοῦσιν ἀπ' ἐναντίας ἐπίμονον ἀϋπνίαν καὶ ἐφ' ὅσον κἀθήσθε ἐπ' αὐτῶν θὰ εἴσθε ὄχι μόνον ὀνόματι ἀλλὰ καὶ πράγματι Γρηγόριος !

Ὑπὸ τοιαύτας ἀγαθὰς συνθήκας δεξιούμενοι ὑμᾶς ἀπόψε, φίλε κύριε συνάδελφε, σᾶς εὐχόμεθα τὴν Ἀκαδημαϊκὴν ζωὴν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν εὐτυχῆ τε καὶ εὐκαρπον.

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

ΥΠΟ ΠΑΥΛΟΥ ΝΙΡΒΑΝΑ

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, Κύριε, — καὶ εἶμαι ἰδιαίτερος εὐτυχής, ὅτι μοῦ ἔλαχεν ἡ ὥραία τιμὴ νὰ τὴν ἀντιπροσωπεύσω ἀπέναντί σας, — σᾶς ἀπενθύνει ἐγκάρδιον τὸ εἰσόδειον «καλῶς ἤλθατε». Ἡ θέσις τὴν ὁποῖαν καταλαμβάνετε σήμερον, μεταξὺ τῶν ἐταίρων τοῦ γεραροῦ τούτου πνευματικοῦ συνεδρίου, ἦτο μία θέσις, πρὸς σᾶς ἀνήκειν. Καὶ δὲν θὰ εὐρισκα πλέον εὐαρόμους λόγους διὰ σᾶς ἀπὸ τοὺς λόγους μὲ τοὺς

ὁποίους ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς ἐνδόξου παρὰ τὸν Σηκουάναν ἀδελφῆς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἕνας ποιητῆς ἐδεξιώθη, πρὸ ὀλίγου, ἕνα Στρατάρχη: «Σᾶς εἶχαμεν ἐκλέξει, κύριε, εἰς τὸ πνεῦμά μας προτοῦ σκεφθῆτε κἄν νὰ παρουσιασθῆτε εἰς τὰς ψήφους μας». Δὲν εἶμαι ποιητῆς καὶ δὲν εἶσθε στρατάρχη. Ἄλλ' ἐνικήσατε ὁμως, κύριε, μίαν μεγάλην νίκην. Τὴν νίκην διὰ τῆς ὁποίας προσηρτήσατε εἰς τὸ κράτος τῶν Ἑλληνικῶν ὠραίων Γραμμῶν νέους ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς ἀναγνωστῶν, ὑποτελεῖς τέως εἰς τὰ ξένα Γράμματα, τοὺς ἀναγνώστας σας καὶ τοὺς θαυμαστάς σας. «Σᾶς εἶχαμεν ἐκλέξει καὶ ἡμεῖς, εἰς τὸ πνεῦμά μας, κύριε, πρὶν παρουσιασθῆτε εἰς τὰς ψήφους μας», διότι σᾶς εἶχεν ἐκλέξει πρὸ ἡμῶν, τὸ μέγα ἀναγνωστικὸν κοινόν, τοῦ ὁποίου τὴν στιγμήν αὐτὴν εἶσθε ὁ γνωριμώτερος καὶ ὁ προσφιλέστερος ἴσως συγγραφεύς.

Μὲ τὸ πλούσιον καὶ ἐκτεταμένον ἔργον σας ἐφέρατε τὰ ἑλληνικὰ ὠραῖα Γράμματα πλησιέστερα πρὸς τὴν μεγάλην λαϊκὴν ψυχὴν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὸ ἀντλήσατε. Τὸ νεώτερον ἑλληνικὸν μυθιστόρημα ὡς λογοτεχνικὸν εἶδος ἀρχίζει σχεδὸν ἀπὸ σᾶς. Ἀρχίζει μὲ τὴν «Μαργαρίταν Στέφα». Εἰς τὰς μεγάλας ἀναγνωστικὰς μάζας τοῦ ἑλληνικοῦ κοινοῦ, πρὸ ἐτρέφετο ἀποκλειστικῶς, μέχρι τῆς ἐμφανίσεώς σας, ἀπὸ ἀναγνώσεις καὶ μεταφράσεις ξένων μυθιστορημάτων, ἐδώκατε πρῶτος τὸ ἐντόπιον κοινωνικὸν μυθιστόρημα, ἀντλημένον ἀπὸ τὴν ζωὴν του, τὰ ἦθη του, τὸν ψυχικόν του κόσμον. Καὶ ἂν σήμερον τὸ χαρακτηριστικώτερον αὐτὸ εἶδος τῆς συγχρόνου τέχνης τοῦ λόγου ἔχει νὰ παρουσιάσῃ καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα μίαν ἀξιόλογον ἄνθησιν, εἶναι στοιχειῶδες ἱστορικὸν καθῆκον νὰ σᾶς ἀναγνωρισθῆ ἡ πατρότης του.

Ἄλλ' ἂν σᾶς ἀνήκει ἡ πατρότης τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ μυθιστορημάτος, δὲν σᾶς ἀνήκει ὀλιγώτερον ἡ πατρότης τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ θεάτρου. Εἰς τὸ ἑλληνικὸν θέατρον, ὅπου ἐκράτει μέχρις ὑμῶν τὴν σκηνὴν ἡ ἀρχαιοπρεπὴς τραγωδία, μὲ τοὺς ψυχροὺς ἰάμβους τῆς λογίας παραδόσεως, ὡς κλασικὴ θεματογραφία περισσότερον, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, παρὰ ὡς ζωντανὴ δημιουργία, ἐφέρατε πρῶτος μὲ τὸν «Ψυχοπατέρα» τὸ νεώτερον δράμα, τὸ λεγόμενον κοινωνικὸν δράμα, τὴν σύγχρονον *Comédie*. Καὶ ὅπως ἐσύρατε μὲ τὴν γοητείαν τῆς τέχνης σας τὰς μεγάλας μάζας πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀνάγνωσιν μὲ τὸ μυθιστορημά σας, τὰς ἐσύρατε πρὸς τὸ ἑλληνικὸν θέατρον μὲ τὸ δράμα σας. Ἦλθαν κατόπιν σας καὶ ἄλλοι ἄξιοι δραματοῦργοι. Ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης ἱστορικὸν καθῆκον νὰ σᾶς ἀναγνωρισθῆ ἡ πατρότης τοῦ νεωτέρου ἑλληνικοῦ δράματος. Διότι πρῶτος ἀνεβιβάσατε ἐπὶ τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς ζωντανοὺς τοὺς συγχρόνους ἀνθρώπους, ὅπως ἀνεβιβάσατε τὴν ζωντανὴν σύγχρονον ζωὴν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἑλληνικῆς μυθιστορίας.

Ἡ παροῦσα στιγμή, κύριε, δὲν εἶναι ἡ στιγμή τῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς κριτικῆς. Τὸ ἔργον σας ἔχει ὅλον τὸ ἠθικὸν ἀνάστημα διὰ νὰ τὴν ὑποστῆ ἀφόβως εἰς ἄλλας

στιγμὰς καὶ ἄλλα κριτήρια. Ἐπιπλέον ἡ παρούσα στιγμή εἶναι, κατ' ἐξοχήν ἡ στιγμή τῶν ὀφειλομένων ἀναγνωρίσεων. Καὶ τὴν ἀναγνώρισιν αὐτὴν σὰς τὴν προσέφεραν ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν καλέσασα ὑμᾶς νὰ καταλάβετε μετὰ τῶν ἐταίρων αὐτῆς τὸ ἐδώλιον, τὸ ὁποῖον δικαιωματικῶς σὰς ἀνήκει καὶ τὸ ὁποῖον σὰς ἀνέμενε. Διότι κανένα ἀπὸ τὰ εἶδη τοῦ δημοσιογραφικοῦ λόγου, τὰ ὁποῖα περιέχει ἡ νεαρὰ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, δὲν ὑπῆρξε ξένον διὰ σὰς. Ἐκαλλιεργήσατε ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου καὶ ὑπῆρξατε εἰς ὅλα διδάσκαλος. Εἰς τὸ διήγημα, τὸ μυθιστόρημα, τὸ θέατρον, τὴν κριτικὴν, τὸ χρονολόγημα. Τὸ ἔργον σας, κύριε, ὑψώνεται ἐπιβλητικὸν εἰς ὄγκον καὶ περιεχόμενον. Καὶ μόνον ἡ ἀπλή παρουσίασίς του — μία ἀπλή βιβλιογραφία — θὰ μὲ παρέσθην ἔξω τῶν χρονικῶν ὁρίων, τὰ ὁποῖα μοῦ τάσσει ἡ σημερινὴ ἀκαδημαϊκὴ ἡμέρα, ἡ ἡμέρα σας. Καὶ αἰσθάνομαι τὴν εὐθύνην, πὺν θ' ἀνελάμβανα ἀπέναντι τοῦ ἔργου σας μὲ ἓνα πρόχειρον καὶ βιαστικὸν ἀντίκρουσμα. Ἐπιπλέον ἂν εἶχα νὰ δώσω ἓνα γενικὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ πολυσυνθέτου ἔργου σας δὲν θὰ ἐδυσκολευνόμην νὰ τὸν εὔρω εἰς τὰ κοινὰ του χαρακτηριστικά, τὰ ὁποῖα, τοῦ προσοδίδουν τὴν ἐνότητα ἐκείνην τοῦ δημοσιογραφικοῦ, πὺν ἀπορρέει ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ δημοσιογράφου. Καὶ τὸ κοινὸν χαρακτηριστικὸν τοῦ ἔργου σας εἶναι ὅτι εἰς αὐτὸ ζῆ ὁ αἰώνιος ἄνθρωπος ὑπεράνω τόπου καὶ χρόνου, ἀκόμη καὶ ὅταν κινῆται ἐντὸς τοῦ στενοῦ πλαισίου τῆς ἠθογραφίας καὶ τῆς καιρογραφίας. Ἐπιπλέον τὴν Ζάκυνθον τὴν μικρὰν σας ὠραίαν πατρίδα, τὴν γῆν τοῦ «ἄνθους τῶν παρθένων», εἰς τὰ νερὰ τῆς ὁποίας «πλέον γέμοντα φωνῶν μουσικῶν θαλάσσια ξύλα», ἐφέρατε εἰς τὰ Ἡλύσια τῆς τέχνης ἓνα κόσμον ψυχῶν, πὺν ἀνέκουν εἰς ὅλους τοὺς τόπους καὶ ὅλας τὰς ἐποχὰς, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης ἀπὸ τὴν μικρὰν του Σκιάθου ἐδημιούργησε μίαν Οἰκουμένην. Διότι ὑπὲρ τὸν ἄνθρωπον τῶν καιρῶν καὶ τῶν τόπων ὑπάρχει ὁ αἰώνιος ἄνθρωπος, ἡ πηγὴ καὶ ἡ χαρὰ τῆς τέχνης. Καὶ πάλιν, ὅταν ἡ ἔμπνευσις σας κινῆται μέσα εἰς τὴν μικροαστικὴν κοινωνίαν τῶν Ἀθηνῶν, γνωρίζετε νὰ εἰσθε περισσότερον ποιητὴς παρὰ ἠθογράφος, περισσότερον δημοσιογράφος ἀνθρώπων παρὰ ζωγράφος ἡθῶν. Εἰς τὸ διήγημά σας, τὸ μυθιστόρημά σας, τὸ θέατρόν σας κινεῖται λαὸς ψυχῶν. Διότι ἡ ζωὴ δὲν εἶναι ποτὲ τόσον ἄσχημη διὰ σὰς, ὥστε νὰ τὴν ἀπολείπη ἐντελῶς ἢ ἐλλογία τῆς μουσικῆς ἀκτίνος τῆς ποιήσεως, πὺν γλυστοῦ μέχρι τῶν σκοτεινοτέρων ἠθικῶν βυθῶν. Εἰς μίαν ὑγρὰν καὶ σκοτεινὴν ἀλλήν, πὺν περιγράφετε εἰς ἓνα νεανικὸν σας μυθιστόρημα, ὀλίγη πρασινάδα φυτρώνει μετὰ τῶν σκοτεινῶν καὶ ἀκαθάρτων νερῶν ἀπὸ μίαν σχισμὴν τοῦ τοίχου. «Εἶναι ἡ ὀλίγη ποίησις — παρατηρεῖτε — πὺν ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν σκοτεινοτέραν καρδίαν». Ἐπιπλέον ἡ πρασινάδα αὐτὴ τῆς ποιήσεως δὲν λείπει ἀπὸ καμμίαν σκοτεινὴν γωνίαν τοῦ ἔργου σας.

Ἐπιπλέον δὲν ἔμπορῶ νὰ μὴ σὰς ἀναγνωρίσω ἰδιαίτερος, μετὰ τῶν ἄλλων ὠραίων τίτλων τοῦ πλουσίου ἔργου σας, ἓνα μέγα καὶ σπάνιον προτέρημα, τὸ ὁποῖον

ἀποτελεῖ ταυτοχρόνως καὶ μίαν ὑποχρέωσιν τοῦ συγγραφέως πρὸς τοὺς ἀναγνώστας του. Δὲν ἐπήρξατε ποτὲ πληκτικὸς, κύριε. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ μέγα μυστικὸν τῆς ἐπιτυχίας σας, τὸ μυστικὸν ὄλων τῶν δημοφιλῶν συγγραφέων. Διότι ὅλα τὰ συγχωρεῖ ὁ ἀναγνώστης. Ἐξόμνη καὶ τὴν ἔλλειψιν μεγαλοφυΐας. Ἐλλὰ δὲν συγχωρεῖ ποτὲ τὸν συγγραφέα πού τὸν ἔκαμε νὰ πλήξη. Αὐτὸς ὁ φόβος ἀκριβῶς μὲ ἀναγκάζει νὰ εἶμαι σύντομος. Ἄλλως τε βιάζομαι, κύριε, μαζὺ μὲ τοὺς θαυμαστιάς σας πού συνεκέντρωσεν εἰς τὴν ἀκαδημαϊκὴν αὐτὴν ἑορτὴν τὸ ὄνομά σας, βιάζομαι νὰ σᾶς παραδώσω τὸν λόγον. Ἡ σημερινὴ ἡμέρα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν εἶναι ἰδική σας. Ἐλλὰ πρὶν ἢ σᾶς παραδώσω τὸν λόγον, ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς ἐπαναλάβω πόσον μὲ συγκινεῖ τὸ ὅτι εἰς ἐμὲ ἔλαχεν ὁ κληρὸς καὶ ἡ τιμὴ νὰ σᾶς δεξιωθῶ εἰς τὸν νέον αὐτὸν οἶκον τοῦ Πλάτωνος. Ἄνεχωρήσαμεν μαζὶ μίαν μακρονήν ἡμέραν, ἀπὸ τὰ γειτονικά προπύλαια τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ἐφθάσαμεν μαζὶ εἰς τὰ αὐστηρὰ αὐτὰ προπύλαια, ὅπου ἔρχεσθε σήμερον νὰ καταλάβετε τὴν θέσιν σας. Ἡ ἀπόστασις μεταξὺ τῶν δύο προπυλαίων δὲν εἶναι μεγάλη. Τὰ χωρίζουν ὀλίγα βήματα. Καὶ ὅμως ἐπέρασε σχεδὸν μισὸς αἰὼν διὰ νὰ τὴν διανύσωμεν. Καὶ μεταξὺ τῶν δύο προπυλαίων ἀφίσαμεν τὴν νεότητά μας. Ἐλλὰ ἡ στιγμή δὲν εἶναι κατάλληλος διὰ μελαγχολικὰς σκέψεις καὶ ὁ τόπος εἶναι πολὺ ἐπίσημος διὰ φιλικὰς ἐκμυστηρεύσεις. Ἐς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν αὐστηρὰν ἀκαδημαϊκὴν τάξιν, ἀγαπητὲ φίλε. Καλῶς ἤλθατε, κύριε, μεταξύ μας.

 ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΙΣ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ

Εὐχαριστῶ! Τὴν Ἀκαδημίαν πρῶτα, ἡ ὁποία «τύχη ἀγαθῆ προσείλετό με τακτικὸν αὐτῆς ἑταῖρον», καὶ τὸν κ. Ὑπουργὸν τῆς Παιδείας καὶ τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Δημοκρατίας, εὐαρεστηθέντας νὰ κηρύξουν τὴν ἐκλογὴν μου. Καταλαμβάνω σήμερον τὴν ἔδραν μου, καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν βέβαια διὰ τὴν ὑψίστην τιμὴν, ἀλλὰ προπάντων μὲ τὴν συναίσθησιν τῆς βαρείας εὐθύνης, τὴν ὁποίαν ἡ τιμὴ αὕτη ἐπάγεται. Διότι φρονῶ ὅτι ἡ ἀκαδημαϊκὴ ἔδρα δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀνταμοιβή, καὶ πολὺ ὀλιγώτερον ἢ ἀνάπαυσις μετὰ τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἐπιφόρτισις καὶ ὑποχρέωσις πρὸς ἀγῶνα νέον, πρὸς ἐργασίαν ἄλλην, εἰδικήν. Ἐμάντενον καὶ πρὶν, ἀλλὰ παρακολουθήσας αὐτὸ ἐκ τοῦ σύγγενος ἐφ' ἱκανοὺς ἤδη μῆνας, εἶδα πόσον δύσκολον εἶναι τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔργον καὶ πόσην προσοχὴν, πόσον κόπον πρέπει νὰ καταβάλλῃ ὁ ἀντιλαμβανόμενος ὡς καθήκον τὴν εὐσυνείδητον αὐτοῦ ἐκτέλεσεν. Ἐξόμνη δὲ δυσκολώτερον καὶ ἀκανθωδέστερον ἴσως εἶναι τὸ ἔργον εἰς τὴν Τάξιν τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Τεχνῶν, καὶ ἰδιαίτατα εἰς τὸ λογοτεχνικὸν αὐτῆς τμημα, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι οἱ

ἀποτελοῦντες αὐτὸ εἶναι ἀκόμη ὀλίγοι, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι οἱ ἀκαδημαϊκοὶ λογοτέχνηται καλοῦνται κυρίως νὰ κρῖνουν καὶ νὰ συγκρίνουν τὰ παντὸς εἶδους λογοτεχνήματα— ποιήματα, μυθιστορήματα, διηγήματα, θεατρικὰ ἔργα— πρὸς ἐπιβράβεισιν ἐκάστοτε τῶν ἀρίστων, καὶ ὄχι μόνον κατὰ τὴν γνώμην αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τῆς Τάξεως καὶ ὀλοκλήρου τῆς Ἀκαδημίας. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνθυμίσω κατὰ πόσων καὶ ποίων δυσχερειῶν προσκρούει ἡ κριτικὴ μιᾶς συγχρόνου λογοτεχνικῆς παραγωγῆς. Πρὸς τὴν ὑπερνίκησιν τῶν δυσχερειῶν τούτων θὰ συντελέσω καὶ ἐγώ, ἐργαζόμενος ὅση μοι δύναμις, ἐκφράζω δὲ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ἢ λογοτεχνικῆ ἀκαδημαϊκῆ ὁμάς θὰ ἐνισχυθῆ καὶ με' ἄλλους— πρῶγμα τὸ ὁποῖον ὄχι μόνον οἱ ἀγαπητοί μου ἐν τῇ Τάξει συνάδελφοι, οἱ ὑπερμέτρως σήμερον μοχθοῦντες, ἐπιθυμοῦν ὅσον καὶ ἐγώ, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἀκαδημία ἀναγνωρίζει ὡς ἀναγκαῖον.

Καὶ τώρα, δὲν εὐρίσκω ἀληθῶς λέξεις νὰ εὐχαριστήσω, τόσον τὸν σεβαστὸν καὶ ἀγαπητὸν μου πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας κ. Βουρνᾶζον, ὅσον καὶ τὸν διαπρεπῆ συνάδελφόν μου καὶ ἀπὸ τῶν ἐφηβικῶν χρόνων προσφιλῆ συναγωνιστὴν κ. Νιρβάναν, δι' ὅσα μοῦ ἔκαμαν τὴν ὑπερτάτην τιμὴν καὶ χαρὰν νὰ εἴπουν περὶ ἐμοῦ καὶ τοῦ ἔργου μου. Τοὺς διαβεβαῖω ὅτι τοὺς ὠραίους των λόγους θὰ ἐνθυμοῦμαι πάντοτε ὡς τὴν γλυκύτεραν παρηγορίαν, δι' ὅσας πικρίας ἐδοκίμασα κατὰ τὴν πεντηκονταετῆ σχεδὸν λογοτεχνικὴν μου ζωὴν. Δὲν θὰ προσποιηθῶ, ὄχι, τὴν συμβατικὴν ἐκείνην μετριοφροσύνην, ἢ ὁποία συνηθίζεται εἰς τοιαύτας στιγμὰς, ὀνομάζων τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον τόσον ἐξύψωσαν οἱ εὐγλωττοὶ παηγγυρισταί του, μικρόν, ἐλάχιστον, ἀσημαντον. . . Ἀλλ' οὔτε βέβαια θὰ τὸ ὑπερτιμήσω, προσποιούμενος πάλιν ὑπερφροσύνην, τὴν ὁποίαν δὲν ἔχω, διότι πρῶτος ἐγὼ γνωρίζω καὶ ἀναγνωρίζω τὰς ἀτελείας του, ἄλλας μὲν ἐξ ἀτομικῆς ἀδυναμίας, ἄλλας δ' ἐκ τῶν δυσμενῶν συνθηκῶν τῆς ἐποχῆς μου, αἱ ὁποῖαι ἐπηρέασαν φυσικὰ καὶ τοὺς ἄλλους συγχρόνους μου ὁμοτέχνους. Σήμερον, αἱ συνθῆκαι εἶναι εὐνοϊκώτεραι. Ἀλλ' ὅταν ἐνεφανίσθημεν ἡμεῖς, οὔτε λογοτεχνικὴ γλῶσσα διαμορφωμένη καὶ εὐχρηστος ὑπῆρχεν, οὔτε σχεδὸν λογοτεχνικὴ παράδοσις· πολλὰ δὲ ἀπὸ τὰ λογοτεχνικὰ εἶδη, τὰ ὁποῖα διεκαιοῦμεθα ὑπὸ τοῦ ζήλου καὶ παρωτρυνόμεθα ὑπὸ τῆς φυσικῆς μας κλίσεως, ἄλλος ἄλλης, νὰ καλλιεργήσωμεν, ἦσαν παρ' ἡμῖν σχεδὸν ἄγνωστα. Μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ μυθιστόρημα, περὶ τοῦ ὁποῖου καὶ ὁ λόγος.

Οἱ φιλολογοῦντες γνωρίζουν, ὅτι τὸν ὄρον *roman*, ρομάντσο, πρῶτος ὁ Κοραῆς ἀπέδωσε διὰ τοῦ μυθιστορίου, ὅταν ἐξέδωσε μετὰ προλόγου καὶ σχολίων— θαναμασιῶν κατὰ τὴν συνθήειάν του— ἐν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν ἀφήγημα, τὰ «Αἰθιοπικὰ» τοῦ Ἡλιοδώρου. Καὶ ἄλλοι εἶχον προτείνει διαφόρους ὄρους, ὅπως τὸν δεκάπηχυν «φαντασιοπληκτογράφημα» ἢ τὸν ἐπίσης ἀτυχῆ «πλασματικὸν ἱστόρημα»· ἀλλὰ φυσικὰ

ἐπεκράτησεν ὁ βραχύτερος, εὐφωνότερος καὶ καλύτερον ἀποδίδων τὸ πρᾶγμα ὕρος τοῦ Κοραῖ. Ἐργότερα, ἡ μυθιστορία ἔγινε μυθιστόρημα. Ὁ λαός, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζει τὸ ἱστορῶν, ἀλλὰ τὸ ἱστορίζω, τὸ λέγει μυθιστόρημα. Πάντως ὅμως δημοτικότερα εἶναι ἡ ξενικὴ λέξις ρομάντσο, καὶ διὰ τοῦτο, ἴσως δὲ καὶ ἀπὸ κάποιοιαν τάσιν ἀφομοιώσεως τῶν ἐλληνικῶν λογοτεχνικῶν ὄρων πρὸς τοὺς εὐρωπαϊκούς, — ὅπως π.χ. σονέτιο ἀντὶ δεκατετράστιχον ἢ ἁσμάτιον ὡς ἐλέγετο ἐπὶ Ὀθωνος, καὶ μπαλλάντα ἀντὶ βαλλισμός, καὶ νουβέλλα — πολλοὶ ἀπὸ τοὺς νέους μας μυθιστοριογράφους ὀνομάζουν τὰ ἔργα τῶν ρομάντσα.

Ἄλλὰ ποῖον ἀκριβῶς εἶναι τὸ λογοτεχνικὸν εἶδος, τὸ ὁποῖον δηλοῦται διὰ τοῦ ὄρου τούτου, καὶ τί διαφέρει ἀπὸ τὰ συναφῆ εἶδη, τὸ διήγημα καὶ τὴν νουβέλλαν; Καὶ ὁ ὀρισμὸς εἶναι δύσκολος, καὶ ὁ καθορισμὸς τῆς διαφορᾶς δυσκολώτερος. Ἄν τὸ νεώτερον μυθιστόρημα εἶναι ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀρχαίου ἔπους, ἐν αὐτοτελὲς αὐτοῦ ἐπεισόδιον εἶναι τὸ διήγημα. Ὑπάρχουν ὅμως σύντομα διηγήματα, τὰ ὁποῖα περικλείουν δλόκληρον ἔπος, καὶ ἀντιθέτως, ἄλλα τὰ ὁποῖα, ἐνῶ ἐξιστοροῦν ἐν μόνον ἐπεισόδιον, ἔχουν σχεδὸν τὴν ἔκτασιν μυθιστορήματος. Ἐνεκα τούτου συγγέονται πολλάκις τὰ δύο εἶδη. Ὅπως δὲ, κάποιος στοιχειώδης, χονδρικός οὕτως εἰπεῖν χωρισμὸς πάντοτε εἴμπορεῖ νὰ γίνῃ — καὶ τὰ λάθη δὲν θὰ εἶναι οὔτε πολλὰ, οὔτε μεγάλα — καὶ αὐτὸν ἐκάμαμεν καὶ ἡμεῖς, προκειμένου νὰ ὁμιλήσωμεν μόνον περὶ μυθιστοριογράφων, ἢ καὶ περὶ διηγηματογράφων, οἱ ὁποῖοι ὅμως ἔγραψαν καὶ μυθιστορήματα. Ἡ δήλωσις ἦτο ἀναγκαία διὰ νὰ μὴν ἀπορήσῃ κανεὶς πῶς δὲν ἀσχολούμεθα π.χ. μὲ τὸν Κωνσταντῖνον Μεταξᾶν Βοσπορίτην, τὸν ἀφηγητὴν τῶν χαριτωμένων ἐκείνων «Σκηπῶν τῆς Ἐρήμου», ἢ τὸν Κωνσταντῖνον Ράδον, τὸν σοφὸν καὶ ἐμπνευσμένον συγγραφέα τόσων ὠραίων ἱστορικῶν διηγημάτων. Ἐπίσης δὲν πρέπει ν' ἀπορήσῃ κανεὶς, ἂν τυχὸν ἀκούσῃ μεταξὺ τῶν μυθιστορημάτων ἀναφερόμενον καὶ ἐν ἔργον, τὸ ὁποῖον αὐτός, ἄλλως κρῖνων, θεωρεῖ ἀπλοῦν διήγημα.

Ἐξέλιξις λοιπὸν τοῦ ἀρχαίου ἔπους τὸ νεώτερον μυθιστόρημα, διατηρῆσαν καὶ καὶ τὸ ἥρωϊκὸν ἐκείνου στοιχεῖον καὶ τὸ ἐρωτικόν. — Πῶς; εἶναι καὶ ἐρωτικὸν κατὰ βάσιν τὸ ἀρχαῖον ἔπος; Βεβαίωτατα! Οὔτε «Ἰλιάς» ἠμποροῦσε νὰ συγκροτηθῇ εἰς ἐνδιαφέρουσαν ἐνότητα χωρὶς τὴν Ἑλένην, οὔτε «Ὀδύσεια» χωρὶς τὴν Πηνελόπην, οὔτε ἴσως «Αἰνείας» χωρὶς τὴν Διδώ. Καὶ εἶχε μέγα δίκαιον ὁ ἐκκλησιαστικὸς ἐκεῖνος συγγραφεὺς, ὁ ὁποῖος, ὡς ἐνθύμισεν ἐσχάτως ἀπ' αὐτοῦ τοῦ βήματος ὁ σοφὸς συνάδελφος κ. Μπαλᾶνος, ἀποτρέπων τοὺς Χριστιανούς ν' ἀναγινώσκουν ἐλληνικὴν λογοτεχνίαν, ἔλεγε, ὅτι πάσης ἁφροδίας «ἀρχὴ καὶ τέλος γυνή!» Ἐ, πολὺν περισσότερον παντὸς μυθιστορήματος. Εἰς τοῦτο, τὸ ἐρωτικὸν στοιχεῖον ὑπερτερεῖ βεβαίως τοῦ ἥρωϊκοῦ, καὶ τὸ ἥρωϊκὸν δὲν ἐμφανίζεται πλέον μὲ τοὺς σιδηροφράκτους ἥρωας, τοὺς πολεμιστὰς τῶν ἐπῶν καὶ τῶν παλαιότερων μυθιστορημάτων — ἡμιθέους, βασι-

λεῖς, μεγιστᾶνας, ἰππότας, — ἀλλὰ μὲ πολὺν ταπεινοτέρους καὶ ἀσημοτέρους ἀνθρώπους, πλουσίους μόνον εἰς γενναῖα αἰσθήματα, ἱκανοὺς πρὸς ἀφοσιώσεις καὶ θυσίας, δυνατοὺς ἴσως εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ζωῆς, ἀγαπῶντας πολὺ, πονοῦντας περισσότερον, καὶ διὰ τούτων ὄλων ἀναγομένους εἰς περιωπὴν ἡρώων. Μὲ τὴν ἐξέλιξιν, εἰς τὰ πρωταρχικὰ ταῦτα στοιχεῖα προσετέθησαν, ἢ ἐτονίσθησαν λανθάνοντα, τὸ ἠθογραφικόν, τὸ ψυχογραφικόν (περισσότερα, βαθύτερα ψυχολογικῆ ἀνάλυσιν) καὶ τὸ κοινωνικόν ἢ κοινωνιολογικόν. Οὕτω τὸ νεώτερον μυθιστόρημα ἀνεδείχθη σπουδαιότατον λογοτεχνικόν εἶδος, κατ' ἀντίθεσιν δὲ πρὸς τὸ ἀρχαῖον, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο προῖον παρακμῆς—καί, μεθ' ὅλας τὰς προσπαθείας κριτικῶν τῆς περιωπῆς ἐνὸς Γκαίτε ὅπως τὸ ἀνυψώσουν, θεωρεῖται ἀκόμη—τὸ σημερινὸν ἀποτελεῖ ἀφενδὲς δεῖγμα μεγάλης ἀκμῆς. Μόνον ἀκμαῖα πνευματικῶς ἔθνη παρουσιάζουν ἀξιόλογον μυθιστοριογραφίαν· καὶ εἶναι μάλιστα τὸ εἶδος τὸ ὁποῖον ἐμφανίζεται τελευταῖον, διότι ἀπαιτεῖ συνθήκας, αἱ ὁποῖαι δὲν γεννῶνται ἀμέσως εἰς νέα ἔθνη, μόλις ἀνακλύποντα ἀπὸ μακροαῖωνα ὑποδούλωσιν, ὅπως τὸ Ἑλληνικόν, καὶ μόλις εἰσερχόμενα εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ πολιτισμοῦ. Διὰ τοῦτο, ὡς εἴπομεν, ὅταν ἐνεφανίσθησαν οἱ πεζογράφοι τῆς γενεᾶς μας, τὸ μυθιστόρημα, τὸ ψυχογραφικόν καὶ κοινωνικόν, ἦτο ἄγνωστον.

Δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ θεωρήσωμεν προδρομοὺς τῶν συγχρόνων νεοελληνικῶν τὰ μυθιστορήματα τῆς ἀλεξανδρινῆς, ἐλληνιστικῆς ἢ βυζαντινῆς ἀκόμη ἐποχῆς, τὰ πεζὰ ἢ καὶ ἔμμετρα ἐκεῖνα, ἐρωτικὰ κυρίως ἢ ἐρωτο-ἠρωϊκὰ ἔπη, τὰ γνωστὰ εἰς τοὺς φιλολόγους, ὑπὸ τὸ ὄνομα «Ἐρωτικοὶ Λόγοι». Ἡ συνέχεια εἶχε διακοπῆ ἀπ' αἰῶνων, ὅταν ἐνεφανίσθησαν οἱ πρῶτοι νεοέλληνες μυθιστοριογράφοι. Πρῶτοντα τοῦ εἴδους αὐτοὶ ἐζήτησαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους, ἀδιάφορον ἂν οἱ Εὐρωπαῖοι τὰ εἶχον ἤδη ζητήσῃ καὶ ἀνεύρῃ εἰς τοὺς ἰδικούς μας. (Εἶναι ἄλλως τε γνωστόν, ὅτι δὲν ὑπάρχει λογοτεχνικόν εἶδος πὸν νὰ μὴ τὸ ἐφεῦρον οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες· καὶ αὐτὸ ἀκόμη τὸ μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον ἐπιστεῦθη πρὸς στιγμήν ὡς μίμησις προτύπων ἀνατολικῶν, ἀπεδείχθη γνήσιον ἐλληνικὸν ἐπιπόνημα). Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία, ὅτι τὰ πρῶτα νεοελληνικὰ μυθιστορήματα δὲν πηγάζουν διόλου ἀπὸ τὰ «Κατὰ Δάφνιν καὶ Χλόην» τοῦ Λόγγου ἢ τὰ «Κατὰ Χαιρέαν καὶ Καλλιρόην» τοῦ Χαρίτωνος, ἀλλὰ ἀπὸ τὰ «Κατὰ Παῦλον καὶ Βιργινίαν τοῦ κ. Βερναρδίνου Σαμπιέρου». Ἄν ὁ τίτλος αὐτοῦ τοῦ ἔργου, «*Paul et Virginie par M. Bernardin de Saint-Pierre*», ἀπεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος μεταφραστοῦ οὕτως ἐλληνοπρεπῶς μετημφισμένος, τοῦτο ὀφείλεται ἀπλῶς εἰς τὴν τάσιν τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης νὰ ἀνευρίσκουν πάντοτε τὰ «ἀντίστοιχα» εἰς τοὺς ἀρχαίους. Τοῦτο, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, παρατηρεῖται καὶ εἰς ὅλας τὰς ἄλλας μεταφράσεις εὐρωπαϊκῶν μυθιστορημάτων τῆς ἐποχῆς, ἀπὸ τῆς «Κορίνης ἢ τῶν Ἰταλικῶν» τῆς κυρίας Στάελ, ὑπὸ τοῦ Μάρκου Ρενιέρη καὶ

τοῦ Εὐσταθίου Σίμου, μέχρι τῶν «Ἀποκρύφων τῶν Παρισίων» τοῦ Σύη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σκυλίτη, καὶ μέχρι τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων» τοῦ Βίκτωρος Οὔγου ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Καρασούτσα. Ὁ πρῶτος τολμήσας νὰ μεταβάλλῃ τρόπον, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν ἀνόθευτον γλωσσικὴν ἀρχαιοπρέπειαν καὶ νὰ μεταχειρισθῇ κρᾶμα ἐξ ὅλων τῶν ἐλληνικῶν γλωσσῶν, ἀπὸ τῆς δμηρικῆς μέχρι τῆς σημερινῆς, ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης Καμπούρογλος, ὁ ρηξικέλευθος πράγματι μεταφραστῆς τῆς «Νάνας» τοῦ Αἰμιλίου Ζολᾶ. Ἀλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο συμπίπτει μὲ τὰς ἀρχὰς μιᾶς Ἀναγεννήσεως τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, περὶ τὸ 1880, ὅταν ἀκριβῶς ἐνεφανίζετο καὶ ὁ μέγας ποιητής, ὁ ὁποῖος ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ τὴν συμπληρώσῃ. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ τὰ ὀλίγα πρωτότυπα νεοελληνικὰ μυθιστορήματα δὲν διέφερον πολὺ ἀπὸ τὰς μεταφράσεις τῶν ξένων, μερικὰ μάλιστα διηγοῦντο καὶ ἄλλων λαῶν καὶ τόπων ἱστορίας, μὲ ξενικὰ ὀνόματα καὶ ξενικὰ ἔθιμα καὶ ἥθη.

Ἀλλὰ καὶ τὰ καθ'αυτὸ ἐλληνικά, δὲν ἦσαν κυρίως παρὰ ἱστορικά, εἰς διαφόρους ἐλληνικὰς ἐποχὰς ἀναφερόμενα — τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι ἡ Ἱστορία, τὸ Βιβλίον, καὶ ὄχι ἡ Ζωή, ἐνέπνεεν αὐτοὺς τοὺς συγγραφεῖς — ὅπως ὁ «Ἀλήπασας» καὶ ὁ «Κατοσαντώνης» τοῦ Κωνσταντίνου Ράμφου, ὅπως ἡ «Ἡρώϊς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως» τοῦ Στεφάνου Ξένου, οἱ «Κρητικοὶ Γάμοι» τοῦ Ζαμπελίου, ὁ «Ἀυθέντης τοῦ Μωρέως» καὶ ὁ «Συμβολαιογράφος Τάπας» τοῦ Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ. Ἐξ ὅλων αὐτῶν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀνεγνώσθη περισσότερο καὶ εἶχε μίαν ἀπήχησιν, ἡ ὁποία ἠκούετο ἀμυδρῶς καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς μας, ἦτο ἡ «Ἡρώϊς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως». Κατὰ τὴν νεανικὴν μου ἡλικίαν, ἐγνώρισα ἠλικιωμένους φιαναγνώστας, οἱ ὁποῖοι ἀνέφεραν ἀκόμη τὴν ἠρωϊκὴν Ἀνδρονικήν μετὰ λατρείας, καὶ τὸν κακὸν Βάθρακαν μετ' ἀποστροφῆς. Δὲν ἐπρόφρασα ὁμως ζωντανόν, οὔτε κἂν ἐτοιμοθάνατον, κανέν ἀπὸ τὰ πρόσωπα τῶν ἄλλων μυθιστορημάτων, εἴτε τοῦ ἰδίου Ξένου, εἴτε τῶν λοιπῶν συγγρόνων του. Ὑποθέτω μάλιστα ὅτι τὰ πρόσωπα αὐτὰ δὲν ἔζησαν ποτέ.

Τί τὰ θέλετε! Τὰ πρῶτα ἐκεῖνα ἱστορικὰ μυθιστορήματα δὲν εἶχαν ἀκόμη τὴν τέχνην, ἡ ὁποία ζωντανεῖ. Εἰς τοὺς «Κρητικοὺς Γάμους» ἐπὶ παραδείγματι, τὸ ὁποῖον εἶναι ἴσως καὶ λογοτεχνικώτερον, εἰμπορεῖ κανεὶς νὰ θαυμάσῃ τὴν ἱστορικὴν σοφίαν καὶ τὸ περίτεχρον, κατὰ τὸν τρόπον του, ὕψος τοῦ Ζαμπελίου. Ἀλλὰ τίποτε περισσότερο. Ἐπίσης ἐξωτερικὰ καὶ μᾶλλον ἐπίκτητα εἶναι καὶ τὰ χαρίσματα τῶν δύο μυθιστορημάτων τοῦ Ραγκαβῆ. Τὸ πρῶτον, «Ὁ Ἀυθέντης τοῦ Μωρέως», στηριζόμενον κυρίως εἰς τὸ πολυθρόνητον «Χρονικὸν τοῦ Μωρέως» ὡς πηγὴν, καὶ εἰς τὸν «Ἰβανόην» τοῦ Οὐάλτερ Σκὸτ ὡς τεχνοτροπίαν, ἀναπαριστᾷ τὴν ἐν Ἑλλάδι ζωὴν ἐπὶ Φραγκοκρατίας. Ἡ πλοκὴ γίνεται κυρίως περὶ τὴν κληρονομίαν τῆς αὐθεντίας τοῦ Μωρέως μεταξὺ Γοδεφρίδου Βιλλαρδουίνου καὶ Γουλιέλμου

Καμπανίτη· ὑπάρχει ὁμως καὶ τὸ ἀπαραίτητον ἐρωτικὸν ἐπεισόδιον μεταξὺ τοῦ Γούη Ντελαρός τῶν Ἀθηνῶν, καὶ τῆς Ἄννας, κόρης τοῦ δεσπότη τοῦ Ἑλλάδος Θεοδώρου. Ἀνώτερον κάπως ἔργον εἶναι τὸ δεύτερον. Τόπος ἡ Κεφαλληνία, ἐποχὴ ἡ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἡ ὑπόθεσις ρωμαντικὴ, κληρονομικὴ καὶ ἐρωτικὴ. Ἡ πολυαγαπημένη κόρη τοῦ συμβολαιογράφου Τάπα ἐρωτεύεται νεαρὸν κληρονόμον καὶ ὁ ἀτυχῆς αὐτὸς ἔρως, μετὰ πολλὰς περιπετείας, καταλήγει εἰς αὐτοκτονίαν. Ἡ κυριώτερα ἀρετὴ τοῦ μυθιστορήματος εἶναι ἡ ἀρκετὰ πιστὴ, εἰς τοὺς μακροὺς διαλόγους, ἀπόδοσις τῆς ἐπιτανησιακῆς γλώσσης τοῦ καιροῦ ἐκείνου.

Ὁ Ἀριστοτέλης Κουρτίδης, κρῖνων τὸν Ραγκαβῆν ὡς διηγηματογράφον, ἀνευρίσκει εἰς αὐτὸν ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀναδειχθῆ ἔξοχος, ἀποδίδει δὲ τὴν μειριότητά του εἰς τὴν περιφρόνησιν τὴν ὁποίαν ἔτρεφε πρὸς τὸ εἶδος, θεωρῶν αὐτὸ ἕλαφρὸν καὶ ἀπλῶς διασκεδαστικόν. Βεβαίωτατα, αὐτὸς δὲν εἶναι οὔτε ὁ μόνος, οὔτε ὁ κυριώτερος λόγος. Ἀλλὰ διὰ νὰ στηρίξῃ τὴν γνώμην του, ὁ Κουρτίδης χαράσσει εἰς ὀλίγας γραμμὰς μίαν θανμασίαν ὄντως εἰκόνα τοῦ Ραγκαβῆ. «Ἴδου ἓνας ἄνθρωπος — λέγει — ἔχων μέσα εἰς τὰς φλέβας του τὸ διηγηματικὸν τάλαντον, εὐφυνέστατος, λέγων περὶ ἑαυτοῦ εἰς μίαν τῶν ὀδοιπορικῶν του ἀναμνήσεων: «ἔχω τὴν ἔξιν νὰ παρατηρῶ πανταχοῦ καὶ πάντοτε, καὶ τὰ ἐλάχιστα, καὶ ὅσα ἀκόμη δὲν μὲ ἀφορῶσι»· ἀριστοκράτης ἐκ γενετῆς καὶ ἀνατροφῆς· γνώστης τῶν μυστηρίων τῶν αἰθουσῶν καὶ τῶν ἀυλικῶν παρασηκρίων· ζήσας εἰς τοὺς πλήρεις ἀπροσδοκίτων χρόνους τῆς ἐξελίξεως τῶν ἠθῶν ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ τουρκικὰ εἰς φραγκικά· ἰδὼν ὑπουργοὺς νὰ γράφουν ἐπίσημα ἔγγραφα, σταυροπόδι εἰς τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ γόνατός των, καὶ κυρίας κρεμαμένας εἰς τὴν ῥάχιν κυρίων, διὰ νὰ περάσουν λασπώδη δρόμον· σύγχρονος τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, τῶν ὁποίων τινές, ὡς ὁ Κριεζώτης, διέσχίζον τὰς ὁδοὺς χρυσοπυμένοι καὶ παρακολουθούμενοι ἀπὸ ἔνοπλον φρουρὰν φουστανελλοφόρων παλληκαριῶν· θεατῆς, ἴσως καὶ συνεργάτης, δύο-τριῶν ἐπαναστάσεων· τακτοποιητῆς τῶν ὀπλων τοῦ Ἀγῶνος εἰς Ἰσκαλὲ καὶ «ἀπὸ τοῦ ὕψους του ἀναπτειρῶν τὴν φαντασίαν — γράφει ὁ ἴδιος — εἰς τὰ ἱστορικὰ καὶ μυθικὰ συμβάντα, τῶν ὁποίων εἶχεν ἔμπρὸς του τὸ θέατρον»· κάτοχος στρατιωτικῶν γνώσεων καθ' ὃ ἀπόφοιτος γερμανικῆς στρατιωτικῆς σχολῆς· γνώστης τῆς ἀρχαίας τέχνης, ὥστε νὰ γίνῃ καθηγητῆς αὐτῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον· γλωσσομαθέστατος, παίζων εἰς τὰ δάκτυλά του τὰς κυριώτερας ξένας φιλολογίας· γνωρίζων ποῦ εἶχε φέρει ὁ Μεριμὲ τὸ διήγημα μὲ τὴν Κολόμβαν του καὶ ὁ Μπαλζάκ τὸ μυθιστόρημα μὲ τόσα ἀριστουργήματα — ἰδὼν ἓνας ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος, ἀντὶ νὰ γίνῃ μέγας Ἕλλην μυθιστοριογράφος, γράφει ξενόπονα διηγήματα, ὀνομαζόμενα Γλουμιμάουθ, Τὸ κακουργιοδικεῖον τῆς Ἑλισσαβετῶνος, Οἱ ὕφανταὶ τῆς Ἄνσης κτλ.».

Ἐξετάθην εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν, διότι δὲν εἶναι μόνον τοῦ Ραγκαβῆ, ἀλλὰ

περίπου και τῶν ἄλλων λογίων τῆς ἐποχῆς του, ἐκ τῶν ὁποίων, ὅπως ὁ Ραγκαβῆς, οὐδεὶς ἀνεδείχθη «μέγας Ἑλληὴν μυθιστοριογράφος», ὅχι διότι περιεφρόνουν τὸ εἶδος ὡς ἐλαφρὸν καὶ ἐθεώρουν τὴν ἀσχολίαν ὡς ἀναξίαν των, ἀλλὰ διότι παρείδον τὴν πέριξ αὐτῶν ζωὴν καὶ πραγματικότητα, ἣ ὁποία τόσα ὠραῖα ἔργα θὰ ἦτο ἰκανὴ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸν παρατηρητὴν. Καὶ μαρτύριον τούτου ὁ «Θάνος Βλέκας», ὁ μοναδικός, τοῦ Παύλου Καλλιγᾶ, ἐνὸς σοφοῦ ὁ ὁποῖος, ἀδιάφορον ἂν ἐθεώρει τὸ εἶδος ἐλαφρὸν ἢ σοβαρόν, ἐγνώριζεν ὅμως πόθεν ἔπρεπε ν' ἀντλήσῃ τὸ υλικόν του. Καθαυτὸ ἐλληνικὸν ἔργον, ὁ «Θάνος Βλέκας» ἀποτελεῖ τὴν πρώτην παρ' ἡμῶν σατυρικὴν ἠθογραφίαν. Ζωγραφίζει—καὶ σατυρίζει—τὴν ἐπὶ Ὀθωνος πολιτείαν καὶ κοινωνίαν, δύναται δὲ νὰ καταταχθῇ καὶ εἰς τὰ ληστρικὰ μυθιστορήματα—ἀλλὰ πόσον διάφορον ἀπὸ τὰ κατόπιν γραφέντα ὑπὸ ἐπιφυλλιδογράφων!—ἀφοῦ ὁ Τάσος, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θάνου, ἦτο ληστής, καὶ ἐκ τούτου πηγάζουν αἱ μεγαλύτεραι περιπέτειαι τοῦ ἥρωος, καὶ ἐκ τούτου ἀκόμη λαμβάνει ἀφορμὴν ὁ συγγραφεὺς νὰ φιλοτεχνήσῃ τὰς ὠραιότερας του σελίδας, ἀναπαριστῶν τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα, τὴν ζωὴν τῶν ληστῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ὁ κ. Σῆμος Μενάρδος ὑποπτεύεται, καὶ ἐδλόγως, ὅτι ὁ «Θάνος Βλέκας» ἐχρησίμευσεν ὡς πηγὴ καὶ εἰς τὸν Γάλλον συγγραφέα τοῦ πολυθρῦλῆτου ἐκείνου «Βασιλέως τῶν Βουνῶν». Ὁ Παῦλος Καλλιγᾶς, χωρὶς νὰ εἶναι ἐκ συστήματος λογοτέχνης—καὶ εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους τί ἦτο—ἐν τούτοις κατώρθωσε νὰ γράψῃ καὶ ἐν σημαντικὸν λογοτέχνημα, ὡς εὐφρέστατος ἄνθρωπος, ἐξόχως καλλιεργημένος καὶ βαθὺς παρατηρητής. Ἡ γλῶσσά του εἶναι βέβαια ἡ ἀρχαῖζουσα τῆς ἐποχῆς, τὸ ὕφος του δὲν εἶναι τόσον γλαφυρὸν ὅσον ἄλλων πεζογράφων τῆς καθαραιότητος—τοῦ Ροῦδου π. χ.—κάνει ἀκόμη καὶ μακρὰς παρεκβάσεις ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἀφηγήσεως· ἀλλὰ κανεὶς δὲν εἰμπορεῖ ν' ἀρνηθῇ ὅτι ἡ ἀφήγησις αὕτη ἔχει χάριν καὶ ἀλήθειαν, ὅτι οἱ ἥρωες εἶναι ἄνθρωποι ζωντανοὶ καὶ ὅτι ἡ σάτυρα, ἂν καὶ δηκτικωτάτη, δὲν ἀποκλείει τὴν συμπάθειαν, τὴν ἀγάπην ἀκόμη πρὸς τὸ σατυριζόμενον—ὅπως περίπου καὶ μία τιμωρία ἀπὸ φιλόστοργον πατέρα—καὶ ὅτι ὡς σύνολον ὁ «Θάνος Βλέκας» περιλαμβάνει ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ νοῦ τῆς καρδίας ἐνὸς ἀνθρώπου, οἷος ὑπῆρξεν ὁ Παῦλος Καλλιγᾶς.

Τοῦτο ἄλλως τε παρατηρεῖται συχνὰ εἰς τὰ μονάκριβα ἔργα. Ὅπως ἄλλοι διασκορπίζονται καὶ ἀδυνατίζουν εἰς πολλά, ἄλλοι συγκεντρώνονται καὶ δυναμώνουν εἰς ἓν καὶ μόνον. Εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Παύλου Καλλιγᾶ μὲ τὸν «Θάνον Βλέκαν». Εἶναι ἴσως καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ Ἑμμανουὴλ Ροῦδου μὲ τὴν «Πάπισσαν Ἰωάνναν», τὸ μοναδικὸν του μυθιστόρημα. Κάποιος εἶπε καὶ διὰ τοῦτο: «Ὁλόκληρος ὁ Ροῦδης εὐρίσκεται μέσα εἰς τὴν Πάπισσαν Ἰωάνναν». Οὕτως ἢ ἄλλως, τὰ δύο μυθιστορήματα, ἂν καὶ τόσον διάφορα τὸ εἶδος καὶ τὸ θέμα, εἶναι τὰ σημαντικότερα τῆς ἐποχῆς,—ἐννοῶ τῆς πρὸ τῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἡ «Πάπισσα Ἰωάννα» εἶναι ὀλίγα ἔτη νεωτέρα τοῦ «Θάνου Βλέκα». Ἡ ὑπόθεσις εἰμπορεῖ νὰ μὴν εἶναι καὶ τόσον ἱστορικὴ—οἱ περισσότεροι ἀμφισβητοῦν τὴν ὑπαρξιν Παπίσσης—ὁ Ροῦθης ὁμως, ἀπὸ τὸν πρόσφορον αὐτὸν θρύλον ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ συνθέσῃ μίαν τελείαν μεσαιωνικὴν ἠθογραφίαν, διὰ τὴν ὁποίαν ἐχρηιάσθη μεγάλη ἱστορικὴ μελέτη, καὶ νὰ ἀναπλάσῃ τὸν Καλόγηρον τοῦ Μεσαίωρος, διὰ τὸ ὁποῖον πάλιν ἐχρηιάσθη καὶ μεγάλη φαντασία. Τὸ ἔργον εἶναι σοφόν, ἀλλὰ καθαρὸν θελκτικόν. Τοιοῦτον τὸ καθιστᾷ ἡ ἀνυπέροβλητος χάρις τῆς ἀφηγήσεως, τὸ σπινθηροβόλον τῆς πνεῦμα—δὲν σημαίνει ἄν, ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, τὸ πνεῦμα τοῦτο εἶναι δάνειον ὁ Ροῦθης ἦτο εἰς θέσιν νὰ πληρώσῃ μὲ τὸν τόκον αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ χρέη—καὶ ἡ πραγματικὴ τοῦ ὕφους γλαφυρότης. Εἶναι ἄλλως τε γνωστόν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῶν «Εἰδώλων», ἄν καὶ ἄσπονδος ἐχθρὸς τῆς καθαρευούσης, τὴν ἔγραφεν, ὅσον κανεὶς ἄλλος θαυμάσια, ὁ ἴδιος δ' ἔλεγεν, ἐξηγῶν αὐτὸ τὸ παράδοξον, ὅτι ἡ καθαρεύουσα, ὡς λογοτεχνικὴ γλῶσσα, ὁμοίαζε πρὸς τὰ κακότερα ἐκεῖνα γύναια, τὰ ὁποῖα ὑποτάσσονται ὄχι διὰ τῆς θωπείας, ἀλλὰ διὰ τῆς μάστιγος. Ὁπωσδήποτε ἡ «Πάπισσα Ἰωάννα», παρὰ τὸ γλωσσικὸν αὐτῆς ἔνδυμα, τοῦ ὁποῖου παρῆλθεν ἀνεπιστρεπτὴ ὁ συρμός, καὶ σήμερον ἀκόμη ἀναγινώσκεται εὐχαρίστως, ὑποθέτω ὁμως ὅτι ἀκόμη μεγαλύτερα θὰ ἦτο ἡ ἀπόλαυσις τῶν ξένων—διατὶ ὄχι καὶ μερικῶν ἰδικῶν μας;—οἱ ὁποῖοι τὴν ἀνέγνωσαν εἰς μίαν τῶν πολλῶν μεταφράσεών της εἰς εὐρωπαϊκὴν γλῶσσαν, διότι ἐξ ὅλων τῶν νεοελληνικῶν λογοτεχνημάτων, καὶ τοῦ «Λουκῆ Λάρα» ἴσως, καὶ τῆς «Ἀμαρυλλίδος», ἡ «Πάπισσα Ἰωάννα» μετεφράσθη περισσότερο, καὶ ἐσχάτως ἀκόμη, ἐπανεκδοθεῖσα ἐν Παρισίοις κατὰ νέαν γαλλικὴν μετάφρασιν—δευτέραν αὐτὴν ἢ τρίτην;—ἐκίνησε τὴν προσοχὴν καὶ τοῦ κοινοῦ καὶ τῶν κριτικῶν, νομίζω δὲ ὅτι ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, ὁ βαθύτερον καὶ στοργικώτερον μελετήσας τὸν Ροῦθην, ὁ ἀνεπιός του καὶ διαπρεπὴς μας συνάδελφος κ. Ἀνδρεάδης, ἐδημοσίευσεν τὸ ἄρθρον του «*Un émile grec d'Anatole France*», διὰ τοῦ ὁποῖου τόσας ὁμοιότητας ἐξάγει μεταξὺ τοῦ συγγραφέως τῆς «Θαΐδος» καὶ τοῦ ἰδικοῦ μας:

Σημαντικὴν πρόοδον εἰς τὴν νεοελληνικὴν μυθιστοριογραφίαν—καὶ ἡ Ἀναγέννησις ροδίζει τώρα τὸν ὀρίζοντα—σημειώνει ὁ «Λουκῆς Λάρας», τὸ κλασικὸν πλέον ἔργον τοῦ Δημητρίου Βικέλα. Ἴδου ἕνας ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δὲν περιεφρόνει τὸ εἶδος ὡς ἐλαφρόν, ἀλλ' ἀπεναντίας τὸ ἐθεώρει σπουδαιότατον καὶ τὸ ἡγάπα ὀλοφύχως, ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ Ἔπαθλον, τὸ ὁποῖον ἴδρυσεν διὰ τῆς διαθήκης του, πρὸς ἐπιβράβευσιν τῶν ἀρίστων νεοελληνικῶν διηγημάτων καὶ μυθιστορημάτων. Ὁ «Λουκῆς Λάρας», αὐτοβιογραφία γέροντος Χίου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἐπαναστάσεως, συνδυάζει τὸ ἱστορικὸν μὲ τὸ ἠθογραφικὸν μυθιστόρημα, κατὰ νεώτερα ξένα πρότυπα ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶχον ὑπ' ὄψει των οἱ σύγχρονοί του. Διότι ὁ Βικέλας, εἰς τὸν

καιρόν του, ὑπῆρξε νεωτεριστής. Τὸ ὄφος του εἶναι λιτὸν καὶ ἀπέριπτον, ἢ γλῶσσα, ἂν καὶ καθαρεύουσα ἀκόμη, — ἐκτὸς εἰς τοὺς διαλόγους — ἔχει ἀπλουστευθῆ καὶ ἐπομένως ζωντανεύσει ἀρκετά, ἢ ἀφήγησις χωρεῖ ὀμαλῶς, χωρὶς ἐξάψεις ἀλλὰ καὶ χωρὶς καταπιώσεις, οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀληθινοί, ἢ ψυχολογία των, χωρὶς νὰ εἶναι πολὺ βαθεῖα, εἶναι ἀκριβής, καὶ ἢ ὑπόθεσις ἐν γένει ὠραία καὶ δραματική. Δι' ὅλα αὐτά, τὰ ἁρμονικῶς συνδυασμένα καὶ πρωτοφανῆ ὡς τότε χαρίσματα, ὁ «Λουκῆς Λάρας», καθαυτὸ ἄριστον καὶ ἰσορροπὸν ἔργον, ἀνεγνώσθη καὶ ἐξετιμῆθη ὅσον κανὲν ἄλλο τῆς ἐποχῆς ἐκείνης — καὶ ἄς σημειωθῆ διὰ τὴν ἱστορίαν, ὅτι ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἐστία», ἀφοῦ ἔμεινεν ὀλόκληρα ἔτη εἰς τὸ συρτάριον τοῦ πρώτου διευθυντοῦ τῆς Παύλου Διομήδη, διστάζοντος νὰ δώσῃ εἰς τοὺς ἀναγνώστας του πρωτότυπον ἑλληνικὸν μυθιστόρημα, — ἔκαμε πλείστας ὄσας ἐκδόσεις — μία μάλιστα, δυσερέτος σήμερον καὶ πολυτιμωτάτη, ἢ πολυτελής, μὲ τὰς θαυμασίας εἰκόνας τοῦ Ράλλη, τιμᾷ ὄντως τὴν ἑλληνικὴν ἐκδοτικὴν τῆς ἐποχῆς, — καὶ μετεφράσθη, ὡς εἴπομεν, εἰς πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, ἀκόμη καὶ εἰς ἀνατολικὰς. Διὰ τὰς πρώτας ἴσως ἐνήργησεν ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς, ζῶν τὸν περισσότερον καιρὸν εἰς τὴν Εὐρώπῃ καὶ διατηρῶν ἐκεῖ πολλὰς καὶ σημαντικὰς γνωριμίας. Αἱ ἄλλαι ὁμως ἐγίνοντο ἐξ ἀλλήλων. Οἱ ξένοι ἐξετίμων πραγματικῶς τὸ μυθιστόρημα τοῦ Βικέλα, τόσον διὰ τὴν ἑλληνικὴν του ὑπόθεσιν ὅσον καὶ διὰ τὴν καλὴν του τέχνην, ἀκόμη δὲ διότι προήρχετο ἀπὸ ἀγνωστον λογοτεχνίαν, νομιζομένην ἴσως ἀνύπαρκτον, καὶ ἀπετέλει διὰ τοῦτο κατὰ τὸ ἰδιαίτερον — «*eine litterarische Seltenheit*», ὅπως ἔγραψε γερμανικὸν περιοδικόν, ὅταν ἐδημοσίευσεν κάποιον διήγημα τοῦ Ραγκαβῆ, πρεσβευτοῦ τότε τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Βερολῖνον.

Καὶ ἐρχόμεθα εἰς τὸν Ἀλέξανδρον Παπαδιαμάντην, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς ἀπειρίας μικροτέρων διηγημάτων, μᾶς ἀφῆκε καὶ δύο-τρία μυθιστορήματα, ἐξ ὧν τὸ τελευταῖον — ἐγράφη περὶ τὸ 1900 — ἢ «Φόνισσα», εἶναι τὸ καλύτερόν του. Θὰ ἔλεγε μάλιστα κανεὶς ὅτι καὶ αὐτό, ὡς μονόκριβον σχεδόν, περικλείει ὅλον τὸν Παπαδιαμάντην, διότι ὁ συγγραφεὺς τὸ ἐμελέτα καὶ τὸ ἐσχεδιάζεν ἐπὶ ἔτη, καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ σχεδιάσματα αὐτὰ τὰ ἐδημοσίευσεν ὡς αὐτοτελῆ μικρὰ διηγήματα, συναρμολογήσας αὐτὰ κατόπιν, ἀναπτύξας καὶ συμπληρώσας, ὥστε νὰ ἀποτελέσουν τὸ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα τῆς «Φόνισσας». Ἡ ἐδῶ πλέον εὐρισκόμεθα ἐνώπιον τέχνης ἀληθινῆς! Ἡ «Φόνισσα» δὲν εἶναι ἀπλῶς μία νησιώτικη ἠθογραφία· εἶναι καὶ μία ψυχολογία θαυμαστή. Ἡ ἡρώϊς, αὐτὴ ἢ γρη῏-Φραγκογιαννοῦ, ἢ ὁποία εἶχε σχηματίσει τὴν πεποιθήσιν ὅτι τὰ θηλυκὰ εἶναι πολὺ δυστυχισμένα πλάσματα καὶ ἢ καταστροφή τῶν οἰκογενειῶν των καὶ τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἐπτιγε, καὶ τὰ ἐσκοτώνε, ὅπου τὰ εὕρισκε, διὰ νὰ σώσῃ αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἰδίαν των δυστυχίαν καὶ τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν καταστροφὴν, εἶναι δημιουργημα καὶ ἀναπαράστασις, ἢ ὁποία θὰ ἔκαμνε τιμὴν καὶ

εἰς τὸν μεγαλύτερον μυθιστοριογράφον. Ὅσον διὰ τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Παπαδιαμάντη, συγγραφέως ὁ ὁποῖος ἀναγινώσκεται ἀκόμη ὅσον καὶ ὅταν ἔζη, εἶναι εἰς ὅλους γνωστή. Θὰ ἐξάρω μόνον τὴν ἀσύγκριτον ἐκείνην δύναμιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν αὐτὸς ὁ ποιητῆς-πεζογράφος, νὰ δημιουργῇ ἀτμόσφαιραν καὶ νὰ ὑποβάλλῃ διάθεσιν. Χωρὶς ὑπόθεσιν πολλάκις, χωρὶς πλοκὴν, κάποτε καὶ χωρὶς αὐστηρὸν εἰρμόν, κατώρθωνε νὰ κινή τὸ ἀνώτερον ἐνδιαφέρον, νὰ δεσμεύῃ τὸν ἀναγνώστην του καὶ νὰ τὸν γοητεύῃ.

Ζῶντος ἀκόμη καὶ ἐργαζομένου τοῦ Παπαδιαμάντη, εἶχε σημειωθεῖ ἡ Ἀναγέννησις, τὴν ὁποίαν ἀνεφέραμεν, διὰ τοῦ γλωσσικοῦ κυρίως κινήματος, τὸ ὁποῖον ἀπέβλεπεν εἰς τὴν καθιέρωσιν νέας, εὐχρηστοῦ, καταλλήλου λογοτεχνικῆς γλώσσης—ὁποία θὰ ἐγένετο, καλλιεργούμενη καὶ ὑπὸ τῶν πεζογράφων, ἢ ζωντανῆ δημοτικῆ — καὶ συγχρόνως εἰς τὴν βαθυτέραν καὶ πλατυτέραν γνωριμίαν τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς, εἰς τὸν ἐνστερνωσιμὸν τοῦ γνησίου ἑλληνικοῦ, τοῦ ντόπιου, καὶ τὴν κατὰ τὸ δυνατὸν ἀποσκοράκιον τοῦ ὀθνηίου. Τὸ πρῶτον, μετὰ τὸν Σολωμὸν καὶ τοὺς προγενεστέρους δημοτικιστάς, ἐπανέφερεν ὁ Ψυχάρης. Τὸ δεύτερον ἐδίδαξεν ὁ Νικόλαος Πολίτης. Εἰς τὸ διπλῶς ἀπολυτρωτικὸν καὶ σωτήριον τοῦτο κίνημα, ὁ Παπαδιαμάντης ἔμεινεν ἀμέτοχος. Ἐπηρεάσθη ὁμοῦς καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, ἐπηρεάσθη καὶ ὀργιζόμενος, καὶ καταναθεματίζων. Καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν οὐσίαν τῆς παραγωγῆς του — ἢ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει μὲ μεταφράσεις καὶ μιμήσεις ἀγγλικῶν χριστουγεννιάτικων διηγημάτων, καὶ κατόπιν ἔγινε τόσον ἑλληνικῆ, τόσον λαϊκῆ, τόσον ἐθνικῆ, — ἀλλ' ἀκόμη καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἀνεμίγνυε μὲ ὀλονὲν περισσότερα ζωντανὰ στοιχεῖα, ἐωσότου ἐφθασεν εἰς τὸ χαρακτηριστικὸν ἐκεῖνο κοῤῥαμα τῆς «Φόνισσας», ὅπου ὑπάρχουν τρόντι σελίδες, διὰ τὰς ὁποίας δὲν θὰ ἤξευρα νὰ εἶπω, ἂν εἶναι γραμμένα εἰς τὴν καθαρεύουσαν ἢ εἰς τὴν δημοτικὴν.

Οἱ περισσότεροι ὁμοῦς, καὶ σιγὰ-σιγὰ ὅλοι οἱ λογοτέχναι πεζογράφοι τῆς ἐποχῆς, — καὶ νέοι ὅπως τότε ὁ Ἀνδρέας Καρκαβίτσας, καὶ ἠλικιωμένοι ἀπὸ τότε, ὅπως ὁ Ἀργύρης Ἐφταλιώτης καί, ἀργότερα, ὁ Ἐμμανουὴλ Λυκούδης, — ἐπροωσιτάτησαν ἢ προσεχώρησαν εἰς τὸ κίνημα, ἐγκατέλειψαν τὴν καθαρεύουσαν, τὴν ὁποίαν μετεχειρίζοντο ἕως τότε, καὶ ἤρχισαν νὰ γράφουν εἰς τὴν δημοτικὴν, ἀμιγῆ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον. Ὁ τελευταῖος ἴσως ἀπὸ τοὺς προσχωρήσαντας εἶναι ὁ Ἰωάννης Κονδυλάκις, ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Πατούχα», ἔργον κρητικῆς ὑποθέσεως, τὸ ὁποῖον εἶναι μᾶλλον μυθιστόρημα παρὰ διήγημα, καὶ πολὺ μᾶλλον ψυχογραφία — ὁ ἥρωσ του, ὁ νεαρὸς χωρικός τῆς Κρήτης, ἔχει τόσον παράδοξον πρωτόγονον ψυχὴν! — παρὰ ἠθογραφία. Ὡς τόσον, μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα λογοτεχνικὰ εἶδη, τὸ νέον ὄργανον ἐξυπνώνει καὶ τὸ μυθιστόρημα. Καὶ ὁ κυριώτερός του ἀντιπρόσωπος, τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, εἶναι ὁ Ἀνδρέας Καρκαβίτσας. Ἀπὸ τὰ μυθιστορημάτα του, μόνον τὰ πρῶτα του, ἢ «Λυγερὴ» καὶ ὁ «Ἀφωρεσμένος» — ἂν καὶ αὐτὸ ἀνήκει μᾶλλον εἰς τὰ ἐκτε-

νέστερά του διηγήματα — εἶναι γραμμένα εἰς ἀπλῆν καθαρεύουσαν. Τὰ ἄλλα ὅμως, ὁ «Ζητιᾶνος», ὁ «Ἀρχαιολόγος» καθὼς καὶ ἡ σειρά τῶν θαλασσινῶν «Λόγια, τῆς Πλώρης», εἶναι εἰς ἀκραιφνή δημοτικὴν, τὴν δημοτικὴν ἐκείνην, τὴν ὁποίαν μὲ τόσῃν γνῶσιν, μὲ τόσον ζῆλον, μὲ τόσῃν ἀγάπῃν, μὲ τόσον φανατισμὸν εἰμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν, ἐκαλλιέργησε καὶ διέπλασεν ὁ μέγας αὐτὸς πεζογράφος, ἐκ τῶν ὀλίγων οἱ ὅποιοι συνετέλεσαν περισσότερον — καὶ δὴ ἐμπράκτως — εἰς τὴν καθιέρωσιν τῆς νέας λογοτεχνικῆς γλώσσης. Εἰς αὐτήν, ὁ Καρκαβίτσας εἶναι πλέον κλασικός, ἀποτελεῖ κείμενον. Διότι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἔχομεν δύο καθιερωμένας γλώσσας: τὴν δημοτικὴν διὰ τὸ ἕμμετρον καὶ πεζὸν λογοτέχνημα, καὶ τὴν καθαρεύουσαν, τὴν ἐπιστημονικὴν, τὴν ἀκαδημαϊκὴν. Πόσας θὰ ἔχομεν αὖριον; Ἄλλοι λέγουν «πάντοτε δύο!» Ἄλλοι, μὲ τοὺς ὁποίους συντάσσομαι καὶ ἐγώ: «Εἰς τὸ τέλος μίαν καὶ μόνην!» Ἄλλὰ τὸ καθεστῶς, σήμερον, εἶναι αὐτό, τὸ ἀναγνωρίζει δὲ καὶ ἡ γεραρὰ ἡμῶν Ἀκαδημία, ἀφοῦ καὶ δημοτικιστὰς πεζογράφους ἀριθμεῖ μεταξὺ τῶν ἐταίρων, καὶ λογοτεχνήματα εἰς τὴν δημοτικὴν ὁμοθύμως βραβεύει.

Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Καρκαβίτσαν. Ἀπατῶνται ὅσοι νομίζουν ὅτι ὁ θαυμάσιος αὐτὸς συγγραφεὺς εἶναι μόνον ἠθογράφος. Εἰς τὰ ἔργα του ἀνευρίσκει κανεὶς καὶ πολλὰ ἀνώτερα προσόντα. Προπάντων τὴν ποιητικὴν, τὴν ἐπικὴν ἐκείνην πνοήν, ἣ ὁποία ἀπὸ ἓνα κοινὸν ζητιᾶνον τῶν Κραβάρων κάμνει ἓνα ἥρωα. Ὅσον διὰ τὸν «Ἀρχαιολόγον», τὸ μυθιστόρημα τοῦτο εἶναι καθαρὰ ἀλληγορία, κατώτερον βέβαια εἶδος τέχνης, ἀλλὰ πολὺ σκόπιμος, ἀφοῦ δι' αὐτῆς ὁ Καρκαβίτσας ἐζήτησε ν' ἀποδοκιμάσῃ τὴν ἀρχαιοπληξίαν τῆς ἐποχῆς του καὶ νὰ κηρύξῃ τρόπον τινὰ τὴν ἀθνηπαξίαν καὶ τὴν αὐτοτέλειαν τοῦ νέου ἔθνους, τὸ ὁποῖον ἔχει ὑψηλοτέρους προορισμοὺς ἀπὸ τὴν φύλαξιν τῶν προγονικῶν του θησαυρῶν.

Προεβύτερος τοῦ Καρκαβίτσα, ἀλλ' ἐμφανισθεὶς ὡς μυθιστοριογράφος βραδύτερον, εἶναι ὁ Κερκυραῖος τὴν καταγωγὴν Ἑμμανουὴλ Ἀνκούδης, ἀνώτερος δικαστικός—ὄχι, βλέπετε, ἐξ ἐπαγγέλματος ἄνθρωπος τῶν γραμμάτων—καὶ κατόπιν δικηγόρος. Μεταξὺ πλήθους ὠραίων διηγημάτων, ἡ λογοτεχνικὴ του παραγωγὴ περιλαμβάνει καὶ δύο σύγχρονα κοινωνικὰ καὶ ψυχολογικὰ μυθιστορήματα, τὸ «Σπιτάκι τοῦ Γιαλοῦ» καὶ τὸν «Κίμωνα Ἀνδρεάδην». Οἱ ἥρωές του εἶναι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους τοὺς ὁποίους κατὰ προτίμησιν ἐζωγράφιζεν ὁ Ἀνκούδης—καὶ ἡ προτίμησίς του αὐτὴ τὸν χαρακτηρίζει,—καλοὺς ἀνθρώπους, χρηστοὺς, ἀφωσιωμένους εἰς τὸ καθῆκον, θυσιαζομένους ὑπὲρ τῶν ἄλλων, ἀδικουμένους πολλάκις, καταδιωκομένους, παλαίοντας διὰ νὰ ἀποδείξουν τὴν ἀθωότητά των, καὶ γενικῶς δυστυχεῖς, πονοῦντας, ἀποκλήρους, ταπεινοὺς Ἡ μεγάλη εὐαισθησία τοῦ συγγραφέως ἐφέρετο πρὸς τοὺς τύπους τούτους μὲ συμπάθειαν, μὲ στοργὴν οὐδέποτε ὅμως

ἀπέδιδε τὴν δυστυχίαν των εἰς βαθύτερα κοινωνικά αἷτια, διὰ τὰ ἐπιδιώξει μίαν ὀξικωτέραν θεραπείαν, ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ἐπαγγέλλεται ἡ φιλανθρωπία ἢ ἡ δικαιοσύνη τῶν προνομιούχων· διότι ἦτο κατ' ἐξοχὴν συντηρητικὸς καὶ νομοταγῆς, πιστὸς εἰς τὰ πάτρια καὶ τὰ παραδεδεγμένα, ὅσον κανεῖς ἀπὸ τοὺς συγχρόνους του μυθιστοριογράφους, εἰς τῶν ὁποίων τὰ ἔργα, καὶ τὰ πλέον συντηρητικά, συναντᾷ κανεῖς κ' ἐπαναστατικὰς τάσεις. Ὁ Λυκούδης ἐφρόνει ὅτι ὁ κόσμος ἔχει καλῶς, ἀλλ' ὅτι ἐξ αἰτίας μερικῶν κακῶν ἀνθρώπων, ἐξαιρετικῶν, ὑποφέρουν κάποτε οἱ καλοί, οἱ ὁποῖοι γίνονται τότε ἥρωες, ὅπως ὁ Κίμων Ἀνδρεάδης. Τὰ ἐκτενῆ αὐτὰ ἔργα τοῦ Λυκούδη εἶναι γραμμένα εἰς ἀμιγῆ σχεδὸν καθαρεύουσαν, εἰς ρωμαντικὸν τόνον, μὲ συγχρὸς λυρισμοὺς καὶ κοινωνικοφιλοσοφικὰς ἢ ἱστορικὰς παρεκβάσεις. Ἐχουν ὅμως καὶ δυνατὰς περιγραφὰς μὲ ζηλευτὴν ἀκρίβειαν παρατηρήσεως, ἀληθινήν καὶ κάποτε βαθεῖαν ψυχολογίαν καί, τὸ κυριώτερον, μεταδίδουν εἰς τὸν ἀναγνώστην τὴν συγκίνησιν τοῦ συγγραφέως καὶ προκαλοῦν συχνὰ τὰ δάκρυά του. Εἰς τὴν νεοελληνικὴν μυθιστοριογραφίαν ὁ Ἐμμανουὴλ Λυκούδης, ἰδιαίτερα ὅλος φυσιογνωμία, προσέθεσε τὴν νόταν τῆς εὐαισθησίας του.

Καὶ ἐδῶ πρέπει, διὰ τὴν ὁμοιότητα καὶ διὰ τὴν ἀντίθεσιν νὰ τοποθετήσωμεν ἕνα ἄλλον μυθιστοριογράφον, τὸν ἐσχάτως ἀποθανόντα Λεωνίδα Σουρέαν, καθηγητὴν, μὲ τὸ φιλολογικὸν του ὄνομα Κώσταν Παρορίτην. Καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἠρέσκετο νὰ ζωγραφίζῃ τοὺς ἀποκλήρους καὶ τοὺς δυστυχισμένους, καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἔτρεφε πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ ταπεινοὺς ἠρωὰς του μεγάλην συμπάθειαν καὶ ἀγάπην. Μεγαλύτερον ὅμως—καὶ ἐδῶ εἶναι ἡ διαφορὰ—ἦτο τὸ μῖσος του πρὸς τοὺς αἰτίους τῆς δυστυχίας των, τὴν κοινωνίαν ὅλην, καὶ τὸ κοινωνικὸν σύστημα τὸ καθεστώς. Μὲ μίαν λέξιν: ὁ Παρορίτης ἦτο σοσιαλιστὴς καὶ τὸ κοινωνικὸν σύστημα ἐθεώρει αἴτιον τῆς δυστυχίας τῶν περισσοτέρων. Ὅλα του τὰ μυθιστορήματα—«Στὸ Ἄλμπουργο», «Τὸ μεγάλο Παιδί», «Ὁ κόκκινος τράγος»—ἐγράφησαν μὲ τὸν ἀποκλειστικὸν σκοπὸν νὰ διαδώσουν καὶ νὰ ἐνισχύσουν τὴν ἰδέαν μιᾶς ἀνατροπῆς. Εἶναι ἔργα προπαγάνδας. Δὲν θὰ τὰ ὑποτιμήσωμεν δι' αὐτό, δὲν θὰ τὰ ἀποκηρύξωμεν, ἄπαγε! διότι ὁ συγγραφεὺς ἦτο σοσιαλιστὴς. Σοσιαλιστὴς ἦτο καὶ ὁ Τολστόϊ, καὶ ὁ Γκόγκυ, καὶ ὁ Μπαρμπύς, καὶ τόσοι ἄλλοι μεγάλοι μυθιστοριογράφοι. Ὁ Παρορίτης, ὁμολογουμένως, δὲν εἶχε τόσον ἰσχυρὸν ἄλγος καὶ ἀπὸ ἀπόψεως τέχνης τὰ ἔργα του ὕστεροῦν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀπομένουν σεβαστά, διότι εἶναι καὶ τὰ πρῶτα νεοελληνικὰ μυθιστορήματα τὰ ὁποῖα ἔχουν μίαν κοινωνικὴν καὶ ὄχι ἀπλῶς ψυχολογικὴν, ἱστορικὴν ἢ φιλοσοφικὴν θέσιν, στρέφονται περὶ τὸ μέγα κοινωνικὸν πρόβλημα, δονοῦνται ἀπὸ τὸν ἀνήσυχον, τὸν ἀγωνιώδη παλμὸν τῆς ἐποχῆς μας καὶ κινοῦν τὴν σκέψιν τοῦ ἀναγνώστου πρὸς μίαν λύσιν ἢ ἄλλην. Ἐὰν προσθέσωμεν, πρὸς τιμὴν τοῦ συγγραφέως, ὅτι, γράφων ὅπως ἔγραφε, δὲν ἠκολούθει

συρμόν, δὲν ἐπεδίωκε πρωτοτυπίαν, δὲν ἀπέβλεπεν εἰς ὠφελήματα. Τίμος, εἰλικρινής, ἐξέφραζεν ὅτι ἐπίστευε καὶ ἠσθάνετο. Ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀνώτερος τοῦ συγγραφέως.

Καὶ ὁ γνωστότατος Κωνσταντῖνος Χατζόπουλος, ἐκ πολλῶν διηγημάτων, ἐκτενῶν καὶ συντόμων, ἔχει γράφει ἐν μυθιστόρημα, τὸ πολύκροτον «Φθινόπωρον». Εἶναι πράγματι παράδοξον. Πολλοὶ μάλιστα τὸ εὐρίσκουν τόσον ἀκατανόητον, ὥστε ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς «Τάσως» καὶ ὁ μεταφραστὴς τοῦ «Φάουστ» τὸ ἔγραψε παίζων. Ἄλλ' ἔχει μίαν ἀναμφισβήτητον ἀξίαν: τὴν ὁμαλήν, τὴν καθαρὰν, τὴν καλαίσθητον γλῶσσαν καὶ τὸ δι' αὐτῆς ἐπιτυγχανόμενον μουσικόν, γλυκὺ καὶ ὑποβλητικὸν ὕφος. Τοῦτο διακρίνει καὶ ὅλα τᾶλλα ἔργα τοῦ δοκίμου τούτου πεζογράφου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πολλὰ ἐδιδάχθησαν οἱ καλλιεργηταὶ τῆς δημοτικῆς. Ἄλλὰ καὶ τοῦ μυθιστορημάτος ἐπίσης, διότι, ἂν ὁ Χατζόπουλος δὲν θίγη πάντοτε μεγάλα κοινωνικὰ προβλήματα, ἐμβαθύνει ὅμως εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν καὶ ἀνασύρει, ὅτι κρύπτεται ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῶν πραγμάτων, περισσότερον ἀπὸ κάθε προηγούμενον.

Ὁ πολυσχιδῆς ἐκεῖνος καὶ εἰς ὅλα του ἔξοχος Κωνσταντῖνος Χρηστομᾶνος, ὁ ἰδρυτὴς τῆς «Νέας Σκηνῆς» καὶ ἀναμορφωτὴς τοῦ νεοελληνικοῦ Θεάτρου, ὁ συγγραφεὺς τῆς «Αὐτοκρατείας Ἐλισάβετ» καὶ ὁ ποιητὴς τῶν «Διθυράμβων», ἔγραψε καὶ ἐν ἀθηναϊκὸν μυθιστόρημα, τὴν «Κερένια Κούκλα». Σημειώνει πραγματικῶς νέαν μεγάλην πρόοδον τοῦ εἶδους εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνθουμίζον πολὺ τὴν τεχντροπλίαν τοῦ Ντ' Ἀγγούτσιου, ὁ ὁποῖος ἀνεκαίρῃσε τὸ μυθιστόρημα τῆς ἐποχῆς του, δημιουργήσας σχεδὸν νέον εἶδος. Ἡ «Κερένια Κούκλα», παρ' ὅλον τὸν ρεαλισμὸν τῆς, εἶναι μυθιστόρημα ποιητικόν. Συνενώνει καὶ τρόπον τινὰ συνδιαλάσσει τὸ πραγματικὸν πρὸς τὸ ἰδανικόν, τὸ φυσικὸν πρὸς τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ τὸ ἀντικειμενικὸν πρὸς τὸ φαντασιῶδες. Κάθε σκηνή, κάθε περιγραφή, ὁ διάλογος, ὅλα ὑποβάλλουν. Καὶ παντοῦ ἀναφαίνεται ὁ αἰσθαντικὸς, ὁ ὑπερευαίσθητος συγγραφεὺς, ὁ ὠραιοπαθής, ὁ ὁποῖος ἀνευρίσκει τὸ ὠραῖον καὶ εἰς τὰ ἄσχημα, τὸ ποιητικὸν καὶ εἰς τὰ πεζότερα τῆς ζωῆς.

Ἄλλ' ὁ πλέον βαθύς, ὁ πλέον ἀναλυτικὸς καὶ ὁ πλέον συστηματικὸς ἀπὸ τοὺς νεωτέρους μας μυθιστοριογράφους ὑπῆρξεν ὁ κερκυραῖος Κωνσταντῖνος Θεοτόκης. Τὴν σειρὰν τῶν ὠρίμων του μυθιστορημάτων—«Ἡ τιμὴ καὶ τὸ χρῆμα», «Ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος τοῦ Καρβέλα», «Ὁ κατάδικος» κτλ.—ἀνέκοπεν ὁ πρόωρος θάνατος, πραγματικὴ ἀπώλεια διὰ τὴν λογοτεχνίαν μας. Σοφός, φιλόσοφος, κοινωνικὸς παρατηρητὴς καὶ ποιητὴς μαζί, ὁ Θεοτόκης κατώρθωσε νὰ μᾶς δώσῃ μεγαλοπρεπεῖς ἀληθῶς συνθέσεις—ἀρχοντικὰς θὰ ἔλεγε κανεῖς, ὅπως ἦτο κ' ἐκεῖνος ὁ ἴδιος—αἱ ὁποῖαι, μολονότι δὲν παύουν νὰ εἶναι πιστότατα κερκυραϊκὰ ἠθογραφήματα, παρουν-

σιάζουν τοὺς πλέον ζωντανοὺς τύπους καὶ χαρακτηῖρας, ἀναμοχλεύουν τὴν ἄβυσσον τῆς ψυχῆς, καὶ ἀνακινοῦν ἀκόμη καὶ τὰ μεγάλα κοινωνικά προβλήματα. Τὸ μόνον τρωτὸν εἰς τὰ μυθιστορήματα αὐτὰ εἶναι ἡ κάπως ἰδιωματικὴ γλῶσσα, τὸ στρυφνὸν ἐδῶ κι' ἐκεῖ ὕφος καὶ ἡ κάποτε παραφορτωμένη περιγραφή. Κατὰ τὰ ἄλλα, εἶναι ἡ τελευταία λέξις τῆς νεοελληνικῆς μυθιστοριογραφίας.

Περιορίσθην εἰς τοὺς νεκρούς¹. Περὶ τῶν ζώντων μυθιστοριογράφων δὲν θὰ ὀμιλήσω. Ὅσοι ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀκαδημαϊκοί, μίαν ἡμέραν—καὶ μολονότι πρόκειται περὶ ἀθανάτων, εὐχομαι ὅσον τὸ δυνατόν ἀργότερα!—θὰ ὑμνηθοῦν ἀπὸ τοὺς διαδόχους των. Ὅσοι δὲν εἶναι, θὰ γίνουν καὶ αὐτοὶ—καὶ εὐχομαι, ἀντιθέτως, ὅσον τὸ δυνατόν ἐνωρίτερα,—καὶ θὰ ὑμνηθοῦν ἀπὸ τοὺς ἀναδόχους των. Καὶ ἔρχομαι εἰς τὸ συμπέρασμα τῆς ταχείας ταύτης ἐπισκοπήσεως. Ὡς εἶπον καὶ ἐν ἀρχῇ, τὸ μυθιστόρημα, ἦτο σχεδὸν ἄγνωστον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅταν ἐνεφανίσθησαν οἱ μυθιστοριογράφοι τῆς γενεᾶς μου ἀπὸ τοῦ Καρκαβίτσα κι' ἐδῶθεν. Αὐτοὶ ἠδυνήθησαν, ὄχι ἀπλῶς νὰ προαγάγουν τὸ εἶδος, ἀλλὰ καὶ νὰ δημιουργήσουν σχεδὸν ἐκ τοῦ μηδενός, εὐρεθέντες εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐργασθοῦν χωρὶς καλλιεργημένην γλῶσσαν καὶ χωρὶς ἀξιόλογον παράδοσιν. Ἀλλὰ παρὰ τοὺς τόσον δυσμενεῖς ὄρους, εἰς τοὺς ὁποίους πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ τὸ ἀσταθές, τὸ ἀσχημάτιστον τῆς παρ' ἡμῖν κοινωνίας, κανεὶς δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ἡ νεοελληνικὴ μυθιστοριογραφία, μέχρι τοῦ Θεοτόκη, ἐπραγματοποίησε προόδους καὶ ἀνυψώθη εἰς ἐπίζηλον περιωπὴν. Τιμῶ καὶ δοξάζω διὰ τοῦτο τοὺς προκατόχους μου. Ἀλλὰ περιμένω μὲ πεποίθησιν περισσότερα καὶ μεγαλύτερα ἀπὸ τοὺς διαδόχους. Εἰς τοὺς νέους δὲν ἀνήκει πάντοτε τὸ μέλλον; Καὶ αὐτοί, εὐτυχέστεροι ἀπὸ ἡμᾶς, καὶ ἐκφραστικὸν ὄργανον τελειότερον εὐρίσκουν, καὶ παράδοσιν ἀξιολογωτέραν. Ἐχουν κάποιον νὰ στηριχθοῦν διὰ νὰ ἀνέλθουν ὑψηλότερα. Αὐτοὶ θὰ ἀναδείξουν τὴν νεοελληνικὴν μυθιστοριογραφίαν ἐφάμιλλον πραγματικῶς τῆς εὐρωπαϊκῆς. Καὶ ἀργότερα... ποῖος ἤξεύρει! Τὰ ἐντὸς ἐνὸς μόλις αἰῶνος ἐλευθερίας, ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ πεδίου, συντελεσθέντα εἶναι τόσον σπουδαῖα,—καὶ ἀπολύτως ἀκόμη,—ὥστε δὲν εἶναι διόλου τολμηρὸν νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι ἡ μικρὰ αὕτη Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἔδωσεν ἤδη εἰς τὴν Εὐρώπην τὸν μεγαλύτερόν της Ποιητήν, θὰ τῆς δώσῃ αὖθιρον καὶ τὸν μεγαλύτερόν της Μυθιστοριογράφον.

¹ Περὶ τῶν μυθιστορημάτων τοῦ Ψυχάρη ἐπροτίμησα νὰ μὴ κάμω λόγον, φρονῶν ὅτι δὲν εἶναι ἄξια τοῦ μεγάλου Διδασκάλου, καὶ μὴ θέλων νὰ τὸν παρουσιάσω εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ἀπὸ τὴν ἀσθε-
νεστέραν του ἴσως πλευράν.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 25ης ΜΑΡΤΙΟΥ

Κατὰ τὴν συνεδρίαν ταύτην παρέστησαν οἱ Ὑπουργοὶ κκ. Γ. Κατεχάκης τῶν Στρατιωτικῶν, Λ. Ἰασωνίδης τῆς Προνοίας καὶ ὁ Ὑπουργὸς τῆς Ἀεροπορίας κ. Α. Ζάννας.

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

Α. Χ. ΒΟΥΡΝΑΖΟΥ

ΣΙΜΩΝ Γ. ΣΙΝΑΣ 1810-1876

Ὅτε τῷ 1926 οἱ ἀπὸ τόσου χρόνου ἐσκορπισμένοι Ἕλληνες μύσται τῶν Ἐπισημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν ἐκλήθησαν τέλος πρὸς σύναρμον δοῶσιν, εὖρον τότε πρὸς ἐγκατάστασιν τοῦ μελισσῶνος ἐτοιμὴν καὶ λαμπρῶς διαπεπονημένην κυψέλην, ἐν ἧ οἱ ἐργαστήρες ἤθελον τοῦ λοιποῦ ἀποθέτει τὸ παρ' αὐτῶν ἀνθολογούμενον μέλι. Ὑπὸ τὸν γλανκὸν οὐρανὸν τῆς πόλεως ταύτης ὑפוῦτο ἀπὸ ἐτῶν μαρμαίρων Νὰὸς ἀναμένων τοὺς ὑστερίζοντας ἱεροφάντας καὶ ἐγκλείων ἕως τότε μόνην τὴν ἐμφρόντιδα ψυχὴν τοῦ Νασοδόμου, τὴν τοσοῦτ' ἀκαρτερήσαν ἕως τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ μεγάλου ὄνειρου.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν σὺν τῇ ἐορτῇ τῆς Ἐθνικῆς Παλιγγενεσίας ἀγεί σήμερον καὶ τὴν τῆς ἐβδόμης ἐπετείου τῆς ἀνιδρύσεως αὐτῆς, ἥτις εἰς τὴν διάνοιαν ἡμῶν ἐπαναφέρει ἐκάστοτε ἀνθόρμητον ὅσον καὶ εὐλαβῆ τὴν ἀνάμνησιν ἐνὸς ὀνόματος :

Τοῦ Σίμωνος Γεωργίου Σίνα.

Ἀνῆκε καὶ οὗτος εἰς οἰκογενεῖαν παλαιόθεν ἐκπατριθεῖσαν, φυγοῦσαν τὴν τραχύτητα τοῦ κυριάρχου, ἀλλὰ παραμείνας ἀκμαίαν εἰς τὰ αἰσθήματα τοῦ ἀγνοτέρου πατριωτισμοῦ. Οἱ Σῖναι προήλθον ἐκ Μοσχουπόλεως, ἥτις καὶ πέραν τῶν μέσων τῆς 18^{ης} ἑκατονταετηρίδος ἦτο μία τῶν σημαντικωτέρων πόλεων ἐν τῇ νέᾳ Ἠπείρῳ κατὰ τὴν χώραν τῆς Κοριτσᾶς, ἔχουσα τότε, κατὰ τὸν Π. Ἀραβαντινόν, πληθυσμὸν 9000 οἰκογενειῶν βλάχων μὲν τὴν καταγωγὴν, ἀλλ' Ἑλλήνων τὴν καρδίαν καὶ παιδεῖαν.

Ἡ προηγμένη καὶ πλουσία πόλις διήγειρε ταχέως τὰς ἀρπακτικὰς διαθέσεις τῶν Τουρκαλβανῶν, οἵτινες ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἠνόνησεν αὕτη τὴν κατὰ τὸ 1768 ἀναληφθεῖσαν παρὰ τοῦ πρίγκηπος Ὀρλώφ ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Τούρκων, ἤρξαντο τῆς λεηλασίας καὶ καταστροφῆς. Οὕτω δ' εἰς διάστημα ὀλίγων ἡμερῶν τοῦ Μαΐου, τοῦ 1769 ἢ ἄλλοτε εὐτυχοῦσα Μοσχούπολις εἶχε τελείως ἐρημωθῆ, αἱ ἐκκλησίαι εἶχον καταλυθῆ, τὰ σχολεῖα διαλυθῆ, τὰ ἐμπορικὰ ἐξαφανισθῆ καὶ οἱ κάτοικοι διασκορπισθῆ. Τότε δ' ἐπυρπολήθη καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Θεόδωρον Καβαλλιώτην ὀνομαστὴ Ἀκαδημία τῆς Μοσχουπόλεως, ἐξ ἧς τοσοῦτοι προῆλθον σοφοὶ ἄνδρες καὶ περίφημοι κληρικοὶ καὶ τῆς ὁποίας ἐκ τῶν πρώτων δωρητῶν ὑπῆρξεν ὁ εἰς τὸν διασωθέντα κώδικα τῆς παρὰ τὴν Μοσχούπολιν Μονῆς τοῦ Προδρόμου μνημονευόμενος «Παπᾶς κὺρ Γεώργιος Σίνας». Τούτου δὲ ὁ υἱός, Σίμων καὶ αὐτός, ἄλλοτε εὐπορῶν ἐν τῇ καταστραφείσῃ πόλει ἔμπορος ἠναγκάσθη πρὸς διάσωσιν αὐτοῦ καὶ τῆς συζύγου Εἰρήνης τὸ γένος Τύρκα νὰ μετοικήσῃ εἰς Νύσαν, ἔνθα τῷ 1783 ἐγεννήθη ὁ Γεώργιος Σίνας. Ἐκεῖ ὅμως μετὰ τινα χρόνον ἀπώλεσεν ὁ Σίμων τὴν νεαράν του σύζυγον καὶ τότε ἠναγκάσθη μὲν νὰ ἀποστείλῃ τὸν ἐν βρεφικῇ ἡλικίᾳ υἱὸν εἰς Σέρορας παρὰ τῇ ἐκ μητρὸς θείᾳ του Μαρίᾳ Βρέττα Τζαχάνη, αὐτὸς δὲ μετόκησεν ἐκ νέου εἰς Βιτώλια.

Στερούμενος καὶ παλαίων τραχέως ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ οὐδέποτε ἀπηλείσθη ὁ Σίνας, ἀλλ' εὐθὺς ὡς ἠδυνήθη νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰ ὀδοπορικὰ μετέβη εἰς Βιέννην, τὴν ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν ἀκμάζουσαν τότε εὐρωπαϊκὴν μεγαλόπολιν. Ἐκεῖ δὲ πάραυτα ἀντελήφθη ὅτι τὸ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἀνταλλακτικὸν ἐμπόριον ἦτο ἐξαιρετικῶς κερδοφόρον· καίπερ δὲ τὸ τῆς Ἀνατολῆς εὐρίσκετο ἐν οἴκτρῳ καταστάσει ἐν τούτοις ὁ Σίνας δὲν ἐβράδυνε νὰ καταστρώσῃ καὶ ἐφαρμόσῃ σχέδιον ἀνταλλαγῆς βιομηχανικῶν προϊόντων τῆς Αὐστρίας πρὸς ἀκατέργαστον βάμβακα τῆς Μακεδονίας. Τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην ἤρξατο ἀσκῶν εἰς ἐλάχιστον ἀρχικῶς βαθμὸν καὶ ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν μωρίων κινδύνων, διότι ἦτο ἠναγκασμένος νὰ μεταφέρῃ τὸ ἐμπόρευμά του ταξειδεύων ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας διὰ μέσου τῶν ἀγρίων τότε περιοχῶν καὶ τῶν ἀγριωτέρων Τούρκων κτητόρων αὐτῶν. Εὐτυχῶς ὅμως ὁ Σίνας διὰ τῆς εὐφυοῦς ταύτης ἐνεργείας, τῆς δραστηριότητος καὶ τῆς τόλμης ἀπέκτησε ταχέως τὰ μέσα τῆς ὀριστικῆς μὲν ἐν Βιέννῃ ἐγκαταστάσεως τῆς διεξαγωγῆς δὲ τῆς αὐτῆς ἐπικερδοῦς ἀνταλλαγῆς δι' ὑπαλλήλων ἐμπίστων. Τῷ δὲ 1791 μετέφερεν ἐκ Σεροῶν τὸν ὀκταετῆ υἱὸν του Γεώργιον, ὃν ἤρξατο ἐκπαιδεύων ἔκτοτε εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰ τοῦ ἐμπορίου, ὅσα κυρίως ἀπητοῦντο εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ πατρὸς. Τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς ἐκείνην εἶχεν ἐκραγῆ ἢ γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἡ Ἀγγλία, ἵνα τρόπον τινὰ ἀποτρέψῃ τὴν διάδοσιν τῶν ἀνταρτικῶν ἰδεῶν, ἀπέκλεισε τοὺς ἐμπορικοὺς λιμένας τῆς Μεσογείου, ἢ δὲ Γαλλία κατέλυσε τὴν ἐνετικὴν δημοκρατίαν, ἥτις διὰ τοῦ ἐμπορικοῦ της στόλου

διεξήγεν ἐν πρώτῃ μοίρᾳ τὰς μεταφορὰς μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως καὶ ἀκόμη ἕως αὐτοῦ τοῦ νέου Κόσμου. Οὕτω δὲ σπουδαῖα ἐμπορικὰ εἶδη τῆς Δύσεως ἤρχισαν σπανίζοντα ἐν Ἀνατολῇ, τῆς ὁποίας πάλιν τὰ προϊόντα ἐφθείροντο ἄχρηστα εἰς τὰς ἀποθήκας, ἐνῶ ἀντιστρόφως ἐν τῇ Δύσει τὰ μὲν ἀνατολικά ἐμπορεύματα ὑπερετιμῶντο μεγάλως τὰ δὲ ἐπιχώρια ἦσαν σχεδὸν ἀζήτητα.

Ὁ Σίνας ἐφήρμοσε, συστηματικῶς τότε, τὸ διὰ καραβανίων ἀνταλλακτικὸν ἐμπόριον. Γνωρίζων λεπτομερῶς τὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν διὰ ξηρᾶς ὁδοῦς καὶ ἀτραποῦς καὶ διαθέτων πολλοὺς ἐμπείρους καὶ ἐμπίστους ἀνθρώπους καὶ ἀνταποκριτάς, ἐξῆγε τὰ εἰς τὴν Ἀνατολὴν ζητούμενα εἶδη καὶ εἰσήγεν ἐκεῖθεν τὰ ἐν Αὐστρίᾳ ἐλλείποντα καὶ ἰδίως τὸν ἐν Τουρκίᾳ ἀφθονοῦντα βάμβακα.

Τοιοιουτρόπως ὁ οἶκος Σίνα ἐν χρόνῳ σχετικῶς βραχεῖ ἐγένετο πλούσιος καὶ μετ' οὐ πολὺ βαθύπλουτος ὡς ἐκ τῆς δημιουργηθείσης ἐν Αὐστρίᾳ οικονομικῆς καταστάσεως. Ἡ ἐπικράτεια αὕτη ἐξεληθοῦσα ἐκ τῶν μετὰ τοῦ Ναπολέοντος πολέμου οὐ μόνον πολιτικῶς ἀλλὰ καὶ οικονομικῶς συντετριμμένη εἶχε προσφύγει κατὰ τὸ κρατοῦν σύστημα εἰς πληθωρικὴν κυκλοφορίαν χαρτονομίσματος, ἐνῶ δὲ τὰ ὑφαντουργεῖα αὐτῆς κατέβαλον εἰς τὸν Σίναν τὴν ἀξίαν τοῦ βάμβακος εἰς μεταλλικὸν τὸ καὶ μόνον δεκτὸν ἐν Τουρκίᾳ νόμισμα, ὁ οἶκος Σίνα ἠγόραζε τὰ αὐστριακὰ προϊόντα εἰς εὐτελὲς χαρτονόμισμα, διέθετε δ' ἐξ ἄλλου μεγάλα τούτου ποσὰ πρὸς ἀγορὰν σπουδαίων κτημάτων, ἅτινα καὶ τότε, ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν μετὰ τὸν μέγαν πόλεμον ἡμερῶν μας, προσεφέροντο εἰς χαμηλὰς τιμὰς. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἱερὰν συμμαχίαν καὶ τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης, τῷ 1815, τὰ κτήματα ἐκεῖνα ἀνακτήσαντα τὴν παλαιὰν ἀξίαν των κατέστησαν τοὺς Σίνας πολυπλοῦτους. Ἀπὸ δὲ τοῦ 1802 ἐνεργῶς ἀναμιγνέτες εἰς τὴν βιομηχανίαν εἶχον ἰδρῶσει οἱ Σίνοι μετ' ἄλλων μεγάλα νηματοουργεῖα καὶ ὑφαντουργεῖα ἐν Αὐστρίᾳ. Ἐξυτηρέτησαν δὲ πολυτρόπως τὴν χώραν ταύτην, ἐν ἧ' ἕξω καὶ ἐπλούτιζον, συντελοῦντες εἰς τὴν ἐξυγίανσιν τῶν οικονομικῶν αὐτῆς τὴν ἰδρῶσιν τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζίης, πολλῶν ταμειντηρίων, ἀσφαλιστικῶν ἐταιρειῶν, βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων πάσης φύσεως καὶ προσήνεγκον γενναίως πρὸς ἰδρῶσιν τοῦ ἐν Βιέννῃ Πολυτεχνείου.

Εἰς ἀνταμοιβὴν δὲ τῶν πρὸς τὴν Ἐπικράτειαν τοιούτων ὑπηρεσιῶν τοῦ Σίνα ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκῶσκος ὁ Α' τῷ ἀπένευε τῷ 1818 τὸν τίτλον τοῦ βαρῶνου.

Ἡμέραν τινὰ τοῦ Ἀνγούστου τοῦ 1822 ὁ πάππος Σίνας ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 75 περίπου ἐτῶν ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις εὐρίσκετο τότε ἐν δεξιᾷ ἀκμῇ, ἀλλ' ὁ ἐνθουσιώδης ἀνὴρ, ὅστις ἕως τῆς ὑστάτης σιγμῆς παρέμεινεν ἀκραιφνῆς Ἑλλήν δὲν ἐσάθη εὐτυχῆς γὰ ἴδῃ τὴν παλιγγενεσίαν τῆς Πατρίδος, ἀφῆκεν ὅμως τὴν πρὸς αὐτὴν θερμὴν ἀγάπην του ὡς πρῶτον κληρονομίας κεφάλαιον εἰς τὸν υἱὸν καὶ συνεργάτην του Γεώργιον Σίναν. Οὗτος δὲ μαθητεύσας παρὰ τοιούτῳ πατρὶ καὶ

συγχρόνως ὄν εὐφυής καὶ φίλεργος ὡς ἐκεῖνος, ἐξηκολούθησε διευθύνων τὸν ἐμπορικὸν οἶκον μετὰ τῆς αὐτῆς ἰκανότητος καὶ συνέσεως καὶ προήγαγε τὴν τε φήμην ὡς καὶ τὰς πολυεεῖς αὐτοῦ ἐργασίας. Ἐτέθη οὕτως ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐταιρείας κατασκευῆς τοῦ πρὸς τὴν νότιον Αὐστρίαν σιδηροδρόμου καὶ βραδύτερον εἶτα, τῷ 1855, ἐξελέγη πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας αὐτῶν τῶν κρατικῶν σιδηροδρόμων.

Ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ δὲ ὅπως καταστήσῃ ὁμαλὴν τε καὶ ἀσφαλῆ τὴν μετὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐμπορικῆν συναλλαγὴν, ἦν ἐξετίμα ὅσον καὶ ὁ πατήρ, διωργάνωσε τὴν διὰ τοῦ Ιουνάβεως ἀτμοπλοϊκῆν συγκοινωνίαν, ἣτις καὶ τῷ προσεπόρῃσε νέα κέρδη. Βραδύτερον δὲ συνεταιρισθεὶς μετὰ τῶν τραπεζῶν *Rothschild* καὶ *Wodianer* καὶ τοῦ οὐγγρου πολιτικοῦ *Szechenyi* κατεσκεύασε διὰ τοῦ ἄγγλου μηχανικοῦ *Clark* τὴν πρώτην μεταξὺ Βούδας καὶ Πέστης κρεμαστὴν ἐπὶ τοῦ Ιουνάβεως γέφυραν (1840-1849) μήκους 375 μέτρων, δι' ἣν ἐδαπανήθησαν τότε 5 ἑκατομμύρια αὐστριακῶν φιορινίων.

Εἰς τὸν Γεώργιον Σίνα ὀφείλεται ὡσαύτως ἡ ἐν Αὐστρίᾳ εἰσαγωγή τῆς καλλιμεργίας τοῦ καπνοῦ, δι' ἣν τοὺς μὲν φυτευτὰς μετεκάλεσεν ἐκ Μακεδονίας, τοὺς δὲ σπόρους ἔφερεν ἐκ Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας. Αὐτοπροαιρέτως καὶ ἀφιλοκερδῶς διέδοσεν οὕτω τὸ πλουτοφόρον φυτόν εἰς τὴν δευτέραν αὐτοῦ πατρίδα.

Τῷ 1832 ἀπενεμήθη παρὰ τοῦ τότε αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Ἰωσήφ ὁ τίτλος τοῦ βαρῶνου καὶ εἰς τὸν Γεώργιον Σίνα δύο δὲ ἔτη βραδύτερον ἡ ἐν Ἑλλάδι ἀντιβασιλεία διώρισεν αὐτὸν Γενικὸν Πρόξενον καθ' ἅπασαν τὴν Αὐστρίαν. Ἡ τάξις τῶν πραγμάτων εἶχεν ἤδη ἀποκατασταθῆ εἰς τὴν τότε συγκροτουμένην Ἑλλάδα καὶ κυρίως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἤρχισεν ἐκδηλούμενον τόσῳ θερμοῶς τὸ ἐνδιαφέρον τῶν Σίνα πρὸς τὴν ἀναγεννηθεῖσαν πατρίδα. Τὸ βαλάντιον ἦτο ἀνοικτὸν διὰ πᾶσαν προᾶξιν προόδου καὶ φιλανθρωπίας σημαντικῆ ὑπῆρξεν οὕτως ἡ ἠθικὴ τε καὶ ὕλική ὑποστήριξις, ἦν ὁ οἶκος Σίνα ἐπέδειξε πρὸς τὸ ἐν Ἀθήναις ἐθνικὸν πιστωτικὸν ἴδρυμα τοῦ 1841, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἴστατο ὁ Γεώργιος Σταύρου, ὅστις κατὰ τὴν ἐν Βιέννῃ πολυετῇ διαμονῇ του συνεδέθη στενῶς μετὰ τοῦ Γεωργίου Σίνα οὐ μόνον ἐμπορικῶς ἀλλὰ καὶ φιλικῶς.

Ἐν συνεχείᾳ εἶτα καὶ οἶονεὶ ἐπιθυμῶν νὰ διιδιλωσῇ τὸν πρὸς τὰς ἐπιστήμας θανμασμὸν προσέφερε τῷ 1842 ὁ Σίνας πρὸς οἰκοδόμησιν Ἀστεροσκοπείου ἐν Ἀθήναις. Εἰς τὴν ἀπόφασιν ἐκείνην προῆλθε κατόπιν ὑποδείξεων δύο φίλων του, τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καθηγητοῦ τῶν Μαθηματικῶν Μακεδόνης Γεωργίου Βούρη, τοῦ γενομένου εἶτα καὶ πρώτου Λιευθντοῦ τοῦ Ἀστεροσκοπείου καὶ τοῦ τότε ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ τῆς Αὐστρίας ἱππότητος *Prokesch-Osten*, τοῦ φιλέλληρος καὶ σοφοῦ ἐκείνου συγγραφέως καὶ ἀκαδημαϊκοῦ. Τὸ κτίριον τοῦ Ἀστεροσκοπείου γενόμενον ἐπὶ σχεδίου τοῦ δανοῦ ἀρχιτέκτονος Θεοφίλου *Hansen*, ὅστις διέμενε τότε ἐν Ἑλλάδι, ἐπερατώθη τῷ 1846.

Ὁ Γεώργιος Σίνας παρὰ τὸν ἱερὸν πόθον, ὃν ἔτρεφεν, ὅπως ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ἐκείνῃ ἐπισκεφθῆ τὴν Ἑλλάδα καὶ αὐτοπροσώπως ἐγκαινίσῃ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐν τῷ Ἀστεροσκοπεῖῳ ἔργων, δὲν ἠδυνήθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ταξίδιον καὶ ἀπέθανε, τῷ 1853, χωρὶς νὰ ἴδῃ ἐκπληρουμένην τὴν διακαῆ ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ πατήσῃ ἐλεύθερον τὸ προσφιλὲς Ἑλληνικὸν χῶμα. Ἄλλ' εἰς τὰ πατριωτικὰ αἰσθήματα καὶ τὴν ὑψηλόφρονα συμπεριφορὰν ὡς καὶ εἰς τὸ ἐμπορικὸν δαιμόνιον, τὴν ἰκανότητα, τὴν ἀρετήν, τὸν διεδέχθη ἀντάξιός υἱός.

Ὁ Σίμων Γεωργίου Σίνας ἐγεννήθη ἐν Βιέννῃ τὸν Αὔγουστον τοῦ 1810. Τὴν πρὸς τὸ τραπεζιτικὸν καὶ ἐμπορικὸν στάδιον ἀπόκλισιν ἐξεδήλου παιδιόθεν, δι' ὃ καὶ ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας ἔτιχεν ἐπιμεμελημένης παιδεύσεως εἰς τὰς ξένας γλώσσας καὶ τὰς πρακτικὰς σπουδὰς. Ἐν παρηκολούθησε μαθήματα δημοσίου τινὸς διδαστηρίου ἐν Βιέννῃ ἢ ἀλλαχοῦ οὔτε ἠσχολήθη εἰδικῶς περὶ τινὰ Ἐπιστήμην, μολονότι καθ' ὅλον τὸν βίον ἐτίμα ἐξαιρέτως τὰς τε Ἐπιστήμας καὶ τὰ Γράμματα καὶ τὰς Τέχνας. Ἄλλ' ἢ μὲν φιλομαθία αὐτοῦ ὑπῆρξε μεγίστη τὴν δ' εὐρυτάτην αὐτοῦ ἐγκύκλιον μόρφωσιν εἶχεν ὁ πατὴρ διαπιστευθῆ εἰς ἐγκρίτους παιδαγωγοὺς καὶ οἰκοδιδασκάλους ξένους καὶ Ἑλληνας, κατὰ τὸ τότε παρὰ ταῖς εὐπόρους τάξεις κρατοῦν σύστημα. Κυριώτατος δὲ αὐτοῦ ἐν τῇ γλώσῃ ἡμῶν διδάσκαλος ἐγένετο ὁ ἐν Βιέννῃ ἀκμάζων τότε λογιώτατος Ἑλληὴν Ζηρόβιος Πῶπ, πολυμαθὴς καὶ ἐνάρετος ἀνὴρ, ὅστις καὶ εἶχε συνοδεύσει τὸν Σίναν εἰς ἐκπαιδευτικὰ ταξίδια ἐν Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ.

Πραγματικὸς ὁμῶς ἐν τῷ βίῳ ὁδηγός, σύμβουλος καὶ σύντροφος ὑπῆρξεν ὁ πατὴρ του, ὅστις εἰσήγαγεν αὐτὸν εἰς τὸ σύστημα τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐδίδαξε τὰ τοῦ πολὺδαίδαλου αὐτῶν μηχανισμοῦ καὶ μετέδωκεν αὐτῷ ἀκεραίας τὰς ἀρετὰς τῆς φιλεργίας, τῆς εὐθύτητος, τῆς φιλαλληλίας. Αὐτοὶ οἱ Σῖναι πλουτίσαντες δι' ἐντίμον ὁδοῦ, οὐδέποτε ἐπαύσαντο χορηγοῦντες ἐργασίαν εἰς τοὺς ζητοῦντας καὶ οἰκονομικὴν ἀρωγὴν εἰς τοὺς ἀξίους καὶ ἠθικὴν προστασίαν εἰς τοὺς ἰκανοὺς, οὐδέποτε δὲ ἀπέβλεψαν εἰς παραβόλους χρηματισμοὺς ἢ κερδοσκοπίας εἰς βλάβην τινός, οὐδέποτε κατεχράσθησαν τῆς τύχης ἢ ἠδίκησαν ἄλλον. Ὁ δὲ Σίμων Γ. Σίνας διὰ τε τοῦ μεγάλου οἰκονομικοῦ κύρους τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τῶν σπανίων περὶ τὰς ἐπιχειρήσεις προσόντων καὶ τῆς χρηματικῆς τοῦ οἴκου του εὐρωστίας, ὑπῆρξεν εἴτε δημιουργὸς εἴτε προστάτης πολλῶν ἐν Αὐστρουγγαρίᾳ βιομηχανικῶν καὶ γεωργικῶν ἐγκαταστάσεων κοινῆς ὠφελείας. Μέγαρά πολυτελῶς κεκοσμημένα καὶ εὐρύτητα κτήματα εἶχεν ἐν Αὐστρίᾳ, Βοημίᾳ, Μοραβίᾳ, Στειρίᾳ, Οὐγγαρίᾳ, Βενετίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ, εἰς τὰ ὅποια ἠσχολοῦντο περὶ τοὺς τετρακισχιλίους θεράποντες καὶ ἐργάται.

Φύσει δ' εὐαίσθητος φιλόανθρωπος, φιλόδοξος, συνεισέφερε συχνῶς καὶ γενναίως ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Κράτους, οὐτινος ἀπετέλει ἔξοχον πολίτην, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν συνεπειᾶν τῶν διαδοχικῶν πολέμων τῆς ἐποχῆς του ἐγκαταλειφθεῖσῶν ἄνευ

στηρίγματος υπάρξεων, αδυνάτων και αναπήρων. Και διὰ τὰς μεγάλας πρὸς τὴν χώραν ἐκείνην προσφορὰς και ὑπηρεσίας ἠξιώθη ἐξαιρετικῶν τιμῶν και τίτλων, ὠνομάσθη μέλος τοῦ ἐξ ἀπορρήτων αὐτοκρατορικοῦ συμβουλίου, ἰσόβιον μέλος τῆς βουλῆς τῶν ὁμοτίμων τῆς αὐστριακῆς διαίτης, μέλος τῆς βουλῆς τῶν μεγιστάνων τῆς οὐγγρικῆς μοναρχίας, μεγαλόσταυρος τοῦ τάγματος Λεοπόλδου τῆς Αὐστρίας, ἑπτότης τοῦ Σιδηροῦ Σταυροῦ πρώτης τάξεως κλπ.

Ἐὰν ὁμως τὰς ἐκδουλεύσεις πρὸς τὴν θετὴν πατριδα ὑπηγόρευσεν ἢ πρὸς αὐτὴν ἀναγνώρισις παλαιῶν ὑποχρεώσεων, τὰ πρὸς τὴν πρώτην πατριδα αἰσθήματα ἐξεπέγασαν ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς καρδίας, και ὁ Σίμων Γ. Σίνας ἀκολουθῶν και ὑπερβάλλον τὸ πατρικὸν παράδειγμα δὲν παρέλιπεν εὐκαιρίαν, καθ' ἣν γὰ μὴ διαδηλώσῃ τὴν πρὸς ἐκείνην στοργὴν τῆς ἐλληνικῆς του ψυχῆς. Τῇ ὑποδείξει τοῦ ἐν Ἀθήναις ἱατροῦ τῆς βασιλείσης Ἀμαλίας καθηγητοῦ Ἰωάννου Βούρου και τοῦ ἐν Βιέννῃ σοφοῦ φυσιοδίφου καθηγητοῦ Καρόλου *Heller* προσέφερε τῷ 1859 πρὸς ἐπανόρθωσιν και συμπλήρωσιν τοῦ ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἰδρυθέντος Ἀστεροσκοπείου τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἐξέλεξε τὸν τότε διευθυντὴν Ἰούλιον Σμίτ, ὃν και ἐμισθοδότη ἐπὶ ἔτη. Πρὸς μέλλουσαν δὲ ἐξυπηρέτησιν τοῦ ιδρύματος τούτου ἐξεπαίδευσεν ἰδίαις δαπάναις ἐν Βερολίνῳ και Παρισίοις τοὺς ὁμογενεῖς Κοκίδην και Λαμασκηνόν. Καταροῦν βαθέως τὴν σημασίαν, ἣν εἶχεν ἡ ἀνύψωσις τῆς παιδείας ἐν τῇ ἀναδημιουργουμένῃ Ἑλλάδι ὑπεστήριξε γενναιοφρόνως πολλὰ ἄλλα πρόσωπά τε και ιδρύματα ἐκ τῶν ἀφωσιωμένων εἰς τὰ γράμματα και τὰς ἐπιστήμας. Παρεῖχεν ἀφειδῶς πρὸς ἐκπαίδευσιν νεαρῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ μεγάλα τῆς Εὐρώπης κέντρα και οὐδένα ἐκ τῶν εἰς αὐτὸν προσφυγόντων ἀξίων ὁμογενῶν κατέλιπεν ἀβοήθητον. Λιὰ τῆς χορηγίας τοῦ Σίνα ἠδυνήθη ὁ ἀκάματος ἐξερευνητῆς τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν Ἱστορίας Κωνσταντῖνος Σάθας γὰ συγκομίση τὸν εἰς διάφορα ἀνέκδοτα χειρόγραφα και κείμενα ἐγκατεσπαρμένον θησαυρόν. Ἐνίσχυσεν εἶτα διὰ σπουδαίας χρηματικῆς ἀρωγῆς τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἀθήναις Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, ἐνῶ ἡ ὑπέροχος αὐτοῦ σύζυγος Ἰφιγένεια Σ. Σίνα, τὸ γένος Γκίκα, τῇ αἰτήσει τῆς βασιλείσης Ἀμαλίας ἐξέλεξε και ἀπέστειλεν ὡς διευθύντριαν τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀρσακείου τὴν διαπρεπῆ ἐλβετίδα Κ. Καβανιάρη, ἣν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν πλουσίως ἐμισθοδότη ἐπίσης ὁ Σίνας.

Εὐλαβῆς και ἐνάρετος ὡς αἰετοπε ἐπῆρξεν ἐχορήγησεν ἀδρῶς πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ ἐν Ἀθήναις μητροπολιτικοῦ Ναοῦ, και προέβη τῷ 1858 εἰς ἀνοικοδόμησιν τοῦ ἐν Βιέννῃ ναοῦ τῆς Ἀγίας Τριάδος. Τούτου δὲ τὸ μὲν σχέδιον, βυζαντινοῦ ρυθμοῦ, ἐξεπονήθη ὑπὸ τοῦ εὐρισκομένου τότε ἐν Βιέννῃ Θ. *Hansen*, αἱ δὲ τοιχογραφίαι τῆς προσόψεως και τοῦ προναοῦ ἐγένοντο ὑπὸ τοῦ περιφήμου ζωγράφου Καρόλου *Rahl*. Οἱ αὐτοὶ καλλιτέχνη ἀνέλαβον βραδύτερον (1860) ὁ μὲν πρῶτος τὴν ἀνοικοδόμησιν, ὁ δ' ἄλλος τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐν *Hohe Markt* κειμένου ἱστορικοῦ

μεγάλου τοῦ βασιῶνου Σίνα, ὅπερ κατέχει, ὡς λέγεται, τὸν χῶρον, ἐφ' οὗ κατὰ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν εὐρίσκετο τὸ Πρασιώριον.

Τὴν σκέψιν περὶ ἰδρύσεως Ἀκαδημίας ἐν Ἀθήναις ὑπέβαλεν εἰς τὸν Σίνα πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος Ραγκαβῆς, ὅστις διετέλει τότε ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν, ὑπέταλπε δ' αὐτὴν διὰ τοῦ ἐν Βιέννῃ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος Κωνσταντίνου Σχινᾶ τοῦ σοφοῦ νομικοῦ καὶ ἱστορικοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ὁ Σχινᾶς συνδεόμενος διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τῆς οἰκογενείας Σίνα καὶ ἀπολαύων μεγάλης παρ' αὐτῇ ἐκτιμήσεως, ἠδυνήθη νὰ καταπέσει ταχέως τὸν φιλεθνή ἄνδρα, ὅστις πρὸ πολλοῦ ἐφλέγετο ὑπὸ τοῦ πόθου νὰ ἴδῃ ἀναγεννωμένην ἐν τῇ νέᾳ Ἑλλάδι τὴν προγονικὴν πνευματικὴν ἀκμὴν καὶ ἀναστήσῃ τὸ τέμενος τοῦτο, ὅπερ ἀληθῶς ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομά του.

Τὴν 2αν Αὐγούστου τοῦ 1859 ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος ἐν ἐπισημῷ ἑορτῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως Ὁθωνος. Ἡ Ἀκαδημία ἐδομεῖτο κατὰ ρυθμὸν ἰωνικὸν ἐπὶ σχεδίου συγγραφέντος ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Θ. Hansen, πρὸς ὃν οἱ Σίνα ἔτρεφον ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν, ἀλλὰ τῷ 1862 ὡς ἐκ τῆς μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ὁθωνος ἐπικρατησάσης ἀναρχίας διεκόπη ἐπὶ τινα χρόνον καὶ τὸ ἔργον τῆς οἰκοδομήσεως. Ὁ Hansen εἶχεν ἐν τῷ μεταξύ, διὰ δευτέραν φορὰν, ἀναχωρήσει ἐξ Ἀθηνῶν ἀφοῦ ἀνέθεσε τὴν εἰς τὸ μέλλον ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου του καὶ ἐν γένει τὴν ἐπίβλεψιν τῶν ἔργων εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα Ἐρνέστον Τοίλλερ, ὃν κατόπιν συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Σίνα εἶχεν ἀπὸ τοῦ 1861 μετακαλέσει ἐκ Βιέννης, ἔνθα οὗτος εἰργάζετο ὡς πρῶτος βοηθὸς ἐν τῷ ἀρχιτεκτονικῷ γραφείῳ τοῦ Hansen.

Τὸ ἐξωτερικὸν κτίριον τῆς Ἀκαδημίας ἐπερατώθη τῷ 1875, ὑπελείπετο δὲ ἡ ἐσωτερικὴ διενθῆσις καὶ ἡ ἐν γένει διακόσμησις. Ἀλλὰ κατὰ τὸν μεσολαβήσαντα χρόνον ὁ Ζωγράφος Rahl, εἰς ὃν εἶχεν ἀρχικῶς ἀποβλέπει ὁ Σίνας διὰ τὴν διακόσμησιν τῆς αἰθούσης τῶν συνεδριῶν εἶχεν ἀποθάνει (τῷ 1865), ἐξελέγη δὲ τότε ὁ μαθητὴς καὶ συνεργάτης ἐκεῖνου καθηγητὴς Χριστιανὸς Griepenkerl, ὅστις εἶχε μὲν συνεργασθῆ εἰς τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐν Βιέννῃ Σιναίου μεγάρου, εἶχε δὲ ἐκτελέσει τὰς νεωτέρας τοιχογραφίας τοῦ ἐν Βενετίᾳ ἐπὶ τῆς μεγάλης διώρυγος κειμένου παλατίου τοῦ Σίνα, τοῦ ἄλλοτε Palazzo Grassi, ὡς καὶ τὰς ἐν τῇ ἐν Penzing παρὰ τὴν Βιέννην ἰδιοκτησίᾳ τοῦ ἰδίου τῇ καλουμένῃ «Villa Simon» ὀνομαστὰς ζωγραφίας.

Ὡς θέμα τοῦ κύκλου τῶν ζωγραφιῶν τῆς Ἀκαδημίας ὑπεδείχθη ὑπὸ τοῦ Ραγκαβῆ καὶ Κουμανούδη ὁ μῦθος τοῦ Προμηθέως, ὅστις ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων συνελατρεύετο μετὰ τῆς Ἀθηναῖς καὶ εἶχεν ἴδιον ἱερόν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἀκαδημίᾳ, ἔνθα καὶ ἐτελεῖτο ἡ ἑορτὴ τῶν Προμηθεϊῶν. Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ὅλης διακοσμῆσεως ὑπὸ τοῦ Griepenkerl καὶ τῶν βοηθῶν του ἀπῆλθε δεκαετῆ ἐργασίαν (1875-85), ἀποτελεῖ δὲ ἀριστοτέχνημα διεθνοῦς φήμης.

Ἡ δὲ πλαστικὴ διακόσμησις, ἀνάγλυφοι μυθολογικαὶ παραστάσεις τῶν ἀετωμάτων καὶ ἅπαντα τὰ ἀγάλματα τῆς Ἀκαδημίας εἰσὶν ἔργα τοῦ τότε καθηγητοῦ ἐν τῷ Σχολείῳ τῶν Καλῶν Τεχνῶν διαπρεποῦς Ἑλληνοῦ γλύπτου Λεωνίδα Δρόση ἐκτελεσθέντα τῇ συμπράξει μαθητῶν του. Ἀλλ' ὁ Σίμων Γ. Σίνας δὲν ἠδύτηχε νὰ ἴδῃ ἔτοιμον τὸ περίλαμπρον δόμημα.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ πάντοθεν παντοίως τιμώμενος εἶχεν ὀνομασθῆ μέλος τῆς Συγκλήτου τῆς Οὐγγρικῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῆς ἐν Βιέννῃ Ἀκαδημίας τῶν εἰκαστικῶν Τεχνῶν, ἐγένετο ἀνώτερος Ταξιάρχης τοῦ ἐλληνικοῦ τάγματος τοῦ Σωτήρος καὶ ἔλαβε πολλὰ ἄλλα ἀνώτερα ξένα παράσημα. Ἀποβιώσαντος δὲ τοῦ ἐν Βιέννῃ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος Σχινᾶ ἀπεδείχθη ὁ Σίνας ἐν ἔτει 1860 ἑκτακτος ἀπεσταλμένος καὶ πληρεξούσιος Ὑπουργὸς τοῦ βασιλέως Ὀθωνος παρὰ ταῖς ἀλλαγὰς Βιέννης, Μονάχου καὶ Βερολίνου. Ἐξεπροσώπησε δὲ τότε τὴν χώραν λαμπρῶς, συνηγόρησε θερμῶς πάντοτε ὑπὲρ τῶν δικαίων αὐτῆς καὶ κατέστησεν αὐτὰ σεβαστὰ εἰς τοὺς μεγάλους του φίλους. Διὰ δὲ τῆς ἧς ἔχαιρε μεγάλης ἐκτιμῆσεως καὶ ἐπιρροῆς ὑπεστήριξεν ἀποτελεσματικῶς πολλὰς ἐλληνικὰς ὑποθέσεις καὶ συμφέροντα Ἑλλήνων ἰδιωτῶν. Τὸ ἐλληνικὸν ὄνομα ἐτιμᾶτο ἐν τῷ προσώπῳ καὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐφοίτων συχνῶς μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, ἐπιφανεῖς διπλωμάται, πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ τιλοῦχοι καὶ ἀριστοκράται τοῦ γένους, τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ πλοῦτου, κατὰ τὰς ἐκεῖ τελουμένας βασιλοπρεπεῖς ὄντως ἐορτὰς καὶ δεξιώσεις.

Ὁ Σίνας εἶχεν ὅμως ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ὑπερμέτρως καταπονηθῆ καὶ ὁ κάματος δὲν ἐβράδυνε νὰ τὸν καταβάλῃ. Τῷ 1863 ἀπέθετο τὸ πρεσβευτικὸν ἀξίωμα, ὅπερ καὶ μετεβιβάσθη τότε εἰς τὸν ἐπὶ θνηγατῖ γαμβρόν του Γρηγόριον Ὑψηλάντην, κατὰ δὲ συμβουλὴν τῶν ἰατρῶν ἀπεσύρθη ἔκτοτε καὶ τῆς ἀμέσου διοικήσεως τῶν πολυσχιδῶν του ἐργασιῶν. Ἀλλ' ἡ νόσος ὑπέσκαπτε τὴν ὑγείαν τοῦ ἀλκίμου ἀνδρὸς βραδέως καὶ ὑπούλως· ὁ οἰκογενειακὸς ἰατρὸς καὶ φίλος του Δημήτριος Ζοντίδης εἶχεν ἐγκαίρως ἐννοήσει τὸν κίνδυνον καὶ μετ' ἄλλων ἐξόχων τῆς ἐποχῆς βιενναίων συναδέλφων του παρηκολούθησε μετ' ἀφοσιώσεως τὸν Σίναν μέχρι τῆς τελευταίας ἡμέρας. Ἡ εὐγενὴς καρδιά, ἡ διαπράξασα τόσα ἀγαθὰ, ὠραῖα καὶ μεγάλα δὲν ἠδυνήθη πλέον νὰ ἀντίσχη καὶ ὁ Σίνας ἀπέθανεν ἐκ χρονίας νεφρίτιδος τὴν πρωΐαν τῆς 15^{ης} Ἀπριλίου τοῦ 1876 ἐν ἡλικίᾳ 66 ἐτῶν. Ἡ ἀπώλεια ἦτο διὰ τὴν Ἑλλάδα μεγάλη καὶ ἡ θλίψις τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων εἰλικρινῆς καὶ βαθεῖα. Ἡ ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Κουμουνοδοῦρον Ἑλληνικὴ κυβέρνησις διοργάνωσε τότε διὰ τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ὑπουργοῦ Γ. Μίληση ἐπιβλητικώτατον μνημόσυνον πρὸς τιμὴν τοῦ ἀνδρός, «ὅστις καθ' ὄλον τὸν ἑαυτοῦ βίον ἐξ ἀκράτου φιλοπατρίας ἀγαθουργῶν καὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις τῇ Ἑλλάδι δωροφορήσας

τὰ μεγαλοφανῆ ἰδρύματα, τό τε Ἴαστεροσκοπεῖον καί τήν Ἰακαδημίαν ἐπαξίως ἀναγράφεται μέγας εὐεργέτης». Ἐγκώμιον δὲ καί γλαφυρότατον λόγον ἐξεφώνησε κατὰ τὸ μνημόσυνον ἐκεῖνο ὁ τότε πρῶτανις τοῦ Πανεπιστημίου Ἐμμαουηλ Κόκκινος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σίνα ἀνέλαβε τὴν ἀποπεράτωσιν τῆς Ἰακαδημίας ἡ ἐρατεινὴ σύντροφος τῆς ζωῆς του καὶ ἀφωσιωμένη συνεργάτις του βαρωνίς Ἰριγένεια Σ. Σίνα, ἥτις οὐ μόνον ἐχορήγησεν ἐπὶ ταύτῃ ἀλλὰ καὶ ἐπέρωσεν ἔτι τὴν ἀρχέβουλον τοῦ μεγαλόφρονος συζύγου θέλησιν. Ἡ Ἰακαδημία ἔκλευκος, ἔκπαγλος εἶχε περατωθῆ τῷ 1885, ὅταν δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐκεῖνος, μηδέποτε ἀξιωθεὶς νὰ γνωρίσῃ ἐγγύθεν τὴν Πατρίδα, ἣν εἶχε τοσοῦτον ἀγαπήσει.

Ὁ Σίμων Γ. Σίνας δὲν ἀπέκτησεν ἄρρενα τέκνα, ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων αὐτοῦ θυγατέρων αἱ μὲν δύο, Ἀναστασία καὶ Ἰριγένεια, συνεζεύχθησαν ἐγκρίτους ἀνδρας τῆς Αὐστριακῆς καὶ Γαλλικῆς ἀριστοκρατίας, τοὺς Βίμφεν καὶ Δεκαστρί, αἱ δ' ἔτεροι δύο ἐπιλέκτους Ἑλληνας, ἡ Ἐλένη τὸν Γρηγόριον Ὑψηλάντην ἀνεπιὸν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ Δημητρίου Ὑψηλάντου καὶ ἡ Εἰρήνη τὸν Γεώργιον Ἀλεξάνδρου Μανροκορδάτου.

Ὁ κτίστωρ τῆς Ἰακαδημίας ὑπῆρξεν οὕτως ὁ τελευταῖος Σίνας, ὁ τελευταῖος ἐξ αἵματος γόνος τῆς σεμνῆς καὶ καταδεκτικῆς οἰκογενείας, ἥτις ἔσχε μὲν ὡς σῆμα τοῦ τίτλου τὸν ἀνεπίφαντον καρπὸν τοῦ βάμβακος, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκτίησάτο τὸν πρῶτον πλοῦτον, ὡς σῆμα δὲ τῆς ψυχῆς τὴν ἀγαθότητα, τὴν γενναιοδωρίαν, τὴν εὐγένειαν, ἀρετάς, αἴτινες διέκριναν τὸν Σίμονα ἕως τῆς τελευταίας πνοῆς.

Οὐχὶ μακρὰν τῆς Βιέννης εἰς τόπον γαλήνιον καὶ δροσοφόρον ὑπάρχει ἡ θερινὴ ἔπανλις καὶ τὸ κτήμα *Rappolttenkirchen*, καὶ ἐν αὐτῷ ὑπὸ τὸ σιγηλὸν περιβάλλον, τὴν ἀειθαλῆ τοῦ ἄλσους συστάδα, τὴν ἀπαλὴν πνοὴν τοῦ ἀέρος, εὐρίσκειται κρύπτη ἐγκλείουσα τὰ κατάλοιπα τῆς οἰκογενείας Σίνα. Ἐκεῖ κατάκειται καὶ ἡ ὑδρία, ἐν ἣ ἀπετέθη τότε ἡ μεγάλη καρδιά τοῦ Σίμωνος Γ. Σίνα διαφυλαχθεῖσα διὰ τινὰ τελικὸν σκοπὸν.

Ἐὰν ὅμως ἡ Ἰακαδημία αὕτη ἀποτελέσῃ εἰς τὸ μέλλον, ὡς ἐλπίζω τῷ ὄντι νὰ συμβῆ, καὶ τὸ Πάνθεον μεγάλων Ἑλλήνων, ἃς ἀρχίσῃ ἀπὸ τὸν Σίναν, ἃς μεταφέρῃ ἐκ τῆς ξένης τὴν σεπτὴν ὑδρίαν καὶ ἃς φυλάξῃ αὐτὴν ἐν τῇ πατρίῳ γῆ, ὑπὸ τὸν ἀφθαρτον βωμόν, ἐν τῷ τεμένει τούτῳ, οὕτινος τὸν πυλῶνα φρουροῦσιν ἀκοίμητοι οἱ προϊστάμενοι Θεοὶ τῆς Σοφίας καὶ τοῦ Φωτός.

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ

ΑΡΙΣΤΟΜ. ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΥ

ΛΗΣΜΟΝΗΜΕΝΟΣ ΠΥΡΠΟΛΗΤΗΣ

Κάθεται στ' ἀκρογιαλί και βυθίζεται
τὸν πόντο νὰ θωροῖ. Τί συλλογίζεται;
Πόσ' ἀπ' αὐτὰ τὰ κύματα
 ποὺ στὸ Αἶγαῖο τρέχουν
και πάλι ἐδὼ ξαναγυροῦν
 και τὸ νησί του βρέχουν,
πόσα τὸν ἔχουνε γνωρίσει,
πόσα τὸν ἔχουν νανουρίσει
στη γαλανή των τὴν ἀγκάλη!
Και πόσα στήν ἀνεμοζάλη
στοῦ νότου τὸ οὐρλιασμα τὸ θλιβερό,
τὸν ἔβλεπαν μέσα στὸ μανιώδη των χορό,
ἀτάραχο τὸ διάκι νὰ κρατᾶ
τοῦ ἀλαφροῦ γοργοῦ του σκάφους
και σὰν θαλασσοποῦλι νὰ πετᾶ
ἀπάνω ἀπ' τοῦ βυθοῦ τοὺς ἀνοιγμένους τάφους!
Πόσ' ἀπ' αὐτὰ τὰ κύματα
ἔξαφνα φωτιστήκανε στή σκοτεινιά
ἀπὸ τίς ἄγριες φλόγες, ποῦ περιζάνανε
τὴν ὑπερήφανη φεργάτα τοῦ φονιά!
Κ' ἔβλεπαν μέσ' στή λάμψη τὸν πυρπολητή,
 σὰν ἄγγελον ἐκδικητή,
ποὺ ἔκαμε πανηγύρι χάρου
 τὸ πανηγύρι τοῦ βαρβάρου!

Τὸν βλέπω τὸν πυρπολητὴ στὸ περιγιάλι,
 στὸ χέρι του γεμμένο τὸ κεφάλι.
 Φαίδρα τὰ κύματα στὰ πόδια του κυλοῦν,
 σὰν νὰ τὸν χαιρετοῦνε, σὰν νὰ τὸν καλοῦν.
 Μ' ἀγάπη τὰ κυττάζει νὰ χορεύουν,
 ν' ἀφρίζουν, νὰ χωνεύουν
 στῆς θάλασσας τὰ μάκρη
 ἐνῶ στὰ βλέφαρά του λάμπει, τρέμει δάκρυ.
 Ἐμπρός του ἀνάλαμπαν τὰ χρόνια του τὰ φλογερά,
 ἀγῶνων καὶ θριάμβων χρόνια ἱερά,
 τῆς δόξας χρόνια, πὺν ἔνοιωσε τὸ φίλημά της
 μὲ περηφάνειας ρίγος! — Τώρα, σὰν διαβάτης
 μέσ' στὴν πατρίδα ξένος,
 λησμονημένος, παρηγκωνισμένος!
 Πικρὸ χαμόγελο στὰ χεῖλη του περνᾷ.
 Τὸν κόσμο τὸν γνωρίζει . . .
 παρὰ πονα κοινὰ καὶ ταπεινὰ
 δὲν ξεστομίζει.
 Δὲν βαρυκομᾷ! Τὸν φθάνει, πὺν κυττᾷ
 ἐλεύθερο τὸ κύμα νὰ φλοισβίζει
 κ' ἐλεύθερο ἀκρογιάλι νὰ ραντίζει.
 Τὸν φθάνει, πὺν σὲ χῶμα ἐλεύθερο πατᾷ
 Τὸν φθάνει
 πὺν σὲ πατρίδα ἐλεύθερη θενὰ πεθάνη
 τὸ χρέος στὴν πατρίδα τὸ ἱερώτερο
 τῷχει ἐκπληρώσει.
 Τῆς ἔχει δώσει
 ὅ,τι εἶχε στὴ ζωὴ πολυτιμότερο:
 τῆς νιότης τὴ φωτιά καὶ τὴν ὀρμή.—
 Σηκώθηκε καὶ στάθηκε μὲ περηφάνεια.
 Ἐκείνη τὴ στιγμή
 μέσ' ἀπ' τὰ νέφη, πὺν σκεπάζαν τὰ οὐράνια
 μιὰ ἀκτῖνα πέφτει καὶ φωτοβολεῖ
 στὸ ἀγέρωχό του μέτωπο τῆς Δόξας τὸ φίλι.

Ἐν μέσῳ τῶν θλίβεσθων περιπετειῶν τῆς τελευταίας δεκαετίας τίποτε δὲν ἔρχεται εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ὀρίζοντα τόσοσ παρήγορον, ὅσον ἡ ἐπιτολὴ τῆς Ἐθνικῆς μας ἑορτῆς, ἐπαναφέρουσα εἰς τὴν μνήμην τὴν ὑπὲρ ζωῆς καὶ θανάτου πάλην τῆς μεγάλης γενεᾶς καὶ τοὺς πρὸς ἀποκατάστασιν ἀγῶνας τῶν τριῶν ἐπιγενομένων.

Πράγματι, ὅταν ἀναβῆ κανεὶς εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὡς τόπον προσευχῆς μετὰ τὰς λαμπρὰς ἐργασίας τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας καὶ ἀτενίζων ἔπειτα πρὸς τὸ ἀπέραντον θέαμα τῆς σημερινῆς πόλεως ἐνθυμηθῆ ὅτι πρὸ 99 μόλις ἐτῶν τουρκικὴ φρουρὰ κατεῖχεν εἰσέτι τὸν ἱερὸν λόφον καὶ ὅτι ἡ πολίχνη ἐκείνη τῶν ὀκτῶ χιλιάδων κατοίκων, τὸ λείψανον τόσοσν δραματικῶν καταστροφῶν, ἀπτελεῖτο μόνον ἀπὸ τὸ Ριζόκαστρον, τὴν Βλασαροῦν καὶ τὴν Πλάκα, καὶ κατόπιν ἀναλογισθῆ ὅτι καὶ τῆς ἀρχαίας πόλεως τὸ βόρειον τεῖχος ἔφθανε μόλις μέχρι τῆς νῦν ὁδοῦ Σοφοκλέους, πείθεται ἀδιστακτῶς ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ζωτικότης δὲν ἐσβέσθη, πιστεύει βαθέως ὅτι ὁ ἱστορικώτατος τῶν λαῶν ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι καὶ «ἐπινοῆσαι ὀξὺς καὶ ἐπιτελέσαι» καὶ προσδοκᾷ καὶ πάλιν, Θεοῦ θέλοντος, φωτεινὰς καὶ εὐτυχεῖς ἡμέρας.

Βεβαίως ὅλα τὰ φαινόμενα τοῦ Ἐθνικοῦ μας βίου δὲν εἶναι παρήγορα. Μερικὰ μάλιστα — καὶ αὐτὰ παλαιὰ κληρονομία — εἶναι σχεδὸν ἀποκαρδιωτικά. Ἄλλ' ἡ ὀρμὴ πρὸς τὸ καλόν, ἡ διακρίνουσα ἐξαιρέτως τοὺς μεγάλους μας προγόνους καὶ ἀναξωπυρηθεῖσα κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως γενεὰν ἐπιζῆ εὐτυχῶς εἰς πλεῖστα Ἑλληνικὰ στήθη καὶ τῶν πρεσβυτέρων ἔργον εἶναι νὰ μὴ ἀφήσωμεν τὴν εὐγενῆ φλόγα νὰ σβῆσῃ, νὰ τιμήσωμεν τοὺς ἀξίους, νὰ ἐξάρωμεν κάθε καλὴν προσπάθειαν.

Εὐτυχῶς τὰ πρὸς τοῦτο μέσα ἐξακολουθοῦν νὰ χορηγοῦν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν νέοι ἀθλοδέται, κρύπτοντες καὶ αὐτοὶ εἰς τὰ στήθη τὸ κέντρον τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ καλοῦ. Ἀντὶ τῶν ὀλιγοστῶν ἐπάθλων τοῦ 1926, ὅσα κατεμερίζαμεν ὡς ἀντίδωρα, προσείομεν σήμερον ἑκατοντάδας λιρῶν καὶ μυριάδας δραχμῶν, εὐχόμενοι μόνον ὑπὲρ ὑγείας καὶ ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν τῆς λίρας καὶ τῆς δραχμῆς. Καὶ στρέφομεν τὰ βλέμματα μακρὰν καὶ πλησίον, ζητοῦντες τοὺς ἀρίστους Ἑλληνας ἀγωνιστάς, ὅπιν τοὺς εὐρωμεν καὶ πέσαν τῶν κρατικῶν ὀρίων. Δηλαδή πρῶτην φορὰν ἐφέτος ἀπονέμομεν πέντε νέα καὶ ἄδρα βραβεῖα, τὰ δύο Μανρογένεια, τὸ Κονδύλειον, τὸ Κανδηλώρειον καὶ τὸ Βενιζέλειον, ἀναβαίνοντα, μόνα ταῦτα, εἰς 400 Λίρας καὶ 50 χιλ. δραχμῶν.

Προσφάτως δὲ τὸ Ἐπιτομικὸν τῆς Παιδείας κατέθεσε 350 χιλ. δραχμῶν, ἧτοι 200 πρὸς ἔκδοσιν ἀρχαίων συγγραφέων καὶ 150 πρὸς μετάφρασιν ξένων λογοτεχνη-

μάτων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὰνάπαλιν. Διὰ τὸ βραβεῖον τοῦτο ἐκφράζομεν πολλὰς εὐχαριστίας πρὸς τὸν κύριον Ὑπουργόν. Ἐὰν ἡ χορηγία σταθερωθῇ, τὰ ἐνδοξότερα τοῦλάχιστον τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν νεωτέρων ἔργων θὰ κυκλοφορηθοῦν εἰς πολὺν περισσότερους φιλομαθεῖς καὶ θὰ δροσίουν τοὺς πνευματικοὺς ἀγρούς τῆς χώρας.

Τὸ βραβεῖον τῆς Ἀρετῆς καὶ Αὐτοθυσίας ἀπενέμαμεν ἄλλοτε λιτόν. Ἀλλὰ διὰ τῆς διαθήκης τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυρογένους — τῆς μεγάλης οἰκογενείας, τὴν ὁποίαν ἐξιστόρησεν ὁ *Blancard* — ἰδρῦθη παρόμοιον βραβεῖον λιγῶν 135 εἰς μὴμηρ τῆς ἐξακουστῆς Μαδῶς ἢ Μαντοῦς Μαυρογένους, τῆς ὁποίας τὴν περιπετειώδη ζωὴν ἔγραψαν ἐσχάτως ἡ *K^a* Ταρσοῦλη καὶ ἡ *K^a* Ἀλιμπέρτη. Τὸ βραβεῖον τοῦτο παράλληλον πρὸς ἄλλο, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἰδρῦσει εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ αὐτὸς εὐεργέτης, περιορίζεται εἰς τὰς Ἀθήνας, τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ Προάστεια αὐτῶν καὶ ἀπονέμεται «εἰς ἄτομον ἢ οἰκογένειαν ἔντιμον διακρινομένην διὰ τὰς συνεχεῖς μετ' αὐτοθυσίας πράξεις ὑπὲρ τοῦ πλησίον ἢ τῆς κοινωρίας». Τὸ βραβεῖον ὠρίζετο νὰ ἀπονεμηθῇ τὴν 13^{ην} τοῦ περασμένου Δεκεμβρίου, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ἐζητήθη, ἀνεβάλαμεν — πρῶτην καὶ μόνην ἐλπίζομεν φορὰν — τὴν ἀπονομὴν του μέχρι τοῦδε. Ἐκτοτε λοιπὸν τὸ ἐπεζήτησαν 17, ἀλλ' ἐπειδὴ 8 τούτων διαμένουν εἰς τὰς ἐπαρχίας, ἐξετάσαντες μόνον τὰς ἐντεῦθεν 9 αἰτήσεις, ἀπεφασίσαμεν νὰ βραβεύσωμεν ἐφέτος δύο Κυρίας (μικροτέραν διανομὴν δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ διαθέτης), αἱ ὁποῖαι μετ' αὐτοθυσίας εἰργάσθησαν ὑπὲρ τοῦ πέραν τοῦ Αἰγαίου μαχομένου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ κατόπιν τῶν προσφύγων.

Τούτων ἡ μία, ἀνεψιὰ τοῦ ἀειμνήστου ἀθλοθέτου, εἶναι ἡ Κυρία Ἀγγελικὴ Εὐαγγέλου Μαυρογένους ὑπηρετήσασα ἀπὸ τοῦ 1918 μέχρι τῆς καταστροφῆς μεταξὺ τῶν ἐθελοντῶν νοσοκόμων, ἐτιμήθη δι' ἀναμνηστικοῦ μεταλλίου μετὰ διεμβολῆς καὶ «τιμῆς ἔνεκεν ὀνομάσθη φίλη τοῦ Ἐρυσθοῦ Σταυροῦ». Τὰ συνημιμένα πιστοποιητικὰ καὶ διπλώματα ἐξαιροῦν τὰς πολλαπλᾶς «μετὰ πολλοῦ ζήλου, ἀφοσιώσεως καὶ ἰκανότητος» ὑπηρεσίας της εἰς τὰ νοσοκομεῖα τοῦ μετώπου καὶ τὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Γνωστοτέρα διὰ τὴν αὐτοθυσίαν ἔγινεν ἡ Δις Ἄννα Γ. Γαζῆ, τῆς ὁποίας τὰς ὑπηρεσίας μαρτυροῦν τὰ παράσημα τοῦ Σταυροῦ τοῦ Σωτήρος, τοῦ Χρυσοῦ ἀριστείου τῆς ἀνδρείας, τὸ μετάλλιον στρατιωτικῆς ἀξίας, τὸ διασυμμαχικὸν παράσημον καὶ τὰ δύο μετάλλια τοῦ Ἐρυσθοῦ Σταυροῦ. Ἀλλὰ τιμητικώτερον παράσημον εἶναι τὰ ἐξ ἀναφλέξεως ἐγκαύματα, ἐξ ὧν ἡ Δις Γαζῆ διεκινδύνευσεν τὴν ζωὴν της. Ἀλλαχοῦ, διαταχθεῖσα νὰ ὑποχωρήσῃ, δὲν ἐγκατέλειπε τοὺς τραυματίας. Ὁ διεξερχόμενος τὰ ἐνθουσιώδη πιστοποιητικὰ τῶν Λιευθινῶν τῶν Νοσοκομείων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ Προύσης, τοῦ Δορυλαίου, τοῦ ὑπερωκεανείου Πατρίδος, τοῦ αὐτοκινήτου χειρουργείου τοῦ Σαγγαρίου, μέχρι τῶν κατόπιν ἐν Ἀθήναις προσφυγικῶν νοσοκομείων σχηματίζει πλήρη τὴν εἰκόνα τῆς ὅλης ἐκστρατείας, τῶν ἀληθμονήτων ἀγώνων

καὶ τῶν θυσιῶν τῆς Ἑλληνικῆς νεότητος, οὐχ ἦπτον δὲ τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τοῦ ζήλου τῶν μητρικῶς περιποιουμένων τοὺς πληγωμένους καὶ τοὺς ἀρρώστους ἑλληνίδων.

Βραβεύοντες ἐφέτος δύο ἐξ αὐτῶν — εὐτυχῶς ἐπῆρξαν καὶ ἄλλαι — νομίζομεν ὅτι ἐθέσαμεν καλλίστην ἀπαρχὴν ἐπάθλου, ἀφιερωμένου εἰς τὴν θρυλικὴν ἠρωίδα τῆς Μυκόνου, ἢ ὅποια ἀφοῦ κατεδαπάνησε χάριν τῆς ἐλευθερίας περικαλλῆ νεότητα καὶ πλοῦτον, ἀπέθανε πενομένη καὶ δυστυχοῦσα.

Τὸ ἕτερον (ἐπίτης ἐξ 135 λιρῶν) Μαυρογένειον βραβεῖον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν μνήμην τοῦ Στεφάνου Μαυρογένους (ἀνεψιοῦ τοῦ ἠγεμόνος Νικολάου) Μεγάλου λογοθέτου τῆς Ἐκκλησίας καὶ Μεγάλου δραγουμάνου τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Θὰ ἀπονεμηθῆ δὲ τὴν ἐρχομένην πρώτην Κυριακὴν τοῦ Ἀπριλίου ἐπέτειον τοῦ Πάσχα τοῦ 1821, ὅτε ὑπερεβδομηκοντούτης συνεμερίσθη τὸ μαρτύριον τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν ἄλλων θυμάτων τῆς βασιλευσύσης. Τὸ βραβεῖον ἐκηρύχθη πρὸς βράβεισιν τοῦ ἀρίστου συγγράμματος τοῦ λήξαντος ἔτους «τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν ἐπιστήμην, εἴτε εἰς ἕξοχον ἐφεύρσειν», ἀλλὰ τὸ διεξεδίκησαν πέντε μόνον ἐπιστήμονες καὶ παραδόξως οὐδεὶς ἐφευρέτης. Λοιπὸν ἡ Ἀκαδημία προέκρινε μεταξὺ τῶν ὑποβληθέντων βιβλίων τὴν τρίτομον Βρωματοχημίαν τοῦ ἐν τῷ Πολυτεχνεῖῳ καθηγητοῦ κ. Θεοδώρου Σταθοπούλου, ὡς ἔργον χρησιμώτατον καὶ περιέχον ἑκατοντάδας πρωτοτύπων ἀναλύσεων ἑλληνικῶν τροφίμων. Τὸ κατὰ πάντα ἄρτιον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκτύπωσιν ὠραῖον τοῦτο βιβλίον — πρὸς ἔκδοσιν τοῦ ὁποίου ὁ κ. Σταθόπουλος ἐδαπάνησεν ἐξ ἰδίων ἑκατοντάδας χιλιάδων δραχμῶν — συμπληρούμενον μὲ ἄλλους δύο τόμους, θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν σύνταξιν ἐπισήμου κώδικος τῶν τροφῶν μας. Ὅθεν ἡ Ἀκαδημία ἀπονέμει εἰς αὐτὸν δόλοκληρον τὸ ἄθλον.

Δημοκρατικώτερος ἔραστής τοῦ καλοῦ, γνωστός καὶ ἐξ ἰδίων ἱστορικῶν μελετημάτων, ὁ κ. Τάκης Κανδηλώρος, ἴδρυσεν ἔπαθλον ἐπαμειβόμενον κατὰ διετίαν εἰς τοὺς ἀρίστους μύστας τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν, τῶν πολιτικῶν, ἔπειτα εἰς τοὺς καλλιτέχνας, ἔπειτα εἰς τοὺς λογοτέχνας καὶ τέλος τοὺς δημοσιογράφους. Λοιπὸν τὸ ἐφετινὸν Κανδηλώρειον Βραβεῖον τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν ἀπονέμει ἡ Ἀκαδημία εἰς νεαρὸν Πελοποννήσιον ἰατρόν, ἐργαζόμενον μακρὰν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ κ. Γ. Στεφανόπουλος ἀφοῦ τὸ 1916 ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς ἡμετέρας ἰατρικῆς Σχολῆς καὶ ἐργάσθη ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, τὸ 1918 μεταβάς εἰς τὴν Γαλλίαν προσελήφθη ὡς βοηθὸς εἰς τὸ Ἰνστιτοῦτον Παστιέρ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1925, ἔλαβε καὶ τὸ διδακτορικὸν δίπλωμα τῆς Σχολῆς τῶν Παρισίων. Ἡ ἐναίσιμος διατριβὴ του ἀναφέρεται εἰς τὴν πολιομνελίτιδα καὶ συνέβαλεν εἰς τὴν θεραπείαν τῆς παιδικῆς ταύτης ἀσθενείας. Ἀλλὰ ὁ ἀκάματος ἰατρός, ἀφοῦ ἔλαβε καὶ εἰδικὰ διπλώματα τῆς ἱστολογίας, τῆς βιολογίας καὶ τῆς βιολογικῆς Χημείας, ἔγινε καὶ πτυχιούχος τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν. Οὕτω δὲ παρε-

σκευασμένος ἐσπούδασε τὰς μολυσματικὰς νόσους καὶ ἐδημοσίευσεν ἐκ τοῦ Παστερείου ὑπερτεσσαράκοντα ἐργασίας μετὰ τοῦ καθηγητοῦ Πετι καὶ τῶν ἐκεῖ ἐργαζομένων Ἰαπώνων. Ἀποσταλεῖς δὲ εἰς τὰς Γαλλικὰς ἀποικίας τῆς 1. Ἀφρικῆς πρὸς μελέτην τοῦ κιτρίνου πυρετοῦ κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦτον διωρίσθη ἀρχηγὸς δευτέρας ἀποστολῆς εἰς τὰς ἀξένους ἐκείνας χώρας. Τὸ Κανδηλώρειον βραβεῖον ἄς φθάσῃ ἐκεῖ εἰς τὸν συμπολίτην ἱατρὸν τὸν προκινδυνεύοντα χάριν τῆς ἐπιστήμης, ὡς χαιρετισμὸς καὶ ἡμῶν καὶ τῆς πατρίδος.

Τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν ὑπάρχει ἐφέτος καὶ ἄλλο βραβεῖον ἐπισημότερον, ἀλλὰ ἀνάργυρον, τὸ κρατικὸν ἐπαμειβόμενον κατὰ τετραετεῖς περιόδους Ἀριστεῖον τῶν Ἐπιστημῶν, Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν. Ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι ἀνάργυρον, τὸ δὲ παραχωρῆσαν τὴν ἀπονομὴν αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀτάταγμα (τῆς 24^{ης} Φεβρ. 1 Μαρτ. 1927) λέγει ὅτι «δικαιούται αὐτοῦ ὁ ἐπιστήμων κτλ. ὅστις πρὸς τῶ συνόλω τῆς προγενεστέρας αὐτοῦ ἐργασίας δι' ἔργον, συντελεσθέντος (κατὰ τὴν τελευταίαν τετραετίαν) συνέβαλεν ὑπὲρ πάντα ἄλλον εἰς τὴν πρόοδον τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιστήμης κτλ.», θεωρεῖ δηλαδὴ τὸ ἀριστεῖον ὡς στεφάνωμα πολυετοῦς ἐργασίας, καὶ αἱ τρεῖς Τάξεις τῆς Ἀκαδημίας ὑπῆρξαν μέχρι τοῦδε φειδωλαί. Ἀλλὰ παρακαλοῦμεν νὰ μὴ καταλήξετε εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι δὲν εὐρίσκομεν νέους κρατεροὺς ἀγωνιστάς· εὐτυχῶς ὑπάρχοντες ἀρκετοί, ἢ δὲ Ἀκαδημία παρακολουθοῦσα τὸ ἔργον των μετὰ στοργῆς, τοὺς ἐπιφυλάσσει βραδύτερον τὴν μεγάλην τιμὴν τοῦ Ἀριστεῖου.

Ἐρχόμεθα τώρα εἰς τὰ τέσσαρα ἱστορικὰ βραβεῖα, τὰ ἀνέκαθεν ἀτυχή. Ἐκτὸς τούτων τὴν 10^{ην} Μαΐου θὰ δοθῇ καὶ πέμπτον, τὸ Μακρογυάννειον. Καὶ ὅμως πέντε μόλις ἀπέβλεψαν εἰς τὰ ἡμέτερα βραβεῖα, ἐξ ὧν ἡ Ἀκαδημία ἐπαινεῖ τὴν συγγραφέα τοῦ στρατηγοῦ Δήμου Τσέλια —τοῦ περιφήμου Γεροδήμου— Κων. Εὐδοκίαν Κομμουνιστοπούλου ὅτι περιέσσωσε καὶ ἐδημοσίευσεν τὰ περὶ τοῦ πάππου τῆς ἔγγραφα.

Ἀπτηρόν, ἀλήθεια, εἶναι ὅτι οὐδεὶς ἐπεζήτησε τὸ γενναῖον Λαμπίκειον βραβεῖον, 22.508 δραχ. Ὅθεν ὁ φιλόμουσος ἀγωνοθέτης ἀναγκάζεται ἀπὸ τοῦδε νὰ τὸ μετατρέψῃ εἰς ποιητικόν. Οὐδεὶς τὰ δύο ἱστορικὰ βραβεῖα τῆς Τραπεζῆς Ἀθηνῶν. Οὐδεὶς τὸ πρὸς συγγραφὴν ἱστορίας τῆς Μεσσηνίας βραβεῖον τοῦ συναδέλφου κ. Κυριακοῦ. Οὐδεὶς τὸ πρὸς συγγραφὴν τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Τουρκοκρατίας βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας.

Καὶ πέρουσι ὑπεδείξαμεν ὡς δυσάρεστον φαινόμενον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν πληθώραν τῶν σιχοπλόκων — τὴν ἔλλειψιν τῶν κατὰ τόπους ἐρευνητῶν ἢ πατριδογράφων. Αἱ ἐπαρχίαι, πλην τεσσάρων ἢ πέντε, δὲν ἔχουν ἀκόμη ἰδικὴν των πνευματικὴν ζωὴν. Καὶ ὅμως ἐφθάναν ὀλίγη ἀγάπη πρὸς τὴν ἔρευναν τῶν ἐπιγραφῶν τῶν ἐρειπίων, τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν ἁγίων εἰκόνων, τῶν παλαιῶν ἐγγράφων, τῶν ἐθίμων, τῶν τοπικῶν ἐπαγγελμάτων, τῶν βαπτιστικῶν ὀνομάτων, τῶν ἐπιωνύμων,

τῶν τοπωνυμίων, τῶν γραμματικῶν τύπων κτλ., διὰ τὰ μᾶς πληθύνουν τὸ ζητούμενον ὕλικόν. Ποῦ καταγίνονται τόσο ἀκαμαῖοι τὴν ἡλικίαν καθηγηταὶ τῶν ὑπερεκατὸν πενήντα γυμνασίων τοῦ Κράτους; Εὐτυχῶς εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ τοιοῦτοι φίλοι τῆς ἱστορίας, διδάσκαλοι ἀγαθοί, δὲν εἶναι σπάνιοι, ἔχοντες καὶ τὴν αὐταπάραυσιν νὰ τυπώσουν ἀπὸ ἐτῶν ἐξ ἰδίων σειρὰς περιοδικῶν, ὅπου ἀφθονεῖ ἡ ἐπιστημονικὴ ὕλη. Ζητήσαντες λοιπὸν τὴν συναίνεσιν τῶν εὐγενῶν ἀγρονοθητῶν, ἀπεφασίσαμεν νὰ ἀπονεύωμεν καὶ ἐφέτος τὰ δύο βραβεῖα τῆς Τραπεζῆς τῶν Ἀθηναίων πρὸς μικρὰν ἐνίσχυσιν δύο γνωστοτάτων περιοδικῶν, τῆς «Ἀθηναῖς» καὶ τοῦ «Ἀρχείου τοῦ Πόντου».

Ἡ «Ἀθηναῖς», τὸ σπουδαιότερον μετὰ τὴν Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα Ἑλληνικὸν περιοδικόν, συμπληρῶνει διὰ τοῦ τόμου τοῦ 1931 τὸν 43^{ον} τόμον. Ἐξεδόθη κατὰ πρῶτον τὸ 1889 ὡς ὄργανον τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας, τὴν ὁποίαν πρὸ μικροῦ εἶχαν ἰδρῦσει διαπρεπέστατοι καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου. Τούτων προήδρευεν ὁ Κόντος καὶ μετὰ τὸν θάνατον καὶ τοῦ Μαργαρίτου Εὐαγγελίδου — τοῦ ἀειμνήστου κηδεμόνος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας — ἐπιζῆ σήμερον μόνος ὁ Γεώργιος Χατζιδάκις. Πόσος ἐπιστημονικὸς θησαυρὸς περιέχεται εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ σειρὰν τῶν τόμων — τοὺς ὁποίους καθίστα κάποτε ἰσχυροὺς ἢ ἀπορία — γνωρίζομεν ὅσοι τότε νέοι ἀπεστέλλαμεν τοὺς πρώτους ἐράνους πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς διδασκάλους καὶ ἐξακολουθοῦμεν μέχρι τοῦδε νὰ φυλλομετροῦμεν ἐκεῖ μέσα ἀλλεπαλλήλους γλωσσικὰς, ἀρχαιολογικὰς, τοπωνυμικὰς καὶ δὴ καὶ ἱστορικὰς μελέτας. Ἀλλὰ δὲν θέλω, Κύριοι, νὰ σᾶς κουράσω. Ἡ Ἀκαδημία ἀπονέμουσα εἰς τὴν «Ἀθηναῖς», τὸ ἔτερον τῶν ἐπάθλων τῆς Τραπεζῆς Ἀθηναίων, ἠθέλησε νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ παρασκευαζομένου καταλόγου τῶν περιεχομένων τῆς πρώτης τεσσαρακονταετίας. Ἡ ἀδόρυβος Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρεία, εἴμεθα βέβαιοι, δὲν ἀναμένει προτροπὰς.

Τὸ δὲ Ἀρχεῖον τοῦ Πόντου εἶναι νεώτατον περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ἀπὸ τοῦ 1928 προνοία τοῦ Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος κ. Χρυσάνθου, καὶ συμπληρῶσαν πέρυσιν τὸν τρίτον τόμον. Ἀλλὰ περιέχει καὶ αὐτὸ πολύτιμον ἱστορικὴν ὕλην ἀπὸ τῆς εἰσαγωγικῆς μελέτης. «Ὁ Πόντος διὰ τῶν αἰώνων» μέχρι τῆς τελευταίας περὶ Ἀργυροπόλεως διατριβῆς. Πόσα γεγονότα περνοῦν ἐνώπιόν μας. Ὁλόκληρος Ἑλληνικὸς λαὸς ὀρίζομενος ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου ἀπὸ τῶν πρώτων Ἑλλήνων θαλασσοπόρων, φυλάττων πλεῖστα τῆς ἰωνικῆς διαλέκτου χαρακτηριστικὰ, τοῦ ὁποίου τὴν γνησίαν καταγωγὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν οὐδὲ αὐτὸς ὁ Φαλμεράγερ ἀπετόλμησε νὰ συζητήσῃ, ἐξεριζώθη διὰ μιᾶς ἐκεῖθεν, χωρὶς κἄν νὰ χρησιμοποιηθῆ πρὸς ἄμυναν ἀναλόγως τῆς θρυλουμένης ἀνδρείας του καὶ τῆς σθεναρᾶς φιλοπατρίας. Καὶ μόλις τὸ ἥμισυ μεταφερόμενον γυμνὸν ἐρρίφη εἰς τὴν ἑλευθέραν Ἑλλάδα ἀπὸ τοῦ Ταυγέτου μέχρι τῆς Ροδόπης. Ἴδου ποῖον θλιβερὸν σύνολον μακροτάτων καὶ προσφιλεστάτων ἀναμνήσεων μελετᾷ φιλοπόπως ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν Ποντιακῶν Μελετῶν,

τὴν ὁποίαν μετὰ ἐξαιρέτου πρὸς τὸν Πρόεδρον τιμῆς βραβεύει σήμερον ἡ Ἀκαδημία.

Μεταβαίνομεν τώρα εἰς τὰ καλλιτεχνικά βραβεῖα, τῶν ὁποίων ἐπίσης ἐπεριμέναμεν πολυαριθμούς ζηλωτάς. Καὶ ὅμως τὸ ἐξ 9.000 δραχ. Λαμπίκειον καλλιτεχνικὸν βραβεῖον ἐπεζήτησαν μόνον 4 πίνακες, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ δυστυχῶς ὑπολειπόμενοι τῶν ἡμετέρων προσδοκιῶν.

Ἔτι δὲ παραδοξότερον εἶναι ὅτι οὐδεὶς διεξεδίκησε τὸ μέγα Μπενάκειον καλλιτεχνικὸν βραβεῖον 50 χιλ. δραχ. προκηρυχθὲν «εἰς τὸν ἀρχιτέκτονα, ὅστις θὰ ὑποβάλῃ τὰ ἄριστα σχέδια. . . . πρωτοτύπου ἔργου, προτιμωμένων τῶν Ἑλληνικοῦ ρυθμοῦ πασῶν τῶν περιόδων». Καὶ ὅμως ἀρχιτέκτονες ὑπάρχουν περισσοί, ὁ δὲ Ροῖδης εἰρωνευόμενος ἀπεθαύμαζε τὴν οἰκοδομικὴν ἐπιτηδειότητα τῶν Ἑλλήνων. Ἀναβάλλομεν λοιπὸν τὸ ἀρχιτεχνικὸν μετὰ δύο ἔτη, συμπροκηρῦσσοντες καὶ μουσικὸν Μπενάκειον βραβεῖον ἐπίσης 50 χιλ. δραχ.

Συγγενέστατα πρὸς τὰ καλλιτεχνικά εἶναι τὰ λογοτεχνικά βραβεῖα. Ἡ Ἀκαδημία ἔχουσα ν' ἀπονεύμῃ πρώτην φορὰν τὸ μέγα βραβεῖον τῆς ἐριτίμου Κυρίας Βενιζέλου «εἰς τὸ ἄριστον τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων τοῦ λήξαντος ἔτους» καὶ γὰρ ἐκλέξῃ μεταξὺ τοῦ συνόλου πολυμόρφου παραγωγῆς μετὰ πολλὰς σκέψεις ἐπροτίμησε «τὸν Γέρον τοῦ Μοριᾶ» τοῦ κ. Σπύρου Μελά ὡς τὸν ἄριστον ἐπίλογον τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος. Οἱ δύο ὀγκώδεις τόμοι τῆς βιογραφίας τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη πρόκεινται μαρτύρια μακρᾶς καὶ ἀδιασπᾶστον ἐργασίας. Εἶναι τὸ προανάκρουσμα ἐπικοϊστορικῆς βιογραφίας, ἡ ὁποία κατὰ τὰς ἡμέρας μας διὰ τοῦ *Emil Ludwig* καὶ τοῦ *André Maurois* ἐπανέφερε εἰς τὴν ἀκοήν μας τὸν ἀθάνατον ἀντίπαλον τῶν Παρallahλῶν τοῦ Πλουτάρχου. Τὸ ἔργον τοῦ κ. Μελά ἠμπορεῖ νὰ δώσῃ ἀφορμὴν εἰς ἐπικρίσεις ἱστορικὰς καὶ γλωσσικὰς, π.χ. διατὶ τὸ Μωριᾶς γράφεται μὲ ω; Ἄλλὰ τί εἶναι τὰ ψεγάδια ἐνώπιον τοῦ μεγάλου πλεονεκτήματος τοῦ ἔργου, ὅτι ἀπὸ τῶν πρώτων μέχρι τῶν τελευταίων του σελίδων ἡ ἀδρὰ φυσιογνωμία τοῦ στρατάρχου ἀπομένει ἐκεῖ ὑψηλὰ ἐπὶ τοῦ βάρους, ὅπου τὸν ἔστησεν ἡ ἐθνικὴ παράδοσις; Ὁ Κολοκοτρώνης μένει ἤρωσ καὶ δσάκις καταβάλλεται, στέκει ὑπέροχος καὶ δσάκις προστριβεται. Τίποτε δὲν διακόπτει τὴν δημιουργικὴν προὴν τοῦ συνόλου πηγάζουσαν ὄχι τόσον ἀπὸ οἴστρου ποιητικὸν ὅσον ἀπὸ τὴν ἕξαρσιν τῶν πραγμάτων. Ἡ ποίησις συμπληρῶνει καὶ συμβολίζει τὴν ἱστορίαν, ὁ δὲ κ. Μελάς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐβιογράφησε πρὸ ὀλίγου καὶ τὸν Μιαούλην. Ὁ δυνατὸς λογοτέχνης, ἀφοῦ διέπρῃψε καὶ ὡς δραματικὸς ποιητὴς καὶ σκηνοθέτης καὶ χρονογράφος, ἐπιβραβεύεται σήμερον ἀξίως καὶ ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας.

Τὸ εἰδικότερον Λαμπίκειον βραβεῖον εἰς τὸ ἄριστον θεατρικὸν ἔργον τῶν δημοσιευθέντων κατὰ τὰ δύο λήξαντα ἔτη δυστυχῶς μόλις δύο ἔργα δύνανται νὰ ἀμφισβητήσων. Ἡ Ἀκαδημία ἀφοῦ ἐβράβησεν ἄλλοτε τὸν ἕνα τῶν δραματικῶν συγγραφέων

παραθαυρόνται ἐφέτος διὰ τοῦ λιποῦ ἐπάθλου τὸν νεώτερον κ. Γεράσιμον Σπαταλᾶν, τὸν συγγραφέα τῆς πεζῆς κωμωδίας «ὁ Κληρονόμος τῆς Τσάτσας» ὡς ἀληθῶς ἀφωσιωμένον ἐργάτην τῶν γραμμάτων. Τὸ ἔργον δὲν εἶναι βεβαίως τέλειον, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀπὸ σκηνῆς διδασκαλίαν ἐξεπλήρωσεν ἀρκετὰ τὸν προορισμὸν του.

Ἡ Ἀκαδημία, πλὴν τῆς ἱστορίας, τῆς καλλιτεχνίας καὶ λογοτεχνίας, δὲν ἠθέλησε νὰ παραβλέψῃ καὶ τὴν βιομηχανίαν. Διότι αἰσθανόμεθα καὶ προσέχουμεν πόσον αὕτη συντελεῖ εἰς τὴν προκοπὴν καὶ τὸν πολιτισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Οἱ πρεσβύτεροι, οἱ συνηθισμένοι εἰς τὰ πρὸ τοῦ 1890 βιομηχανικὰ πειράματα, δὲν ἐνόησαν ἐπαρκῶς ἀκόμη ὅτι ἐσχάτως ἀνεπτύχθη ποικίλη καὶ ἰσχυρὰ βιομηχανία, ἔχουσα μεγάλας ἐγκαταστάσεις, ἀπασχολοῦσα χιλιάδας ἐργατῶν καὶ ἐργατῖδων, παρακολουθοῦσα τὰς σημερινὰς προόδους καὶ ἐπιζητοῦσα νὰ δημιουργήσῃ Ἑλληνικοὺς τύπους προϊόντων. Πρὸς ἐνίσχυσιν τόσων προσπαθειῶν ἡ Ἀκαδημία προεκήρυξε κατὰ πρῶτον ἐφέτος δύο μετάλλια καὶ ταῦτα μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἀπονέμομεν α') εἰς τὰ Χρωματουργεῖα Πειραιῶς τῆς Ἑταιρείας «Οἰκονομίδης» καὶ β') εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Ταπητουργικὸν Ὄργανισμὸν.

Τὰ Πειραιῶκα Χρωματουργεῖα, ἰδρυθέντα πρὸ 49 ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀειμνήστων χημικῶν ἀδελφῶν, τοῦ Σπήλιου καὶ τοῦ κατόπιν ἐθνικοῦ ἐνεργέτου Λεοντίου Οἰκονομίδου, ἀνεπτύχθησαν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Ἀχιλλέως Καραμεσίνη, ὥστε σήμερον ἔφθασαν νὰ εἶναι ἡ πρωτεύουσα ἐπιστημονικὴ βιομηχανία τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Καθημέραν παράγουν νέα χημικὰ καὶ φαρμακευτικὰ προϊόντα, π. χ. ὕλας χρωμάτων, χρώματα ἀνιλίνης καὶ ναφθαλίνης πρὸς βαφὴν ὑφασμάτων καὶ νημάτων, πεπεσμένα ἀέρια, ἔπειτα παντοῖα φάρμακα, ὑδροφίλον βάμβακα καὶ τέλος πάγον, ἀπασχολοῦντα 600 ἐργάτας καὶ ἐργάτιδας καὶ πολὺν τεχνικὸν προσωπικόν. Αἱ ἐγκαταστάσεις τῆς Ἑταιρείας εἶναι τέλειαι καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ βιβλιοθήκη της ἀριωτάτη.

Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς Ταπητουργικὸς Ὄργανισμὸς ἐδημιουργήθη τὸ 1929, ὅπως ἐνισχύσῃ τὴν κατ' ἐξοχὴν προσφυγικὴν βιοτεχνίαν. Οἱ πρῶτοι ὑψιφθέντες εἰς τὰ περὶ χωρὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς ταπητουργοὶ τῆς Πισιδίας, τοῦ Ἰκονίου καὶ τῆς Σεβαστείας εἶχαν ἰδρύσει ἰδιωτικὰ ταπητουργεῖα, φθάσαντα τὰ 150, ἀλλὰ μετὰ τὴν δυσπραγίαν τῆς Ἀμερικῆς ἐλαττωθέντα εἰς τὰ μισά. Τότε συνεστήθη ὁ Ταπητουργικὸς Ὄργανισμὸς προκισθθεὶς μὲ 100 χιλ. λιρῶν ἐκ τοῦ προσφυγικοῦ δανείου καὶ ἔχων τοὺς σκοποὺς α') νὰ ἐνισχύσῃ τὰς ἐπιχειρήσεις· καὶ πράγματι ἐδάνεισε μέχρι τοῦδε 230 χιλιάδας λιρῶν. β') νὰ βοηθήσῃ τὴν ἔξω διάδοσιν τῶν ταπήτων· καὶ πράγματι συνέστησε γραφεῖα εἰς τὸ Λονδίνον, τὴν Βιέννην, τὴν Νέαν Ὑόρκην καὶ τὸ Παρίσι καὶ ἐπεζήτησε τὴν συνεργασίαν τῶν ἔξω Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων καὶ γ') νὰ διαδώσῃ τὴν τέχνην εἰς τὴν ὑπαίθρου χώραν· καὶ πράγματι συνέστησε 55 ταπητουργικὰ σχολεῖα εἰς τὴν νέαν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους. Εἶναι ὁ κλάδος τῆς

οικοτεχνίας, ὁ τόσον προστατευτικὸς τῆς Ἑλληνικῆς οἰκογενείας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ταπητουργία ἀπασχολεῖ σήμερον ἑπτὰ χιλιάδας ἐργάτιδας, τῶν ὁποίων αἱ χίλια τῶν σχολείων εἶναι ἄριστα. Ἄλλ' ὁ Ὄργανισμὸς ἀποβλέπει καὶ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν μαλλίων — πολλὰ εἰσάγονται ἀκόμη ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν — καὶ τέλος εἰς τὴν δημιουργίαν Ἑλληνικῶν σχεδίων. Τὰ κατορθώματα ταῦτα δὲν εἶναι μικρά, ὅθεν ἡ Ἀκαδημία τιμᾷ τὸ Σωματεῖον.

Ὑπολείπεται, Κύριοι, τὸ μᾶλλον ἀπροσδόκητον, ἀλλὰ καὶ ποιητικώτερον ἴσως ἔπαθλον. Ἡ παροῦσα ξηρὰ λογοδοσία πρέπει τώρα νὰ λάβῃ τόνον ἀνθηροῦ ἐπιθαλαμίου. Αὐτὸ ἠθέλησεν ὁ ἀείμνηστος Ἡπειρώτης Εὐάγγελος Κοινδύλης, τύπος ἰσχυροῦ Ἑλλήνος βιοπαλαιστοῦ. Ἀφοῦ ἐπλούτησεν ὡς συνέταιρος μεγάλων Ξενοδοχείων, ἀποθνήσκων τὸν Νοέμβριον τοῦ 1930, ἀφῆκε δύο ἑκατομμύρια δραχμῶν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, ὅπως « καθ' ἑκάστην 25^{ην} Μαρτίου διαθέτῃ Λίρας 100 εἰς προίκισιν κατὰ προτίμησιν μίας ὄρφανῆς καὶ ἀπόρου κόρης καταγομένης ἐκ τῆς Κοινότητος Λαμπόβου ». Εἶναι τὸ χωρίον, ὅπου ἐγεννήθη ὁ διαθέτης καί, καθὼς βλέπομεν, δὲν τὸ ἐλησμόνησεν ποτέ, οὐδὲ ὅταν τοῦτο ἀεσπίασθῃ τοῦ ἐλευθέρου Κράτους. Καὶ ἐπόθησε τὰ σφιγγῆλα στήθη τῶν κορῶν τῆς πατρίδος του νὰ ἐξακολουθοῦν νὰ θηλάζουσιν ἑλληνόπουλλα, εἶμαι δὲ βέβαιος ὅτι, Κύριοι καὶ μάλιστα σεῖς, Κυρίαί, θὰ ἐπεκροτήσετε τὴν ὥραίαν ταύτην φιλοδοξίαν. Ἡ Ἀκαδημία λοιπὸν ἀφοῦ ἐζήτησε πολλὰς πληροφορίας, προσφέρει σήμερον τὰς 100 λίρας εἰς τὴν Θεοδώραν Νότοκα τοῦ Σοφοκλέους καὶ τῆς Εὐγενίας, κόρην ὄρφανῆν καί, πιστεύομεν, ὥραίαν. Ἐὰν δὲ εὐρεθῇ ἐφέτος ὁ ἄξιος σύντροφός της, ὁ Πρόεδρος Κ. Βουρνιάζος πάντοτε προσηνῆς θὰ θελήσῃ ν' ἀνταλλάξῃ καὶ τὰ στέφανα τῆς πρώτης νύμφης τῆς Ἀκαδημίας.

*Νέα προκηρυσσόμενα καὶ ἐπαναλαμβανόμενα βραβεῖα
τῆς Τάξεως τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν.*

1^{ον} Βραβεῖον 50 χιλ. δραχ. (Κ^{ας} καὶ Κ^{ου} Ἀριστόφρονος) εἰς τὴν ἀρίστην γραμματικὴν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς γλώσσης μετὰ σχετικῶν ὁδηγῶν πρὸς διδασκαλίαν ἐν τοῖς Σχολείοις τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως διὰ τὸν διδασκόμενον. Πλείονας λεπτομερείας περὶ τῆς ἐκτάσεως καὶ τοῦ περιεχομένου παρέχουν εἰς τὸν αἰτοῦντα τὰ Γραφεῖα τῆς Ἀκαδημίας.

Ἔργα δεκτὰ εἰς τρία δακτυλογραφημένα ἀντίγραφα μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου 1932. Ἀπονομὴ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον 1932.

2^{ον} Καλλιτεχνικὸν βραβεῖον 9.000 δραχ. Β. Λαμπίκη. Εἰς τὸν κάλλιστον ζωγραφικὸν πίνακα τὸν ἔχοντα θέμα ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως. Ἔργα δεκτὰ

μέχρι τέλους Δεκεμβρίου 1932 (κατὰ τοὺς ἐν τοῖς γραφείοις τῆς Ἀκαδημίας τεχνικούς ὄρους). Ἀπονομή βραβείου κατὰ Μάρτιον 1932.

3^{ον} Ἐτήσιον ἱστορικὸν ἔπαθλον 10.000 δρχ. Κίτσου Μακρυγιάννη. Πρὸς βράβειυσιν καλλίστου ἱστορικοῦ ἔργου τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1912 ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ ἰδίως τὴν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως ἀντλουμένου δὲ ἐκ τῶν πηγῶν μετὰ τῆς δεούσης μνείας αὐτῶν. Τὰ ἔργα ἔντυπα ἢ δακτυλογραφημένα ὑποβάλλονται εἰς 3 ἀντίτυπα εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Ἀκαδημίας μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1932. Ἀπονομή βραβείου τὴν 10 Μαΐου 1933.

4^{ον} Ἐπαθλον 13.500 δρχ. τῆς Τραπέζης Ἀθηνῶν. Εἰς ἔργα σχετικὰ πρὸς τὴν ἀπὸ τοῦ 1453 μέχρι τοῦ 1821 ἑλληνικὴν ἱστορίαν μνημονεύοντα τὰς πηγὰς. Δεκτὰ ἔργα ἐκδοθέντα κατὰ τὸ 1931, ὧν δύο ἀντίτυπα κατετέθησαν εἰς τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἀκαδημίας μέχρι 31^{ης} Δεκεμβρίου 1932. Ἀπονομή βραβείου κατὰ Μάρτιον 1933.

5^{ον} Ἐπαθλον 9.000 δρχ. Δ. Βικέλα. Ἀπονεμόμενον δλόκληρον εἰς πρωτότυπον Ἑλληνικὸν μυθιστόρημα—ἢ σειρὰν διηγημάτων ἀποτελούντων τόμον—ὅπερ ἤθελε κριθῆ προέχον ἀπὸ πάσης ἀλόφειας ὡς λογοτεχνικὸν ἔργον μεταξὺ τῶν ἀπὸ 1^{ης} Ἰανουαρίου 1931 μέχρι 31 Δεκεμβρίου 1932 εἰς βιβλίον τὸ πρῶτον ἐκδοθέντων, ὧν κατὰ τὸν νόμον ἀντίτυπα κατετέθησαν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην μέχρι τῆς ἐσπέρας τῆς 31^{ης} Δεκεμβρίου 1932. Ἀπονομή βραβείου κατὰ Μάρτιον 1932.

6^{ον} Δύο Δαμπίκεια βραβεῖα 4.500 δρχ. ἐκάτερον α') εἰς τὴν ἀρίστην συλλογὴν λυρικῶν ποιημάτων τὴν εἰς βιβλίον τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσαν ἀπὸ 1^{ης} Ἰανουαρίου 1931 μέχρι 31^{ης} Δεκεμβρίου 1932, τοῦ ὁποίου κατὰ τὸν Νόμον ἀντίτυπα κατετέθησαν εἰς τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην μέχρι τῆς ἐσπέρας τῆς 31 Δεκεμβρίου 1932. Ἀπονομή βραβείου κατὰ Μάρτιον 1932. καὶ β') εἰς τὸ ἄριτον δραματικὸν ἔργον τοῦ 1932 καὶ 1933. Ἀπονομή κατὰ Μάρτιον τοῦ 1934.

7^{ον} Βραβεῖον 9.000 δρχ. Γ. Κυριακοῦ. Πρὸς συγγραφὴν μονογραφίας περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἱστορίας τῆς Μεσσηνίας, ἀπὸ τῶν σταυροφοριῶν μέχρι τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀλοσχεροῦς κατακτίσεως αὐτῆς τῷ 1715, ἀντλουμένης ἀπὸ τῶν πηγῶν μετὰ τῆς δεούσης μνείας αὐτῶν. Ἔργα δεκτὰ ὑποβαλλόμενα εἰς τρία δακτυλογραφημένα ἀντίτυπα μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1932. Ἀπονομή βραβείου κατὰ Μάρτιον 1933.

8^{ον} Τρία ἔπαθλα ἐξ 8.000 δρχ. ἕκαστον τῆς Ἀκαδημίας.

α') Εἰς γλωσσικὴν μελέτην ἀναφερομένην εἰς τὰς νῦν ἐν Μακεδονίᾳ λαλουμένας ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἐποίκων διαλέκτους, ὑποβαλλομένην εἰς τρία δακτυλογραφημένα ἀντίγραφα μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1932.

β') Εἰς τὴν καλύτεραν πραγματείαν τὴν ἀναφερομένην εἰς οἰανδήποτε περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας, ἠντλημένην δὲ ἐκ τῶν πηγῶν μετὰ τῆς μνείας αὐτῶν ἐκ τῶν ἐκδοθεισῶν καὶ τῶν ἐκδοθησομένων κατὰ τὰ ἔτη 1928 - 1932, ὧν ἀπεστάλησαν 5 ἀντίτυπα εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τῆς Ἀκαδημίας, ἢ ἀνεκδότων ὑποβληθησομένων εἰς τρία δακτυλογραφημένα ἀντίγραφα μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1932.

γ') Εἰς ἱστορίαν τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τοῦ 1430-1878, ἠντλημένης ἐκ τῶν πηγῶν μετὰ μνείας αὐτῶν, ὑποβαλλομένη εἰς 3 δακτυλογραφημένα ἀντίγραφα μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1932.

Ἀπονομὴ ἐκάστου τῶν ἀνωτέρω κατὰ Μάρτιον 1933.

9^{ον} Βραβεῖον 45.000 δρχ. Ἑλληνικῆς Λέσχης Ἀλεξανδρείας. Ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τῆς ἑκατονταετηρίδος τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνεξαρτησίας ἀπονεμηθησόμενον πρὸς βράβευσιν ἔργου ζωγραφικοῦ ἢ καλλιτεχνικοῦ συναφοῦς πρὸς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος. Ἐντολῇ τῆς ἀγωνοθέτιδος Λέσχης ἢ Ἀκαδημίας θὰ ἐκλέξῃ τὸ βραβευθησόμενον κατὰ τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς περὶ ὑπεροχῆς ἐκτίμησιν ἄνευ οὐδενὸς περιορισμοῦ ἀδιακρίτως «εἴτε ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἢ φιλολογικῶν ἔργων εἴτε μεταξὺ ἔργων ζωγραφικῆς, μουσικῆς ἢ γλυπτικῆς ὅσα ἤθελον παραχθῆ κατὰ τὴν ἀπὸ 25 Μαρτίου 1930 ἕως 25 Μαρτίου 1933 περίοδον». Ἀπονομὴ τοῦ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον 1933.

10^{ον} Βραβεῖον 45.000 δρχ. τοῦ Δήμου Ἀθηναίων. Διὰ τὴν καλύτεραν ἱστορίαν τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου μέχρι τῆς ὀριστικῆς ἀλώσεως τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ μνείας τῶν πηγῶν. Ἔργα δεκτὰ ὑποβαλλόμενα εἰς τρία δακτυλογραφημένα ἀντίγραφα μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1932. Ἀπονομὴ βραβείου κατὰ Μάρτιον 1933.

11^{ον} Βραβεῖον 25.000 δρχ. τῆς Κυρίας Ἑλενας Βενιζέλου. Εἰς τὸ ἄριστον τῶν παντὸς εἶδους λογοτεχνικῶν ἔργων, τῶν ἐκδοθησομένων ἐντὸς τοῦ ἔτους 1932. Ἀπονομὴ βραβείου κατὰ τὴν 25^{ην} Μαρτίου 1933.

12^{ον} Καλλιτεχνικὸν Βραβεῖον 50.000 δρχ. Ἐμμ. Μπενάκη. Εἰς τὸν Ἀρχιτέκτονα, ὅστις θὰ ὑποβάλῃ τὰ ἄριστα σχέδια ἐκτελεσθέντος ἢ καὶ μόνον σχεδιασθέντος πρωτοτύπου ἀρχιτεκτονικοῦ ἔργου, προτιμωμένων τῶν Ἑλληνικοῦ ρυθμοῦ πασῶν τῶν περιόδων κατὰ τοὺς ἐν τοῖς γραφείοις τῆς Ἀκαδημίας τεχνικοὺς ὄρους. Ἔργα δεκτὰ μέχρι τῆς 31^{ης} Δεκεμβρίου 1933. Ἀπονομὴ βραβείου κατὰ Μάρτιον 1934.

13^{ον} Μουσικὸν βραβεῖον 50.000 δρχ. Ἐμμ. Μπενάκη.

Ἔργα δεκτὰ μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1933. Ἀπονομὴ βραβείου κατὰ Μάρτιον 1934.

ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑΣ ΤΟΥ GOETHE*

Ο ΓΚΑΙΤΕ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΥΠΟ Α. Χ. ΒΟΥΡΝΑΖΟΥ

Ἡμέραν τινὰ τοῦ Ἀυγούστου τοῦ 1768 εἷς νέος ὄχρὸς καὶ ἐξηντηλημένος ἐπέστρεφεν εἰς Φραγκφούρτην ἐκ Λειψίας, ἔνθα εἶχε μεταβῆ κατὰ βούλησιν τοῦ πατρὸς πρὸς σπουδὴν τῆς Ἐπιστήμης τοῦ Δικαίου. Εἶχε διαμείνει ἐκεῖ ἐπὶ τρία ὄλα ἔτη χωρὶς νὰ δυνηθῆ νὰ ἀγαπήσῃ τὴν ἐπιστήμην ἐκείνην, ἀντὶ τῆς ὁποίας παρηκολούθει τὰ μαθήματα τῆς φυσικῆς, τῆς χημείας, τῆς ἀνατομίας, καὶ φυσιολογίας.

Ὁ νεαρὸς Γκαῖτε — διότι ἦτο αὐτὸς — ἐπανήρχετο εἰς τὴν πατρικὴν ἐστίαν ἄθνημος, χωρὶς κἂν νὰ φέρῃ τὴν διδακτορικὴν τιάραν, καὶ εὐθὺς ἔκτοτε παρεδόθη εἰς τὴν ἠδύτητα τοῦ μυστικισμοῦ, ἐβυθίζετο εἰς τοὺς σκιώδεις κόσμους τοῦ ἀγνώστου, δι' ὧν ἐνίστε διέβαινον αἱ τρομώδεις λάμπεις τῆς ἀλχημείας. Εἰς τὸ ὑπερῶον τῆς οἰκείας *am grossen Hirschgraben*, ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ὑπῆρχε τὸ παιγνικὸν του συνεργεῖον, ἐγκατέστησεν, ὅπως ὁ δόκιμωρ Ἰωάννης Φάουστ, τοὺς βίκους, τὰς χύτρας, μίαν κάμινον! Καὶ ὅταν μετὰ μακρὰν μελέτην τοῦ *opus magocabalisticum* ἀνύψου τὴν κεφαλήν, διέκρινεν εἰς τὸ βάθος τοῦ ὄνειρου, ὅπερ τὸν ἀπερρόφει, τὸν κόσμον τῆς φαντασίας του, μίαν πλάσιν ἁρμονικὴν, μίαν φύσιν ἀπόκρυφον, τὴν ὁποίαν ἐξωγράφισεν εἰς εἰκόνας πρωτοφανεῖς, αἵτινες ἀπετέλεσαν κατόπιν τὸ μεγαλεῖον τῆς ζωῆς του.

Μετὰ δύο ἔτη ἐξακολουθῶν τὰς νομικὰς σπουδὰς εἰς Στρασβοῦργον δὲν λησμονεῖ τὰς πειραματικὰς ἐπιστήμας, παρακολουθεῖ αὐτάς, ὡσάκις δύναται, μεθ' ὅλης του τῆς ψυχῆς καὶ ἐγγράφεται ἀκόμη καὶ εἰς τὸ μαιεντικὸν φροντιστήριον τοῦ Πανεπιστημίου τῆς πόλεως ἐκείνης.

Τῷ ὄντι πολὺπλοκος τύπος!

Εἰς ἡλικίαν 26 ἐτῶν ἐδρῖσκόμενος πλησίον τοῦ δουκὸς τῆς *Weimar* καὶ ἐνῶ ἤδη ἡ φήμη του περρυγίξει διὰ τοῦ *Werther* καὶ τοῦ *Götz*, ἐπανέρχεται εἰς τὰς προσφιλεῖς του σπουδὰς τῆς φύσεως καὶ ἀσχολεῖται εἰς μελέτας ἀνατομικὰς καὶ

* Συνεδρία τῆς 21 Ἀπριλίου 1932.

ὀστεολογικάς, εἰς τὰς ὁποίας τὸν κατευθύνει ὁ ἐν Ἰένα καθηγητῆς τῆς ἀνατομίας *Loder*. Ὁ ἐρασιτέχνης φυσιοδίφης καθίσταται μετ' ὀλίγον ἐρευνητῆς καὶ τῷ 1784 ἀνακοινῶν τὴν πρώτην αὐτοῦ σπουδαίαν παρατήρησιν, τὴν ἐπανεύρεσιν τοῦ μεσοσιαιγονίου ὄστου παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ, τοῦτέστι τοῦ προσθιωτάτου τμήματος τῆς ἄνω σιαγόνας τοῦ φέροντος τοὺς κοπιῆρας. Ἡ ὑπαρξίς τοῦ δυσχωρίστου τούτου ὄστου ἦτο ἤδη γνωστὴ πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Γκαϊτε, ἀλλ' ἡ ἀνατομία τὴν εἶχε σὺν τῷ χρόνῳ λησμονήσει καὶ μάλιστα ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος στερούμενος τοῦ ὄστου τούτου παρουσιάζει χαρακτηριστικὴν διάκρισιν μεταξὺ ὄλων τῶν σπονδυλωτῶν ζώων.

Τὴν παρατήρησιν ταύτην ἐθεώρησεν ὁ Γκαϊτε ὡς θεμελιῶδες ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς γνώμης, ἣν φιλοσοφῶν ἐπὶ τῆς φύσεως εἶχε σχηματίσει, δηλαδή τῆς ἐνότητος τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου, τῆς κοινῆς καταγωγῆς τῶν ἀποτελούντων αὐτὸν ζώων. Μολονότι δὲ οἱ διασημότεροι ἀνατόμοι τῆς ἐποχῆς του δὲν παρεδέχθησαν τὰς ἀπόψεις του, αὐτὸς δὲν ἐδίετασε νὰ προχωρήσῃ καὶ διατυπώσῃ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ κρανίου ἐκ σπονδύλων τελείως μεταβαλόντων μορφῆν, θεωρίαν ἀνένδεκτον μὲν σήμερον ἀποδεικνύουσαν ὅμως τὴν ὑψηλόνοα προσπάθειαν τοῦ ποιητοῦ πρὸς ἐρημησίαν μεγάλων φυσικῶν προβλημάτων. Λιὰ δὲ τῶν πολυειδῶν αὐτοῦ ἐρευνῶν συγκρίσεως διαφόρων ἀνατομικῶν καὶ ἰδίως ὀστεολογικῶν στοιχείων ἐπὶ τε ἀνθρώπων καὶ ζώων θὰ ἠδύνατο δικαίως νὰ θεωρηθῆ ὡς ὁ θεμελιωτῆς τῆς συγκριτικῆς ἀνατομικῆς.

Ἄφ' ἧς ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας τὸ μυστήριον τῆς γύρωθεν δημιουργίας κατεῖχε τὴν ψυχὴν του ἐν ἐπίμονον ἐρώτημα ἐγεννᾶτο εἰς τὴν σκέψιν του : Τί εἶναι τὸ φυτόν ; Καὶ βραδύτερον, ὅταν ἡ ζωσα φύσις τὸν ἐσαγήνευεν, ἐβυθίζετο περὶ σκεπτος εἰς τὴν σπουδὴν τῆς *Philosophia Botanica* τοῦ περιφήμου συγχρόνου του σονηδοῦ φυτολόγου *Linneé*, ἧτις τὸν συνήραζε τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον τὸν ἔφερεν εἰς ἀντιγνωμίαν πρὸς τὸν μέγαν τοῦτον συστηματικὸν τῆς βοτανικῆς.

Ὁ Γκαϊτε ἐφρόνει ὅτι ἡ μορφή τῶν φυτῶν, ὡς ἔβλεπεν αὐτὰ πέριξ του, δὲν ἦτο ἀρχέτυπος ἀλλὰ μετεβλήθη βραδέως, βαθμιαίως, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ περιβάλλοντος. Παρεδέχθη δ' οὕτω τὴν ὑπαρξίν ἰδεώδους συγγενείας μεταξὺ διαφόρων συγχρόνων μορφῶν καὶ προσεπάθησε νὰ καθορίσῃ τοὺς προγονικοὺς τύπους, ἀπὸ τῶν ὁποίων διὰ διαδοχικῶν μετασχηματισμῶν παρήχθησαν αἱ ἀντίστοιχοι φυτικαὶ ποικιλίαι. Ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους κατέληξεν εἰς τὴν θεωρίαν τοῦ ἀρχεγόνου φυτοῦ (*Urbpflanze*), οὗτως ὡς ἀπλοῦν καὶ θεμελιῶδες ὄργανον ἐθεώρησε τὸ φύλλον, διὰ μεταμορφώσεων τοῦ ὁποίου παρήχθησαν ἅπαντα τὰ ἐπὶ τοῦ φυτικοῦ ἄξονος ἀναπύγματα. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἐκδοχὴ, ἧτις κατεδήλου πόσον ἐπίστευεν ὁ ποιητῆς εἰς τὰς ἰδέας τῆς φυσικῆς ἀνελιξεως τῶν ὄντων, ἀπερρίφθη ὑπὸ τῶν σοφῶν τῆς ἐποχῆς, οἵτινες παρέμενον ἀκλόνητοι εἰς τὴν γνώμην ὅτι τὰ διάφορα εἶδη τῶν ζώντων ὄργα-

νισμῶν ἔχουσιν ἀπ' ἀρχῆς προσχεδιασμένα καὶ ἀναλλοίωτα τὰ ὄργανα αὐτῶν.

Ἐν τούτοις ὁ Γκαϊτε δὲν ἀπεροητεύετο.

Κατὰ τὰς προσφιλεῖς ὥρας τῆς μονώσεώς του ἠσθάνετο ἑαυτὸν μεταφερόμενον μακρὰν, ἔζη εἰς ἄλλην τινα σφαιρὰν καὶ ἔβλεπε πρὸς κόσμους ἀγνώστους, ἐκεῖ ὅπου τὸ βλέμμα τῶν πολλῶν δὲν δύναται νὰ φθάσῃ. Ἔβλεπε καὶ ἠνόει καὶ ἐμάντευε! Προλέγει οὕτω κατὰ τρόπον καταπλήσσοντα τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς συντηρήσεως τῆς ἐνεργείας, τὸν ὁποῖον δέκα ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του ὑπετύπωσε καὶ ἀπέδειξεν ὁ *Robert Mayer*.

Δὲν εἶδε μόνον τὴν στολήν τῆς φύσεως, τὸ κάλλος, τὸ φῶς, τὸ χρῶμα, δὲν ἠσθάνθη ἀπλῶς τὴν μυροβόλον ριπὴν τῆς ἀγῆς, τὴν χάριν τοῦ δειλινοῦ, τὴν γοητεῖαν τῆς νυκτός, ἀλλ' ἐζήτησε νὰ γνωρίσῃ τὸ βαθὺ μυστήριον, ὅ,τι κατευθύνει τὰ σύμπαντα, τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας, τὴν αἰτίαν τῶν πάντων.

Ποιητής, ἐρευνητής καὶ εἰκαστής!

Ἀναζητῶν τὰ θεμελιώδη συστατικὰ τῶν ζώντων πλασμάτων προεικάζει τὴν ὑπαρξίν τῶν κυττάρων μετ' ἐκπληκτικῆς ἀκριβείας. « Πᾶν ὅτι ζῆ — γράφει εἰς τὴν μορφολογίαν του — δὲν εἶναι μονὰς ἀλλὰ πλῆθος· ἀκόμη καὶ ὅταν ἐπιφανῆται ὡς ἀδιαίρετόν τι εἶναι ἐν τούτοις ἄθροισμα ζώντων καὶ ἀθνηποσιάτων στοιχείων, ἅτινα ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν, τὴν κατασκευὴν, εἰσὶν ὅμοια, ἀλλὰ κατ' ἐπίφασιν δύναται νὰ ὄσων τὰ αὐτὰ ἢ ὅμοια, διάφορα ἢ ἀνόμοια. Τὰ πλάσματα ταῦτά εἰσιν ἐν μέρει μὲν ἠνωμένα ἐξ ἀρχῆς ἐν μέρει δὲ συναντῶνται καὶ συνεοῦνται. Διαζεύγνυνται καὶ πάλιν ἀναζητοῦσιν ἄλληλα, οὕτω δὲ ἐπιτελοῦσιν ἀτέρομονα παραγωγὴν καθ' ὅλους τοὺς τρόπους καὶ πρὸς πᾶσαν κατεύθυνσιν ».

Εἰς τὰς ὀλίγας αὐτὰς γραμμὰς δύναται τις νὰ διακρίνῃ τὸ προμήνυμα περὶ τῆς κυτταρικῆς δομῆς τῶν ὀργανισμῶν, τὸ προσχέδιον τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως, τὴν ὁποῖαν τόσα ἔτη βραδύτερον ὑπεστήριξε δι' ἀκλονήτων ἐπιχειρημάτων ὁ *Darwin* καὶ ὁ *Spencer*. Ἐν τούτοις οἱ εἰδικοί ἐπιστήμονες τῆς ἐποχῆς ἀπέκρουσαν ἐκ νέου τὰς αἰρετικὰς δοξασίας τοῦ παρατόλμου ποιητοῦ ἐμμένοντες ἄκαμπτοι ὁπαδοὶ τῆς θεωρίας τῆς προϋποστάσεως (*Praeformatio*), καθ' ἣν ὀλόκληρον λ. χ. τὸ φυτὸν μεθ' ὄλων ἀνεξαιρέτως τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν μικροσκοπικῇ καταστάσει, εὔρηται προεπλασμένον καὶ ἐγκεκλεισμένον εἰς τὸν σπόρον· κατ' ἀκολοθηῖαν ἢ βλάστησις, ἢ ἀνάπτυξις αὐτοῦ δὲν εἶναι ἢ ἀπλῆ πρᾶξις μεγεθύνσεως ἕως προκαθορισμένου τινος βαθμοῦ.

Ἦτο δυνατὸν εἰς ὄνειροπόλος, εἰς φαντασιοκόπος νὰ ἐμβαδύνη εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν; Καὶ ὅμως, ὁ ὑψιπέτης ἐκεῖνος ποιητὴς ἐγένετο καὶ φυσιοδίφης, βιολόγος, ἐρευνητής, ὅταν ἀντιστρόφως εἰς ἄλλον σύγχρονος καὶ φίλος του, ἱατρὸς καὶ ἀνατόμος, ἀνεκάλυπτεν ἐν ἑαυτῷ τὸν ποιητὴν. Τίς δύναται ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ

νά ἰσχυρισθῆ ὅτι κατέχει μόνος ἐπίκτητον τὸ προνόμιον τῆς γνώσεως καὶ τις δύναται νὰ καταπνίξῃ ἐν ἑαυτῷ τὸ τάλαντον, ὅπερ κρύφα τῷ ἐχάρισεν ἡ φύσις. Ἰδοῦ, ἐκ τῶν δύο τούτων μεγάλων ἀνδρῶν ὁ εἷς τρέπεται πρὸς τὴν φύσιν, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀφίσταται ταύτης, ὁ εἷς ἐγένετο καὶ μέγας ρεαλιστής, ὁ δὲ ἄλλος ἀγνὸς ἰδανιστής, ὁ Γκαϊτε ἀποστρέφεται τὸ ἀφηρημένον, τὸ σκοτεινόν, ἐνῶ ὁ Schiller ἀφοσιοῦται μετὰ πάθους εἰς τὴν μελέτην τοῦ Καντίου. Ὁ πρῶτος ἐμπνέεται διὰ τῆς παρατηρήσεως, τῆς ἐρεῦνης, τῆς δοκιμῆς καὶ καταλήγει εἰς κρίσιν, εἰς δημιουργίαν, ἐνῶ ὁ δευτερός ὁρμώμενος ἀπὸ ἰδεῶν ὑψηλῶν καὶ ὠραίων χρωματίζει καὶ καταναγάζει αὐτὰς διὰ τῆς τέχνης του, ἥτις ἐκλαμπρος ἀνεπήδησεν ἐκ τῆς αἴφνης ἀνακαλυφθείσης πηγῆς.

Τὸ πνεῦμα σπανίων τινων ἀνθρώπων δὲν ἔχει ὅρια, καί, ἐὰν διὰ τῆς ἐπιβολῆς ἄλλων ἐκτραπῆ πρὸς σιγμῆν τοῦ προορισμοῦ του, δὲν βροαδύει νὰ ἐπανεύρῃ τὸν δρόμον, ἐφ' οὗ πρόκειται νὰ μεγαλοουργήσῃ. Ἰδοῦ ὁ Γκαϊτε, σπουδαστής ἐν Δειριά, ἀγρότης ἐν Ἀλσατία, ἀστὸς ἐν Φραγκφούρτη, δικηγόρος ἐν *Wetzlar*, αὐλικὸς ἐν *Weimar*, καλλιτέχνης ἐν Ρώμῃ, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ποιητῆς παγκόσμιος καὶ εἴτα φυσιοδίφης προμαντεῶν, προλέγων.

Ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψεως ἐν Γαλλίᾳ τὸν ἔθελγεν ἀπὸ πολλοῦ, ἦτο δὲ βέβαιος ὅτι καὶ ἡ ὀρθὴ κρίσις ἤθελε προέλθει ἐκεῖθεν. Εὐρίσκειτο εἰς ἀλληλόγραφίαν μετὰ τοῦ διασήμου γάλλον φυσιοδίφου βαρῶνου *Cuvier*, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐξέθετε τὰς ἰδέας του καὶ ὑπερημνέτο τούτων μετὰ θέουσης. Εἰς τοὺς σοφοὺς τῆς ἐν Παρισίοις Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν αἱ θεωρίαι αὐταὶ ἐνεποιοῦν μεγίστην ἐντύπωσιν καὶ ὁ ποιητῆς ὑπερήφανος παρηκολούθει μετ' ἀδημονίας τὰς ἐκεῖ διεξαγομένας συζητήσεις ἐπὶ τῆς ταξινομήσεως τῶν εἰδῶν, ἀδιάφορος πρὸς τὴν συγχρόνως ἐκτραγεῖσαν ἐν Γαλλίᾳ ἐπανάστασιν τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1830.

Τὴν 2^{αν} Αὐγούστου τοῦ ἔτους ἐκείνου εἰς ἀπὸ τοὺς τελευταίους του συνεργάτας, ὁ *Eckermann*, τὸν ἐπισκέπτεται εἰς τὸ ἀπέριπτον γραφεῖον τῆς οἰκίας τῆς *Frauenplan* ἐν *Weimar*.

— Λοιπὸν — ἐρωτᾷ ὁ Γκαϊτε — τί φρονεῖτε περὶ τῆς μεγάλης αὐτῆς ὑποθέσεως τῶν Παρισίων ;

— Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι οἰκτρὸν, ἀπαντᾷ ὁ *Eckermann*· μία τόσοσιν μωρὰ οἰκογένεια (ἡ τοῦ Καρόλου X τῶν Βουρβόνων) ὑποστηριζομένη ἀπὸ τόσοσιν ἄθλιον ὑπουργεῖον οὐδεμίαν παρέχει ἐλπίδα. Φαντάζομαι ὅτι ταχέως θὰ ἐκδιωχθῆ.

— Ἀλλὰ δὲν σᾶς ὀμιλῶ οὔτε ἐνδιαφέρομαι περὶ αὐτῶν, λέγει ἀθύμως ὁ Γκαϊτε. Πρόκειται μόνον περὶ τῆς μεγάλης συζητήσεως τῆς Παρισιν. Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν.

Ὑπηνόει δὲ τὴν συνεδρίαν τῆς 19^{ης} Ἰουλίου τοῦ 1830, καθ' ἣν ὁ περιφνημὸς ζωολόγος *Geoffroy-St-Hilaire* ὑπεστήριξε ἐναντίον τοῦ *Cuvier* τὴν προσφιλεστέραν ἰδέαν τοῦ Γκαϊτε, τὴν τῆς ἀρχεγόνου ταυτότητος τῶν ζωικῶν τύπων.

Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος ὁ αὐτὸς σοφὸς παρουσίασεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν μετάφρασιν τῆς «μεταμορφώσεως τῶν φυτῶν» τοῦ Γκαϊτε, εἰς τὴν ὁποίαν, ὡς εἶπε, διέβλεπεν ἐν μόνον λάθος, ἦτοι τὸ ὅτι προηγήθη αὐτὴ κατὰ 50 ἔτη τῶν βοτανικῶν, οἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ τὴν ἐννοήσωσιν. Ἡ μεταμόρφωσις τῶν φυτῶν ἀπετέλει διὰ τὸν ποιητὴν περίπτωσιν μόνον τῆς θεωρίας τῆς ἐξελίξεως, ἣν ἐθεώρει ἰσχύουσαν ἐφ' ὅλον τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου καὶ εἰς τὴν ὁποίαν, παρὰ τὴν ἔλλειψιν σοβαρῶν πειραματικῶν ἐπιχειρημάτων, ἐπέμενε μετὰ τόσης πίστεως, ὥστε δικαίως ἐκλήθη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ *Virchow* «ἰδρυτῆς τῆς γενετικῆς μεθόδου».

Ἐξ ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του ὁ γερμανὸς βοτανικὸς *Matthias Schleiden* ἀνεκάλυπτε τὰ ζῶντα στοιχεῖα, ἅτινα εἶχε τόσον καλῶς προβλέψει ἐκεῖνος, ἦτοι τὰ φυτικά κύτταρα, καὶ εὐθὺς εἶτα ὁ γερμανὸς ἀνατόμος *Theodor Schwann* περιέγραψε τὰ κύτταρα τῶν ζῴων. Εἰς τὸ βάθος τῶν στοχασμῶν του ἀναζητῶν ὁ Γκαϊτε τὴν ἀπλοποίησιν τοῦ διαπλόκου, τὴν ἀνάλυσιν τοῦ συνθέτου, ἐφαντάσθη τὴν σάρκα τοῦ φυτοῦ καὶ τοῦ ζῴου ὡς ἰστουργικὸν τέχνημα τῆς φύσεως. Ἡ κυτταρικὴ δομὴ, ἄλλοτε ὑπόθεσις τόσον ἀφηρημένη, ἀλλ' εἰς τὴν ὁποίαν ἐπίστευσεν ὁ εὐφάνταστος ποιητῆς, ἐνεφανίζετο οὕτω ὡς μεγάλη ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια.

Περὶ τὰς ἀρχὰς Αὐγούστου τοῦ 1792 τέθηριπον ἀδλικὸν ὄχημα τὸν ἔφερον ὀλοταχῶς πρὸς τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ἡ Εὐρώπη εἶχεν ἐξεγερθῆ ἑναντίον τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, οἱ Πρωῦσοι ἔλαβον πρῶτοι τὰ ὄπλα καὶ ὁ δούξ Κάρολος — Αὐγουστος τῆς *Weimar* σπεύδων πρὸς τὰ σύνορα, ἐπὶ κεφαλῆς ἐνὸς συντάγματος θωρακοφόρων, ἤξισεν ὅπως ὁ Γκαϊτε τὸν ἀκολουθήσῃ.

Τὴν 30^{ην} Αὐγούστου ἡ στρατιὰ εἶχε φθάσει πρὸ τοῦ *Verdun*, ὁ γάλλος φρουρορχος *Beaufort* εἶχεν ἀπορρίψει τὰς προτάσεις περὶ παραδόσεως τοῦ φρουρίου καὶ τὸ πυροβόλον ἐκρότει. Ἄλλ' ὁ ποιητῆς ἀδιατάρακτος κατέτασε τὰς σημειώσεις του ἐπὶ τῶν ὀπικῶν φαινομένων καὶ τῆς θεωρίας τῶν χρωμάτων.

Στρατιῶται ἀλιεύοντες εἰς παρακειμένην τινὰ λίμνην ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν του ἐπὶ ὑαλίνων θραυσμάτων, ἅτινα ἀπὸ τοῦ βυθοῦ διὰ μέσον τοῦ ἡρεμοῦντος ὕδατος ἐνεφάνιζον ἐκσιλπινα τὰ χρώματα τῆς ἴριδος. Τὸ φαινόμενον ἐκεῖνο τὸν εἶχε γοητεῦσαι καὶ λησμονῶν καθ' ὀλοκληρίαν τὰς μικρότητας τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἐβυθίζετο ἡρεμος εἰς τὰς προσφιλεῖς του σκέψεις. Ὁ Γκαϊτε εἶχεν ἀποκρούσει τὰς περὶ τοῦ λευκοῦ φωτὸς ἰδέας τοῦ Νεύτωνος. Ἐρευνῶν τὸ θέμα οὐχὶ διὰ τοῦ ὄμματος τοῦ μαθηματικοῦ ἢ τοῦ φυσικοῦ, ἀλλὰ διὰ μόνης τῆς αἰσθήσεως, τῆς ἐντυπώσεως, τῆς κρίσεως, δὲν ἠδυνήθη νὰ πεισθῇ ὅτι διὰ συμπτώσεως τῶν χρωμάτων τοῦ φάσματος ἀπὸ τοῦ ἐρυθροῦ ἕως τοῦ ἰώδους παράγεται τὸ σύνθετον φῶς, τὸ λευκόν, ὅπερ ὁ Νεύτων ἔκατόν καὶ πλέον ἔτη πρὸ τῶν ἐρευνῶν τοῦ ποιητοῦ εἶχεν ἀναλύσει διὰ τοῦ πρίσματος. Ἡ ὑπόθεσις περὶ τῆς φύσεως τῶν χρωμάτων, εἰς ἣν

ὁ Γκαϊτε προσηλώθη μετὰ σφοδροῦ πάθους ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν αἰσθητικὴν ἐξήγησιν φαινομένων τῆς φύσεως, ὅπως ἀντιλαμβάνεται αὐτῶν, ἢ ἐξαιρομένη ψυχὴ ἐνὸς ποιητοῦ, ἣτις εἰκονίζει καθὼς φαντάζεται, ὅπως ἢ τοῦ ζωγράφου ἀναπαριστᾷ ὡς ἐκείνη βλέπει.

Τὰ χρώματα γεννῶνται κατὰ τὸν Γκαϊτε διὰ τῆς ἐνώσεως τοῦ φωτὸς καὶ τῆς σκιᾶς, εἰσὶ τοῦτέστιν ἀποτελέσμα τῆς διαφοροῦ ἀποχρώσεως τοῦ λευκοῦ, ὅπερ οὗτος θέλει ἀπλοῦν, ὁμογενὲς καὶ ἀδιάσπαστον. Τὰ ἀποκλίνοντα πρὸς τὸ φῶς εἶναι τὰ θετικὰ χρώματα, τὸ κίτρινον, τὸ πορτογαλιόχρουν, τὸ ἐρυθρόν, τὰ δὲ ἀρνητικὰ τὰ ἀποκλίνοντα πρὸς τὴν σκιάν εἶναι, τὸ ἰώδες, τὸ ἰνδικόν, τὸ κυανοῦν.

Ἄλλ' ἂν ἡ ἐπιστήμη ἀπὸ διακοσίων ἤδη ἐτῶν δὲν ἐπαύσατο διαπιστοῦσα τὴν ἀλήθειαν τῆς κατὰ Νεύτωνα γενέσεως τῶν χρωμάτων, δὲν δύναται ὁμως καὶ νὰ παρίδη τὴν εὐγενῆ προσπάθειαν τοῦ ποιητοῦ, τὴν σειρὰν τῶν εὐστόχων πειραμάτων, τὴν ἐπινόησιν τῶν εὐφυῶν συσκευῶν, αἵτινες σήμερον φυλάσσονται ὡς κειμήλια εἰς τὸ ἐν *Weimar* «Ἐθνικὸν Μουσεῖον Γκαϊτε».

Τὸ δὲ φυσιολογικὸν μέρος τῆς ἐν ἔτει 1808 δημοσιευθείσης ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ θεωρίας τῶν χρωμάτων (*zur Farbenlehre*), ὅπερ ἀσχολεῖται περὶ τὰ φαινόμενα, τὰ παραγόμενα διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ προσπιπτούσης φωτεινῆς ἀκτίνος περιλαμβάνει παρατηρήσεις, αἵτινες καὶ σήμερον ἔτι δύναται νὰ θεωρηθῶσι θεμελιώδεις. Κατὰ τρόπον ἀνάλογον διηρένησε τὰ τῆς ψυχολογικῆς ἐπιδράσεως τῶν χρωμάτων ἐπὶ τῆς διαθέσεως τῶν ἀνθρώπων καὶ κατέληξεν εἰς τοιαῦτα αἰσθητικὰ συμπεράσματα, ὥστε οἱ νεώτεροι νὰ μὴ ἔχουσι νὰ προσθέσωσι πολλὰ ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου. Τὸ βιβλίον τῶν χρωμάτων παρὰ τὰς πλάνας του ἀποτελεῖ θαυμασίαν περιγραφὴν ἐντυπώσεων, ὅπως ἠσθάνετο αὐτὰς ὁ μέγας ἐκεῖνος τῆς φύσεως λατρευτής, εἶναι δὲ γεγραμμένον μετὰ τῆς σαφηνείας, ἣτις διέκρινε πάντοτε τὴν προνομοῦχον τοῦ Γκαϊτε διάνοιαν.

Ἐταστὴς βαδύτροπος, ἀκόρεστος ὡς πρὸς τὴν γνῶσιν καὶ τὴν μάθησιν ἐστράφη πρὸς ἀπανταχοῦ, καὶ ἀνήσυχος δὲν ἀρκεῖται εἰς ὅ,τι ὑπάρχει, ζητεῖ τὸ πῶς ὑπάρχει, τὸ τί ὑπῆρξε! Πρὸς τῇ σπουδῇ τῶν ζώντων ὀργανισμῶν, τῶν φυσικῶν δυνάμεων, τῶν ψυχικῶν φαινομένων, τὸν ἐνδιαφέρει ἐπίσης σοβαρῶς ἡ Γεωλογία, Ὁρυκτολογία καὶ Παλαιοντολογία. Ἐρευνᾷ τὸ ζήτημα τῆς γενέσεως καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ γήινου φλοιοῦ, ἀπορρίπτει τὴν τότε παραδεδεγμένην θεωρίαν τῶν ἀποτόμων μετατροπῶν καὶ καταστροφῶν καὶ δέχεται ὅτι αἱ μεταβολαὶ αὗται συντελέσθησαν βαθμιαίως σὺν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καὶ τῇ ἐπιδράσει δυνάμεων, τῶν ὁποίων τὸ ἔργον δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν καὶ εἰς τὰς καθ' ἡμᾶς ἡμέρας. Ἐξέφρασε τουτέστιν ὁ Γκαϊτε τὰς αὐτὰς θεμελιώδεις ἰδέας, ἅς ὑποστηρίζει νῦν ἡ σύγχρονος γεωλογικὴ ἐπιστήμη. Πρῶτος αὐτὸς ἰσχυρίσθη ὅτι ἐπεκράτησέ ποτε ἐπὶ τῆς γῆς παγώδης

ἐποχή, ἣς τὴν ὕπαρξιν ἀπέδειξαν βραδύτερον οἱ γεωλόγοι κατὰ τὸν πειστικώτερον τρόπον ἀπὸ δὲ τοῦ 1782 ἐξῆρθε τὴν σημασίαν, ἣν ἔμελλε νὰ ἔχη ἢ μόλις τότε γεννωμένη Παλαιοντολογία, γράφων τὰς ἐξῆς λέξεις :

«Ταχέως θὰ ἐπιστῆ ὁ χρόνος, καθ' ὃν δὲν θὰ ορίπτονται τὰ ἀπολιθώματα φύρδην μίγδην, ἀλλὰ θὰ κατατάσσονται ἀναλόγως πρὸς τὰς ἐποχὰς τοῦ κόσμου».

Ἡ ἀγάπη τοῦ Γκαϊτε πρὸς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας ἐν γένει ὑπῆρξε μεγίστη. Τὸ μεγαλεῖον τῆς δημιουργίας, ἡ ἀτέρωμον αὐτῆς ἁρμονία, τὸ ἄφθαστον μυστήριον τοῦ ἀγνώστου τὸν προσείλκυε, τὸν κατέκτα. Καὶ τὴν ἀγάπην ἐκείνην εἶχε καὶ ἐμπράκτως ἐκδηλώσει διὰ τῆς ἰδρύσεως μετεωρολογικῶν σταθμῶν καὶ φυσικοῖστορικῶν μουσειῶν καὶ συλλογῶν ὡς καὶ τῆς διοργανώσεως ἐπιστημονικῶν συνεδρίων τῶν Ἀκαδημιῶν καὶ ἄλλων σοφῶν σωματείων, διὰ τῶν ὁποίων ἐκονοποιοῦντο αἱ κτηθεῖσαι νέαι γνώσεις καὶ ἐσχεδιάζοντο αἱ ἔρευναι τοῦ μέλλοντος.

Διὰ δὲ τῶν γλαφυρῶν περιγραφῶν τῶν ταξιδιῶν του καὶ τῆς ἐξυμνήσεως τῶν ἀγαθῶν τῆς φύσεως διήγειρε κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ τὴν ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὸ κάλλος τοῦ γύρωθεν κόσμου καὶ διήνοιξε τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν πρὸς τὰ κρύφια τῆς δημιουργίας.

Ἡ βαθεῖα τῆς φύσεως μελέτη καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν λατρεία συνδυαζομένη πρὸς τὸ ἀνυπέρβλητον αὐτοῦ τάλαντον ἐξηγοῦσι τὸ διατὶ ἐγένετο ὁ μέγιστος τῶν νεωτέρων ποιητῶν. Ὡς Ἕλληνα ἐγὼ καὶ ὡς σπουδαστὴς τῆς φύσεως παραβάλλω τὸν Γκαϊτε πρὸς τὸν μεγάλον κοσμολόγον καὶ ὑπέροχον ποιητὴν τοῦ Ἀκράγαντος, ὅστις διὰ τὴν ἐποχὴν του ὑπῆρξε δεινὸς τῆς φύσεως διερευνητὴς, φυσιολόγος, φυσικὸς καὶ χημικὸς, ὁ πρωθυερευτὴς τῆς θεωρίας τῆς ὀργανικῆς συνθέσεως καὶ ἐξελίξεως, καὶ πρὸς πολλὰς τῶν ἰδεῶν τοῦ ὁποίου τόσον ὁμοιάζουσιν αἱ τοῦ Γκαϊτε. Πρὸ τῶν ὀμμάτων μου, ἐμφανίζεται ὅθεν οὗτος ὡς δεύτερος Ἐμπεδοκλῆς, ἀλλ' Ἐμπεδοκλῆς τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος.

Καὶ φθάνων εἰς τὸ γῆρας, ἀτενίζων πρὸς τὸ τέλος νηφάλιος, ὀμιλεῖ περὶ θανάτου, περὶ ψυχῆς ὅπως καὶ ὁ Ἐμπεδοκλῆς. Ὁ θάνατος κατὰ τὸν Γκαϊτε δὲν ὑπάρχει, ἢ δὲ ἀποσύνθεσις εἶναι φάσις, εἶναι μόνον μεταμόρφωσις, ἀλλ' οὐδὲν τελευτᾷ, οὐδὲν ἀφανίζεται. Ἡ πίστις του εἰς τὸν Πανθεισμὸν καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῶν πάντων ἀποτελεῖ τὸ κήρυγμά του, τὸ τελευταῖον του ᾄσμα!

Καὶ ὅταν κατ' Αὐγούστιον τοῦ 1831 μετέβη μετὰ τῶν δύο νεαρῶν του ἐγγόνων εἰς τὸν ἐν τῷ Θουριγγίῳ δρυμῷ δασικὸν οἰκίσκον τοῦ *Kickelhan*, τὸν ὁποῖον τῷ εἶχεν ἄλλοτε δωρήσει ὁ δούξ τῆς *Weimar*, κατηνθύνθη μόνος πρὸς τὸν ξύλινον τοῖχον, πρὸ τοῦ ὁποίου ἐστάθη ρεμβώδης. Ἐπ' αὐτοῦ πρὸ 48 ἐτῶν εἶχε γράψει διὰ μολυβίου τὸ περίφημον *Nachtlied*, τοῦ ὁποίου τώρα μετὰ φωνῆς παλλομένης ἀπαγγέλει τὸν τελευταῖον στίχον :

Στάσον λοιπόν, καὶ γρήγορα
θ' ἀναπαυθῆς κ' ἐσύ.

Ἐκτοτε ἡ γῆ ἔγραψεν ἑκατὸν κύκλους εἰς τὸ ὥρολόγιον τοῦ στερεώματος καί, ὅταν ἐκάστοτε κατὰ τὴν ἀτελεύτητον αὐτοῦ ροὴν ὁ χρόνος σημαίνει τὴν αὐτὴν ὥραν, ὁλόκληρος ὁ κόσμος, ὅπως καὶ σήμερον, θὰ προσέρχηται εἰς κοινὸν θανατασμὸν τοῦ σοφοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ Γκαῖτε εἶναι ἐξ ἐκείνων, οἵτινες δὲν λησμονοῦνται, διότι ὡς στοχαστὴς καὶ ὡς ποιητὴς ἔχει εἰκονίσει τὸ ἰδανικόν, τὸ ὠραῖον, διότι ἔχει καθηθύνει τὸ πάθος, διότι ἔχει ἐξυμνήσει τὸ αἰώνιον τὸ εὐγενέστερον αἰσθημα τοῦ ἀνθρώπου, τὸ αἰσθημα τῆς ἀγάπης, διότι διὰ τοῦ καλάμου καὶ τῆς λύρας ἐνθαρρύνει καὶ παρηγορεῖ, θωπεύει καὶ ἀνακουφίζει.

Ὡς σοφὸς δὲ προσφέρει τὸ παράδειγμα τοῦ ἀκαμάτου, τοῦ ἀχορτάστου, τοῦ ἐρευνῶντος τὴν φύσιν οὐχὶ μόνον πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς αἰτίας, ἀλλὰ πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀφειρησίας, τῆς ἀρχῆς. Σπανίως ἄνθρωπος ὑπῆρξε τόσον πολυφνῆς καὶ τόσον πολύεργος· ἡ ποίησις καὶ ἡ ἐπιστήμη ἦσαν αἱ ὑψηλαὶ ἀσχολαί, πρὸς ἃς ἐστρέφετο ἀυθόρμητον τὸ ἀκτινοβόλον του πνεῦμα, ἐκτὸς ὅμως αὐτῶν ἠγάπα καὶ τὰς διακοσμητικὰς τέχνας, ἦτο δεξιότατος σχεδιαστὴς, χαράκτης καὶ χρωματογράφος. Ἐπέκεινα δὲ τῶν 50 ἐτῶν ἤσκησε τὰ πολύμορφα καθήκοντα τοῦ ἀνωτάτου ἀδελικοῦ ὑπαλλήλου καὶ πολιτικοῦ τῆς *Weimar*, τῆς ὁποίας κατηθύνεν ὑποθέσεις οἰκονομικὰς, στρατιωτικὰς καὶ σχετικὰς πρὸς τὴν ὁδοποιΐαν, τὰ μεταλλεῖα, τὰ δάση. Ἐπὶ δὲ 26 ἔτη διευθύνων τὸ ἐκεῖ Βασιλικὸν Θέατρον εὗρισκε τὸν ἀπαιτούμενον χρόνον, ἵνα σπουδάξῃ, σκηνοθετῇ καὶ παρακολονθῇ κατὰ τὰς δοκιμὰς πολλὰ τῶν παιζομένων ἔργων. Φαινόμενον ἐργασίας, ἀποδόσεως, καὶ ἀντοχῆς ὑπενθυμίζει ἀληθῶς τὸ περὶ ἑαυτοῦ ἄνευ σπουδῆς, ἀλλ' ἀενάως στρεφόμενον λαμπρὸν ἐκεῖνο ἄστρον, ὅπερ ἀναφέρει εἰς τὴν συλλογὴν του τῶν «Ξενίων» τοῦ 1820, καὶ τὸ ὅποῖον τόσῳ καλῶς συμβολίζει τὴν ζωὴν του :

*Wie das Gestirn
Ohne Hast, aber ohne Rast
Drehe sich jeder
Um die eigne Last.*

(Goethe, *zahme Xenien* II).

Ο ΓΚΑΪΤΕ ΚΑΙ Η ΠΟΙΗΣΙΣ

ΥΠΟ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

Ὁ καθηγητὴς Ἐρνέστος Κούρτιος, ἔγγονος, ἂν δὲν σφάλλω, τοῦ ὁμωνύμου του μεγάλου φιλολόγου πού τοῦ χρεωστεῖ πολλά ἢ ἑλληνικὴ Παιδεία, ἕνα του μελετήμα τώρα τελευταῖα, ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν ἑκατονταετηρίδα τοῦ Γκαῖτε, τὸ περατώνει μὲ τὰ λόγια αὐτά: «Σήμερα κρατεῖ μεγάλη συζήτησις μεταξὺ τῶν μελῶν πὸν ἀποτελοῦν » τὴν οἰκογένεια τῶν ἀνθρώπων· τῆς εἶναι ὑποκείμενον ὁ Γκαῖτε. Θὰ μπορούσε » τέτοιος λόγος νὰ ἐξελιχθῆ, νὰ καταστῆ σύνοδος οἰκουμενικὴ τῶν πνευμάτων». Ὁ συναγερωμένος αὐτὸς αἰσθητὸς γίνεται καὶ χωρὶς τὴν ἔκκλησιν τοῦ γερμανοῦ γκαϊτολόγου. Τὸ ὄνομα τοῦ Γκαῖτε, μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἑκατονταετηρίδος του, τὴν ὑποχρεώνει τὴ στοχαστικὴ ἀνθρωπότητα, γὰρ νὰ τὸ πανηγυρίσῃ ἐπάξια, νὰ παραμερίσῃ, ὅσο καὶ προσωρινά, δευρὰ ἐδραῖα προβλήματα πὸν τὰ γεννοῦν παντοῦ πολιτικὰ καὶ οικονομικὰ ἀρρυθμίαι. Τὸ πνεῦμα τοῦ Γκαῖτε δὲν εἶναι μετέωρον πὸν πρώτη φορὰ τώρα γυρίζει τὰ βλέμματά μας πρὸς τὰ ὕψη. Σήμερα τὰ ρεύματα τῶν ὁμολογητῶν τῆς γκαϊτικῆς θρησκείας μπορεῖ νὰ εἶναι πολὺν περισσότερον ἐξωγκωμένα καὶ μέσα των καθαρώτερα ν' ἀντιφεγγίζονται οἱ δυσδιάκριτες ἀποχωροεῖς καὶ παρ' ὅλη των τὴν ἐπιφανειακὴ γαλήνη τὸ σάλευμα τῆς πολυκύματης φυσιογνωμίας τοῦ Ὀλυμπίου. Ἀλλὰ ἢ γκαϊτολατρεία τοὺς ἐπλησίαζε καὶ τοὺς ἐπλήθαινε τοὺς πιστοὺς της ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἀπὸ τὰ παλαιότερα χρόνια. Καὶ ἢ ἀναγεννώμενη Ἑλλάς, ὅσο τῆς τὸ ἐπέτρεπαν τὰ ἐμπόδια τῶν πρώτων της βημάτων, δὲν ἔλειπε σὲ μεταφράσματ' ἀξιωματημόνευτα καὶ μελετήματα βωμοῦς νὰ τοῦ ἀνεγείρῃ μέσα στὸ πλατὺν διάστημα πὸν τὸ περιέχον οἱ ἑκατὸ χρόνια μετὰ τὸ θάνατό του, καὶ προτιήτερα ἢ ζωὴ του. Ἀπὸ τὰ 1843 νέος Ἑλληὴν μεταφραστὴς καὶ ἐκδότης τοῦ «Βερτέρον» περιέρχεται συνδέει τίς ρωμαντικὰς συγκινήσεις ἀπὸ τὸ ἀγαπημένο του βιβλίον μὲ τίς ἡρωϊκὰς ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸν ἱερόν μας Ἀγῶνα. Καὶ κατασκευτικὰ καὶ περήφανα μᾶς ἐξομολογεῖται στὸν πρόλόγόν του: «Εἰς » τὸ Μεσολόγγιον πρῶτον ἀνέγνωσα τὸν Βέρτερον. Ποσάκις ἀπέναντί μου εἶδα τῆς » μεγάλης Κλεισόβης τὴν ἦσυχον πέτραν! Ποῦ οἱ χρόνια ὅτε τὸν κόσμον ἢ αὔρα σου » συνεκλόνησε! Ὅτε ἀπὸ τῆς ἀφνειοῦ Ἀλβιόνος ὁ μέγας Βύρων ὁρμώμενος μειδιῶν » πρὸς τὸ ὄραϊον τῆς Ἑλλάδος μέλλον ὑπὸ τὰ τείχη σου ἐτελεύτα!» Εἶναι ἢ γῆ πὸν πεθαίνει στὰ χώματά της μαρτυρικὸς ὁ Βύρων μὲ τὸ κύνειον τραγούδι του καὶ πὸν μὲ τῆς γῆς αὐτῆς τὸ νόημα ὁ Γκαῖτε τὸν ἀποθεώνει. Χθὲς ἀκόμη σὲ συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας ἀγαπητὸς συνάδελφος¹ μοχθεῖ καὶ μᾶς ἀποκαλύπτει, ἔστω καὶ τὴν πλάκα ἐνὸς ἐξαφανισμένου μνήματος, ἐκείνου πὸν ἐσκέπασε κάποιον ἐμπνευσμένο μετα-

¹ Ὁ Σοκράτης Κουγέας, συνεδρία τῆς 31ης Μαρτίου 1932.

φραστή τῆς γκαϊτικῆς Ἰφιγένειας ἀπὸ τὰ 1817. Τὸ ὄνομα τοῦ Γκαϊτε κ' ἐντυπώνεται καὶ οἰστρηλατεῖ μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ καθέκαστα πρὸς τὸ συνοδεύουν καὶ μὲ τῶν μεγάλων ἰδεῶν τὸ σελάγισμα πρὸς σκορπίζει. Ὁ Κάραϊλ, ἀπὸ τοὺς δυνατότερους γκαϊτολάτρους τῶν καιρῶν, γράφει: «Δὲν εἶναι οὔτε εὐγενής, οὔτε πληβεῖος, οὔτε φι-
 » λελεύθερος, οὔτε δουλικός, οὔτε ἄθεος, οὔτε εὐλαβής. Ἄλλὰ εἶναι ἀπὸ ὅ,τι καλύ-
 » τερο καὶ ἀπὸ ὅ,τι ἐξαιρετο ὑπάρχει μέσα σὲ ὅλ' αὐτά, ἀγνὰ συγκερασμένα. Ἀνθρω-
 » πος μὲ ὅλη τὴν καθαρότητα καὶ τὴν καθολικότητα τῆς ἐννοίας ποῦ περιέχεται στὴ
 » λέξι ἀνθρώπος. Ἡ ποίησις τοῦ Γκαϊτε δὲν εἶναι τὸ ἔργο μᾶς δυνατῆς χωριστῆς
 » δυνάμεως, ἐνὸς διανοητικοῦ μηχανισμοῦ, ἀλλὰ ἡ φωνὴ ἐνὸς ἀρρενωποῦ παραμο-
 » ρισμοῦ. Ἡ ἴδια ἡ ἀρμονία, ζωντανὴ καὶ δημιουργικὴ, ἡ ἀρμονία τῆς ζωῆς». Ἔτσι τὸν εἰκονογραφεῖ ὁ Κάραϊλ. Τὸ ἐπιφώνημα, εἶναι γνωστότατο, τοῦ Ναπολέοντος, ὅταν ἐχαιρέτισε τὸν Γκαϊτε. Τοῦ ἐπιφωνήματος αὐτοῦ μᾶς δίνει πληρέστερη τὴ σημα-
 » σία αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὁ Γκαϊτε: «Ἀνθρώπος ἐπῆρξα πρὸς σημαίνει ὅτι ἐπάλαισα». Εἶναι ὁ παλαιστής. Θυμίζει τὸν ψαλμὸ τῶν Ἀγγέλων, ὅταν ἀνεβάζουν τὸ Φάουστ στὸ χρι-
 » στιανικὸ παράδεισο. Ψάλλον: «ἐκεῖνον πρὸς πάντα ἐργάζεται ἐμψυχωμένος ἀπὸ εὐγενῆ
 » ἰδανικά, ἐκεῖνον ἠμποροῦμε νὰ τὸν ἀπολυτρώσωμε». Ἄλλὰ ὁ Γκαϊτε δὲν πρέπει νὰ
 » μᾶς παρεμποδίζῃ ἢ νὰ μᾶς συγχίζῃ ἢ νὰ μᾶς φέρῃ δισταγμούς μὲ τὴν πολυσύν-
 » θετη καὶ τὴν πολυποίκιλη σοφία του. Εἶναι ὁ ποιητής! Κράζει μὲ τὰ λόγια τοῦ
 » Ἀστρολόγου τοῦ Φάουστ: «Ὅλοι κατὰ πολὺ καὶ σὲ ὅλους τοὺς καιροὺς τὴν τραγού-
 » δησαν τὴν Ὁμορφιά. Ἐκεῖνος πρὸς τοῦ ἠθέλε ἀποκαλυφθῆ, δὲν ἀνήκει πρὸς στὸν
 » ἑαυτό του. Ὅποιος τὴν ἀποκτήσῃ, ἀποκτᾷ τὸ ὑπέροστο ἀγαθόν». Καὶ βάζει τὸ χορὸ
 » στὴν «Ἐλένη» του νὰ μεγαλοφωνῇ: «Τῆς ὁμορφιάς ἡ δόξα εἶναι πρὸς ὑψώνεται ὑπὲρ
 » ὅλα!» Στὴν «Ἐλένη» του ὁ Δυγκέος πρὸς τὸν ἔβαλεν ὁ Μενέλαος ἀπὸ τὰ ὕψη τοῦ
 » πύργου του νὰ ἐπισκοπῇ, μὲ τὰ μάτια πρὸς βλέπουν παντοῦ, καὶ ὀλόμακρα καὶ ὀλό-
 » βαθα, καθὼς τὴν ἀγναντεύει τὴν Ἐλένη, ἐξίσταται. Ἰλιγγος τὸν κυριεύει, θαμπώνε-
 » ται, τυφλώνεται. «Περίμενα, λέγει, τῆς αὐγῆς τὸ μάγεμα, τὴν παραμόνευα τῆς ἡμέ-
 » ρας τὴν ἀνατολή· κ' ἔξαφνα ὁ ἥλιος μπροστὰ στὰ μάτια μου — θαῦμα θαυμάτων!—
 » ἀνέτειλεν ἀπὸ τὴν μεσημβρία». Ὁ Γκαϊτε ὅσο καὶ ἄν, καὶ σὺς ἐκστατικὴς του στιγμῆς,
 » ἡ ἀταραξία φαίνεται πὼς δὲν τὸν ἐγκαταλείπει, καθὼς τὸν ἐγκατέλειπε τὸν πυργοφύ-
 » λακα, ὁ Γκαϊτε εἶναι ὡς τὸ Δυγκέα. Ὁ πολυσύνθετος καὶ ὁ πολύψυχος καὶ στὰ ὕψη
 » τοῦ πνευματικοῦ πύργου του, καθὼς ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν καλλονὴ τῆς Ἐλένης, ἐκθαμ-
 » βώνεται ὁ λύγκιος ἀπὸ τὰ θεοφάνεια τῆς Ποιήσεως. Ὁ προσεκτικὸς παρατηρητῆς
 » καὶ μελετητῆς του καὶ διαισθάνεται καὶ ἀντιλαμβάνεται τὴν ὑπεροχὴ τοῦ ἰδανικοῦ
 » αὐτοῦ στὴ ζωὴ τοῦ Γκαϊτε ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἰδανικῶν πρὸς τὰ καλλιουργεῖ καὶ τὰ
 » προάγει. Γιὰ τοῦτο καὶ ὁ ταιριαστότερος θρηγὸς γιὰ τὸ θάνατό του, παρ' ὅλη τὴν
 » ἀπλούστατη μουσικὴ του σὰ μοιρολογικὴ λακωνικότητα, εἶναι ἀπὸ μιὰ γυναικα. Ἡ

Ραχήλ Βαρνάγεν πού πληρέστερα τὴν ἀντιπροσωπεύει τὴ θηλυκὴν εὐαισθησία τῶν νεότερων, τὴν ὥραν ἐκείνη, καιρῶν, μόλις τῆς ἔφτασε τὸ ἄγγελμα τοῦ θανάτου τοῦ Γκαϊτε, τὴ βουβαίνει. Καὶ ὕστερα, κάποιο ἀνοιξιάτικον ὥραϊο πρωΐ, σημειώνει αὐτὰ τὰ λόγια: «Εἶναι καὶ ἀπὸ βροχὴ τοῦ Μάη γλυκύτερα τὰ φιλιὰ τῶν παιδιῶν. Ρόδων » εὐωδιές, κελαδήματα τοῦ ἀηδοιοῦ, χαρωπὲς φωνοῦλες τοῦ κορυδαλοῦ, ὁ Γκαϊτε » δὲν εἶναι πιά ἐκεῖ γιὰ νὰ σᾶς χαρῆ. Ἕνας μεγάλος μάρτυς σας ἐξαφανισμένος». Ὁ Γκαϊτε ἀξίζει στὰ μάτια μας νὰ στέκεται σὰν τὸ δέντρο τὸ πολύκλαδο, τὸ βαθύρριζο, στὴ μέση τῆς πολυθρόμβης Ἀγορᾶς. Ὅσο κι ἂν τῆς ὑπηρετῆ τις ἀνάγκες τῶν πολιτῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων πού δουλεύουν ἢ πού ἀναπαύονται κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιό του, τὸ δέντρο πού ὅλους τοὺς καλοπροδέχεται, ὅμως ἀπαρασάλευτο, τὸ ἴδιο, καὶ μ' ὅλα τὰ φύλλα του, καὶ μ' ὅλα τὰ πουλιά του, δὲν παύει νὰ θυμίζει, σὰ νὰ ζῆ ἀκατάπαντα μὲ τ' ὄνειρό του, τὴν πατρίδα καὶ τὴν καταγωγὴ του· τὸ δάσος καὶ τὸ βουνό. Ὁ ἰκανὸς εἰς ὅλα, ὁ πολυμερής, ὁ ἀρχοντικός, ὁ κοσμικός, ὁ πρωθυπουργός, ὁ θεατράρχης, ὁ πρακτικός, ὁ βοτανικός, ὁ γεωλόγος, ὁ φυσικός, ὁ μετεωρολόγος, ὁ συλλέκτης, ὁ φιλόσοφος, ὁ ἐνδιαφερόμενος γιὰ τὰ παντοειδῆ ζητήματα καὶ μελετητὴς των, ὁ ἀτάραχος καὶ ὁ ἀκατάδεχτος· περνεῖ, καθὼς εἰκονικὰ ἐκφράζεται, ἐπάνω ἀπὸ τὰ μνήματα, τὰ δρασκελίζει, γιὰ νὰ μὴ προσκόψῃ σὲ τίποτε ὁ ρυθμὸς τῆς ζωῆς του, ἀποφεύγει καὶ νὰ τοὺς βλέπῃ τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς πλέον ἀγαπημένους του· ὅμως ὄχι κάποτε καὶ χωρὶς νὰ τὴν προδίδῃ τὴν ἐσώφνηχη βαθειὰ συγκίνησή του, καθὼς ὅταν μαθαίῃ πὼς ἐκεῖ πού τὸν ἐρώτησαν ἕνα μεγάλο μουσικοσυνθέτη τὸ Χάϋδν, — Πῶς εἶναι τόσο περίχαρες οἱ Λειτουργίες σου; καὶ ὁ Χάϋδν ἀποκρίνεται: — Γιατὶ κάθε φορὰ πού σκέπτομαι τὸ Θεό, αἰσθάνομαι μὴν ἀνέκφραστη χαρά! — Στὸ ἄκουσμα τοῦτο τὰ εἶδανε τὰ μάτια τοῦ Γκαϊτε νὰ γιομίζουν καὶ νὰ τοῦ τρέχουν τὰ δάκρυα! —

Γιατὶ ὁ Γκαϊτε εἶναι ὁ ποιητὴς. Ἡ Ποίησις. Εἶν' ἐκεῖνος πού τῆς ἀπευθίνει τὸ χαῖρε του: «Ἀγία Ποίησις! Ἄς λάμπῃ τὸ πανώριό τὸ ἄστρο σου ψηλά, καὶ ὅσο πάει, ψηλότερα! Καὶ ὅμως πάντα πρὸς ἐμᾶς χαμηλώνεις, πάντα σὲ ἀντικρύζουμε καὶ πάντα ἐγκάρδια σὲ ἀκοῦμε». Κάποιος κάποτε εἶπε: «Δὲν τὴν ἀλλάζω τὴν Ἑλένη μ' ἕνα φιλιὴ τῆς Μαργαρίτας». Ὁ μαργαριτολάτρης αὐτὸς τὸ ξεχωρίζει, βέβαια, ὅτι ἀγρότερο καὶ γνησιώτερο μεσ' ἀπὸ τοὺς βυθούς του μᾶς χαρίζει ὁ ποιητὴς, κι ἀπάνου ἀπ' ὅλες τὶς φιλοσοφίες, τὸ ἐγωϊστικὸ, τὸ ἱκετευτικὸ γονάτισμα στὴν αἰώνια θηλυκότητα πού τοὺς ὑψώνει τοὺς ἐκλεκτούς. Ἄλλὰ ἡ ποίησις δὲν εἶναι ἡ Μαργαρίτα μονάκριβη. «Πρέπει νὰ κάνωμεν ὀλόκληρο τὸ γῦρο τῆς ἀλήθειας», εἶπεν ἕνας ἄλλος ποιητὴς. Ἡ ποίησις εἶναι, τελειότερα νοημένη, τὸ ζευγάρισμα τῆς Μαργαρίτας καὶ τῆς Ἑλένης. Τοῦ πραγματικοῦ πού τὴ ζωογονεῖ τὴν ἰδανικότητα καὶ τοῦ ἰδανικοῦ πού εἶναι κι αὐτὸ πραγματικότης. Καθὼς τὸ θέλει ὁ Γκαϊτε, στέκει ἐπάνω ἡ ποίησις ἀπὸ ὅ,τι ὀνομάζεται καὶ ἔμπνευση καὶ τέχνη. Μόνον ἡ ἰδέα τοῦ σωκρατικοῦ

δαιμονίου ισχύει να της διαφωτίσει τὸ νόημα. Ἡ «Ἐλένη» τον εἶναι μὲ τὴ γοτθικὴ της μεγαλοπρέπεια καὶ μὲ τὴν ἑλληνικὴ συμμετρία της τὸ ὄραμα τοῦ ποιητικοῦ αὐτοῦ δαιμονίου. Τὸ συμβολίζει ὁ Εὐφορίων, ὁ ἀκριβογέννητος βλαστὸς τῆς Ἐλένης καὶ τοῦ Φάουστ πού εἶναι ὁ Βύρων, ἢ, ἀκριβέστερα, δύο πρόσωπα, μαζί ὁ Βύρων καὶ ὁ Γκαϊτε, σ' ἓνα σύμβολο. Δείχνει χαρακτηριστικώτερα τὴν ὑπεροχὴ του ὁ Γκαϊτε ἐκεῖ πού βυθισμένος ἀφίεται στὴν ἐκθαμβωτικὴ χαρὰ τῆς ποιητικῆς ὁμορφιάς. Κ' ἐκεῖ πού καταγίνεται νὰ ξεφρενήσει καὶ νὰ ξεκαθαρίσει τὴν ἐπιστημονικὴν ἀλήθεια, βλέπει κανεὶς πὼς περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ τὰ ἐξονυχίσει, τὰ σημαίνει τὰ πράγματα. Ὁ νηφάλιος φυσιοδίφης δύσκολα μπορεῖ νὰ λησμονήσει πὼς εἶναι μεθυστὴς ποιητής. Ἡ εἰκονικὴ τῶν πραγμάτων παράσταση θὰ τὸν θέλλῃ περισσότερο παρ' ὅσο ἢ ἐξακριβωμένη των καταγραφὴ. Νομίζεις ὅτι ὁ ἐπιστημονικὸς ἀνιχνευτὴς τῆς μορφολογίας τῶν ζωϊκῶν καὶ φυτικῶν εἰδῶν δουλεῖ, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, μὲ τὴν ἐσωτερικὴ χαρὰ πὼς θὰ τὸ ζωοποιήσει τὸ κοίταγμά του μὲ τὴν πνοὴ τοῦ σίχου. Ὅποιος προσέξῃ στὴ σειρά τῶν ποιημάτων του πού τιλοφοροῦνται. «Ὁ Θεὸς καὶ ὁ Κόσμος» τὸ βλέπει φανερώτερα τὸ ζωογόνημα τοῦτο. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σπινόζα εἶναι τὸ πιστεύω του καὶ τὸ ἐντρυφήμά του. Ἀλλὰ ὁ σπινοζικὸς θεὸς ἀπὸ τὴ γεωμετρικὴ ἀγέλαστη αὐστηρότητα τοῦ φιλοσόφου κερδίζει στοῦ ποιητῆ τὰ χέρια τὸ φωσφόρισμα τοῦ χρώματος καὶ τὴ θέρμη τοῦ παλμοῦ. Ὅμοια ποιητής, καὶ ὅταν προβάλλῃ σφοδρὸς ἐξάγγελος τοῦ μεγαλείου καὶ τοῦ ἀπαρβιάστου τῶν στεφανηφόρων ὁμοτέχρων του. Ἡ εὐδαισθησία του δὲν τὸν ἀφίνει νὰ παραδεχθῇ τὰ μαθήματα τῶν περιφνημῶν ὁμηρικῶν φιλολόγων τοῦ καιροῦ του πού εἶχαν ἐπὶ κεφαλῆς των ἓνα φίλο του, τὸν κλεινὸ Βόλφ. Δὲν τὸ ἐχώνευε ἢ ἐνοραματικὴ του ὑγεία τὸ ἐπιστημονικὸ κομμάτι τῶν ὁμηρικῶν ραφιδιῶν. Τὸν Ὅμηρο τὸν ἤθελε καὶ τὸν ἔβλεπεν ἓνα καὶ ἀκέραιο. Δὲν τὸ ἀνέχεται νὰ ὑποτιμηθῇ ὁ Εὐριπίδης, ἔστω καὶ ἀπὸ τὸ Σλέγελ. Καὶ γὰρ νὰ τὸν ἐπικρίνῃ ἀκόμα τὸν ἀθηναῖο τραγικὸν ὁ ἐπιφανὴς ὁμοειθνὴς του «ἔπρεπεν, ἔλεγε, καὶ τότε νὰ τοῦ στέκεται τοῦ Εὐριπίδη γονατιστός». Τοῦ Αἰσχύλου ὁ Ἀγαμέμνων τὸν ξαφνίζει μὲ τίς ὑπεράνθρωπες διαστάσεις του. Καὶ ὁ ἀγνώστης του λέγει, γίνεται ὁμοιος μὲ θεόν. «Καὶ προσθέτει: τί ἄλλο ἐπιτέλους εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς ποιητικῆς δημιουργίας;» Ὑπάρχουν δύο ψυχικὰ γνωρίσματα δραστικὰ στὸν ἀπειρομέγεθο κόσμον τοῦ πνεύματος. Εἶναι ἡ ἐπίδρασις καὶ ὁ θαυμασμός. Οἱ μέτριοι καὶ οἱ ἀφελεῖς, ἀπέναντί των μένονν συγχρότητα μὲ τὴν ἐπιφύλαξη, μὲ τὸ φόβο, μὲ τὴν καταφρόνηση πού τοὺς ἐμπνέουν οἱ δύο αὐτοὶ παράγοντες. Σὰ νὰ ντρέπονται, σὰ ν' ἀποφεύγουν νὰ θαυμάσουν μήπως νομισθοῦν ὅχι τόσο πὼς ἀναγορίζουν τὴν ὑπεροχὴ ὅσο πὼς εἶναι χαριστικοί, ἢ πὼς εἶναι ἄκριτοι. Ἀλλὰ ὁ θαυμασμός πού θερμαίνει τὰ ὑπέροχα πνεύματα εἶναι δύναμη. Καὶ εἶναι μία μορφή τῆς ὑψηλῆς κριτικῆς. Πρὸς τὴν κριτικὴν αὐτὴ ρέπει ὁ Γκαϊτε μέχρι τοῦ νὰ τὸν ἐνοχλοῦν οἱ ἀπο-

κλειστικοί «φιλόλογοι» τῶν ἐλαττωμάτων. Δὲν κατορθώνεις πολλὰ πράγματα, φρονεῖ, ὅταν χτυπᾷς ἓνα κακὸ ἔργο. Ὅμως θανάσιμ' ἁμαρτάνεις ὅταν τοῦ καλοῦ ἔργου βρόσκης τάχα κακίες καὶ τίς διαλαλῆς. Καὶ ἂν ὁ θανατασμός εἴν' ἓν' ἀπὸ τὰ σχήματα τῆς κριτικῆς, ὁ ἄλλος παράγων, ὅ,τι κοινῶς ὀνομάζομεν ἐπίδρασις, εἶναι πολὺ σιγνότερα καὶ ἀπ' ὅ,τι ὑποθέτομεν, ἐν ἀπὸ τὰ αἷτια καὶ ἀπὸ τὰ κίνητρα τῆς ἐμπνεύσεως. Ἡ πρωτοτυπία δὲν ἐγκτεται στῆ διακοπή τοῦ παραδομένου καὶ στο κινήγημα τοῦ πρωτοφανοῦς. «Πρωτοτυπία δὲν εἶναι ἡ καινοτροπία» λέγει στοὺς «Ἡρωές» του ὁ Κάρλαϊλ. Ἡ πρωτοτυπία συνηθέστατα εἶναι ἀξεχώριστη ἀπὸ τὴν ἐπίδραση. Ὁ Γκαϊτε πόσες φορὲς γελοῦσε μὲ τὴν ἀερώδη αὐτὴν κ' ἐκζήτηση καὶ ἀναγνώριση τῆς πρωτοτυπίας. Δὲν λογαριάζει τὸ λαὸ τῶν δανειστῶν του καὶ τὸ πολὺ τῶν ἐπιδράσεων ποὺ τὸν κινεῖ. Τὸ κοινότατο ρητὸ «ἄλλος ἐξ ἄλλου σοφός» ποὺ φαίνεται πὼς ἀδυνατεῖ νὰ προχωρῆ περισσότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἱκανοποιῆ τὴν ἀνάγκη τῆς πολυγλωσσίας, τὸ ρητὸ τοῦτο μᾶς χορηγεῖ μαζὶ καὶ τὸ κλειδί γιὰ τὸ ἄνοιγμα τοῦ θησαυροφυλακίου ποὺ κρατεῖ τὰ μυστικά τῶν δημιουργικῶν πνευμάτων. Τὸ πέρασμα τοῦ ποιητικοῦ δαιμονίου πυρῶνει τὸ Γκαϊτε, βοηθημένο ἀπὸ τὰ ζωοποιὰ στοιχεῖα ποὺ εἶναι ἡ ἐπίδρασις καὶ ὁ θανατασμός· μᾶς τὸ ἐξηγοῦν, ὅστερ' ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους του ὁμοτροπέζους, καὶ οἱ νεώτεροι. Πρωτ' ἀπ' ὅλους, ὑπέροχα καὶ ἀνεπιφύλακτα, ὁ Σαιξπήρος. Καὶ μὲ ἄλλους, τὰ ὀνόματα τοῦ Κάλδερον, τοῦ Δάντη, τοῦ Μίλτωνος, τοῦ Ρακίνα, τοῦ Βολταίρου, τοῦ *Diderot*, τοῦ Μαντσίνη, τοῦ Τάσσου, οἱ ἀνόνημες δημιουργίες τῶν λαῶν, τὰ Σερβικά, τὰ Ἑλληνικά τραγούδια, τὰ δημοτικά τραγούδια μας, τὸ κειμήλιο τοῦ «Χάροντα μὲ τοὺς ἀποθαμένους». Καί, κυριώτερα, τὰ δύο σύγχρονά του ὀλοζώντανα παραδείγματα, τὰ σκευὴ τῆς ἐκλογῆς. Ὁ Σίλλερ καὶ ὁ Βύρων. Ἐντονώτερα καὶ ἀπὸ τὸ σύμπλεγμα τῶν Διοσκούρων ποὺ στυλῶνονται ἀνδριαντοποιημένοι στο Βάιμαρ, καὶ ἀνετώτερα καὶ ἀπὸ τὰ ἔργα τοὺς μιλοῦνε ὁ Σίλλερ καὶ ὁ Γκαϊτε στῆ φημισμένη ἀλληλογραφία τους. Στὰ γράμματά των εἶναι χυτὲς ἰσάδελφες ἐμπνεύστριες Μοῦσες, Ποίησις καὶ Κριτική. Ἀλληλένδετα ἐκεῖ συναλλάζονται εἰλικρίνεια καὶ συγκατάβασις, ὁ θανατασμός καὶ ἡ ἐπίδρασις. Ὁ Γκαϊτε εἶπε: «Χάνω μὲ τὸ χαμὸ τοῦ Σίλλερ τὴ μισή μου τὴν ὑπαρξί». Ὁ Σίλλερ πρὶν τὸν πλησιάζει, καὶ τὸν ἐμισοῦσεν, ἐκεῖνον ποὺ ὅστερα τὸν ἐτοποθέτησε στο πλευρὸ τοῦ Σαιξπήρου. Ἡ ἐπαφὴ στὰ μεγάλα τὰ πνεύματα θαναταουργεῖ. Ὁ Γκαϊτε σημειώνει στὰ «Χρονικά» του πὼς τοῦ ἦτον ἀντιπαθητικὴ ἡ παθιασμένη ὑποχονδρία τοῦ Μπαῦρον. Ὅστερ' ἀπὸ λίγο γράφει πρὸς ἓνα φίλο του: «Ἐκαμα τὴ γνωριμιά τοῦ λόρδου Βύρωνος ποὺ ἀξίζει νὰ τοῦ γίνομε σκλάβοι. Ἡ »παράξενη φύσις του ξεσπᾷ στὰ ποήματά του. Αὐτὸ τὸ κρεῖμα οἴστρου καὶ μέτρον πολὺ »τὴν κάνει γοητευτικὴ τὴν τέχνη του. Ἄν ἡμποροῦσες νὰ μοῦ πῆς ποὺ καὶ πὼς θὰ »κατώρθωνα νὰ βρῶ μαρτύρια γιὰ τὴ ζωὴ καὶ γιὰ τὸ χαρακτῆρα τοῦ ἐκτάκτου αὐτοῦ »ἀνθρώπου θὰ μ' εὐεργετοῦσες». Κάποια βήματ' ἀκόμη, καὶ ὁ Βύρων εἶναι τὸ

εἶδολό του. Γιὰ νὰ πραγματοποιηθῆ ὅτι τρία χρόνια προτίτερα σημειώνει σ' ἓνα του γράμμα: «Δὲ γνωρίζομε παρ' ὅτι ἀγαποῦμε καὶ ἡ γνωριμὰ εἶναι τόσο καὶ »βαθύτερη καὶ τελειότερη, ὅσο ἡ ἀγάπη μας, τὸ πάθος μας, ἔστω, εἶναι δυνατώτερα, »ἐντονώτερα, ζωηρότερα». Οἱ σελίδες τῶν «Συνομιλιῶν» τοῦ Ἐκκερμαν μὲ τὸ Γκαῖτε, μεστὲς ἀπὸ τὶς ἐκστατικὰς ματιὰς ποὺ ρίχνει ὁ ποιητὴς τοῦ Φάουστ πρὸς τὸν ποιητὴ τοῦ Μάνφρεδ, τὸν ἀχώριστα καὶ μιμητὴ του ἢ ἐμπνευστή του. Καὶ ἰδοὺ γεγονὸς ποὺ θετικὰ τῇ διαλαλεῖ τὴν ἐμπνευστρία χάρις τῆς ἐπιδράσεως. Τὰ δράματα τοῦ Βύρωνος, λ. χ. ὁ «Σαρδανάπαλος» εἶναι τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Ἀλφιέρη στὴ φαντασία τοῦ Βύρωνος ποὺ ξεχωρίζουν, ὁ «Μάνφρεδ» τὸ θαυμαστὸ ποίημα καθὼς τὸ ἔλεγον ὁ ἴδιος ὁ Γκαῖτε καὶ ὁ «πρωτοτυπώτατος «Δὸν Ζουάν» μαζί καὶ συνεχίζουν, τὸ ἓνα τὸ «Φάουστ», τὸ ἄλλο τὸ ὕφος ἰταλῶν ποιητῶν, κυριώτατα τοῦ *Pulsci*. Ὁ Βύρων ἐκεῖνος καθὼς τὸν ἀντιπαρατάσσει τὸν ἐαυτοῦ του, μόνος, πάντ' ἀνήσυχος, ἀλαζονικός, ἐριστικός, ἀπαισιόδοξος, ἀφιλίωτος, πάντα σὲ πόλεμο μὲ τοὺς πλησίον του καὶ μὲ τοὺς μακρὰν του, ὥστε νὰ μὴ τὸν χωρῆ ἢ πατρίδα του, καθὼς ὕστερα δὲν θὰ τὸν ἐχωροῦσε καὶ ὁ ξένος κόσμος καὶ ὁ κόσμος ὅλος, ὅπως καὶ ὁ Γκαῖτε τὸ ἔβλεπε καὶ τὸ ἔγραφε, ὁ Βύρων μοιραῖος ἔρχεται νὰ προσδώσῃ στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ Γκαῖτε κάτι σὰν ἀνέλπιστο. Τὸν ἀναγεννᾷ. «Ἐφαγα γράφει, ὁ Γκαῖτε, στὰ τραπέζια τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν Νιμπελοῦγγεν, μὰ τίποτε ἄλλο δὲν »ἠῆρα περισσότερο σύμφωνα μὲ τὰ αἰσθήματά μου παρὰ τὴ φύση στὴν ἀπεραντω-»σύνη της καὶ στὰ μυστήριά της, παρὰ τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ γλυπτῶν». Στὰ 1814 ὁ Βύρων μὲ τὶς ἀνησυχίες του, τὶς ἀκαταδεξίες του καὶ τὶς παραφορές του, τὸν συγκινεῖ, τὸν αἰχμαλωτίζει. Στὸ τραπέζι τοῦ Μπάϋρον ποὺ κάποι' ὁ Μπάϋρον ἔπινε τὸ κρασί του στὸ κρανίον ἐνὸς νεκροῦ, ὁ Γκαῖτε χαίρεται τὴν ἀμβροσία καὶ τὸ νέκταρ. Ποτὲ ποιηταὶ τόσο διαφορετικοὶ καὶ ἀσυνταίριαστοι δὲν ἔχουν δεθῆ μὲ τέτοιον ἔρωτα.

Ὁ Ἐκκερμαν στὸ περίφημο βιβλίον του τῶν «Συνομιλιῶν» προσπαθεῖ νὰ τὴν ἐπεξηγήσῃ τὴν ἐκπληκτικὴν αὐτὴ συμπάθεια τοῦ Γκαῖτε πρὸς τὸ Βύρωνα μῖς τόσο γαλήνιας, καθὼς τότε τὴν ἔβλεπαν, φαντασίας, μαγνητισμένης ἀπὸ τὴν ὀρμητικὴ καὶ τὴ βίαια ἐκείνη ἰδιοσυγκρασία τόσοσ, ὥστε ὅλα νὰ τῆς τὰ συγχωρῆ. Τὴν ἀποδίδει στὸν κοινὸ καὶ ἀπὸ τοὺς δυὸ κηρυγμένο πόλεμο κατὰ τῆς ὑποκρισίας. Ἄλλὰ κυριώτερη θεωρεῖ ἀφορμὴ τῆς τὸ ὅτι καὶ ὁ Βύρων καὶ ὁ Γκαῖτε ὅμοια ἦταν τέκνα τοῦ βορρᾶ κυριευμένα ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐμπαθῆ ἔρωτα τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Τολμηρότερα καὶ ψυχαναλυτικώτερα τώρα τελευταῖα, ἓνας μελετητὴς γκαίτογνώστης τὸ ψάχνει τὸ περιέργω τοῦτο πρόβλημα. Εἶναι, μᾶς λέγει καταλήγοντας τὴν ἀποκαλυπτικὴν του ἐπισκόπηση, τὸ τελευταῖον πάθος τοῦ Γκαῖτε¹. Ἡ γυμνασμένη του ματιὰ

¹ A. HARENGER, La pensée de Goethe.

τὸ ἀναγνωρίζει τὸ τέρας. Τὸ ἀγκαλιάζει, τὸ σφίγκει ἐπάνω στὴν καρδιά του σὰν πατέρα του. Γιατὶ ἔξω ἀπὸ κάθε φαινομενικὴ πλάνη, τὴν αἰσθάνεται, τὴ χωνεύει τὴν τραγικὴν ἀλήθεια, τὴν ἀγιάτρευτην ἀπελπισία τῆς μανιακῆς ψυχῆς. Οἱ ἀχαλίρωτοι πόθοι τοῦ Βύρωνος, τὰ ἐξωφρενικά του αἰτήματα, οἱ ἐξολοθρευτικὲς μανίες του, ὅλα του τὰ σφοδρὰ καὶ τὰ θανάσιμα ψυχόρμητα ἐπῆρξαν μιὰ φορὰ στὸ Γκαϊτε, ἴσως καὶ πάντα θὰ ὑπάρχουν μέσα του, λανθάνοντα. Τάχα ὁ νέος παρὰφορος, τάχα ὁ Βύρων ἐκεῖνος, τὸ ἄλλο θὰ ἦτο παρὰ ὁ κνηνητῆς τῶν περιπετειῶν πὺν θὰ ἠμποροῦσε νὰ εἶναι καὶ ὁ ἄλλος, ὁ Γκαϊτε δηλαδή, ὁ ἥρωας πὺν ἂν δὲν ἦτο, θὰ ἠθέλε νὰ εἶναι; Μόνο τοῦ καθενὸς ἡ τύχη διαφορετικὴ. Ὁ Γκαϊτε δὲν ἦτον οὔτε λόρδος, οὔτε ἐχώλανε, οὔτε τὸν ἐσημείωναν βασιὰ στίγματα, ἀλλὰ ἡ ψυχὴ του τὰ εἶχε τὰ ἴδια φτερὰ πὺν τὸν ὕψωναν ὅμοια, ἂν δὲν ἐπῆγαιναν ψηλότερα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ μεριά, δὲν πρέπει νὰ τὸ λησμονοῦμε. Ὁ ἀθεράπευτος ἐκεῖνος τῶν πάντων καταφρονητῆς, ὁ Βύρων, εἶχε κ' ἐκεῖνος ὅμοια δυὸ μεγάλους ἔρωτες· τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Γκαϊτε. Γιὰ τὸν πρῶτο περιττὸ νὰ ξανασταθοῦμε τώρα στὴ θυσία του. Τὸ δεῦτερο τὸν ἐκφράζει τὸ ἀφιέρωμα τοῦ «Σαρδανάπαλου» μὲ πᾶσαν ἱεραρχικὴ ταπεινότητα: «Στὸν ἔνδοξο Γκαϊτε τολμᾷ ἓνας ξένος νὰ τοῦ προσφέρῃ τὸ χαιρετισμὸ ἐνὸς ὑποτελοῦς ἀγνώριστου ἀπὸ τὸν κύριό του, τὸν πρῶτο μεταξὺ τῶν συγγραφέων τοῦ αἰῶνος του, ὃ ἐκεῖνον πὺν ἐδημιούργησε τὴ λογοτεχνία τῆς πατρίδας του καὶ πὺν ἐδόξασεν ἐκείνη τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἀνάξια παραγωγή πὺν ὁ πατέρας της ἀποτολμᾷ νὰ τοῦ ἀφιερῶσθαι ὀνομάζεται «Σαρδανάπαλος».

Τίποτε δὲν ἀκίνητε, κάθε φορὰ πὺν ζῆ· Πολὺν περισσότερο ἢ μεγαλοφρονῆτα πὺν πολὺν περισσότερο εἶναι ζωντανή. Ὁ Βύρων σαλεύεται, κυμαίνεται, ὄριμος γιὰ μεταβολή, τείνει νὰ τ' ἀπαρηθῆ τὰ πλάσματα πὺν ὃ ἐκεῖνα ὀφείλει τὴ δόξα του. Ὁνειροπολεῖ ἄλλους τόπους, σχεδιάζει ἄλλους τρόπους. Τὸ τελευταῖο του τραγοῦδι πὺν τὸ ἔγραψε στὸ Μεσολόγγι γιὰ τὰ γενέθλιά του, τὸ παρουσιάζει ὡς ἓνα κατόρθωμα, ἄξιο νὰ προσηθῆ ἀπὸ ἄλλους ἄθλους του, πὺν λέγονται Γκισούρ, Πειρατῆς, Λάρας· τοὺς λατρεύει ὁ κόσμος, μὰ τώρα σὰ νὰ τοῦ φαίνονται φαντασιοκοπήματα. Τὰ πράγματα τώρα τοῦ ὑπόσχονται στεφάνι δόξας κάπως ἄλλο, ἄμοιαστο μ' ἐκεῖνο πὺν τοῦ ἐφόρεσαν οἱ μυθολογικοὶ του ἥρωες. Ἐξαίρεται κ' ἐκεῖνος ἀπὸ τὸ συνειδὸς τῆς νέας του ἀναγεννητικῆς ροπῆς. Ὁ Γκαϊτε πληρώνει περίσσια πλοῦσιο τὸ φόρο στὸ Βύρωνα πὺν συντελεῖ νὰ αἰσθανθῆ καὶ ὕστερ' ἀπὸ τόσα καὶ τόσα καὶ χροῖνια κ' ἔρωτες καὶ περιπέτειες κ' ἐμπνεύσεις καὶ σοφίες καὶ γεράματα, πὺν τὴν κρατῆ τὴ δύναμη τοῦ ξαναγεννημοῦ. Καὶ μὲ τὸ πάθος πὺν ξανάβει στὸν τευτονικὸ Δία ὁ βρετανὸς Ἀπόλλων ἢ, ἀκριβέστερα, ὁ Γανυμήδης πὺν τὸν ἐπλασε ὁ ἴδιος καὶ τὸν ἐτραγοῦδησε, σύμβολο τοῦ οὐρανοπόρου ἐνθουσιασμοῦ, τοῦ δαφυλιεῦε ὁ Γκαϊτε τὴν πρέπουσα πληρωμὴ στὴ φανουσικὴ «Ἐλένη» του. Ἡ, ἀκόμη καλύτερα, καὶ παρ' ὅλη

τὴ διαφορὰ τῶν ἀναλογιῶν, καὶ μὲ τὴν ἀγιωσύνη συμβόλων πὸν τόσο τὰ ἐχρησιμοποίησε ὅσο κι ἂν τὰ ἀπόφευγε ὁ Γκαϊτε, ἢ Ἐλένη του εἶναι ὁ Παράδεισός του. Τοποθετεῖ ἐκεῖ τὴ Βεατρίκη του, ὁ ἴδιος καὶ Δάντης καὶ Βιργίλιος. Ὁ Εὐφορίων εἶναι ἀποθέωσις· προσθέτει δόξα καὶ σὲ ποιητὴ πολυδόξαστο καθὼς εἶναι ὁ Βύρων. «Σ' ἐκείνον ἢ αἰώνια δόξα, σ' ἐμᾶς τὰ δάκρυα!» κρᾶζει ὁ Γκαϊτε. Ἄλλὰ τὰ δάκρυά του σὰν ἐκεῖνα τῆς νεράϊδας, μεταμορφώνονται σὲ μαργαριτάρια. Γίνονται οἱ στίχοι τοῦ Εὐφορίωνος. «Σὲ καμμιά γλῶσσα — μᾶς λέγει ἓνας του μελετητῆς — δὲν ὑπάρχει γιὰ κανένα ποιητὴ τέτοιο δοξολόγημα», τέτοιο «Δόξα ἐν ὑψίστοις!» Ἄλλὰ ὁμως ὁ Βύρων γνήσια τάχα τὸ ἀντιπροσωπεύει τὸ συγχώνευμα κλασικισμοῦ καὶ ρωμαντισμοῦ καθὼς τὸ φαντάζεται ὁ Γκαϊτε στὴν Ἐλένη του; Τὸ ἐρωτικὸ τοῦτο ἀρραβώνιασμα τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου πνεύματος, τῆς ἐλληνικῆς ἐντελεχείας μὲ τὴ χριστιανικὴ ἀπειροτέλεια, δὲν τὸ ἐπραγματοποίησε κάποιος ἄλλος ποιητῆς; Ἀνόθεντο θρόμμα τοῦ Φάουστ καὶ τῆς Ἐλένης, ὁ ἀληθινὸς Εὐφορίων δὲν εἶναι ὅχι ὁ Βύρων, δὲν εἶναι ὁ Γκαϊτε; Οἱ κριτικοὶ πὸν ρωτοῦν ἔτσι, καὶ μὲ τὸ μονόπλευρο τοῦτο τρόπο θέλουν νὰ λύσουν τὸ πρόβλημα, λησμονοῦν κάποιον ἄλλον ἀρραβῶνα, οὐσιαστικώτατο τοῦ ἴδιου τοῦ Γκαϊτε μὲ τὸν ἴδιο τὸ Βύρωνα. Ὁ Γκαϊτε, βλέποντας, καθὼς τὸν εἶδε, τὸ Βύρωνα, μαζὶ καὶ τὸν ἐξιδανικεύει. Ἄλλὰ τέτοια ἐξιδανικεύσεις ἀδυνατεῖ νὰ συντελεσθῇ χωρὶς τὴν προσθήκη καὶ στοιχείων ἀπὸ τὴν πλουσιοπάροχη προσωπικότητα πὸν ἐξιδανικεύει. Ὁ Γκαϊτε καὶ ὅταν εἰκονογραφεῖ τὸ Βύρωνα δὲν παύει νὰ εἶναι δημιουργός. Πολὺ περισσότερον ὅταν τὸν ἀναπλάττει ὡς ἥρωα στὴν οἰκουμηνικὴν τραγωδίαν του: τὸν ἀναδημιουργεῖ καὶ μὲ τὸ πρόσωπο τοῦ προτύπου του καὶ μὲ τὸ δικό του περίσσευμα. Ὁ Εὐφορίων εἶναι ὁ Βύρων σὲ ὅ,τι παθητικὸ καὶ ὀρμητικὸ μᾶς παρουσιάζεται. Εἶναι ὁ Γκαϊτε σὲ ὅ,τι στοχαστικὸ καὶ ὑπονοητικὸ μᾶς ὑποβάλλεται. Ὁ Εὐφορίων εἶναι ἢ ποίησις. Μᾶς θυμίζει τὸν ἔφηβο στὴν πρώτη πράξη τοῦ δευτέρου Φάουστ, τὸν προάγγελο τοῦ Εὐφορίωνος, πὸν μᾶς ἀποκαλύπτεται: «Εἶμαι ὁ ποιητῆς, εἶμαι ὁ ἴδιος ὁ Πλοῦτος». Ἄλλὰ τὴ στατάλη τῆς ποιητικῆς χάρις, τὸν ἀποθεωτικὸ χορὸ στὰ Ἡλύσια τῆς γκαϊτικῆς φαντασίας τὸν κόβει ἔξαφνα τὸ ἀποκαρδιωτικὸ γεγονός· ὁ θάνατος. Στὸ Μεσολόγγι νεκρὸς ὁ Μπάϋρον· ὅλα πληγώνονται, καὶ σταματοῦν. Τὸ νεκρώσιμο τραγοῦδι, τὸ μοιρολόγι ἀποκλειστικὸ, γοερὸ, σὰν τὸ τραγοῦδι τοῦ χάροντα μὲ τοὺς ἀποθαμένους πὸν τόσο τὸ ἀγάπησε ὁ Γκαϊτε, ξεσπᾷ ἔξαφνα μονόχορδο στὴ λύρα του. Ὁ Εὐφορίων, χωρὶς προσωπίδα. Μᾶς παραδίδεται γυμνός, ἀπροσποίητος. Εἶναι ὁ πρωταγωνιστῆς τῶν Ἐλεύθερων Πολιορκημένων, ἢ ἔμπνευσις τοῦ Σολωμοῦ καὶ τὸ τραγοῦδι, στοὺς ἴδιους καιροὺς, τοῦ Γκαϊτε. Εἶναι σὰ νὰ περνοῦν, Ἰλιάδα τοῦ Ὀμήρου καὶ Μεσολογγιάδα τοῦ Βύρωνος ἐπάνω στὴ χρυσῆ γέφυρα πὸν ὁ Βύρων τὴν ἐτεχνούρησεν ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνον πὸν τὸν εἶχε σταματήσει, σὰ νὰ περνοῦν ὑψηλότετες, ἀδελφικὰ συμπλεγμένες.

Καιρός νὰ διακόψω τὴν ὁμιλίαν μου, δειλὴ φωνὴ στὸ πολύφωνο μνημόσυνο πού τὰ ὀργανώνει ἐφέτος ἡ «Οἴκουμηνική Σύνοδος τῶν Πνευμάτων». Ἐνας στοχασμὸς ἐδῶ καταληκτικὸς πολιορκεῖ τὴ σκέψην μου. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ τὸν ἐξωτερικεύσω. Τὸν ἴδιο ἐπάνω κάτω καιρὸ πού τονίζει ὁ Γκαϊτε τὸ θρηγὸ τοῦ ἰσαδέλφου του συνοδευμένο μὲ τὸν παιᾶνα τῆς Παλιγγενεσίας μας, δύο μεγάλοι μας βυθωνολάτρεις νεοέλληνες ποιηταί, ἀντίζηλοι καὶ παράλληλοι (ὁ Σολωμὸς καὶ ὁ Κάλβος) τὴν ξαναφέρουν στὰ χώματά μας ξηνητεμένη ἀπὸ αἰῶνες τὴν ποίησιν. Ἴσως νὰ εἶναι οἱ πρόδρομοι πάλι στὰ χώματά μας, κάποιας μεγάλης ἀναγεννήσεως, εὐλογημένης ἀπὸ δύο ἡμίθεους, τὸ Βύρωνα καὶ τὸ Γκαϊτε.

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ GOETHE

ΥΠΟ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ ΚΟΥΓΕΑ

...

Ἡ ἐξετάζων προσεκτικὰ τὴν μεγάλην ἰδεολογικὴν κίνησιν τῶν ἀρχῶν τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται μὲ τὸ ὄνομα «Φιλλελληνισμός», καὶ ἐπισκοπῶν τὴν στάσιν, τὴν ὁποίαν τηρεῖ ἀπέναντι αὐτῆς ἡ μεγαλυτέρα διάνοια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὁ Goethe, εὐρίσκειται πρὸ δυσεξηγήτου ἀληθῶς προβλήματος. Ὁ κολοσσὸς τῆς ἀρχαιομαθείας, ὁ ζῶν καὶ κινούμενος εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα ὡς εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ οἶκον, ὁ ἀποτελῶν τὴν ἐνσάρκωσιν τοῦ ἠνωμένου ἀνθρωπισμοῦ καὶ ρωμαντισμοῦ δὲν συμμερίζεται τὸν φιλελληνικὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ περιβάλλοντός του, ὅταν ξεσπᾷ οὗτος τῷ 1821 ὑπὲρ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. Ὁ θαυμαστὴς καὶ ὑμνητὴς τοῦ κάλλους τῶν νεοελληνικῶν τραγουδιῶν, τὰ ὁποῖα ἀπὸ τὸ 1815 διαρκῶς τὸν ἀπασχολοῦν καὶ ἐνεργῶς τὸν ἐνδιαφέρουν, διστάζει νὰ γίνῃ ἀνεπιφύλακτος κῆρυξ τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ πού τὰ ἐτραγοῦθησε. Ὁ θεωρῶν ὡς τὸ εὐτυχεστέρων συμβᾶν ἐνὸς ἔτους τῆς ζωῆς του, τοῦ ἔτους 1818, τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἰένας καὶ συγκινούμενος ἀπὸ τὸ πατριωτικὸν αὐτῶν φρόνημα, κρατεῖ μυστικὰ τώρα τὰ αἰσθήματά του διὰ τοὺς Ἕλληνας. Ὁ καμαρώνων κατὰ τὴν φοιτητικὴν του νεότητα τοὺς λαμπροφρομένους Ἕλληνας εἰς τὰς ἐμποροπανηγύρεις τῆς Λειψίας καὶ συναναστρεφόμενος κατὰ τὴν ἀκμὴν του μὲ ἐπίφθονον προτίμησιν τὸν Καποδίστριαν καὶ τὸν Στούρτζαν εἰς τὰς λουτροπόλεις τῆς Βοεμίας, τώρα εἰς τὸ γῆρας του δὲν ἐτάσσετο εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς φιλελληνικῆς κινήσεως.

Τὴν ψυχρότητα ταύτην καὶ ἐπιφυλακτικότητα τοῦ Goethe ἀπέναντι τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων ἄλλοι ἀπέδωκαν εἰς τὴν μὴ ἀνεχομένην ἐπαναστατικὰ κινήματα γερουτικὴν ἡλικίαν του, ἄλλοι εἰς τὴν ἐπίσημον ἰδιότητα, ἣν εἶχεν ὡς πρωθυπουργὸς τοῦ Δουκὸς τῆς Βαϊμάρης, καὶ ἄλλοι ἰσχυρίζονται παντελῆ ἔλλειψιν φιλελληνικῶν

αίσθημάτων τοῦ *Goethe*, ὑπαγορευομένην ἀπὸ ὠρισμένης πολιτικᾶς ἢ κοινωνικᾶς τοῦ ποιητοῦ ἀντιλήψεις.

Προτοῦ ἐπιχειρήσωμεν νὰ δώσωμεν τὴν κατὰ τὴν γνώμην μας ὁρθὴν τοῦ πράγματος ἐξήγησιν, ἃς ἐπισκοπήσωμεν συντόμως τὰς εἰς τὸ διάστημα τοῦ Ἀγῶνος ἐκδηλώσεις τῶν αἰσθημάτων τοῦ *Goethe* πρὸς τοὺς Ἕλληνας.

Ἐν πρώτοις τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ *Goethe* διὰ τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1815, ὅποτε ἕνας λόγιος ἱατρός τοῦ παρουσίασε εἰς τὸ *Wiesbaden* μερικὰ κομμάτια ὑπαγορευμένα ἀπὸ ροσηλευθέντας Ἕλληνας ναύτας, εἶναι συνεχῆ καὶ ἀμείωτα. Διαμαρτύρεται ἐντόνως διὰ τὴν καθυστέρησιν τῆς ἐκδόσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἔχει ὑποσχεθῆ νὰ γράφῃ τὸν πρόλογον, ἀλλήλογραφεῖ διὰ τὸ ζήτημα μὲ τοὺς ἀδελφούς *Grimm*, μὲ τοὺς Γάλλους *Buchon* καὶ *Cousin*, καὶ τῷ 1823 δημοσιεύει τὴν μετάφρασιν ἐπὶ δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μοιρολόγι τοῦ Χάρου ἐλκύει ἀδιάπτωτον τὸν θαυμασμόν του. «Τώρα »τελευταῖα» γράφει, «τίποτε δὲν εἰσεχώρησεν εἰς τὴν ψυχὴν μου πού νὰ δύναται »νὰ συγκριθῆ ὡς πρὸς τὴν ποιητικὴν ἀξίαν μὲ τὸ τραγούδι τοῦ Χάρου». Καὶ »ἄλλοῦ: «Κάθε φορὰ πού ἐδιάβαζα τὸ ποίημα τοῦτο, συνέβαιεν ὅτι προεβλέπετο. »Ἦσκει μίαν ἔκτακτον ἐπενέργειαν. Ὅλαι αἱ ψυχικαί, πνευματικαὶ καὶ ἠθικαὶ »δυνάμεις καὶ διαθέσεις ἐξυπνοῦσαν μέσα μου, ἰδιαίτερος δὲ ἡ δύναμις τῆς φαντα»σίας». Προκηρύσσει διαγωνισμόν ζωγραφικῆς συνθέσεως διὰ τὴν εἰκόνα τοῦ μοιρολογοῦ καὶ ὑποβάλλονται 7 ἔργα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τῆς περιφήμου Ἀδέλλας Σοπερχάουερ, τῆς ἀδελφῆς τοῦ φιλοσόφου. Βραβεύεται δὲ ὁ ζωγράφος τῆς Στουτγάρτης *Leybold*, τοῦ ὁποίου τὴν σύνθεσιν μὲ θαυμασμόν ἐπιδεικνύει ὁ *Goethe*, ὅπως ἐπίσης ἀρέσκειται καὶ νὰ ἀπαγγέλλῃ συχνὰ τὸ ἀγαπητόν του ποίημα εἰς τοὺς προσκεκλημένους του.

Εἰς τὰς Συνομιλίαις τοῦ *Goethe*, τὰς ὁποίας ἀπεμνημόνευσαν ὁ καγκελάριος *von Müller* καὶ ὁ Ἑκερμαν, εὐρίσκομεν τὰς ἐξῆς κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν περὶ τῶν Ἑλληνικῶν πραγμάτων εἰδήσεις:

Τὴν 22^{αν} Μαΐου τοῦ 1822 σημειώνει ὁ *von Müller*: «Ἀμέσως ἄρχισε μεγάλη »φιλονεικία διὰ τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα. Ὁ *Goethe*, ἀντικρούων με ὑπεστήριζεν »ὅτι ὁ πόλεμος θὰ ἐπιταχύνῃ μόνον τὴν ὑποδούλωσιν τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν »Τουρκίαν, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν θὰ καταστραφῆ βέβαια, ἀλλὰ δὲν δύνα»ται νὰ ἀφεθῆ εἰς κανένα ἀπὸ τοὺς ἰσχυροὺς μας χωρὶς τὸν κίνδυνον νὰ ἰδρῶσῃ »οὔτος ἐκεῖ τὴν κοσμοκρατορίαν του. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἤθελεν ἰδρυθῆ ἐκεῖ ἕνα ὀλιγώ»τερον ἰσχυρὸν κράτος, ἢ μία δημοκρατία, πάλιν αἱ μεγάλαι δυνάμεις θὰ ἠγωνίζοντο »ἐκεῖ ἐξακολουθητικῶς περὶ αὐξήσεως τῆς ἰδίας ἐπιρροῆς ἐκάστη καὶ θὰ παρουσιά»ζετο ἐπίσης ἡ ἀπαισία διάσπασιν αὐτῶν».

Τὴν 19^{ην} Ὀκτωβρίου τοῦ 1823 γράφει ὁ Ἑκκερμαν εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του : «Ὁ Goethe ἦτο τελείως σιωπηλὸς καὶ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐπενέβαινε » μὲ καμμίαν παρατήρησιν, ἂν συνεζητεῖτο τίποτε σοβαρόν. Συγχρόνως ἔρχοιεν τὸ » μάτι του ἐδῶ καὶ ἐκεῖ στὶς ἐφημερίδες καὶ μᾶς ἐδιάβαζε μερικὰς εἰδήσεις, ἰδίως » γιὰ τὰς προόδους τῶν Ἑλλήνων».

Περίεργος εἶναι ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον ἐκφράζεται ὁ Goethe διὰ τὴν κἀθοδὸν τοῦ Βύρωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ δύο μεγάλοι ποιηταί, συνδεόμενοι δι' ἀμοιβαίον θαυμασμοῦ, εἶχον ἐπικοινωνήσει κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ Βύρωνος διὰ τὴν Ἑλλάδα. Καθ' ἃ ὁ ἴδιος ὁ Goethe σημειώνει, ὁ Βύρων τοῦ ἔστειλε συχρὰ μὲ ταξιδιώτας ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν γραπτοὺς καὶ προφορικοὺς χαιρετισμούς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρησε καθῆκόν του ν' ἀνταποδώσῃ ὁ Goethe μὲ ἓνα δωδεκάστιχον ποίημα, τὸ ὁποῖον ἐπρόφθασε τὸν Βύρωνα εἰς Λιβόρνον καθ' ἣν στιγμὴν ἐπεβιβάζετο τοῦ πλοίου διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀνταπήντησε δὲ ὁ Βύρων αὐτοστιγμει ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τοῦ «Ἡρακλέους» δι' ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Goethe ἐθεώρει πολύτιμον ἀνάμνησιν καὶ ἀνεκτίμητον, ὡς γράφει, κειμήλιον. Τὸ ποίημα, γραφὲν τὴν 22 Ἰουνίου καὶ ληφθὲν τὴν 24 Ἰουλίου τοῦ 1823, ἀρχίζει ὡς ἐξῆς :

Ἐνα μὲ τᾶλλο ἔρχονται τὰ εὐγενικὰ τὰ λόγια
 πέρ' ἀπ' τὸ Νότο καὶ γλυκὰς στιγμὰς μᾶς φέρουν'
 Μᾶς προσκαλοῦνε στῆμορφο κι' ὄνειρευτὸ ταξίδι . . .
 Τὸ λέει ἡ καρδιά, μὰ δὲ βαστοῦν τὰ πόδια¹.

Μὲ τοὺς στίχους αὐτοὺς, οἱ ὁποῖοι σὰν νὰ προδίδουν κάποιαν πρόσκλησιν τοῦ Ἀπόλλωνος τῆς Ἀλβιόνος πρὸς τὸν Δία τῆς Βαϊμάρης νὰ ταξιδεύσουν μαζὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ Goethe ἐκφράζει ὄχι μόνον τὴν ἐπιδοκιμασίαν του διὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Βύρωνος, ἀλλὰ καὶ τὴν λύπην του, διότι τὸ γῆρας τὸν ἐμπόδιζε νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὸ εὐγενικώτατον καὶ γενναιοπρεπέστατον, ὅπως τὸ ἀποκαλεῖ, ταξίδι. Ἐν τούτοις ἰδοὺ τί ἔλεγε μετὰ ἐν ἔτος τὴν 13 Ἰουνίου 1824 εἰς τὴν συνομιλίαν του μὲ τὸν καγκελάριον von Müller : «Γιὰ τὸν θάνατον τοῦ Βύρωνος ἔξεφράζετο ὁ » Goethe ὅτι ἦλθεν ἀκριβῶς εἰς τὴν κατάλληλον στιγμὴν. Ἡ ἑλληνικὴ του ἐπιχειρήσεις εἶχε κάτι ὄχι ἄγνόν' ποτὲ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἔχῃ καλὸ τέλος». Ὁλίγους δὲ » μῆνας ὕστερον, τὴν 20 Νοεμβρίου 1828, ἔλεγε πρὸς τὸν von Müller : «Ἄν ἤθελε » μείνει ὁ Βύρων εἰς τὴν ζωὴν, θὰ ἐγένετο διὰ τὴν Ἑλλάδα ἓνας δεύτερος Λυκοῦργος

¹ Ein freundliches Wort kommt eines nach dem andern
 Von Süden her und bringt uns frohe Stunden ;
 Es ruft uns auf, zum Edelsten zu wandern,
 Nicht ist der Geist, doch ist der Fuss gebunden.

»ἢ Σόλων». Τὴν δὲ 17^η Ἰουνίου τοῦ 1825 ἐπαιῶν εἰς τὸν *v. Müller* τὸ βιβλίον τοῦ Ἄγγλου πλοιάρχου *Parrys*: «Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς ζωῆς τοῦ Βύρωνος» ἔλεγε πάλιν ὁ *Goethe*: «Ὁ Βύρων ἀπέθανε ἀπὸ τὴν ἀπογοήτευσιν καὶ τὴν δυσαρέσκειαν » πού τοῦ προξενούσεν ἡ κακὴ διοίκησις τῆς Ἑλλάδος. Ἔπρεπε νὰ γυρίσῃ ὀπίσω » ἀμέσως ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι». Αἱ ἀντιφάσεις αὐταὶ ἐσχολιάσθησαν πολὺ καὶ ἔδωκαν ἀφορμὴν εἰς ἀπίθανα συμπεράσματα.

Τὴν 11 Ἰουλίου 1824 γράφων ὁ *Goethe* πρὸς τὴν ἀγαπητὴν του καὶ φιλέλλη-
νικωτάτην Ὀυτιλίαν *Goethe*, τὴν σύζυγον τοῦ υἱοῦ του Αἰγούστου, ἐνθουσιώδη κρίσιν περὶ τῶν νεοφανέντων τότε νεοελληνικῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων τοῦ *Fauriel*, καὶ ὁμιλῶν περὶ τῶν ἰδίων μεταφράσεων, λέγει τὰ ἑξῆς ἀξιοσημεῖωτα: «Ἴσως θὰ μοῦ » συγχωρήσῃς νὰ σοῦ εἰπῶ πόσον ἡ συμπάθεια πού αἰσθανόμεθα διὰ τὴν τύχην καὶ » διὰ τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων ὀφείλεται εἰς τὴν ἐκτίμησιν πού ἀπονέμομεν εἰς τὴν » δημοσίευσιν ταύτην, διότι εἶναι δύσκολον νὰ χωρισθοῦν τὰ δύο ταῦτα αἰσθήματα».

Τὴν 11 Ὀκτωβρίου τοῦ 1824 σημειώνει ὁ *v. Müller*: «Τὸ σοφώτερον πού » εἶπεν ἀπόψε ὁ *Goethe* ἦτο ὅτι αὐτὸς εἰς τοὺς σημερινούς ἀγῶνας τῶν Ἑλλήνων » βλέπει ἐν ἀνάλογον τῶν Σταυροφοριῶν. Ὅπως καὶ ἐκεῖνα ἔτσι καὶ αὐτοὶ θὰ ἀπο- » βοῦν σωτήριον μέσον εἰς τὴν ἑξασθένησιν τῆς ὀσμανικῆς δυνάμεως». Καὶ τὴν 20 Νοεμβρίου εἰς συναναστροφὴν, τὴν ὁποίαν ὁ *v. Müller* χαρακτηρίζει ὡς ἐκτάκτως εὐχάριστον, φαιδρὰν καὶ ζωηράν, λέγει ὁ *Goethe*: «Ἡ ἀναχώρησις τοῦ Στράνγφορδ » ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔχει ἑξαίρετικὴν σημασίαν καὶ εἶναι χωρὶς ἀμφιβολίαν » σημεῖον ὅτι οἱ Ἄγγλοι θεωροῦν κερδισμένον τὸ Ἑλληνικὸν ζήτημα. Καὶ ὅμως » ἀπὸ τὴν Εὐρώπην δὲν ἠμπορεῖ κανεὶς νὰ διώξῃ τοὺς Τούρκους, ἐπειδὴ καμμία χρι- » στιανικὴ δύναμις δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν χωρὶς νὰ γίνῃ » κυρία τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ νὰ τὴν περικόψουν, νὰ τὴν περιορίσουν μποροῦν τὴν » τουρκικὴν δύναμιν εἰς τὴν Εὐρώπην, τόσον ὅσον εἶχε περιορισθῆ καὶ ἡ ἑλληνικὴ » αὐτοκρατορία κατὰ τοὺς δύο τελευταίους αἰῶνας».

Εἰς τὸ ἡμερολόγιον τοῦ ἰδίου τοῦ ποιητοῦ εὐρίσκομεν σημειωμένον τὴν 27^η Μαΐου τοῦ 1825: «Τὴν νύχτα ἦλθαν νεώταται μυστικαὶ εἰδήσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα». Τὴν 28^η γίνεται λόγος στὸ σπίτι του διὰ τὴν «πολιορκίαν τοῦ Ναυαρίνου» καὶ τὴν 29^η Ἰουνίου σημειώνει ὁ *v. Müller*: «Ἡ συμπάθεια τοῦ *Goethe* διὰ τοὺς Ἑλλη- » νας ἔξεδηλώνετο σήμερον πολὺ μεγαλυτέρα ἀπὸ ἄλλοτε». Μετὰ ἐν ἔτος, τὴν 19^η Ἰουνίου τοῦ 1826 γράφει ὁ ἴδιος καγκελάριος: «Κατὰ τὸ διάλειμμα τῆς Αὐλῆς, » ἤμουν στὸ σπίτι (τοῦ *Goethe*). Ὁμιλήσαμεν διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν παρασῆμων » ἔπειτα διὰ τὰς ἑλληνικὰς ἐπιτυχίας, Ἀπὸ 8 ἡμερῶν ἀσχολεῖται ἀδιακόπως μὲ περιη- » γήσεις, χάρτας καὶ μὲ πολεμικὰς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος. Ὅτι ἡ Ἑλλὰς σκέπτεται νὰ » ἐκλέξῃ δικτάτορα, τὸ εὐρίσκει πολὺ ὀρθόν».

Μετά ἐν ἔτος, τὴν 5^{ην} Ἰουλίου τοῦ 1827 σημειώνει ὁ Ἐκερμαν: «Σήμερα τὸ
 »δειλινὸ μὲ συνήνητησεν ὁ Goethe στὸ πάρκο ἐπιστρέφων ἀπὸ ἓνα περίπατον
 »ἐφ' ἀμάξης. Περωῶντας ἀπ' ἐμπρός μου μοῦ ἔγνεψε νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ. Τὸν ἤκο-
 »λούθησα ἀμέσως στὸ σπίτι του, ὅπου εὗρηκα τὸν ἀρχιδιευθυντὴν τῶν κτιρίων
 »Coudray. Ἐκαθίσαμεν εἰς τὸ ὀνομαζόμενον δωμάτιον τῆς Ἀρτέμιδος γύρω σὲ
 »στρογγυλὸ τραπέζι. Σὲ λίγο ἦλθε καὶ ὁ καγκελάριος. Ἡ ὁμιλία ἐστράφη σὲ πολι-
 »τικὰ ζητήματα. Στὴν ἀποστολὴ τοῦ Οὐδέλλικτον στὴν Πετρούπολη καὶ στὰ πιθανὰ
 »ἀποτελέσματά της, στὸν Καποδίστρια, στὴν ἐπιβράδυνση τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς
 »Ἑλλάδος, στὸν περιορισμὸ τῶν Τούρκων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ λοιπά.
 »Ἐπίσης καὶ οἱ παλαιότεροι χρόνοι ἐπὶ Ναπολέοντος ἦλθαν στὴν ὁμιλία». Καὶ
 ἀφοῦ καθήμενοι, καθὼς ἀναφέρει ὁ Ἐκερμαν, χωρὶς φῶς στὴν ἀστροφειγιά τῆς
 καλοκαιρινῆς νύχτας ὁμίλησαν περὶ πολλῶν ἄλλων ζητημάτων, ἰδίως περὶ τῆς ποιή-
 σεως τοῦ Βύρωνος, καὶ ἦλθεν ὁ λόγος καὶ διὰ τὴν Ἑλένην τοῦ Φάουσι, εἶπεν ὁ
 Goethe: «Τὸ τέλος τῆς φαντασμαγορίας αὐτῆς τὸ ἐσκεπτόμην ἐντελῶς διαφοροετικά,
 »τὸ ἐσχεδιάζα κατὰ διαφόρους τρόπους καὶ μιὰ φορὰ μάλιστα ἀρκετὰ καλά. Ἄλλα
 »δὲν θέλω νὰ σᾶς τὸ φανερώσω. Τότε μοῦ ἔφερον ἡ περίστασις αὐτὸ μὲ τὸν Βύρωνα
 »καὶ τὸ Μεσολόγγι καὶ ἀφήκα εὐχαρίστως νὰ πάρουν τὰ πράγματα τὸ δρόμο τους».

Κρίνων ὁ Goethe νεοφανῆ βιβλία, σχετικὰ πρὸς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα, δὲν
 παραλείπει εὐκαιρίαν νὰ μὴ ἐκδηλώσῃ τὴν συμπάθειάν του διὰ τὴν χώραν καὶ τοὺς
 κατοίκους. Ἐνθουσιώδης εἶναι ἡ τὸ 1826 δημοσιευθεῖσα βιβλιοκρισία διὰ τὸ βιβλίον
 τοῦ Δανοῦ Brøndsted: «Ταξείδια καὶ Ἔρευναι εἰς τὴν Ἑλλάδα», ἥτις ἐκφράζουσα
 ποῖαν τινα νοσταλγίαν τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀποτελεῖ ἀληθῶς ποίημα εἰς
 πεζὸν διὰ τὴν νῆσον Κέα, τοὺς κατοίκους καὶ τὰ προϊόντα της. «Εἰς αὐτὸ τὸ νησί,
 »τὸ ὅποῖον παρ' ὅλην τὴν σμικρότητά του εἶχεν ἀπὸ τοὺς παλαιστάτους χρόνους
 »ἄξιόλογον σημασίαν ἕνεκα τῆς πρὸς τὴν Εὐβοίαν γειτνιασεῶς του, εὐρίσκομεν ἓνα
 »μικρὸν λαὸν ἐγκατεστημένον ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς παλαιᾶς ἑλληνικῆς ἐκείνης ἀνοί-
 »ξεως νὰ ζῆ πάντοτε κάτω ἀπὸ τὸν γελαστὸν οὐρανόν, μακρόβιος μέχρι κόρου,
 »αὐτάρκης, δραστήριος, φιλόπonos, εἰς μίαν εὐτυχισμένην ἀπομόνωσιν, ἀναγκασμέ-
 »νος νὰ συνθηκολογῇ μὲ τοὺς πειρατὰς καὶ ν' ἀποφεύγῃ μὲ διαφόρους πανουργίας
 »τὰς ἐνοχλήσεις των».

Ἄλλαι δὲ βιβλιοκρισίαι, ἐκτὸς τοῦ ἐνδιαφέροντος διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐη-
 μερίαν τῶν Ἑλλήνων, ἐκφράζουσι καὶ τὴν ἄπειρον ἐκτίμησιν τοῦ ποιητοῦ πρὸς τὸν
 θεωρούμενον τότε ἄριστον ἐξ αὐτῶν, τὸν Καποδίστριαν. «Ἐντελῶς διάφοροι σκέψεις
 θὰ γεννηθῶν εἰς τὸν ἀναγνώστην τῶν γραμμῶν τούτων», γράφει τῷ 1828 εἰς τὸ
 περιοδικὸν *Kunst und Altertum* κρίνων τὰ *Cours de la litterature Grecque
 moderne* τοῦ Ἰακωβάκη Ρίζου Νερούλου, «ἐπιφυλασσόμεθα δὲ νὰ ἀνακοινώσωμεν

»καὶ ἡμεῖς τὰς ἰδικάς μας, ἐὰν ζήσωμεν. Εἴθε οἱ ἀριστεῖς τῶν Ἑλλήνων (*οἱ Φαναριῶται*) νὰ συσπειρωθοῦν πέραξ τοῦ νέου αὐτῶν Φανοῦ, τοῦ εὐγενοῦς κυβερνήτου, »εἴθε οἱ γραμματισμένοι, οἱ σοφοὶ καὶ οἱ εὐφυεῖς μὲ τὴν γνώμην των, οἱ γενναῖοι »μὲ τὴν *πρᾶξίν των*, ἰδιαιτέρως δὲ οἱ κληρικοὶ μὲ καθαρὰν ἀνθρωπιστικὴν καὶ »ἀποστολικὴν διάθεσιν νὰ ἀσπασθοῦν τὰ σχέδιά του καὶ τὰς πεποιθήσεις του καὶ »νὰ δειχθοῦν καὶ νὰ φερθοῦν ὡς Φαναριῶται ὑπὸ τὴν ὑψηλοτέραν ἔννοιαν κατὰ »τὰς εὐχὰς ὀλοκλήρου τῆς χριστιανοσύνης».

Ἀναλύων δὲ εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν τὴν «Εὐνομίαν» τοῦ Iken, γράφει: «Τὸ εἰρημένον βιβλίον φυλλομετροῦμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος μὲ »περισσότεραν εὐχαρίστησιν, παρὰ εἰς τὴν ἐποχὴν ποὺ μᾶς προσήχθη διὰ πρώτην »φορὰν. Ποῖος βέβαια ἐπεθύμει εἰς τὰς ἡμέρας τῆς ἀγριωτάτης ἀναρχίας (ἐννοεῖ »τὴν ἀναρχίαν τοῦ 1827) νὰ σκεφθῆ περὶ τῶν ἀξιολόγων προσώπων, τὰ ὅποια »περιεποιοῦν τιμὴν εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὰ ὅποια κυρίως κατεπιέζοντο, κατεδιώκοντο »καὶ ἀπεκλείοντο ἀπὸ πάσης ἐνεργοῦ δράσεως; Τώρα ποὺ ἕνας λαμπρὸς κυβερνή- »της, εὐνοούμενος ὑπὸ τῶν ὑψηλοτάτων Δυνάμεων, προσπαθεῖ νὰ ἐξαλείψῃ ἀπὸ »ἔξω τὴν περαιοίαν, ἀπὸ μέσα τὴν αἰσχροκερδῆ ἀρπαγὴν, ἀρχίζομεν νὰ ἀποβλέ- »πωμεν πάλιν μὲ θάρρος εἰς τὰ πρόσωπα καὶ εἰς τὰ πράγματα ἀναμένοντες εἰς τὸ »τέλος τὴν ἐπικράτησιν καὶ τὴν ἐπιβολὴν τῶν καλυτέρων στοιχείων συμφώνως πρὸς »τὰς εὐχὰς καὶ τὰς ἐλπίδας μας».

Καὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1829 μὲ τὴν διορατικότητα τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ ὑπέρροχος αὐτὸς ἄνθρωπος, ἀποκαλύπτει τὴν ἀπαισιόδοξον μαρτυρίαν του διὰ τὸν Καποδίστριαν. «Θὰ σᾶς φανερώσω ἕνα πολιτικὸ μυστικὸ μᾶς εἶπε ἀπόψε στὸ τραπέζι», *γράφει ὁ Ἔκερμαν,* «τὸ ὁποῖον γρήγορα ἢ ἀργὰ μέλλει νὰ πραγματοποιηθῆ. Ὁ Καπο- »δίστριας δὲν μπορεῖ νὰ κρατηθῆ διὰ πολὺν καιρὸν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν ἑλλη- »νικῶν πραγμάτων, διότι τοῦ λείπει ἰδιότης ἀπαραίτητος διὰ τοιαύτην θέσιν. Δὲν »εἶναι στρατιώτης. Δὲν ἔχομεν δὲ κανὲν παράδειγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἄνθρωπος τοῦ »γραφείου νὰ ὀργανώσῃ ἕνα ἐπαναστατημένον κράτος καὶ νὰ μπορέσῃ νὰ ὑποτάξῃ »στρατιωτικὸς καὶ στρατηγός. Μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι καὶ ἐπὶ κεφαλῆς ἐνὸς στρατοῦ »μπορεῖς νὰ διατάσῃ καὶ νὰ νομοθετῆς καὶ νὰ εἶσαι βέβαιος ὅτι θὰ σὲ ὑπακού- »σουν. Ἀλλὰ χωρὶς αὐτὰ εἶναι ἀμφίβολον τὸ πρᾶγμα. Ὁ Ναπολέων ἂν δὲν ἦτο »στρατιώτης δὲν θὰ ἠμποροῦσε νὰ φθάσῃ ἐκεῖ ὅπου ἔφθασε. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Καπο- »δίστριας δὲν θὰ παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν κυβερνήτης, μᾶλλον δὲ θὰ περιέλθῃ πολὺ »ταχέως εἰς δευτερεύουσαν θέσιν. Σᾶς τὸ προλέγω αὐτὸ καὶ θὰ τὸ ἰδῆτε. Εἶναι »μέσα εἰς τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄλλως».

Θαυμασμόν τοῦ Goethe πρὸς τοὺς θαλασσινοὺς τῆς Ἑλλάδος φανερώνει καὶ ἡ ἀκόλουθος γνώμη, εὐρισκομένη εἰς τοὺς «Στοχασμοὺς καὶ Ἀξιώματα» αὐτοῦ: «Ποῖος

» θεωρείται ὡς ὁ καλύτερος τρόπος ἀνατροφῆς; Ἀπάντησις: Ὁ τρόπος τῶν Ὑδραίων.
 » Ὡς νησιῶται καὶ θαλασσινοὶ πέρνουν τὰ παιδιὰ των ἀμέσως μαζί στὸ καράβι καὶ
 » τοὺς κεντοῦν τὴν ὄρεξιν στὴ δουλείᾳ. Ἀναλόγως τῆς ὑπηρεσίας ποὺ προσφέρουν,
 » ἔχουν μερίδιον εἰς τὸ κέρδος. Καὶ ἔτσι φροντίζουν γιὰ ἐμπόριον, γιὰ ἀνταλλαγὴν
 » καὶ γιὰ λάφυρα καὶ γίνονται οἱ δραστηριώτατοι ναυτικοὶ καὶ θαλασσοπόροι, οἱ
 » εὐφυέστατοι ἔμποροι καὶ οἱ τολμηρότατοι πειραταί. Ἀπὸ μία τέτοια μᾶζα μπο-
 » ροῦν βέβαια νὰ βγοῦν ἥρωες, οἱ ὁποῖοι κολλοῦν μὲ τὸ ἴδιον τους τὸ χέρι τὸν δαυ-
 » λὸν τοῦ ὀλέθρου εἰς τὴν ναυαρχίδα τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου».

Ἄλλ' εἰς τὸ τέλος ἡ σκηνογραφία ἀλλάσσει. Τὴν 28 Μαρτίου τοῦ 1830 ὁ καγ-
 κελάριος von Müller σημειώνει εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του: (Ὁ Goethe) «ἐγευματί-
 » σεν εἰς τὸν κῆπον μὲ τὸν Ἐκερμαν. Ὅταν ἦλθα εἰς τὰς 5 μ.μ. ἡ προσωπογραφία
 » τοῦ Durand ζωγραφισμένη ἀπὸ τὸν Schmelzer εὐρίσκετο εἰς τὸν ὀκρίβαντα:
 » Αὐτὸς πρόειπε νὰ εἶναι ὁ Durand, εἶπα ὁπότε ὁ Goethe μοῦ ἀπήντησεν: Ὁ ἴδιος
 » φυσικὰ δὲν εἶναι. Καὶ ἀμέσως ἐνόησα ὅτι ἡ ἄστοχος ἔκφρασις μου τὸν ἐρέθισε.
 » Μὲ παρεκάλεσε νὰ τοῦ διηγηθῶ τὰ ἀξιολογώτερα ἀπὸ τὰς ἐφημερίδας: Γιὰ τὴν
 » Ἑλλάδα, τὸ παλῆον νεκροσκοπεῖο (*die alte Morgue*). Ἦτο μωρία τοῦ Καποδίστρια
 » νὰ τὰ βάλῃ μὲ τοὺς προκρίτους. Παντοῦ δὲν ἄξιζαν τίποτε, ὅχι μόνον ἐκεῖ. Ἐδό-
 » ξαζε τὸν Θεὸν διότι δὲν εἶναι φιλέλλην, ἄλλως θὰ ἔλυπεῖτο σφόδρα διὰ τὴν ἔκβα-
 » σιν τοῦ δράματος». Τὴν 17 Αὐγούστου τοῦ 1831 ἔγραφεν ὁ ἴδιος καγκελάριος τὰ
 » ἐξῆς: «Τὸ ἀπόγευμα λίγη ὥρα στοῦ Goethe, ὅστις δὲν ἦτο περιποιητικὸς, ὅπως
 » πολὺ συχνὰ συμβαίνει ὅταν ὁ Meyer εἶναι παρών. Ἐλοιδώρει τὸν ἑλληνικὸν ἔρα-
 » νον τοῦ Hufeland καὶ μοῦ ἀπηγόρευσε νὰ τοῦ διαβάσω ἀπὸ τὸν Globe».

Καὶ τὴν 5 Ὀκτωβρίου τοῦ 1831 γράφει πρὸς τὸν φίλον του Zelter τὰ ἐξῆς:
 «Εἶναι τώρα 3 μῆνες ποὺ δὲν διαβάζω ἐφημερίδες καὶ οἱ φίλοι μου μὲ περιγελοῦν
 » ὁ ἓνας περισσότερο ἀπὸ τὸν ἄλλον. Πληροφοροῦμαι τὴν διάλυσιν καὶ τὴν κατὰ-
 » πausin τῶν συγκρούσεων, χωρὶς νὰ πολυσκοτίζωμαι διὰ τὰ περαιτέρω. Ὅταν
 » σκέπτομαι ὅτι ὅλα αὐτὰ ποὺ ἔκαμα διὰ τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου ἐπῆγαν
 » χαμένα, θὰ ἐκοκκίνιζα δι' αὐτό, ἂν δὲν ἔβλεπα τοὺς καλύτερους μου φίλους νὰ
 » ἐμμένουν σήμερον εἰς τὴν αὐτὴν πλάνην. Ἀλλὰ τὸ καλύτερον μάθημα καὶ ἡ καλυ-
 » τέρα ἐνίσχυσις δι' ἓνα ἄνθρωπον ὅπως ἐμέ, ἐπιθυμοῦντα νὰ συγκεντρώνεται καὶ
 » νὰ περιορίζεται εἰς τὴν ἰδίαν του ἐνέργειαν, εἶναι ἡ ἀνάγνωσις ἐνὸς τόμου τῶν
 » Annales τοῦ 1826, γεῦμα τὸ ὁποῖον προσφέρω αὐτὴν τὴν στιγμὴν εἰς τὸν ἑαυτὸν
 » μου. Βλέπω ἐκεῖ καθαρὰ καὶ ξάστερα ὅτι αἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης μᾶς
 » περιέπαιζαν». Τὸ γράμμα αὐτό, γραμμένο 4 μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Goethe,
 περιέχει τὰς τελευταίας, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, ἐκδηλώσεις τῶν περὶ Ἑλλάδος σκέψεων
 τοῦ ποιητοῦ. Ἐκφράζει τὴν πικρίαν καὶ τὴν ἀπογοήτευσιν, τὴν ὁποίαν ἠσθάνθη καὶ

ὁ *Goethe* μαζί μὲ ὅλον τὸν φιλελληνικὸν κόσμον τότε εἰς τὸ ἄκουσμα τῆς ἔκουσίας δλοκαντώσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἀπὸ τὸν Μιαούλην εἰς τὸν Πόρον (διότι αὐτὰ προφανῶς τὰ σύγχρονα τότε γεγονότα ὑπαινίσσεται), ἀλλὰ συγχρόνως μᾶς παρέχει καὶ αὐθομολόγητον τὴν μαρτυρίαν τοῦ *Goethe* περὶ τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς του εἰς τὴν διὰ τὸ Μεσολόγγι κατὰ τὸ 1826 ζωηρὰν ἐν Γερμανίᾳ φιλελληνικὴν κίνησιν.

Ἄνεφερα ὅσας ἠδυνήθην ν' ἀνεύρω εἰδήσεις εἰς τὰ ἐν Ἀθήναις ὀλιγοστά διὰ τὸ θέμα μου βοηθήματα περὶ τῶν πρὸς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα αἰσθημάτων τοῦ *Goethe*. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἔρευνα εἰς τὸ ἐν Βαϊμάρη φερώνυμον τοῦ ποιητοῦ ἀρχεῖον καὶ εἰς τὰς 15 κισχίλιας αὐτοῦ ἐπιστολάς, τῶν ὁποίων ἡ μεγάλη συνολικὴ ἔκδοσις λείπει δυστυχῶς ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, θὰ ἔφερεν εἰς φῶς καὶ περισσοτέρας καὶ σπουδαιότερας. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω, ἂν ἐξαιρεθοῦν αἱ τρεῖς τελευταῖαι, αἵτινες πίπτουν καὶ εἰς τὰ δύο τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ *Goethe*, τὸ 1830 καὶ τὸ 1831, ἔτη, τὰ ὁποῖα διὰ μὲν τὸν ποιητὴν εἶναι ἔτη ὀχληρῶν γηρατειῶν καὶ ἰδιοτροπιῶν, διὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα ἔτη ἀνωμαλιῶν καὶ ἐμφυλίων ἐρίδων, αἱ ἄλλαι οὐδόλως ἐκφράζουσιν ἀντιπαθείαν τινα διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι μὲ τὴν συντηρητικότητά πρὸς τὸν ἐξακρατήριζε πάντοτε καὶ εἰς πάντα, καὶ μὲ τὴν ἡλικίαν πρὸς εἶχεν, ἔβλεπε τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ὅχι μὲ τὸν ρωμαντικὸν ἐνθουσιασμὸν τοῦ φιλελληνισμοῦ, ἀλλὰ μὲ τὸν ψυχρὸν ὀρθολογισμὸν τοῦ πολυλείρου παρατηρητοῦ. Ἐπισκοποῦντες δὲ σήμερον μετὰ ἕνα αἰῶνα τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, θαυμάζομεν καὶ κατὰ τοῦτο τὸν *Goethe*, ὅτι μὲ τὸ δαιμόνιον τῆς διορατικότητος πρὸς τὸν διέκρινεν ἔβλεπεν ἕκτοτε τὴν θέσιν καὶ τὰς δυσκολίας τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος καὶ ἐμάντευε τὴν λύσιν του. Ἐκ τούτου καὶ αἱ ἐπιφυλάξεις πρὸς διατυπῶναι κάποτε ὡς πρὸς τὴν ἔκβασιν τοῦ Ἀγῶνος. Αἱ εἰς τὰς συνομιλίας τοῦ *von Müller* παρουσιαζόμεναι ἀντιφατικαὶ κρίσεις τοῦ *Goethe* περὶ τῆς καθόδου τοῦ Βύρωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὰς ὁποίας κυρίως ἐστηρίχθη ὁ γράφας τὴν καλυτέραν σχετικῶς περὶ τοῦ Γερμανικοῦ φιλελληνισμοῦ μονογραφίαν *Arnold* διὰ τὰ ἀμφισβητήση πως τὸν φιλελληνισμὸν τοῦ *Goethe*, ὀφειλόμεναι ἴσως εἰς στιγμιαίας διαθέσεις ποιητικῆς ψυχῆς ἀλγούσης διὰ τὸν πρόωρον χαμὸν ἐνὸς Μπάυρον, σβήνον καὶ χάνονται ἐμπρὸς εἰς τοὺς στίχους τοῦ Φάουστ καὶ εἰς τὴν μορφὴν τοῦ Εὐφορίωνος, μὲ τὴν ὁποίαν ὁ Ὀλύμπιος τῆς Βαϊμάρης ἀποθεώνει τὸν βάρδον τῆς Ἀλβιόνος ἀκριβῶς διὰ τὴν εἰς τὸ Μεσολόγγι θυσίαν του. Εἰς ὅλας τὰς ἄλλας τὰς περὶ τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων ἀπομνημονευθείσας εἰδήσεις τοῦ *Goethe* παρουσιάζεται θερμὸν καὶ εὐμενὲς τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ποιητοῦ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀναγινώσκει εἰς ἐπήκοον τῆς συναναστροφῆς του τὰς περὶ τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν προσόδων εἰδήσεις τῶν ἐφημερίδων, σημειώνει δὲ ὁ ἴδιος εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του ἄλλας μυστικὰς ἀφιχθείσας εἰς νυκτερινὰς ὥρας. Δίδει εἰς τὴν ἀγαπημένην του νύμφην Ὀτυλίαν τὴν ἐξήγησιν τῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα συμπαθειῶν του. Διὰ θαν-

μασίων ύπαινιγμῶν ἐξαίρει τὰ κατορθώματα τῶν πυρπολητῶν τοῦ ἑλληνικοῦ Ἀγῶνος. Παρέχει δημοσίᾳ πρὸς τοὺς Ἕλληνας συμβουλὰς, εὐχὰς καὶ ἐπιτιμήσεις, αἵτινες ἀπηχοῦν εἰς τόνον πατρικῆς φιλοστοργίας.

Ἀγαπᾷ λοιπὸν καὶ ὁ *Goethe* τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ὁ φιλελληνισμὸς του εἶναι διάφορος ἀπὸ τὸν φιλελληνισμὸν τοῦ περιβάλλοντός του. Τοῦτο μᾶς τὸ φανεροῦναι καὶ τὸ καθορίζει ὁ ἴδιος, διακρίνων δύο κατηγορίας φιλελλήνων, τοὺς κεκηρυγμένους φιλέλληνας (*erklärte Philhellenen*) καὶ τοὺς μετριοπαθεῖς φιλέλληνας (*gemässigte Philhellenen*). Εἰς τοὺς τελευταίους δὲ κατατάσσει ἑαυτὸν ρητῶς καὶ σαφῶς ὁ ποιητής. Ἀναλύων τῷ 1828 εἰς τὸ *Kunst und Altertum* τὸ ἐν Γενεύῃ ἐκδοθὲν βιβλίον τοῦ Ἰακωβάκη Ρίζου Νερουλοῦ *Cours de Litterature Grecque moderne* εἰς βιβλιοκρισίαν, ἥτις διὰ τὴν ἔκτασιν καὶ τὸ περιεχόμενόν της ἔχει μορφήν μᾶλλον πραγματείας, διατυπώνει ἀληθείας αἵτινες ἔχουν μεγάλην ἱστορικὴν σημασίαν καὶ ἀπορεῖ κανεὶς πῶς ἔμειναν ἕως τώρα ἀπαρατήρητοι. Τότε δηλαδὴ διὰ πρώτην φοράν διακρίνεται καὶ διατυπώνεται ἡ ἀλήθεια ὅτι οἱ νεότεροι Ἕλληνες δὲν εἶναι ἄμεσοι καὶ ἀπ' εὐθείας ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ὡς ἐπίστευον καὶ διεκήρυττον οἱ κλασσικο-ρωμαντικοὶ φιλέλληνες, ἀλλ' εἶναι ἀπόγονοι τῶν Βυζαντινῶν καὶ ὅτι ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα, ἡ νεοελληνικὴ παιδεία καὶ ἐν γένει ὁ νεοελληνικὸς πολιτισμὸς, πηγάζει μὲν ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον, ἀλλ' ἔχει ἀμεσωτέραν σχέσιν καὶ πλησιεστέραν συγγένειαν μὲ τὸν βυζαντιανόν. Τὸ ἀπροσδόκητον τοῦτο κήρυγμα, ἐνοχλήσαν τοὺς κύκλους τῶν φανατικῶν καὶ ἀρχαιολήπτων φιλελλήνων, ἐπροξάλεσεν ἀντιρροήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἀντεπεξέρχεται δι' ὀλίγων ὁ *Goethe*, ὅστις μὲ προφητικὴν καὶ ἐδῶ διαίσησιν γράφει μεταξὺ τῶν ἄλλων: «Ἀντιρροήσεις ἐναντίον τῆς πεποιθήσεώς μου μοῦ εἶναι εἰς τὸ βαθὺ »αὐτὸ γῆρας πάντοτε εὐπρόσδεκτοι, διότι ἔτσι χωρὶς ἰδιαίτερον κόπον μαθάνω »τὶ οἱ ἄλλοι σκέπτονται, χωρὶς νὰ εἶμαι ἀναγκασμένος νὰ ἀπομακρυνθῶ οὐδὲ »κατ' ἐλάχιστον ἀπὸ τὸν ἰδικόν μου τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι». Καὶ ἀφοῦ δικαιολογεῖ τὴν ἀρχικὴν του γνώμην, ἐπιλέγει: «Ἄς ἐπιτραπῇ αὐτῇ ἡ κάπως ἀναγκαστικὴ ὁμολογία εἰς ἓνα μετριοπαθεῖ φιλέλληνα (*einem gemässigten Philhellenen*). »Εἰς αὐτὸν διὰ σειρᾶς μακρῶν ἐτῶν ἀνεπτύχθη ἱστορικὸν αἰσθητήριον (*Menschengefühl*) κατὰ τοιοῦτον τρόπον μορφωθὲν, ὥστε εἰς τὴν ἐκτίμησιν συγχρόνων »ἄξιῶν καὶ δικαιωμάτων νὰ ὑπολογίζῃ καὶ τὸ παρελθόν. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ προκειμενον εἶναι ἀφιερωμένον ὄχι εἰς τὸ παρὸν ἀλλὰ εἰς τὸ μέλλον, ὄχι εἰς τὴν ἐφημερίδα ἀλλὰ εἰς τὴν ἱστορίαν».

Εἰς δὲ τὸν ἀναγνώσαντα καὶ ἐπιδοκιμάσαντα δι' ἐπιστολῆς του τὴν βιβλιοκρισίαν καὶ τὴν γνώμην ταύτην φίλον του *Zelter* ἀπαντᾷ ὡς ἐξῆς ὁ *Goethe* τὴν 9 Αὐγούστου 1828: «Ἐπερβολικὰ μ' ἔχαροποίησε τὸ ὅτι συμμερίζεσαι τὴν γνώμην μου »περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ νεοελληνικοῦ πολιτισμοῦ». Τὰ κατέθεσα γραμμένα τὰ

» ὀλίγα αὐτὰ μὲ σοβαρότητα καὶ μὲ προσοχὴν ὡς φόρον πρὸς τὴν Ἀλήθειαν διὰ
 » φρονίμους ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι θέλουν νὰ στηριχθοῦν εἰς ὅ,τι εἶναι στερεόν.
 » Οἱ φιλέλληνες τῆς ἡμέρας θὰ μορφάσουν (θὰ στραβώσουν τὰ μούτρα) ὡς πρὸς
 » αὐτό, ἀλλὰ διὰ τοῦτο εἶναι γραμμένο. (*Die Philhellenen des Tages werden*
 » *schiefe Mäuler darüber ziehen, deshalb steht es da*). Ὅσον διὰ τὸ ζήτημα, ἂν
 » θελήσῃ κανεὶς νὰ τὸ ἀναπτύξῃ περισσότερον, ἔχει παρὰ πολλὰ ἀκόμη νὰ εἴπῃ.
 » Εἶναι μάλιστα γραμμένο στὸ χαρτὶ ὅ,τι μέλλει νὰ ἀκολουθήσῃ. Ὅλα νὰ λεχθοῦν,
 » δὲν εἶναι ἀκόμη καιρὸς». Ὁ *Goethe* δὲν ἐπανῆλθε, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνω-
 ρίζω, εἰς τὸ ζήτημα. Ἀλλ' ἡ βιβλιοκρισία αὐτή, ἣτις ἐξετάζει μᾶλλον τὴν ἱστορικὴν
 ἐξέλιξιν παρὰ τὴν γραμματικὴν παραγωγὴν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, καὶ εἰς τὴν
 ὁποίαν καὶ ὁ ἴδιος ὁ *Goethe* ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, εἶναι κατὰ τοῦτο πολύτιμος,
 διότι πολεμουμένον εἰς αὐτὴν τοῦ φιλελληνικοῦ ἀταβισμοῦ, τονίζεται διὰ πρώτην
 φορὰν ἡ ὑπαρξὶς τοῦ βυζαντιακοῦ στοιχείου εἰς τὸν νεοελληνικὸν πολιτισμόν.

Κρίνων δὲ καὶ ἀναλύων εἰς τὸ αὐτὸ περιοδικὸν καὶ εἰς τὸ ἴδιον ἔτος τὸ βιβλίον
 τοῦ *Ικεν* «Λευκοθέα», ἐπιλέγει μὲ ἀντίστροφον εἰρωνεῖαν τὰ ἐξῆς: «Ἐκ τῶν εἰρη-
 » μένων γίνεται ἤδη προφανές, ὅτι ὅλον αὐτὸ τὸ ὕλικόν πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται
 » μὲ προσοχὴν καὶ μὲ κριτικὴν βάσανον, διότι μᾶς προσφέρεται ἀπὸ τὰ χέρια ἑνὸς
 » κερηρυγμένου φιλέλληνος, ἀπὸ τὸν ὅποιον δὲν μπορεῖ κανεὶς ν' ἀπαιτήσῃ νὰ
 » πικραίνῃ τοὺς ἀγαπημένους του» (*indem sie uns von den Händen eines*
 » *erklärten Philhellenen dargeboten sind, dem man nicht zumuten kann, seinen*
 » *Lieblingen irgend Wehe zu thun*).

Ἀπὸ τὰ κείμενα, τὰ ὁποῖα ἀφῆκα ἐξεπίτηδες νὰ ὀμιλήσω ἀφθονώτερα μὲ τὰ
 ἴδια τὰ λόγια τοῦ *Goethe*, προβάλλουν αὐτόματα καὶ αὐτόδηλα τὰ συμπεράσματα.
 Ὁ Ὀλύμπιος ποιητὴς ἠγάπα καὶ ἐξετίμα τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα, ὅχι ὡς ἀπόγονον
 τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὴν καὶ δι' ἑαυτήν. Δὲν ἠρνεῖτο αὐτὸς τὴν πρὸς τοὺς
 ἀρχαίους Ἑλληνας σχέσιν καὶ συγγένειαν τῶν νεωτέρων. Ἀλλὰ θέτων ὀρθῶς καὶ
 ἐπιστημονικῶς μεταξὺ ἐκείνων καὶ τούτων ὡς συνδετικὸν κρίκον τὸν Βυζαντιακὸν
 ἑλληνισμόν, ἀντιτίθετο μόνον κατὰ τῆς ἀταβιστικῆς θεωρίας, ἣτις ἀνατρέχουσα εἰς
 τοὺς ἀπομακροσμένους πάππους, ἠγγόει ἐντελῶς τοὺς πλησιαιότερους γονεῖς. Δύνα-
 ται μάλιστα νὰ λεχθῇ ὅτι πρῶτος ὁ *Goethe* χαράσσει τὰ ἀληθινὰ ὄρια τῆς ἐθνικῆς
 μας ἱστορίας. Διότι ἀναλύων εἰς ἐπιστολάς του πρὸς τὸν Γουλιέλμον Χούμβολδ καὶ
 τὸν *Boissieré* τὴν σκηνὴν τῆς Ἑλένης τοῦ Φάουστ καὶ κανχόμενος ὅτι ὑπὸ τὴν
 μορφὴν μᾶς φαντασμαγορίας παρουσιάζει ἐνιαίαν τοπικῶς καὶ δραματικῶς περιόδον
 τριῶν χιλιάδων ἐτῶν, ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Τροίας μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ Μεσο-
 λογγίου, ὡς ὁ ἴδιος τονίζει, γίνεται οὕτως εἰπεῖν ὁ πρόδρομος τοῦ ἰδικοῦ μας Παπαρ-

ρηγοπούλου εις τὴν ἐνιαίαν διὰ μέσον τῶν αὐτῶν αἰώνων καὶ τῶν αὐτῶν ὁρίων ἐκθέσει τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Ἀνεξαρτήτως λοιπὸν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν ἐλάτρευσε, ἐκδηλώνει ὁ *Goethe* καὶ διὰ τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα ἰδιαίτερον ἀγάπην. Ἐνδιαφερόμενος πρῶτος αὐτὸς καὶ μεγαλύτερος διὰ τὰ νεοελληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ διακηρύξας τὸν εἰς αὐτὰ θαυμασμόν του, ἔγινε μὲ τὰς μεταφράσεις του ὁ ἀρχηγὸς τοῦ λογοτεχνικοῦ φιλελληνισμοῦ. Ἐκτιμῶν τὴν ἀξίαν, τὴν πρακτικὴν καὶ τὴν χάριν τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης, δημοσιεύει μικρὰν διατριβήν, διὰ τὴν ἐξηγήσῃ πῶς ἐκ τοῦ ἀρχαίου τύπου Χάρων προῆλθον οἱ νεότεροι Χάροντας καὶ Χάρος. Τοῦτον δὲ τὸν δημοτικὸν τύπον Χάρος προτιμᾷ ἀπὸ τοῦ 1826 καὶ ἐφεξῆς διὰ τὸν τίτλον τοῦ φερωνύμου μοιρολογίου ἀντὶ τοῦ ἕως τότε χρησιμοποιουμένου ἀρχαίου Χάρον. Πητῶς δὲ δηλοῦται ὅτι ἐκ τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἔχει ληφθῆ ὑπὸ τοῦ *Goethe* τὸ εἰς τὴν «Ἑλένην» τοῦ Φάουστ ἀπαντῶν ὄνομα Πυθόνισσα, πλασθὲν κατὰ τὸ βασιλίσσα. Ὅπουδῆποτε εὐρίσκει ὁ *Goethe* τὴν νεοελληνικὴν ἀξίαν καὶ τὴν νεοελληνικὴν ἀρετήν, εἴτε εἰς πρόσωπα, ἀδιαφόρως ἂν εἶναι ταῦτα ἕνας πτωχὸς φοιτητής, ὅπως ὁ Παπαδόπουλος τῆς Ἰένας, ἢ ἕνας μέγας πολιτικός, ὅπως ὁ Καποδίστριας, εἴτε εἰς ομάδας, ὅπως οἱ κάτοικοι τῆς μικρᾶς καὶ εἰρηνικῆς νήσου Κέας, εἴτε εἰς συγγραφεῖς, ὅπως αἱ τοῦ Ρίζου Νερουλοῦ, τὰς ὁποίας ἀκόμη καὶ εἰς ἐπιστολὰς πρὸς τοὺς οἰκείους του ἐξαίρει καὶ συνιστᾷ, εἴτε εἰς πράξεις, ὅπως ἡ ἐποποιία τοῦ Μεσολογγίου, γίνεται ὁ μεγαλόστομος αὐτῶν ἐπαινήτης καὶ ὁ ἐμπνευσμένος ὑμνητής. Οἱ στίχοι τοῦ Φάουστ, εἰς τοὺς ὁποίους ὑψώνεται τὸ Μεσολόγγι εἰς τὸν ἰδεώδη καὶ τὸν αἰώνιον βωμὸν τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς αὐτοθυσίας, εἰς λόγον ποσοῦ εἶναι ὀλίγοι μέσα εἰς τὴν φιλελληνικὴν λογοτεχνικὴν παραγωγὴν τοῦ Ἀγῶνος, ἀλλ' εἰς λόγον ἀξίας καὶ εὐεργετικῆς ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐπιδράσεως ὑπῆρξαν ἀνεκτίμητοι. Καὶ ἂν ἔλειπαν δὲ ὅλα τὰ ἄλλα, θὰ ἤρκοον μόνον οἱ στίχοι αὐτοὶ διὰ τὴν χαρακτηρισμὸν τὰ πρὸς τὴν Ἑλλάδα αἰσθήματα τοῦ δημιουργοῦ των. Ὅτι δὲ τὰ αἰσθήματα ταῦτα διεκρίνοντο καὶ ἐξετιμῶντο ἀπὸ τοὺς συγχρόνους ὁμοεθνεῖς τοῦ ποιητοῦ καλύτερον ἀπὸ μερικὸν σημερινὸν, δεικνύει ὁ ἐν ἔτος μετὰ τὸν θάνατόν του ποιηθεὶς καὶ παρασταθεὶς «Δραματικὸς διάλογος εἰς βασιλεῖον τοῦ Ἄδου», ὅπου ἐμφανίζεται ἡ σκιὰ τοῦ *Goethe* διηγουμένη συγκινητικὰ εἰς τοὺς νεκροὺς τὰ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Οὐδόλως λοιπὸν δύναται τὰ τεθῶσιν ὑπὸ ἀμφισβήτησιν τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματα τοῦ *Goethe*. Ἄν ταῦτα ἐκδηλώνονται ἐνίοτε καὶ μὲ ἐπικρίσεις προσώπων ἢ σφαλμάτων, γενομένης ἄλλωστε εἰς ἰδιωτικὰς καὶ οἰκιακὰς συνομιλίαις, τοῦτο δὲν ἀποτελεῖ λόγον ὑποτιμήσεως, πολὺν δὲ ὀλιγώτερον παρεξηγήσεως αὐτῶν. Ὁ φιλελληνισμὸς, τὸν ὁποῖον ἠσθάνθη καὶ ἐξεδήλωσεν ἡ μεγαλυτέρα διάνοια, ἡ κυριαρχήσασα καὶ κυριαρχοῦσα εἰς τὸν παγκόσμιον πνευματικὸν ὀρίζοντα, εἶναι ὁ ὑγῆς φιλελληνι-

σμός, ἡ δὲ νεωτέρα Ἑλλάς, εὐγνώμων καὶ ὑπερήφανος διότι ἠξιώθη τῆς συμπαθείας καὶ τῆς ἐκτιμήσεως ἑνὸς ἐκ τῶν μεγίστων ἀνδρῶν τοὺς ὁποίους παρήγαγον οἱ αἰῶνες, ἔχει τοποθετήσει τὴν ὑπέροχον μορφήν τοῦ Ὀλυμπίου ποιητοῦ εἰς τὰς κορυφὰς τοῦ φιλελληνικοῦ αὐτῆς πανθέου.

Εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς στοχασμούς του εἶπεν ὁ ποιητής: «*Wer keine Liebe fühlt, muss schmeicheln lernen*». «Ὅποιος δὲν αἰσθάνεται ἀγάπην, μαθαίνει νὰ κολακεύῃ». Ὁ Goethe δὲν μᾶς ἐκολάκευσε, διότι μᾶς ἀγάπησε.

Ο GOETHE ΚΑΙ Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΣ

ΥΠΟ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΙ

...

Ὁ ἐπισκοπῶν τὴν σχέσιν τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, τοῦ ὁποίου ἐπιμνημόσυνον ἐορτὴν ἐπιτελοῦμεν, πρὸς τὴν κλασσικὴν Ἀρχαιότητα ἢ μᾶλλον τὴν ἀναβίωσιν αὐτῆς, δέον νὰ ἀνατρέξῃ πρὸς στιγμὴν εἰς χρονικῶς παλαιότερας τάσεις, εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Τῆς ἐποχῆς ἐκείνης αἱ τάσεις διευθύνονται κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν ἀνανέωσιν τῆς ἀρχαίας γλωσσικῆς τέχνης ἢ τῆς τέχνης τοῦ γράφειν. Οἱ παλαιότεροι ἀνθρωπισταὶ καλοῦσιν ἑαυτοὺς ποιητάς, ἢ κυρία προσοχὴ καὶ προσπάθειά των εἶναι πῶς νὰ δύναται νὰ ὀμιλῶσι τὴν γλῶσσαν τοῦ Κικέρωνος καὶ Ὁρατίου, ὡς παιδαγωγοὶ δὲ ἀποβλέπουσι κυρίως εἰς τὸ νὰ κάμωσι τοὺς μαθητάς των καλυτέρους καὶ λατινικωτέρους, *meliores et latiniores*. Τὸ πᾶν εἶναι ἡ εὐγλωττία, ἡ δὲ γνώσις τοῦ ἀρχαίου πραγματικοῦ βίου ὑποχωρεῖ εἰς ταύτην ἢ μόνον χάριν αὐτῆς θεωρεῖται. Αἰγιόγος τοῦ 16^{ου} αἰῶνος καὶ καθ' ὄλον τὸν 17^{ον} μεταβάλλεται τοῦτο αὐξάνει δὲ τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ πράγματα. Αἱ περὶ τὴν ἀρχαιομάθειαν σπουδαὶ λαμβάνουν λογιώτερον τύπον, καὶ προχωρεῖ ραγδαία ἡ τάσις διὰ ἐκμάθησιν θεικῶν γνώσεων. Ἱστορικαὶ καὶ φυσικαὶ σπουδαὶ ριζώνουν βαθύτερον, καὶ ἐπέρχεται οὕτω ἡ ποθητὴ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ *Verbalismus*. Τοῦτο ὠφελεῖ τὴν ρεαλιστικὴν ἢ πραγματικὴν φιλοσοφίαν, καὶ ἡ ὕλη διὰ τὴν ἐπισκόπησιν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων αὐξάνεται, εἰς τὰ συγγραφικὰ δὲ ἔργα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἔχομεν τὰς ἀρχὰς τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ, τῶν θρησκευτῶν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας. Τὸ πολυμερὲς ἐνδιαφέρον, ἂν δὲν προσκολλᾶται εἰς τὰς ἀρχαιοτάτας ἐπιστήμας τὴν θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ὀδηγεῖ εἰς πολυῖστορίαν. Ὅσακις δὲ ἀνεμειγνύοντο καὶ νέαι αὐτόνομοι τάσεις, ἡ αὐξήσις τῶν γνώσεων ἐστρέφετο ἐναντίον τῶν παλαιόθεν ἐρριζωμένων. Τὴν σχέσιν τῶν τάσεων τούτων πρὸς τὴν ἀνανέωσιν τῆς θρησκείας χαρακτηρίζει ὠραῖα ὁ Goethe (*Gesch. d. Farbenl. Μέρος 5^{ον} ἐν ἀρχῇ*). «Ἐκαστος δύναται τώρρα

να μορφώνεται με τὰ νεωστὶ ἀναφανέντα ἢ γεννηθέντα, νὰ ἀπολαύη τὸ προσκτηθέν, νὰ διατρέχη τοὺς ἐλευθέρους γενομένους χώρους. Ἡ ἀποστροφή κατὰ τῆς αὐθεντίας γίνεται ὁλονὸν ἰσχυροτέρα, καὶ ὅπως ἄλλοτε ἐγίνοντο διαμαρτυρίαι κατὰ τῆς θρησκείας, οὕτω νῦν γίνονται διαμαρτυρίαι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ». Ὁ Βάκων ἀποτολμᾷ νὰ θέλῃ μετὸν σπόγγον εἰς τὴν χεῖρα νὰ ἀποσβέσῃ πάντα ὅσα μέχρι τοῦδε ὑπῆρχον ἀναγεγραμμένα ἐν τῷ πῖνακι τῆς Ἀνθρωπότητος. Εἶναι ὁ πατήρ τοῦ νεωτέρου διαφωτισμοῦ, ἐπιθυμεῖ μετὰ πάντα τρόπον νὰ φέρῃ φῶς εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν ἀνθρώπων, καὶ νὰ διαλύσῃ τὰ νέφη, τὰ ὁποῖα ἢ παράδοσις ἐπεσώρευσεν ἐπὶ τῆς ἀληθείας. Ὅ,τι λέγει, καλοῦμεν ἡμεῖς ἀνθρωπίνην σύνεσιν δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἢ ἀποτέλεσμα τῆς πίστεως καὶ τῆς συμπύσεως, αἱ δὲ ἐν τῇ νεότητι προσληφθεῖσαι παραστάσεις δὲν ἀξίζουσιν περισσότερο τοῦ ὅ,τι ἀξίζουσιν τὰ κάρφη καὶ τὰ σαρώματα. Καλὸν δύναται τις οὕτω νὰ ἐλπίζῃ μόνον ἀπὸ ἐκεῖνον, ὅστις μετὰ ὑγιεῖς τὰς αἰσθήσεις καὶ κεκαθαμένον τὸν νοῦν στρέφεται πρὸς τὴν ἐμπειρίαν καὶ τὰ καθ' ἕκαστον πράγματα, καὶ ἀπὸ αὐτὸν δύναται τις, ὡς λέγει, νὰ ἀναμείνῃ τὴν εὐτυχίαν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Παρατηρεῖ δὲ ὅτι περὶ αὐτοῦ τὸ μέλλον θὰ εἶπῃ οὐχὶ ὅτι μεγάλα κατώρθωσε, ἀλλὰ ὅτι τὰ ὡς μεγάλα θεωρούμενα ἀνέτρεψε καὶ ἄλλην εἰς αὐτὰ ἀξίαν ἔδωκε. Τὰ κατορθώματα λοιπὸν τοῦ παρελθόντος θεωροῦνται οὕτω ἀνάξια λόγου, ὁ κνκεῶν τῶν βιβλιοθηκῶν δύναται μόνον εἰς ἀμαθῆ νὰ κάμῃ ἐντύπωσιν, καὶ ὁ ἱκανὸς νὰ κρῖνῃ καταπλήσεται μετὰ τὰς ἀτελεντήτους ἐπαναλήψεις αἱ ὁποῖαι ἔχουσι συσσωρευθῆ ἐν τοῖς βιβλίοις. Αὐτὰ τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἦσαν διὰ τὸν Βάκωνα ἐλαφροὶ πίνακες, ἄνευ σοβαροῦ περιεχομένου, δυνηθέντες ἕνεκα τούτου νὰ ἐπιπλεύσωσι διὰ τοῦ χρόνου μέχρις ἡμῶν. Τὴν παραβολὴν ταύτην ἐπέκρινε δικαίως ὁ Goethe ὡς ἀναισθησίαν πρὸς τὰ κατορθώματα τοῦ παρελθόντος καὶ πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς Ἀρχαιότητος.

Ἡ ὑπὸ τοῦ Ρουσσὸ ἐν Γαλλίᾳ διακηρυχθεῖσα ὄνειροπολία τῆς φύσεως ἐνεργεῖ ἐκρηκτικῶς κατὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, ἐν Γερμανίᾳ ὅμως περιορίζεται εἰς ἄκακον ἄν καὶ ἐπιβλαβῆ πως ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν φιλολογικῶν προϊόντων τῶν μεγάλων τῆς Γερμανίας πνευμάτων, κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς γνωστοὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς *Sturm- und Drangperiode*. Ἐν τῷ *Faust* ἔχομεν ἀποφυγὴν συγκρούσεων ἐν τῷ ἠθικῷ κόσμῳ, καὶ καταφυγὴν εἰς τὸν φυσικόν, κατὰ τρόπον ὑπομιμνήσκοντα ἡμᾶς τὸν Ρουσσὸ καὶ τὰς ιδέας του ἢ κάθαρσις ὅμως τοῦ *Faust* γίνεται διὰ εὐχαρίστων φυσικῶν ἐντυπώσεων, καὶ συνεχίζεται αὕτη διὰ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς Ἀρχαιότητος.

Εὐρισκόμεθα λοιπὸν οὕτω ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς, καὶ δὴ τοῦ παλαιοτάτου καὶ μεγίστου αὐτῆς ἐκπροσώπου, τοῦ Ὀμήρου. Δὲν εἶναι πολὺ νεωτέρα τοῦ Λέσσυγ ἢ γενεά, ἣτις ἐγνώρισε τὸν Ὀμηρον ἐν τῇ πλήρει αὐτοῦ λαμπρότητι ἢ καρποφόρος αὕτη νόξις ἦλθεν εἰς Γερμανίαν ἐξ Ἀγγλίας. Ὁ *Georg Friedrich Meier* (καθηγητῆς

ἐν Χάλλη) ἀπέδιδε τὴν τότε ἐν τῇ φιλολογίᾳ ἐλαττωματικὴν τῶν Γερμανῶν αἴσθησιν εἰς τὴν παραμέλησιν τῶν Ἑλληνικῶν ἐν τοῖς σχολείοις. Δὲν πρέπει, ἔλεγε, νὰ παρερ-
 χόμεθα ἄγευστοι τῶν ναμάτων τῆς πηγῆς ταύτης, ἐξ ὧν ποτισθέντες καὶ οἱ Ρωμαῖοι
 ἔμαθον νὰ σκέπτονται. Ὁ Gesner, Breitinger καὶ Heyne φροντίζουσι διὰ τὴν
 διόρθωσιν τούτου. Ἡ ἔκδοσις τοῦ Ὅμηρου ὑπὸ τοῦ Ernesti ἐν Γερμανίᾳ (1759),
 ἀναπαραγωγὴ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἔκδόσεως τοῦ Clarke, συντελεῖ εἰς τὴν αὔξησιν τοῦ ἐνδια-
 φέροντος διὰ τὸν Ὅμηρον. Μὲ πολλὴν εὐθυμίαν περιγράφει ὁ Goethe ἐν ἐπιστολῇ
 του (20 Νοεμβρίου 1774) πρὸς τὴν Σοφίαν La Roche τὴν δυσκολίαν μὲ τὴν ὁποίαν
 ἀναγινώσκει τὸ πρωτότυπον. Οὔτε εἰς τὸ σχολεῖον οὔτε εἰς τὸ Πανεπιστήμιον ἐγνώ-
 ρισεν ὁ Ποιητὴς τὸν Ὅμηρον, ἀλλὰ καθὼς καὶ ὁ Βίγκελμανν, Herder καὶ Voss
 ἐχρειάσθη ἐπίπονον σπουδὴν καὶ μελέτην, ἕως οὔ διανοιχθῆ εἰς αὐτὸν γλῶσσα καὶ
 νοῦς τοῦ Ὀμηρικοῦ κειμένου. Ὁ μελετῶν, λέγει, τὸν Ὅμηρον πρέπει νὰ ἀναγινώσκη
 αὐτὸν στίχον πρὸς στίχον, νὰ ἀφήνῃ δὲ ἕκαστον στίχον νὰ ἐπιδοῖ ἐπὶ τὴν ψυχὴν
 του. Ἐὰν τὸ περιεχόμενον τοῦ στίχου δὲν γίνῃ εἰς αὐτὸν φανερόν, ἄς τὸν παραβάλλῃ
 μὲ μετάφρασιν, ἕως ὅτου διανοιχθῶσι τὰ βλέμματά του διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ
 στίχου, ἥτις παρ' Ὀμήρω εἶναι καθαρὰ παρὰτάξις εἰκόνων. Ἄς μελετᾷ ἔπειτα καὶ ἄς
 σημειοῖ τοὺς γραμματικοὺς τύπους καὶ ἄς ἀπομνημονεύῃ αὐτούς. 30 μέχρι 40 στίχους
 πρέπει νὰ διέρχηται ἐκάστην φορὰν, ὅταν δὲ οὕτω διέλθῃ δύο ἕως τρεῖς ἡμερῶν
 τοῦ Ὀμήρου, θὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀναγινώσκη αὐτὸν ἀπροσκόπτως. Ὁ Goethe ἐμε-
 λέτησε μαζὶ μὲ τὸν Herder τὸν Ὅμηρον ἐπιμελῶς ἐν Strassburg καὶ Wetzlar.
 Ἐχαιρέτιζε τὴν ἀνατολὴν τοῦ Ὀμηρικοῦ φωτὸς καὶ ἔχαιρε διότι τὰ ποιήματα τῶν
 ἀρχαίων ἀποτείνονται οὐχὶ σπανίως καὶ εἰς τὴν φύσιν, οὕτω δὲ ἐγνώριζεν αὐτοὺς καὶ
 ἀπὸ τὴν ἄποψιν ταύτην. Ἐξοργίζεται κατὰ τῆς σχολικῆς σοφίας, ἥτις θέλει τὸν ποιητὴν
 νὰ ἐρμηνεύῃ διὰ κανόνων. Οὐ μόνον δὲ ἀνηλεῶς ἤλεγξε διὰ τοῦτο τὸν Seybold
 («Schreiben über den Homer»), ἀλλὰ οὐδὲ πρὸ τῆς καθηγιασμένης ἀνθεντίας τοῦ
 Ὁρατίου ἐσταμάτησε. Ἐάν, λέγει ὁ Goethe, ἡ Ἰλιάς περιέχῃ τὴν μῆνιν τοῦ Ἀχιλλέως,
 τότε διόλου δὲν εἰσάγει ἡμᾶς ὁ Ὅμηρος *in medias res*, ὡς νομίζει ὁ Ὁρατίος,
 ἀλλ' ἀρχίζει *ab ovo*, καὶ πρὸ τούτου μάλιστα ἀκόμη. Ὁ Seybold διῶσχυρίσθη ὅτι
 νεαρὰ μεγαλοφυῖα δύναται νὰ διδαχθῆ ἐκ τοῦ Ὀμήρου νὰ γίνῃ ποιητὴς τοῦ ἔθνους
 του, ὡς τοῦτο, λέγει, συμβαίνει παραδ. χάριν διὰ τὸν Βιργίλιον. Ἀπὸ πότε ὁμως,
 ἀνακράζει ὁ Goethe, ὁ Βιργίλιος ὑπῆρξεν ὁ ποιητὴς τοῦ λαοῦ του; Ὑπῆρξέ ποτε ὁ
 Βιργίλιος εἰς τοὺς Ρωμαίους ὅτι ἦτο ὁ Ὅμηρος εἰς τοὺς Ἕλληνας; Μὲ τὸ ὅτι ἐζή-
 τησε νὰ κοσμίῃ ἑαυτὸν διὰ ξένων πετρῶν δὲν ἀποκτᾷ καὶ τὸ δικαίωμα τοῦτο. Οὐδέ-
 ποτε ἄλλοτε καθηρέθη οὕτως ἀσπλάγχχνως ἐκ τοῦ θρόνου του ὁ Βιργίλιος, τὸν ὁποῖον
 πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐώρτασαν ὅλα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη, διότι τοῦλάχιστον κατὰ τὸν
 πρῶτον αἰῶνα ὑπῆρξεν ὁ ἀληθὴς ποιητὴς τοῦ λαοῦ του.

Τὰς ἐμμέτρους μεταφράσεις δὲν ἀγαπᾷ ὁ *Goethe*. Τιμῶ, ἔλεγε, τὸν ρυθμὸν καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ποιήσις γίνεται ἀξία τοῦ ὀνόματός της, ἀλλὰ τὸ κυρίως βαθὺ καὶ ἀποτελεσματικὸν ἐν τῇ ποιήσει, τὸ ἀληθῶς μορφωτικὸν καὶ προάγον, εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον μένει ἀπὸ τὸν ποιητὴν, ἐὰν οὗτος μεταφρασθῇ εἰς πεζὸν λόγον. Τότε μόνον ἀπομένει τὸ ἀληθές τοῦ ποιήματος περιεχόμενον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ λείπῃ, καὶ νὰ ἀπατώμεθα ἡμεῖς ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς μορφῆς στιχορρηγμάτων τινος. Προέτινε μάλιστα καὶ τὴν εἰς πεζὸν λόγον μετάφρασιν τοῦ Ὅμηρου, ὑποδεικνύων τὸ ἔργον τοῦ Λουθήρου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐνταῖα τῆς ὅλης Γραφῆς μετάφρασις προήγαγε τὴν θρησκείαν περισσότερο, παρὰ ἐὰν οὗτος ἐζήτει νὰ ἀπομιμηθῇ τὰς καθ' ἕνασιν ἰδιορρυθμίας τοῦ κειμένου. Αἱ κριτικαὶ καὶ ἀσθητικαὶ πρὸς τὸ πρωτότυπον ἀμιλλώμεναι μεταφράσεις εἶναι, λέγει, διασκέδασις μόνον τῶν λογίων. Καὶ οὕτω ὁ *Klopstock* μετέφρασε τὸ Χ τῆς Ἰλιάδος τῷ 1776 εἰς λαμπρὸν πεζὸν λόγον.

Σοβαρὰ προσπάθεια ἐν Γερμανίᾳ νὰ ἐνδύσων τὸν Ὅμηρον διὰ τοῦ ἐπιχωρίου ἐνθύματος χρονολογεῖται ἀπὸ τῶν ἀποπειρῶν τοῦ *Bürger*, τοῦτο δὲ ἀνεγνώρισαν μὲν ἐπαινετικῶς ὁ *Wieland* καὶ ὁ *Goethe*, ἀλλ' ὠμολόγουν ὅτι οἰαδήποτε στιχοποιήσις τῶν ὁμηρικῶν ποιημάτων καὶ εἰς οἰανδήποτε γλῶσσαν, βλάπτει ἀμέσως τὸν Ὅμηρον εἰς τὰ ὄμματα τοῦ ἀληθινοῦ θαυμαστοῦ του. Μέχρις οὗτο ἦλθεν ὁ *Johann Heinrich Voss*, ὅστις τῷ 1781 ἐξέδωκε τὴν ἔμμετρον μετάφρασιν τῆς Ὀδυσσεΐας, μετὰ δεκαετία δὲ ἔτη καὶ τὴν μετάφρασιν τῆς Ἰλιάδος, μεταφράσεις αἵτινες παρ' ὅλα τὰ τυχὸν μικρὰ ἐλαττώματά των ἀποτελοῦσι θρίαμβον μεταφραστικῆς δυνάμεως, μοναδικὸν παραμένοντα ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Γραμμάτων. Ὁ *Klopstock* εἶπε περὶ τῆς μεταφράσεως ταύτης ὅτι ἐὰν ἐχάνετο ὁ Ὅμηρος θὰ ἠδυνάμεθα δι' αὐτῆς νὰ τον ἀνασυγκροτήσωμεν. Τὸ γεγονός τοῦτο ἔχαροποίησε τὸν *Goethe* (ὁ *Schiller* ἐπήνεσε μόνον τὴν Ὀδύσειαν) ὅστις, ὡς συνήθιζε, παρέβλεψε τὰ ἐλαττώματα ἀπέναντι τοῦ μεγάλου κατορθώματος. Διότι ὁ Ὀλύμπιος παρέμεινε διὰ παντός τοῦ βίου φίλος καὶ θαυμαστῆς τοῦ Ὅμηρου. Περὶ τὸ 1780 ἀρχίζει νὰ βλέπῃ τὰ ἀρχαῖα πράγματα κατὰ τὰ διδάγματα τοῦ *Βίγκελμαν*. Τὸ ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν ἰδεῶδες ἀνέρχεται πρὸ τῶν ὀμμάτων του, καὶ ἔχομεν τοῦτο ἀπόδειξιν ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ του. Ὅτε δὲ μετὰ ταῦτα ἦλθεν ἐκ τοῦ Βορρᾶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐζωντάνευσε πλέον πρὸ τῶν ἐκπληκτικῶν ὀμμάτων του ἢ Ἀρχαιότης, ἀφοῦ ἀντίκρουσε τὴν ἀπαράμιλλον εἰκόνα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς θαλάσσης, τῶν ἀκτῶν καὶ τῶν νήσων καὶ τῆς ἀπλότητος τοῦ ἀρχαίου βίου. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐπιδιώξῃ τὸ ἰδεῶδες ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ *Βίγκελμαν* καὶ ὁ *Young* εἶχον προδιαγράψει ὡς ἰδεῶδες τοῦ καλλιτέχνου: νὰ βλέπωσι τὴν φύσιν μὲ τὰ ὄμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, νὰ ἀπομιμῶνται αὐτὴν κατὰ τὸν τρόπον των, καὶ οὕτω νὰ γίνωνται ἀντάξιοι αὐτῶν. Ἐν Σικελίᾳ τὸ πρῶτον συνέλαβε τὴν ἰδέαν

νά συντάξῃ τραγωδίαν ὑπὸ τὸ ὄνομα Νανσικᾶ. Ἡ τραφερὰ ἀγάπη τῆς ὥραίας κόρης τοῦ Ἀλκινόου πρὸς τὸν Ὀδυσσεά, ὡς ἐξαισίως αὕτη παριστάνεται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου, εἶχε κινήσει τὸν θανμασμὸν τοῦ Goethe. Αὕτη οὔσα τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ δράματος θὰ ἀπέθνησκεν ὡς ἐκ τοῦ ἀδυνάτου τῆς πραγματοποιήσεως τοῦ ἔρωτός της. Ἐπαυελθὼν ὁ Goethe εἰς Γερμανίαν δὲν ἐλησμόνησε τὸν Ὀμηρον, τὸν ποιητὴν, ὡς ἔλεγε, ὅστις κατορθώνει πάντοτε διὰ τῆς κολακείας του νὰ εἰσέρχεται εἰς τὸ πνεῦμα παντὸς ἀκροατοῦ. Ἡ Ἰλιάς μὲ τὸν ἥρωϊκὸν της χαρακτῆρα ἀρέσκει πάντοτε εἰς τοὺς ἥρωας τῶν ὑψηλῶν ἀνακτόρων, ἐν δὲ τῇ ἀγορᾷ, ἔνθα συναθροίζονται οἱ ἄπλοῖ πολῖται, ἡγεῖ καλύτερον ἢ πονηρία τοῦ Ὀδυσσεύς μὲ τὸν ἀσικὸν χαρακτῆρά του.

Ἡ φιλία τοῦ Goethe πρὸς τὸν Schiller ἐπαναφέρει αὐτὸν εἰς τὸ ἔπος καὶ ἐνδυναμώνει ἀμφοτέρους ἀμοιβαίως διὰ τὰς κλασσικὰς μελέτας των. Τὸ κατ' ἀρχὰς ὡς εἰδύλλιον σχεδιασθὲν *Hermann und Dorothea* γίνεται βραδέως καὶ οἰονεὶ ἀνεπιγνώστως ἔπος, παράλληλον πρὸς τὰ Ὀμηρικὰ. Ἡ ἀπομίμησις τῶν Ὀμηρικῶν ποιημάτων ἔχει γίνεῖ τόσον σύμφωνα πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας τοῦ Βίγκελμαν, ὥστε δὲν διαφαίνεται διόλου ἐνοχλητικὴ τις ἀρχαιοπρέπεια ἐν αὐτῇ. Ἡ ὕλη τοῦ ἔπους ἀπαιτεῖ ἔδαφος πραγματικόν, εἴτε εἶναι τοῦτο ὁ μῦθος ὡς παράστασις παλαιότερων ἠθῶν, εἴτε εἶναι αὐτὰ ταῦτα τὰ ἔθιμα εἰς τὰ ὁποῖα ζῆ ὁ ποιητής. Ἡ ἐπικὴ παράστασις τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου ἀρμόζει μᾶλλον εἰς τὴν ἐποχὴν μας. Ἡ ἀπλότης τῶν ὑπὸ τοῦ Goethe περιγραφέντων ἠθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου πληροῖ ἡμᾶς τοῦ αὐτοῦ σεβασμοῦ, οἷον θὰ ἠσθάνοντο καὶ οἱ Ἕλληνες τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου πρὸς τὸ ἥρωϊκὸν μεγαλεῖον τῶν ἐπικῶν προσώπων του· τὰ δὲ καθ' ἕκαστον συμβάντα συνδεόμενα θανμασίως πρὸς τὰ γενικώτερα καὶ σπουδαῖα, φέρουσι καὶ τὸν τύπον καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀξιομνημονεύτου αἰῶνος, κατὰ τὸν ὁποῖον ἔζησεν ὁ μέγας ποιητὴς τῆς Γερμανίας. Ἐν τῷ μνημονευθέντι ἔπει φαίνεται ὅτι ὁ Goethe ἀφοῦ ἐξηρεύνησε καὶ ἐμελέτησε καλῶς τὴν οὐσίαν τοῦ Ὀμηρικοῦ ἔπους, ἀπεμακρύνθη καὶ οἰονεὶ ἐλησμόνησε τὸν Ὀμηρον. Τῶν θεωρητικῶν τούτων μελετῶν τοῦ Goethe παρατήρησις εἶναι αἱ λεγόμεναι ἐπιβραδύνσεις (*Retardierungen*) ἐν τῇ ἐπικῇ διηγήσει, τὰς ὁποίας ἐξῆρε μὲν πρῶτος ὁ *Vida* εἰς τὸν Ὀμηρον, ἀλλὰ διὰ νὰ τὰς χαρακτηρίσῃ ὡς ὀχληράς. Ὁ Goethe ἐμιμήθη καὶ ταύτας τόσον τεχνικῶς, ὥστε δὲν σπεύδομεν διόλου πρὸς τὸ τέλος, ἀλλὰ διατρίβομεν εὐχαρίστως ἐκεῖ ὅπου θέλει ὁ ποιητὴς νὰ μας κρατήσῃ. Ἡ ἔξαρσις τῶν καθ' ἕκαστα μερῶν εἶναι σχεδὸν τὸ ἀντίθετον τῶν ὅσων διδάσκει ὁ Ἀριστοτέλης περὶ τῶν σχέσεων τῶν ἐπεισοδίων πρὸς τὴν ὅλην ὑπόθεσιν. Τὸν Ἀριστοτέλη μελετῶσι μαζὶ οἱ δύο μεγάλοι τῆς Γερμανίας ποιηταί, καὶ ἐρμηνεύουσι μὲν καὶ δικαιολογοῦσι ἱστορικῶς τὰς γνώμας του, ἀλλὰ δὲν θυσιάζουσιν εἰς αὐτὸν τὰς ἰδίας ἐκ τῆς πείρας κτηθείσας πεποιδήσεις των. Ὁ Ἀριστοτέλης κατὰ τὸν Goethe εἶδε τὴν φύσιν καλύτερον ἢ νεώτερός τις, ἀλλὰ ἐσχημάτιζε πολὺ ταχέως τὰς περὶ αὐτῆς

γνώμας του. Πρὸς ἐξερεύνησιν τῆς φύσεως, λέγει, πρέπει κανεὶς νὰ προχωρῇ ἤρεμα καὶ βραδέως, ἐὰν θέλῃ νὰ μάθῃ τὰ κατ' αὐτήν. Ὁ Schiller λέγει ὅτι ἐὰν τις καταφύγῃ εἰς τὸν Ἀριστοτέλη περὶ τινος πράγματος τὸ ὁποῖον ὁ ἴδιος δὲν ἔχει καλῶς μελετήσει, εὐρίσκεται ἐν μεγάλῳ κινδύνῳ νὰ παρασυρθῇ καὶ ἄκων, ὁ δὲ Goethe δὲν εὐχαριστεῖται μὲ ὅσα παρ' αὐτῷ περὶ τοῦ Ἔπους εὐρίσκει. Καὶ τῶντι ἢ μικρὰ τοῦ ποιητοῦ πραγματεία περὶ τῆς ἐπικῆς καὶ δραματικῆς ποιήσεως («*Über die epische und dramatische Dichtung*»), ἢ ὁποία πάντως ἀπὸ κοινῆς πρὸς τὸν Schiller συνεργασίας συνετάχθη, δὲν εἶναι ἀπήχησις ἀριστοτελικῶν γνωμῶν, ἀλλὰ στηρίζεται εἰς ἀντιλήψεις τοῦ Herder.

Ἡ αἰτία ὅμως δι' ἣν οἱ δύο ποιηταὶ τόσο βραδέως ἐμελέτησαν τὰ τῆς ἐπικῆς ποιήσεως, εἶχε πρακτικὸν σκοπόν. Ὁ Goethe ἐσκόπευε νὰ ποιήσῃ ἔπος μὲ θέμα ἐκ τοῦ ὁμηρικοῦ κύκλου εἰλημμένον Ἐμελέτα λοιπὸν πάλιν συντόμως τὸν Ὅμηρον καὶ πρὸ πάντων τὴν ὁμηρικὴν γεωγραφίαν, καὶ ἐξέδωκε τῷ 1821 σύντομον περίληψιν τῆς Ἰλιάδος. Ἐκ τῶν χρόνων τούτων φαίνεται ὅτι κατάγονται καὶ τινε μεταφραστικὰ δοκίμια ἐκ τῶν ὁμηρικῶν ἐπῶν, τὰ ὁποῖα ἐξεδόθησαν τὸ πρῶτον πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του. Θέλει νὰ παρεμβάλῃ ποίημά τι μετὰ τῆς Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσεΐας, τὸν θάνατον δὲ τοῦ Ἀχιλλέως εὐρίσκει ὡς τὴν προσφορωτάτην πρὸς τοῦτο ὕλην. Κολοσσιαία εἶναι ἡ προσπάθειά του νὰ δαμάσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ τὴν ἐπικὴν ὕλην, τὴν ὁποίαν εὔρε. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἀπέβη εἰς αὐτὸν ἀδύνατος, ἀλλὰ ἀντὶ νὰ θλιβῇ διὰ τοῦτο παρηγορεῖται, καὶ ὁμολογεῖ ὅτι εὐρίσκει ἀνέκφραστον ἡδονὴν εἰς τὴν συναίσθησιν τῆς ἀδυναμίας του ταύτης. Ὁ Schiller ἀποτρέπει αὐτὸν νὰ ἐξαρτηθῇ ἐκ τοῦ Ὁμήρου, παρὰ τῷ ὁποίῳ μόνον *Stimmung* δεόν νὰ ζητήσῃ, προσθέτει δέ, ὁ Schiller, ὅτι ἡ τοιαύτη ὕλη περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀχιλλέως εἶναι μὲν τραγικὴ, ἀλλὰ ὁ Goethe θὰ ἐμφυσήσῃ εἰς αὐτὴν τὸν ὑποκειμενικὸν του χαρακτήρα. «Τὸ ὥραϊον ἔργον σας, γράφει εἰς αὐτὸν ὁ Schiller, εἶναι νὰ γίνητε πολίτης καὶ τῶν δύο κόσμων, ἀλλὰ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς δὲν θὰ ἀνήκετε εἰς οὐδέτερον τῶν κόσμων τούτων». Τίνα ὄψιν θὰ εἶχεν αὕτη ἡ σχεδιασθεῖσα Ἀχιλλεΐς δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ εἴπωμεν. Γνωρίζομεν μόνον ὅτι θὰ ἐπραγματεύετο τὸν ἔρωτα τοῦ ἥρωος πρὸς τὴν Πολυξένην καὶ τὸν θάνατόν του. Ὁ συνεχιστὴς ὅμως τοῦ Ὁμήρου φωρᾶται ἀμέσως νεώτερος ποιητῆς, λαμβάνων παρ' ἐκείνου μόνον νύξεις διὰ τὸ σχέδιόν του, οὐχὶ δὲ δουλικῶς αὐτὸν ἀπομιμούμενος. Λίαν χαρακτηριστικὸν εἶναι πῶς προσαρμόζεται πρὸς τὴν Ἰλιάδα, διὰ νὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ὑποθέσεως. Αἱ τελευταῖαι ἔραφθίδαι τῆς ὁμηρικῆς Ἰλιάδος περιέχουσι συνδιαλλαγὴν καὶ ἐξίλασμον ἐν τε τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ. Ταῦτα ὁ Goethe προσποιεῖται ἐν τῷ ποιήματι του ὅτι ἀγνοεῖ ὁ Ἀχιλλεὺς μῆνιει κατὰ τοῦ Ἐκτορος καὶ ἡ Ἥρα ἀρνεῖται νὰ δεχθῇ εὐμενῶς τὴν Θέτιν, καὶ ἐκ λόγων ζηλοτυπίας καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ παρὰ κλησίς της

παρὰ τῷ Δία ἐπέφερε τόσον φόνον καὶ καταστροφὴν εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς. Ὁ Ζεὺς παρηγορεῖ τὴν Θέτιν ὅτι καὶ ἡ τύχη τοῦ Ἀχιλλέως δυνατὸν νὰ ἀλλάξη, ἀλλ' ἡ Ἥρα ὑπομνησκει τὸν Δία ὅτι ἔχει μεθ' ὄρκου ὑποσχεθῆ τὴν ἄλωσιν τοῦ Ἰλίου, καὶ τὸν θάνατον ἄρα τοῦ Ἀχιλλέως. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι πεπρωμένον νὰ κυριευθῆ ἡ πόλις, πρέπει πρῶτον ὁ Ἀχιλλεύς νὰ ἀποθάνῃ, διότι ζῶν εἶναι ἐμπόδιον εἰς τοῦτο, ἀφοῦ δὲν εἶναι εἰς αὐτὸν πεπρωμένον νὰ τον κυριεύσῃ. Ὁ Ζεὺς διὰ τοῦτο παροτρύνει τοὺς ὑποστηρίζοντας τοὺς Τρῶας θεοὺς νὰ προασπίζων καὶ τὸν Ἀχιλλέα, ἐὰν θέλωσι νὰ σώζηται ἡ πόλις των. Οἱ ἐχθροὶ λοιπὸν τῆς Τροίας, δηλ. οἱ Ἕλληνες, εἶναι κατὰ τραγικώτατον τρόπον ἠγαγκασμένοι νὰ φονεύσωσι πρῶτον τὸν ἄριστον τῶν ἡρώων των, ἐὰν θέλωσι νὰ κυριεύσωσι τὴν Τροίαν! Ἡ τοιαύτη σύλληψις τοῦ Goethe εἶναι ἐντελῶς νέα καὶ ιδιόρρυθμος. Ἐκτὸς ἄλλων τὸ νέον εἶναι ὅτι ἡ τύχη τοῦ Ἀχιλλέως ἐξαριτᾶται ἐκ τῆς τύχης τῆς Τροίας, τίθεται δὲ οὔτω εἰς τὰς χεῖρας τῶν δύο κομμάτων τῶν ἐριζόντων θεῶν. Ἡ Ἀθηναῖα παραπονεῖται διατὶ ἐκ τοῦ ἀπιθάσσου Ἀχιλλέως δὲν γίνεται εὐεργετικὸς τις ἡγεμὼν (ιδέα ὑπομνησκουσα ἡμᾶς τὴν *Ilmenau*) καὶ ὅταν ἡ θεὰ κατέρχεται, ἵνα προεῖπῃ εἰς τὸν μέλλοντα νὰ ἀποθάνῃ Ἀχιλλέα τὴν μέλλουσαν αὐτοῦ ἐν τῇ δόξῃ εὐτυχίαν, διὰ νὰ προαπολαύσῃ οἷονεὶ ὁ μελλοθάνατος ταύτης, ὑπομνησκόμεθα καὶ ἄκοντες τὸν *Faust*. Οὔτω λοιπὸν ἡ πρώτη αὕτη καὶ μόνη συμπληρωθεῖσα ῥαφιδία ἀπετέλει τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὸ πρωτότυπον ἀλλὰ μὲ δμηρικὴν ὕλην καὶ ἐπεξεργασίαν σχεδιασθὲν μὴ περτωθὲν ὅμως ἔργον.

Φιλολογικώτερον ὑπὸ ἐπιστημονικὴν σημασίαν μέρος ἔλαβεν ὁ Goethe εἰς τὸ διὰ τοῦ μεγάλου φιλολόγου Φριδερίκου Αὐγουστου Βόλφ ἀνακινηθὲν διὰ τῶν εἰς Ὅμηρον Προλεγομένων του (1795) περίφημον ζήτημα. Ὁ Goethe, ὅστις οἷονεὶ ἀνεπιγνώστως εἶχε προκατηχηθῆ εἰς τὸ ζήτημα διὰ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ βιβλίου τοῦ Ἄγγλου *Robert Wood* «περὶ τῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Ὀμήρου» (1773), τὸ ὁποῖον εἶχε κάμει βαθεῖαν ἐντύπωσιν καὶ εἰς τὴν τότε Γερμανικὴν γενεάν, ὁμολογεῖ ὅτι ἐκ τοῦ τολμήματος τοῦ Βόλφ συνεταράχθη ἰσχυρῶς σύμπας ὁ τότε φιλολογικὸς κόσμος. Ὁ Goethe ἀπεδέχθη κατ' ἀρχὰς τὴν γνώμην τοῦ Βόλφ, καὶ ἐνεκωμίασεν αὐτὸν ὡς ἀπολυτρῶσαντα ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ὀνόματος Ὀμήρου· βραδύτερον ὅμως, κυρίως ὅτε ἐποίησε τὴν Ἀχιλλήϊδα, ἀνέκρουσε πρῶμυαν καὶ ἀπεσκόρπησε τῆς θεωρίας ταύτης («*dass Ilias nur ein Flickwerk sei/mög' unser Abfall Niemand kränken*»). Ἐθεώρει τὴν ἐνότητα καὶ ἀδιάλειπτον συνέχειαν ὡς τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῶν δμηρικῶν ποιημάτων, καὶ τὸν πρωτοεργὸν τῆς ἐνότητος ταύτης οὐχί τινα διασκευαστὴν ἀπλοῦν, ἀλλὰ μέγαν ποιητὴν. Εἰς τοῦτο κατέληξεν ἡ ἐν τῇ ψυχῇ του γεννηθεῖσα φοβερά πάλη μεταξὺ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν μέθοδον τοῦ Βόλφ ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου πρὸς τὴν ἰδίαν ποιητικὴν ἀντίληψιν. Ὁ ποιητὴς ἔργον ἔχων νὰ συναρμολογῇ ἀνομοιομερῆ μέρη εἰς ἓν ὅλον, ἔχει προφανῶς ἄλλο ἐνδιαφέρον ἢ ὁ χωρίζων καὶ διαιρῶν κριτικὸς.

Τὰ μελαγχολικά θέληγτρα τῶν ποιημάτων τοῦ *Ossian* ἐκβάλλουσιν εἶτα, ἀλλὰ μόνον διὰ βραχὺ χρονικὸν διάστημα, ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ *Goethe* τὸν Ὅμηρον, ὅπως ταῦτα εἶχον θέλξει καὶ τὸν *Klopstock* καὶ *Herder*. Τὸ ἄσμα τῶν *Nibelungen* ἐκάλεσαν οἱ Ῥωμαντικοὶ Γερμανικὴν Ἰλιάδα. Ὁ *Goethe* γράφει πρὸς τὸν *Knebel* (9 Νοεμβρ. 1796) «ἐγέμισα χωρὶς μεγάλης ἐκλογῆς τὴν ὑδρίαν, τὴν φιάλην, καὶ τὸν κάδον μου ἐκ διαφορωτάτων πηγῶν, εὐωχήθην εἰς τὴν ὀμηρικὴν τράπεζαν καὶ εἰς τὴν τράπεζαν τῶν *Nibelungen*, ἀλλὰ δι' ἐμὲ προσωπικῶς δὲν εὔρον τίποτε προσφορότερον ἀπὸ τὴν πλατείαν, βαθεῖαν καὶ πάντοτε ζωντανὴν φύσιν τῶν ἔργων τῶν Ἑλλήνων ποιητῶν καὶ καλλιτεχνῶν.

Ἰδιαίτερον προσοχὴν καὶ ἐνδιαφέρον δεικνύει διὰ τοὺς Ἕλληνας τραγικούς καὶ κατὰ δεύτερον λόγον καὶ διὰ τοὺς φιλοσόφους Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη. Θανμάζει τοὺς Ἕλληνας τραγικούς. Τὸν Σοφοκλέα τοποθετεῖ εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς τραγικῆς πυραμίδος, τὰ κύρια πρόσωπά του, λέγει, φέρουσι πάντα μέρος τι ἐκ τῆς ψυχῆς τοῦ μεγάλου τραγικοῦ. Συγκρίνει τὸν Φιλοκτήτην τοῦ Σοφοκλέους πρὸς τὰ διασωθέντα ἀποσπάσματα τῆς ὁμωνύμου τραγωδίας τοῦ Αἰσχύλου καὶ Εὐριπίδου, καὶ λέγει ὅτι ἐὰν εἶχε καιρὸν θὰ προσεπάθει νὰ ἀναπαραστήσῃ τὰ δύο ἄλλα ἀπολεσθέντα. Χαρακτηρίζει τὸν Σοφοκλέα ὡς εἰρωνικόν, ὁ Αἰσχύλος καὶ Εὐριπίδης δὲν ἔχουσι τοῦτο. Ἡ τραγωδία λέγει ὑπάρχει μόνον διὰ τὴν χυδαιότητα τῶν ἀνθρωπίνων. Κανεὶς ὅμως ἤρωσ δὲν εἶναι τόσον χαμερπῆς καὶ ἐλεεινός, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν τραγωδίαν. Ἡ καλονμένη, ἐξακολουθεῖ, τραγωδία εἶναι ἢ ἀληθινὴ κωμωδία καὶ ἢ καλονμένη κωμωδία εἶναι ἢ κυρίως τραγωδία, ἐὰν κανεὶς θέλῃ διὰ τινὰ ὑπόθεσιν νὰ γελᾷ ἢ κλαίῃ. Ὁ Οἰδίπους ἀποτυφλώνων ἑαυτὸν πρᾶττει ἔργον ἀνοήτου καὶ οὐχὶ τραγικόν, ὁ δὲ Ἀριστοφάνης διασκεδάζων εἰς βάρος τῶν Ἀθηναίων πρᾶττει ἔργον ἐντελῶς τραγικόν. Ἰδιαίτερον ἀδυναμίαν ἔχει διὰ τὸν Εὐριπίδην, (ὅπως γνωρίζομεν ἐκ τοῦ *Eckermann*). Ἀποκρούει τὴν γνώμην ὅτι ἐξ αἰτίας του παρήκμασεν ἡ ἑλληνικὴ τραγικὴ τέχνη. Δὲν εἶναι, λέγει, δυνατὸν νὰ παρακμάσῃ ὀλόκληρόν τι λογοτεχνικὸν εἶδος ἐκ σφάλματος ἐνὸς καὶ μόνου ἀνθρώπου. Ἀπαιτεῖται συρροὴ διαφορῶν περιστάσεων, τὰς ὁποίας δὲν εἶναι καὶ εὐκόλον πλέον νὰ μάθωμεν. Ἄλλως θὰ ἠδύνατό τις νὰ εἶπῃ ὅτι καὶ ἡ τέχνη παρήκμασε μετὰ τὸν Φειδίαν, διότι μετ' αὐτὸν ἀνεφάνησαν ἄλλοι οὐχὶ τόσον μεγάλοι τεχνῖται. Ὅταν αἰὼν τις εἶναι μέγας, γίνεται ἀδιὰλειπτος πρόοδος εἰς τελειοποίησιν, τὰ μέτρια ἔργα του μένουσιν ἄνευ ἐπιδράσεως. Καὶ ὁ αἰὼν τοῦ Εὐριπίδου ἀκριβῶς δὲν εἶναι αἰὼν διαστροφῆς ἀλλὰ τελειοποιήσεως τῆς καλαισθησίας. Ἐὰν τὰ δράματα τοῦ Εὐριπίδου ἔχουσιν ἐλαττώματα τινα (τοῦτο ἦτο γνώμη κυρίως τῶν Ῥωμαντικῶν ἕνεκα τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἀθείας τοῦ ποιητοῦ) παραβαλλόμενα πρὸς τὰ Σοφοκλεία, δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἵνα οἱ μεταγενέστεροι μιμηθῶσι τὰ ἐλαττώματα αὐτά. Ἄλλ' ἐὰν τούναντίον εἰς πολλοὺς τὰ δράματα τοῦ Εὐρι-

πίδου ἀρέσκωσι περισσότερον ἢ τὰ τοῦ Σοφοκλέους, διατὶ οἱ μεταγενέστεροι ποιηταὶ δὲν ἐμιμήθησαν τὰ προτερήματα ταῦτα τοῦ Εὐριπίδου καὶ δὲν ἔγιναν καὶ αὐτοὶ μεγάλοι ὡς ὁ Εὐριπίδης; Τὸ ὅτι μετὰ τοὺς τρεῖς μεγάλους τραγικοὺς ποιητὰς τῶν Ἑλλήνων, δὲν ἀνεφάνη καὶ τέταρτος καὶ πέμπτος καὶ ἕκτος εἶναι γεγονὸς τὸ ὁποῖον εἶναι δύσκολον δι' ἡμᾶς νὰ ἐρμηνευθῇ. Παρ' ἡμῶν τοῖς Γερμανοῖς, λέγει ὁ *Goethe*, ἔγραψεν ὁ *Lessing* 2-3 ἀνεκτὰ ἔργα, ἐγὼ 3-4 καὶ ὁ *Schiller* 5-6. Ἐὰν τοῦτο συνέβαινε παρὰ τοῖς Ἑλλήσι, θὰ ὑπῆρχε θέσις καὶ διὰ τέταρτον καὶ πέμπτον καὶ ἕκτον ἀκόμη. Ἄλλ' οἱ τρεῖς Ἑλληνες τραγικοὶ εἶχον φοβερὰν γονιμότητα δραματικῶν ἔργων, οὕτως ὥστε τὴν παρὰ τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ ἠρωϊκοῦ αἰῶνος παραληφθεῖσαν τραγικὴν ὕλην ἐπεξεργάσθη ἕκαστος αὐτῶν δις καὶ τρίς, καὶ οὕτως εἰπεῖν ἐξήντησαν ταύτην, θὰ ἠδύνατο λοιπὸν πλέον τέταρτος τραγικὸς νὰ εὕρη κατάλληλον ὕλην; Ἄλλὰ καὶ τί ἐχρειάζετο; Μήπως τὰ ἔργα τῶν τραγικῶν αὐτῶν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῶσι ποτε τετριμμένα καὶ ἀνιαρά; Τὸν Εὐριπίδην ἰδίᾳ ἐπαινεῖ (28 Μαρτίου 1827) ὡς γνωρίζοντα καλῶς τὴν ἐποχὴν καὶ τοὺς Ἀθηναίους του. Ἐνθουσιωδῶς ἐξεφράζετο διὰ τὸν Μένανδρον (18 Μαΐου 1825), τοῦ ὁποίου μόνον ἀποσπάσματα αὐτὸς ἐγνώριζε. Εὐρίσκει τις, λέγει, παρ' αὐτῷ καθαρότητα, εὐγένειαν, μεγαλεῖον καὶ ἠρεμίαν, ἣ δὲ χάρις του εἶναι ἀμίμητος.

Ὁ δαίμων τῆς τέχνης κατ' αὐτὸν παράγει εἰς ὅλας τὰς ἐποχὰς περισσότερον ἢ ὀλιγότερον εὐμεταχειρίστον καὶ εὐπλαστον ὕλην· ἔχομεν τὸν Ὀμηρον, τὸν Αἰσχύλον, τὸν Σοφοκλέα, τὸν Δάντην, Ἀριστότον, *Calderon* καὶ *Saizπηρον*. Ἡ διαφορὰ μὲν τοὺς χρόνους μου (1808), λέγει, εἶναι ὅτι τὴν πρῶτον προσέρχονται εἰς τὸ ἔργον καὶ δευτερεύουσιν μορφαὶ καὶ ὅλα αἱ κατώτεραι τεχνικαὶ ιδιότητες. Ἐρχεται λοιπὸν τὸ φῶς καὶ εἰς τὴν χαμηλὴν πεδιάδα ἀντὶ τοῦτο μόνον τὰς ὑψηλὰς κορυφὰς νὰ φωτίζη.

Τελευτῶ τὸν λόγον μὲν τοὺς φιλοσόφους, τὸν Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλη. Ὁ *Goethe* δεικνύει τοιαύτην ἀντίληψιν περὶ τοῦ Πλάτωνος, οἷαν δὲν ἀνέμενε τις ἐξ αὐτοῦ, ἐξαρτωμένου φιλοσοφικῶς ἐκ τοῦ πνεύματος κυρίως τῆς ἐποχῆς του. Τὸν πυρῆνα τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ παρὰ τῷ *Goethe* ἡ σχέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ Πᾶν, ἐκ τούτου πηγάζει ἡ ἡμετέρα ζωὴ καὶ λαμβάνει τὰς διαφορούς ἐφ' ἑαυτὴν ἐπιδράσεις. Ὁ *Goethe* πλησιάζει οὕτω πρὸς τὸν Σπινόζαν ἀλλὰ μετὰ σημαντικῶν διαφορῶν. Πλατωνικὴν παρὰ τῷ *Goethe* ἐπίδρασιν εὐρίσκομεν ἐν τῇ ἐνώσει τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ διαμόρφωσις καὶ ἐξευγένισις τοῦ ἀνθρώπου γίνεται διὰ τοῦ κόσμου, καθ' ὅσον ἐπικοινωνεῖ ἡ ψυχὴ πρὸς αὐτόν. Ὁ κόσμος μεταδίδει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἄλλως τόσον κλειστὴν καὶ σιωπηλὴν οὐσίαν αὐτοῦ, διανοίγει δὲ εἰς αὐτὸν τὰ μυχαιάτατά του. Ἐκ τῶν θυελλωδῶν συγκινήσεων τῆς ἐποχῆς του ἐξήτησε καὶ εὗρε ὁ *Goethe* σωτηρίαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάνοησιν. Δὲν ἦλθεν ὁμοῦς οὕτως εἰς ξένα ἐδάφη, ἀλλ' ἐξήτησε μόνον νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἰδίαν φύσιν. «Ἡ θεωρία μου περὶ τῶν

»χρωμάτων, παρετήρει ὁ *Goethe*, δὲν εἶναι ἀπολύτως νέα. Ὁ Πλάτων, ὁ Λεονάρδος
 »*da Vinci* καὶ ἄλλα ἔξοχα πνεύματα εὔρον ἐν μέρει καὶ εἶπον ὅ,τι καὶ ἐγὼ ἐπα-
 »νεύρον καὶ ἐπανεῖπον ἄλλ' ἐν τούτοις ἡ ἀξία τῆς ἰδικῆς μου ἐργασίας ἔγκειται εἰς
 »τὸ ὅτι ἐγὼ εἶπον καὶ ὑπεστήριξα ταῦτα ἐν τῷ μέσῳ τῆς συγχύσεως τοῦ σημερινοῦ
 »κόσμου καὶ ἔτεμον οὕτω νέαν ὁδόν». Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν φέρεται ὅτι ἔλεγεν: «Ἐν
 »τῷ πολιτισμῷ τῶν ἐπιστημῶν ἐνήργησαν κυρίως ἡ Ἁγία Γραφή, ὁ Πλάτων καὶ ὁ
 »Ἀριστοτέλης, καὶ εἰς τὰ τρία ταῦτα θεμέλια θὰ ἐπιστρέφῃ τις πάντοτε». Κρίνων τὴν
 περὶ φημον εἰκόνα τοῦ *Ραφαήλ*, τὴν *Σχολὴν τῶν Ἀθηναίων*, ἧς ἀντίγραφον θὰ κοσμήσῃ
 ὡς ἐλπίζομεν μετ' ὀλίγον μίαν τῶν αἰθουσῶν τῆς ἡμετέρας Ἀκαδημίας, χαρακτη-
 ρίζει ὡς ἐξῆς τὸν φιλόσοφον. «Ὁ Πλάτων συμπεριφέρεται πρὸς τὸν κόσμον, ὡς
 »μακάριον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἀρέσκειται νὰ μείνῃ ἐν τῷ κόσμῳ ἐπὶ τινα χρόνον. Δὲν
 »ἐπιζητεῖ τόσον νὰ γνωρίσῃ τὸν κόσμον τοῦτον, διότι προϋποθέτει αὐτόν, ὅσον θέλει
 »εὐμενῶς νὰ ἀνακοινώσῃ καὶ μεταδώσῃ εἰς αὐτόν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον φέρει μαζί του,
 »καὶ τὸ ὁποῖον τόσον ὁ κόσμος χρειάζεται. Εἰσέρχεται εἰς τὰ βάρη διὰ νὰ πληρῶσῃ
 »μᾶλλον αὐτὰ μὲ τὸ ἰδικόν του «*Εἶναι*» παρὰ διὰ νὰ τὰ ἐξετάσῃ. Κινεῖται πρὸς τὰ
 »ὕψη μὲ τὸν πόθον νὰ μετᾶσχῃ πάλιν τῆς πρώτης του ἀρχῆς. Πᾶν ὅ,τι ἐκφράζει
 »ἀναφέρεται εἰς Ἐν αἰωνίως ὄλον, καλόν, ἀληθές καὶ ὡραῖον, τούτου δὲ τὴν εὐδο-
 »κίμησιν καὶ πρόοδον ζητεῖ εἰς τὴν καρδίαν πάντων νὰ ἐπιτύχῃ. Πᾶν ὅ,τι ἔχει προσ-
 »λάβει ἐκ τῶν γηϊνῶν γνώσεων ἐξατιμίζεται ἐν τῇ μεθόδῳ καὶ τῷ διαλόγῳ του».

Πρὸς τὸν Ἀριστοτέλη ἐπίσης, τὸν τότε οὐχὶ καὶ τόσον τιμώμενον, αἰσθάνεται
 ἰδιαίτερον κλίση, ἃν καὶ ἐν τῷ περιφῆμῳ χαρακτηρισμῷ του ἐκλαμβάνει αὐτόν
 μόνον ὡς πρακτικὸν καὶ ἐμπειρικόν, ἐνῶ ἀκριβῶς ὁ Ἀριστοτέλης ἐν τῇ θεωρίᾳ
 εὔρισκε τὴν εὐτυχίαν τοῦ ἀνθρώπου. «Ὁ Ἀριστοτέλης» λέγει ὁ *Goethe*, ἐπὶ τῇ μνημο-
 νευθεσίᾳ εὐκαιρία τῆς κρίσεως τῆς εἰκόνας τοῦ *Ραφαήλ*, «ἴσταιται πρὸ τοῦ κόσμου ὡς
 ἀνὴρ ἀρχιτεκτονικός. Ἀφοῦ ἅπαξ εὐρέθη ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, πρέπει κατ' ἀνάγκην νὰ
 δράσῃ καὶ δημιουργήσῃ. Ἐρωτᾷ καὶ μανθάνει τὰ τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ μόνον ἕως
 ὅτου εὖρη ἀσφαλὲς δάπεδον. Τὸ ἐπίλοιπον μέρος τῆς γῆς μέχρι τοῦ ὀμφαλοῦ αὐτῆς,
 εἶναι εἰς αὐτόν ἀδιάφορον. Περιβάλλει εἶτα τὸ μέγα οἰκόπεδόν του διὰ νὰ κτίσῃ τὰ
 οἰκοδομήματά του, συναθροίζει πανταχόθεν ὑλικά, τακτοποιεῖ καὶ ἐπισωρεύει αὐτὰ
 κατὰ στρώματα, καὶ ἀνέρχεται οὕτω εἰς τὰ ὕψη πυραμίδος, ἐνῶ ὁ Πλάτων ζητεῖ
 τὸν οὐρανὸν ὁμοιάζων πρὸς ὀβελίσκον ἢ καὶ πρὸς λεπτυνομένην φλόγα».

Τοσαῦται κεφαλαιωδέσται μόνον νύξεις ἠδύνατο νὰ λεχθῶσι σήμερον ἐνταῦθα
 ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου, ἵνα δειχθῇ ἢ ἀναφορὰ τοῦ μεγάλου *Γερμανοῦ* ἢ κάλλιον
 τοῦ μεγάλου ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον λαοὶ καὶ Κράτη διαφορώτατα ἐώρτασαν καὶ
 ἐσορτάζουσιν ἀκόμη ὡς ἀγλαΐσμα τοῦ ὅλου ἀνθρωπίνου γένους. Καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν
 ἔπρεπε νὰ ὑστερήσωσι φέροντες ἄλλως τε τὴν βαρυτάτην τῶν κληρονομιῶν ἐπὶ τῶν

ἀσθενῶν ὄμων των καὶ ἀγωνιζόμενοι ἔν τιμι μικρῶ μέτρῳ νὰ συμβαδίζωσι πρὸς τοὺς προηγημένους τοῦ κόσμου λαούς. Μὴ δὲν εἶπε ὁ ποιητὴς τῆ 16ῃ Φεβρ. 1826, ἕξ ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου του, ὅτι ἂν ἐγνώριζεν ἀρχικῶς τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας ὡς γνωρίζει αὐτοὺς τώρα μὲ τὰ ἀθάνατα ἔργα των, τὰ ἀπὸ ἑκατονταετηρίδων καὶ χιλιετηρίδων ὑφιστάμενα, δὲν θὰ ἔγραφέ ποτε οὐδεμίαν γραμμὴν ἀλλὰ θὰ ἐτρέπετο ἄλλην ὁδόν;

Ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου ἠδύνατο μόνον πρὸς τὴν μυθολογούμενην κραυγὴν «ὁ μέγας Πάν τέθνηκε» νὰ παραβληθῆ. Ἄλλ' ὁ Πατριάρχης οὗτος τῆς Γερμανικῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης, ὁ τόσοσ ἐν τῆ ζωῆ του πολεμηθεὶς, θὰ ἠδύνατο περὶ ἑαυτοῦ νὰ εἴπη, ὅ,τι λέγει ὁ *Faust* ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει: «τὰ ἔχρη τῆς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου διαβάσεώς μου, αἰῶνες ὄλοι δὲν δύνανται νὰ ἐξαλείβουν»

*Es kann die Spur von meinen Erdentagen
Nicht in Äonen untergehn.*

ΔΕΞΙΩΣΙΣ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΚΟΥΖΗ*

ΠΡΟΣΦΩΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

A. X. ΒΟΥΡΝΑΖΟΥ

Κύριε Ἀριστοτέλη Κούζη, καλῶ ὑμᾶς ἵνα ἐπισήμως καταλάβητε τὴν ἀκαδημαϊκὴν ἔδραν, εἰς ἣν κατὰ πρότασιν τῆς Τάξεως τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν ἀνήγαγεν ὑμᾶς ἡ ψῆφος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

Περὶ τῆς μακρᾶς καὶ ἀξιολόγου ἐπιστημονικῆς ὑμῶν δράσεως ἔχω εὐτυχῶς ἰδίαν ἀντίληψιν, σχηματισθεῖσαν ἐκ παλαιᾶς φιλικῆς ἐπικοινωνίας καὶ ἐπιστημονικῆς συνεργασίας, καὶ ἔκτοτε γνωρίζω μετὰ πόσης ἐπιμονῆς καὶ αὐταπαρηγήσεως ἀφωσιώθητε εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς, τὴν ἀναδίφησιν ἀρχαίων κειμένων, τὴν διερεῦνῆσιν τῶν πηγῶν. Διότι ἡ Ἱστορία τῆς Ἐπιστήμης σας εἶναι ἐξ ἴσου παλαιὰ ὡς καὶ ἡ Ἱστορία τῶν ἀνθρώπων, εἰς δὲ τὴν πρώτην αὐτῆς ἐποχὴν πλήρης συμβολισμοῦ, ἀλληγορίας καὶ μυστηρίου.

Εἰς τὸν ἀχλυῶδη κόσμον τῆς τότε μετηνέχθητε μεθ' ὅλης τῆς διακρινούσης ὑμᾶς θελήσεως, φιλογνωσίας καὶ τόλμης, εἰσεβάλετε εἰς τὰ τεμένη καὶ παρεβιάσατε τὰ ἱερά, φθάσαντες μέχρι τῶν ἀδύτων, ἐν τοῖς ὁποίοις ἡ Ἱατρικὴ ἐλατρεῦτο μετὰ τῆς θρησκείας. Ἐκεῖ ἐγνωρίσατε τὰ κρύφια θέσμιμα, τὰς γραφὰς τῶν ἱεροπόλων, τὰ τῆς καταλύσεως τῶν παθῶν καὶ ἔστητε σκεπτικὸς πρὸ τῆς δέλτου τῆς περιλαμβανούσης τὰ ἄδηλα ἰατήρια τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἅτινα ἀπήλλασσον τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα ἀπὸ δεινῶν, βασκανιῶν καὶ νόσων. Φάρμακα τῶ ὄντι ἀπίστευτα, κυρίως δὲ τὰ ζωϊκῆς προελεύσεως, ὡς ἡ νωπὴ σὰρξ, ἡ καρδία, τὸ ἥπαρ, ἡ χολή, τὸ πρόσφατον καὶ ξηρὸν αἷμα διαφόρων ζώων, ἡ θριξὶς καὶ τὸ κέρας τῆς ἐλάφου, ἡ λεοντεία κόπρος, ὁ μυελὸς τῆς χελώνης, πάντα ταῦτα καὶ πολυάριθμα ἄλλα συνοδευόμενα ὑπὸ ἀκατανοήτων ρημάτων, ἐξορκισμῶν καὶ ἐπικλήσεων! Διότι οἱ προγενέστατοι ὑμῶν συνάδελφοι, οἱ ἱατροὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ Νείλου καὶ τοῦ Εὐφράτου, ἔδει νὰ ᾤσιν ἐν ταῦτῳ οὐ μόνον θεραπευταί, ἀλλὰ φιλόσοφοι ἐξορκισταὶ καὶ μάγοι.

* Συνεδρία τῆς 12 Νοεμβρίου 1932.

Εἰς τὴν Μέμφιδα, τὰς Θήβας, τὴν Χερσόνησον τῆς Μερόης οἱ ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ τῆς Μαγείας *Thot* διετήρουν εἰς τοὺς ναοὺς αὐτῶν ἀληθῆ ἔργαστήρια, ἔνθα ὑπὸ τὸν αὐστηρότερον πέπλον τοῦ μυστηρίου ἐσκευάζοντο φάρμακα, φίλτρα καὶ δηλητήρια καὶ ἐν οἷς πολλάκις ἐπίορκοι μύσται ἐρρόφησαν τὸ «ποτὸν τῆς σιγῆς» ἦτοι τὸ στάγμα τῶν ἀπὸ τῆς περσεΐης καρύων. Τύχη ἀγαθῆ δὲν ἐξήσατε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Ἄλλ' ἢ Ἱατρικὴ τέχνη ἤρξατο αἰρομένη εἰς ἐπιστήμην, ἀφ' ἧς ἀπὸ τῆς διανοίας ἀνθρώπων ἀνέτειλέ ποτε τὸ χρυσόλευκον φῶς, ὅπερ διεσκόρπισε τὴν νεφέλην τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς πλάνης.

Οἱ ἀνθρώποι ἐκεῖνοι ἦσαν Ἑλληγες.

Καὶ ὑμεῖς βαθῆς τῶν προγόνων μελετητῆς ἐστράφητε κυρίως πρὸς τὴν ἀνασκάλευσιν τοῦ παλαιοῦ ἱατρικοῦ θησαυροῦ καὶ ἠντλήσατε ἀπὸ τῆς ἀστειροῦ Ἑλληνικῆς πηγῆς καὶ ἀπεκαλύψατε ἀγνώστους σελίδας καὶ ἀγνώστους παρατηρήσεις, πρὸς περισυλλογὴν τῶν ὁποίων ἀφιερῶσατε μακρὰς ἐρεῦνας εἰς τὰς Ἑλληνικὰς καὶ ξένας βιβλιοθήκας καὶ ἐπιμόνους μελέτας χειρογράφων καὶ κειμένων σοφῶν συγγραφέων, ἀπὸ τοῦ διασημοτάτου Ἱπποκράτους μέχρι τῶν διαφόρων Βυζαντινῶν ἱατρῶν καὶ φιλοσόφων. Ὡς δ' ἢ Ἀραβικὴ ἱατρικὴ ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἐπιστήμην καὶ πολλὰς μεταφράσεις Ἑλλήνων ἱατρῶν εἰς διαφόρους μὲν γλώσσας, κυρίως ὅμως τὴν ἀραβικὴν καὶ συριακὴν, καὶ ὅπως πιστῶς γνωρίσητε εἰς τοὺς συγχρόνους Ἑλληνικὰ ἔργα μόνον ἐν τῇ ἀραβικῇ γλώσσῃ διασωθέντα, ἠσχολήθητε εἰς ἐκμάθησιν αὐτῆς καὶ συνεργαζόμενος μετὰ τῶν ἀραβομαθῶν διδασκάλων σας ἐδημοσιεύσατε μετάφρασιν μέρους τῶν ἀνατομικῶν ἐγχειρήσεων τοῦ Γαληνοῦ παρασχόντες οὕτως εἰς πάντας τὴν ἐνκαιρίαν νὰ ἐντρυφήσωσιν εἰς τὰ διδάγματα τοῦ μεγάλου ἐκείνου περγαμηνοῦ σοφοῦ. Τιμῶντες δὲ μετὰ τοὺς Ἑλληγας, καὶ δικαίως, τὸ ἔργον τῶν ἀράβων ἱατρῶν ἐμελετήσατε τὸ περὶ λοιμικῆς ἀραβικὸν κείμενον τοῦ μεγίστου τούτων, τοῦ Ραζῆ, καὶ συνεπληρώσατε τὴν ὑπὸ βυζαντινῶν γενομένην μετάφρασιν, ἣτις προῆλθεν ἀπὸ συριακῆς μεταφράσεως τοῦ σπουδαίου ἐκείνου ἔργου. Ἄλλ' ἢ μακρὰ καὶ κοπιώδης ὑμῶν ἐργασία τῆς ἀναδιφήσεως τοιούτων παμπалаίων γραφῶν καὶ φύλλων διὰ τοῦ χρόνου κίρνωσάντων, ἐὰν δὲν ὑπῆρξεν ὑλικῶς κερδοφόρος, κατέστησεν ὅμως ὑμᾶς κτήτορα ἀπορρητῶν τιμῶν γνώσεων, ἐξ ἐκείνων τὰς ὁποίας βεβαίως ὀλίγοι ἐν τῷ κόσμῳ κατέχουσι.

Πολλάκις κατὰ τὴν ἀνερεύνησιν δυσνοήτων σελίδων τῶν ἀράβων κρυφιαστῶν ὀρισμένοι τινὲς συμβουλαὶ καὶ συνταγαὶ θὰ προεκάλεσαν τὸ μεδίαιμά σας, ἀλλὰ καὶ πολλάκις πρὸ τῶν ἀποκαλύψεων τῶν ἀποκρύφων γραφῶν τοῦ Ἀμποῦ - Μουσάχ - Τζαφάρ - ἄλ - Σόφι παρεμείνατε ἐκστατικῶς καὶ σύννους. Ἐπρόκειτο τῷ ὄντι περὶ τοῦ ἱατροῦ, ὅστις μόνος ἔσχε τὴν τύχην νὰ συνομιλῇ συγχρῶς μετὰ τοῦ Διαβόλου.

Ἐκ τῶν ἰδιόγραφα σημειώματα ἐκείνου θὰ ἐγνωρίσατε ἀναμφιβόλως ποίαν ἔχουσι σύστασιν καὶ πῶς σκευάζονται τὰ φίλτρα *ad longam vitam et juventam aeternam*, ἀπηθήματα δραστικά, ἅτινα τόσῳ χαρακτηριστικῶς ἐκάλεσαν οἱ ἄραβες *el iksir, ἐλιξήρια!* Ἄς ἐλπίσω ὅτι τὰ θαυμάσια αὐτὰ πράγματα δὲν θὰ κρατήσητε μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν σας.

Κύριε συνάδελφε, ἀντιπροσωπεύετε ἐνταῦθα μίαν Ἐπιστήμην ἀληθῶς Ἑλληνικήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἐπίδοσις ὑμῶν εἶναι καὶ παλαιὰ καὶ σπουδαία. Ἀπὸ τῆς ὑμετέρας φιλεργίας καὶ εὐρυμαθίας ἡ Ἀκαδημία Ἀθηναίων ἀναμένει πολλά.

Ἐξ ὀνόματος αὐτῆς δεξιούμαι ὑμᾶς σήμερον μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ οἷς εὐχομαι τὸ ὡς εὖ παρέστητε.

ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΚΟΥΖΗ

ΥΠΟ Ε. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ

«Ἐν Ἑλλάδι τὸ πρῶτον προήχθη εἰς ἐπιστήμην ἡ θειοτάτη τῶν τεχνῶν, ἡ ἰατρική, καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας ταύτης μανθάνοντες ὁποίαν ὑπέροχον ἐργασίαν ἐξετέλεσε τὸ Ἑλληνικὸν εἰς ἀσάλευτον θεμελίωσιν τῆς Ἰατρικῆς θὰ διακεντῶνται τὴν φιλοτιμίαν οἱ ἡμέτεροι ἐπιστήμονες εἰς τὸ βαδίσει ἐπὶ τὰ ἔργα τῶν ἀθανάτων προγόνων».

Πρὸ τῆς ὁμιλίας μου θὰ ἔπρεπε νὰ ἀκουσθῆ ἡ φωνὴ τοῦ εὐρυμαθοῦς διδασκάλου καὶ σοφοῦ ἱατροῦ, τοῦ ἀοιδίμου Ἀφεντούλη, ὅστις ἐν τῇ πρυτανικῇ του λογοδοσίᾳ κατὰ τὸ 1888-1889 διὰ τῆς χαρακτηριζούσης αὐτὸν γλαφυρίας καὶ βαθυνοίας καθώριζε τὴν σημασίαν τῆς ἱστορίας τῆς ἰατρικῆς ἐν τῇ ζωῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ Πανεπιστημίου. Οἱ πειστικοὶ λόγοι τῆς ἐμβρυοῦς ἐκείνης διανοίας θὰ διευκολύνουν τὸ ἔργον μου, ὅπως σκιαγραφῆσω τὴν μακρὰν ἐπιστημονικὴν σταδιοδρομίαν τοῦ Ἀριστοτέλους Κούζη, τὸν ὁποῖον ἔχομεν τὴν εὐτυχίαν νὰ ὑποδεχόμεθα σήμερον ἐν τῷ σεπτῷ τούτῳ τεμένει τῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ἱστορία τῆς ἰατρικῆς ἀρχίζει πολλὰς ἑκατονταετηρίδας πρὸ τῆς ἱστορίας τοῦ πολιτισμοῦ. Καὶ τὰ βαρβαρώτερα τῶν ἐθνῶν δὲν ἠγνόησαν τὴν ἰατρικὴν, δικαίως δὲ λέγει ὁ Πλάγιος, ὅτι πολλὰ γένη ἀνθρώπων ἔζησαν χωρὶς ἱατροῦς οὐδὲν ὅμως χωρὶς ἰατρικῆν. Ἐνώπιον τοῦ ἀσθενοῦς, τοῦ ὁποῖου ἔβλεπε νὰ σβήνῃ βαθμηδὸν ἡ ζωὴ, ἐνώπιον τοῦ κινδύνου τῆς ἰδίας ὑπάρξεως ὁ ἄνθρωπος ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιστρατεύσῃ ὅλην τὴν πείραν καὶ τὴν παρατηρητικότητά τὴν ἰδικήν του, τῶν οἰκείων του, τῶν προγενεστέρων γενεῶν καὶ ἐδημιουργήθη τοιοῦτοτρόπως εἰς τοὺς διαφόρους λαοὺς, ἀκόμη καὶ εἰς τὰ διάφορα κοινωνικά συγκροτήματα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λαοῦ, θησαυρὸς ἰατρικῆς ἐμπειρίας, πολύμορφος εἰς ἐκδηλώσεις καὶ εἰς μέσα καὶ εἰς ἀξίαν, ἀφοῦ πολύμορφος ἦτο καὶ ἡ προέλευσίς του, καταστάλαγμα παρατη-

ρήσεων διαφορωτάτης αξίας, συλλογισμῶν καὶ ἐλπίδων καὶ πίστεων. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἱατρικὴ εἶναι ἡ μόνη ἐπιστήμη, ἣτις δὲν λείπει ἀπὸ κανένα πολιτισμόν, ἀκόμη καὶ τὸν εὐρισκόμενον εἰς τὴν κατωτάτην βαθμίδα, καὶ ἡ ἱστορία ἄρα τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης ἀποτελεῖ ἓν τῶν σπουδαιότερων, γονιμωτέρων καὶ πλουσιωτέρων κεφαλαίων τῆς ἱστορίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας περιόδους τῆς ἱστορίας, τὴν προϊστορικὴν καὶ πρωτοϊστορικὴν, τὴν ἀρχαίαν, τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν νέαν καὶ σύγχρονον, διήρυσεν ἡ ἱατρικὴ αἰῶνας καρπίμους καὶ ἀγόνους, φωτεινοὺς καὶ σκοτεινοὺς, προκαλοῦσα ἄλλοτε τὸ δέος, ἄλλοτε τὸν θαυμασμόν, ἐνίοτε δὲ καὶ τὴν θυμηδίαν. Διότι ἐκ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν οὐ μόνον τὴν μεγαλυτέραν καὶ πολυμορφότεραν ἐξέλιξεν παρουσιάζει, ἀλλ' ἔχει τοὺς περισσοτέρους ὁπαδοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος μὲν ἀρκετοὺς, ἐρασιτέχνας δὲ πάντας.

Ἄλλ' ἡ ἱστορία τῆς ἱατρικῆς ἔχει δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας ἐξαιρετικὴν ὄντως σημασίαν, διότι κατὰ τὰς ἐπιτυχεῖς αὐτῆς πτήσεις καταδεικνύει τὸ ἀθάνατον πνεῦμα τῶν ἡμετέρων προγόνων, οἵτινες πολλὰς νεωτέρας ἐφευρέσεις εἶχον ἤδη ἐπισημάνει. Βεβαίως ἡ ἱατρικὴ προϋπῆρξε τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν στίβον τῆς ἱστορίας καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἀνατολικοὶ λαοί, Αἰγύπτιοι, Μεσοποταμίται, Ἰνδοὶ κλπ. εἶχον συγκεντρώσει, προτοῦ ἀρχίσῃ νὰ δημιουργῆται Ἑλληνικὸς πολιτισμός, πλῆθος ἱατρικῶν γνώσεων ἀποταμειθειῶν εἰς διάφορα βιβλία. Ἄλλ' ὁμως ὅλη αὐτὴ ἡ τεραστία εἰς ἔκτασιν καὶ ἀξίαν ἱατρικὴ ἐμπειρία ἀποτελεῖ τὸ προεπιστημονικὸν μόνον αὐτῆς στάδιον. Ἡ ἱατρικὴ ὡς ἐπιστήμη εἶναι τῶν Ἑλλήνων δημιούργημα. Οἱ Ἕλληνες πρῶτοι, δηλ. οἱ Ἰωνες, συνέλαβον τὴν ἀρχὴν ἐκείνην, ἐπὶ τῆς ὁποίας στηρίζεται πᾶσα ἱατρικὴ ἔρυνα ἀληθῶς ἐπιστημονικὴ, ἡ ὁποία δύναται νὰ φαίνεται ἀπλῆ, ἀλλ' ἀποτελεῖ ἀκριβῶς δι' αὐτὸ μέγα βῆμα. Ὅτι δηλ. ἡ ἱατρικὴ δὲν εἶναι ἐμπειρικὴ συγκέντρωσις συμπτωματολογικῶν παρατηρήσεων καὶ μελέτη τῶν κατ' ἀλήθειαν ἢ κατ' ἐπίφασιν θεραπευτικῶν ιδιοτήτων ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς βοτάνης, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς συστάσεως καὶ λειτουργίας τοῦ ὑγιοῦς ἀνθρωπίνου ὄργανισμοῦ ὀδηγουμένη ἀπὸ τὴν παρατήρησιν καὶ τὸν λόγον, ἐλευθέρᾳ πάσης δεισιδαίμονος προσκολλήσεως εἰς τὰ παραδεδομένα, ὅτι δηλ. ρίζα καὶ θεμέλια πάσης ἱατρικῆς πράξεως εἶναι βαθεῖα καὶ μετὰ λόγον γνώσις τῆς ἀνατομικῆς καὶ τῆς φυσιολογίας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἱατρικὴ δὲν εἶναι ἀπλῆ πρακτικὴ, εἶναι ἔρυνα, ἐπιστήμη καὶ μόνον ὡς ἐπιστήμη πραγματοποιεῖ καὶ τὴν πρακτικωτέραν τῆς θεραπευτικῆς ἀποστολῆν. Ἐνεκα τούτου οἱ Ἕλληνες εἶναι οἱ πατέρες τῆς ἱατρικῆς. Δι' αὐτὸ ἡ μελέτη τῆς γενέσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης εἶναι μελέτη ἑνὸς τῶν μεγαλυτέρων ἐπιτευγμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖον δὲν φοβεῖται τὴν σύγκρισιν πρὸς ὅ,τι ἐκεῖνοι παρήγαγον εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν λογοτεχνίαν, αἵτινες θεωροῦνται κυρίως τὰ κατ' ἐξοχὴν ἄφθαστα δημιουργήματα τοῦ

ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Διότι ἡ ἱστορία τῆς ἐπιστήμης δὲν σταματᾷ οὔτε πρέπει νὰ σταματᾷ εἰς τὴν ἀπαρτίθμησην τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἐπὶ μέρους ἐπιτεύγματος, αἱ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις παλαιοῦνται καὶ θέλουν μάλιστα νὰ παλαιωθοῦν διὰ τὴν ὑπάρχη πρόοδος, ἀλλ' εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἦθος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, εἰς τὰς γενικὰς προϋποθέσεις καὶ τὰ μεθοδικὰ της μέσα, εἰς ὅ,τι ἀκριβῶς μένει ἀθάνατον καὶ αἰώνιον εἰς ἓνα ἐπιστημονικὸν ἔργον καὶ ἂν ἀκόμη ὅλα ἀνεξαίρετως τὰ πορίσματα του νεώτεροι ἐρευνᾶ ἀπέδειξαν ὡς πλημμελεῖ ἢ ἀτελεῖ.

Καὶ πάντῃ δικαίως ὁ Ἑλληνοφίλος *Littre* εἶπεν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνακάλυψις ἐν τῇ ἱατρικῇ, τῆς ὁποίας τὰ σπέρματα νὰ μὴ εὗρισκονται εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων. Ἐπὶ τοῦ *Littre* ὁ Γαλιανὸς εἶπε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ἱατρικὴ ἐγεννήθη καὶ ἀνεπτύχθη ἐν τῇ κοιτίδι τοῦ πολιτισμοῦ. «Τὴν ἱατρικὴν πρῶτον μὲν Ἀσκληπιὸν παρ' Ἀπόλλωνος τοῦ πατρὸς φασιν ἐκμαθεῖν καὶ ἀνθρώποις μεταδοῦναι δι' ὃ καὶ εὐρετὴς δοκεῖ αὐτῆς γεγονέναι».

Κύριε Συνάδελφε. Ἐκ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν εἰς τὰς φιλοξένους στήλας τῶν «Ἀρχαίων τῆς ἱατρικῆς», τὰ ὁποῖα μὲ τόσην ἰκανότητα διηρθύνατε, εὗρισκον θέσειν αἱ πρῶται μελέται μου, μέχρι τῆς σημερινῆς συνεργασίας ἡμῶν εἰς τὴν «Ἐταιρείαν τῆς ἱστορίας τῆς ἱατρικῆς» διέφρασαν πολλὰ ἔτη, ὥστε νὰ δύναμαι σήμερον νὰ χαρακτηρίσω τὸ ἔργον σας τὸ ἐρευνητικόν, τὸ ἱστορικόν, τὸ συγγραφικόν καὶ τὸ ἱατρικόν. Ὁ ἀγὼν σας δὲν θὰ κριθῆ μονομερῶς, διότι εἶναι πολυσχιδῆς. Εἰργάσθητε σεμνῶς καὶ ἀθορύβως τόσον ἀθορύβως, ὥστε φοβοῦμαι, μήπως καὶ ἡ βραχεῖα ἐμφάνισις καὶ σύντομος ἀνασκόπησις τοῦ ἔργου σας προσκρούσῃ εἰς τὴν μετριοφροσύνην σας. Θὰ προσπαθῆσω λοιπὸν οὔτε νὰ σᾶς δυσαρκεστήσω, οὔτε τὸ ἀκροατήριόν μου νὰ κουράσω μὲ τὴν παράταξιν τῶν ὑπερογδοήκοντα συγγραφῶν, μελετῶν, πραγματειῶν καὶ ἄρθρων σας. Ἀνελύθησαν ἄλλωστε ταῦτα λεπτομερῶς ὑπὸ συναδέλφων, οἱ ὁποῖοι ὑπέβησαν εἰσηγηταὶ κατὰ τὴν ἐκλογὴν σας. Ὅλίγα μόνον σημεῖα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου σας, ὅσα κατὰ τὴν προσωπικὴν μου κρίσιν εἶναι καὶ χαρακτηριστικώτερα, θὰ προσπαθῆσω νὰ παρουσιάσω, σεβόμενος τόσον μόνον τὴν μετριοφροσύνην σας, ὅσον εἶναι ἀρκετόν, διὰ τὴν μὴ σᾶς ἀδικήσω.

Περαιώσαντες τὰς ἱατρικὰς σπουδὰς σας καὶ ἀριστεύσαντες ἐν τῷ Ἐθνικῷ Πανεπιστημίῳ συνεπληρώσατε αὐτὰς ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλίᾳ. Ἐξελέγητε Ὑφηγητὴς τῷ 1902, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἐβραβεύεσθε κατὰ τὸν Συμβουλίδειον ἀγῶνα διὰ τῆς μελέτης σας «Ὁ καρκίνος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλησιν ἱατροῖς», τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος ἀνελάβετε τὸ ἐργῶδες ἐπιχείρημα τῆς ἐκδόσεως τῶν «Ἀρχαίων τῆς ἱατρικῆς», ἐν οἷς κατοπιρίζεται ἢ ἐν Ἑλλάδι ἱατρικὴ κίνησις δεκαεξαετίας ὀλοκλήρου. Ἡ ἱστορικὴ ἐν τῇ ἱατρικῇ κατεύθυνσις σας, συνυφασμένη μετ' ἀξιοσεβάστου Ἑλληνομαθείας, παρέσχεν ὑμῖν τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἐμφανίσεως σειρᾶς ὅλης ἱστορικῶν ἔργων τοῦ

κλάδου σας, ἄτινα διά τε τήν πρωτοτυπίαν καί τήν θετικὴν μεθοδικότητά των ἐπέσυσσαν καί τήν προσοχὴν καί τὰς εὐμενεστάτας κρίσεις ἡμεδαπῶν καί ἰδίᾳ ἀλλοδαπῶν κριτῶν ἐν τῷ ξένῳ περιοδικῷ καί διδασκτικῷ τύπῳ. Αἱ μελέται σας «Ὁ καρκίνος παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἑλλήσιν ἰατροῖς», «περὶ ἐλειογενῶν πυρετῶν κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλλήνας» ἐχαρακτηρίσθησαν διὰ λίαν τιμητικῶν ἐκφράσεων. Ὁ ἡμέτερος Μαγγίνας διὰ τὴν πρώτην γράφει ὅτι: «καταπληκτικὴ ἡ ἐργασία τοῦ συγγραφέως ἀντλήσαντος ἄφθονον ὕλικόν . . . καθότι οὐδεὶς τόσον συστηματικῶς ἔγραψε περὶ καρκίνου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις . . .» Ὁ ἐν Βερολίῳ διάσημος καθηγητὴς *Julius Pagel* γράφει ἐν τῷ *Virchow's Jahresbericht der gesammten Medizin* διὰ τὰς δύο πρώτας μελέτας, ὅτι «συνετάχθησαν αἱ πλήρεις αὐταὶ μελέται μετ' ἐπιμελείας καί σοφίας». Καὶ τέλος ὁ διαπρεπὴς Ἄγγλος *Jones* ἐν τῷ ἔργῳ του ὁμολογεῖ, ὅτι παρὰ τοῦ κ. Κούζη τὸ πρῶτον ἐρευνῶνται αἱ περὶ ἐλειογενῶν γνώσεις τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἐν τῇ ὁμωνύμῳ πραγματείᾳ του. Ἡ «ἱστορία τῶν ἐπιδημιῶν» ὀγκώδης πραγματεία μεγάλης σημασίας καί ἡ ἔκδοσις συγγραμμάτων ἀρχαίων καί μεσαιωνικῶν Ἑλλήνων ἰατρῶν, ὡς τοῦ Ὁρειβασίου, Δημητρίου Πεπαγωμένου, Θεοφίλου, Παύλου Αἰγνήτου κλπ. καί τῶν μέχρι σήμερον ἀνεκδότων ἰατρικῶν κωδίκων τῶν ἀποκειμένων εἰς τὰς βιβλιοθήκας Παρισίων, Βιέννης, Βερολίνου, Λονδίνου, Βενετίας, Ἄθω κλπ, ἄς προσωπικῶς ἐπεσκέφθητε πρὸς μελέτην, εἶναι ἐξαιρετος συμβολὴ οὐ μόνον ἐπιστημονικῇ, ἀλλὰ καί ἐθνικῇ. Καί πάλιν ὁ πολὺς Γερμανὸς καθηγητὴς *Pagel* τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἰατρικοῦ ἔργου Παύλου Νικαίου χαρακτηρίζει *im hohen Grade bemerkens- und dankenswert*.

Ἄλλ' ὁ ἀπολογητὴς τοῦ ἔργου σας, πλὴν τῶν ἀνωτέρω, ἔχει προσέτι νὰ ἐξάρῃ τὴν ἐπὶ δεκαετίαν ὑπομονὴν σας, καθ' ἣν διατρέξαντες, ἐρευνήσαντες καί μελετήσαντες τὰς Ἑλληνικὰς Βιβλιοθήκας ἐσταχυολογήσατε πᾶν ὅ,τι ἰατρικὸν ἐγράφη ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων καί κατηρτίσατε οὕτω πρωτότυπον καί θαυμαστήν δι' Ἑλληνικὸν ἔργον βιβλιογραφίαν. Ὑλὴ ἄφθονος τετρακοσίων πενήκοντα ἐτῶν συνελέγη καί ἐταξινομήθη κατὰ κλάδους καί κατὰ ὄνομα συγγραφέως. Ἐργασία ἄχαρις διὰ τὸν συλλέκτην, πολὺτιμος ὁμως διὰ τὸν μέλλοντα συγγραφέα καί διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν γραμμάτων τοῦ δουλεύοντος Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Ἐπιδείξαντες ἔργα μεθοδικῆς καί καρτερικῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης δὲν ἐδειλιάσατε νὰ μεταφράσητε τὸ ἐν τῇ ἀραβικῇ μόνον γλώσσῃ ὑπολειφθὲν σύγγραμμα τοῦ Γαληνοῦ «Περὶ τῶν ἀνατομικῶν ἐγχειρήσεων» καί τὸ «Περὶ λοιμικῆς» τοῦ Ἀραβος Ραζῆ. Καί αἱ μεταφράσεις δὲν ὑπελείφθησαν τῆς ἐπιτυχίας τῶν ἄλλων ἔργων σας.

Ἡ συγγραφικὴ κατεύθυνσίς σας δὲν περιορίσθη εἰς πρωτοτύπους μελέτας καί κριτικὰς ἐκδόσεις, ἀλλ' ἐπεξετάθη καί εἰς εἰκοσάδα διδασκτικῶν ἔργων, κορωνὴς τῶν

ὁποίων εἶναι τὸ πρῶτον τεῦχος τοῦ συγγράμματός σας «Ἱστορία τῆς Ἱατρικῆς». Τὸ βιβλίον τοῦτο, ὅπερ ἀποτελεῖ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ ἀριετώτατον τῆς ἱατρικῆς ἱστορίας σύγγραμμα, ἐκρίθη ἤδη παρὰ φιλολόγων καὶ ἱατρῶν. Δὲν ἱστορεῖ μηχανικῶς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱατρικῆς, ἀλλ' ἐρμηνεύει κείμενα, ἐκφέρει συγγραφικὰς κρίσεις καὶ παραθέτει πλουσίαν εἰδικὴν βιβλιογραφίαν. Ἡ κατάταξις τῆς ὕλης εἶναι χρονολογικῶς συστηματικὴ καὶ ἡ ἐκτύπωσις ὑποδειγματικὴ, ἡ ὅλη δὲ σύνταξις τοῦ ἀποφεύγει τὸ διεξοδικὸν καὶ ἐν συνόλῳ τὸ ἔργον ἐν τῇ ἀξιοθαυμάστῳ συντομίᾳ τοῦ οὐδὲν παραλείπει. Ἀλλ' ὅ,τι ἰδιαζόντως δέον νὰ ἐξαρθῇ διὰ τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἱατρικῆς» σας εἶναι τὸ λεκτικὸν ὕφος. Συντεταγμένον φιλολογικῶς καὶ ἀπηλλαγμένον γλωσσικῶν ἁμαρτημάτων παρουσιάζει διατύπωσιν σαφῆ, εἰς ὕφος κομρὸν ὑπενθυμίζον ἐνίοτε Ἀναγνωστάκην, Ἀφεντούλην ἢ Μαγγίναν ἄνευ δυσπέπτων ἀρχαιοπρεπῶν φράσεων.

Ἡ πρὸς τὸν κλάδον τῆς εἰδικότητός σας στοργή σας ἐπέβαλε τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἑταιρείας τῆς Ἱστορίας τῆς Ἱατρικῆς, ἐν τῇ ὁποίᾳ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα ἱστορικὰ ἀνακωινώσεις ἀκούονται καθ' ἑβδομάδα καὶ ἐν ἧ δὲν καλλιεργεῖται μόνον ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα ἀλλὰ δημιουργεῖται Σχολή, τῆς ὁποίας εἰσθε ὁ κύριος ἰδρυτὴς καὶ τροφεύς.

Θεραπεύοντες τὴν ἱστορίαν τοῦ κλάδου σας καὶ μουῦντες τὸν Ἑλληνα ἱατρὸν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐπιστήμης του δὲν ἀπεμακρύνθητε καὶ τῆς ἐρεύνης καὶ παρατηρήσεως ἐν τῇ συγχρόνῳ ἱατρικῇ. Καὶ ἰδού εἰκοσὰς μελετῶν σας ἐπὶ τοῦ τριημέρου καὶ μέλανος πυρετοῦ, ἐπὶ τῆς διὰ χλωρῶν κυάμων αἰμοσφαιρινωρίας, ἐπὶ τῆς μεθόδου *Justus* πρὸς διάγνωσιν τῆς συφιλίδος, ἐπὶ ἰδιοπαθοῦς μυξοιδήματος τῶν ἐνηλίκων, ἐπὶ συφιλιδικοῦ τύφου, ἐπὶ τοῦ καρκίνου, ἐπὶ τοῦ δαγγείου πυρετοῦ, περὶ τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῆς φθίσεως καὶ ἐπὶ πολλῶν ἄλλων θεμάτων.

Ἡ εἰς ξένα συνέδρια παρουσία ὑμῶν, οἱ κατὰ τῆς φυματιώσεως, τοῦ καρκίνου καὶ τῶν ἐλωδῶν νόσων ἀγῶνές σας ὡς Γραμματέως ἢ Ἀντιπροέδρου τῶν σχετικῶν Συλλόγων, ὡς καὶ αἱ ἐκλαϊκευτικαὶ σας μελέται, κρίσεις, ὑπομνήματα, λόγοι, ἄρθρα μαρτυροῦσι τὴν ἄνευ ἰδιοτελείας πρόθυμον καὶ κοινωφελῆ σας δρᾶσιν. Διότι συναφές καὶ ἀδιάσπαστον πρὸς τὸ ἱστορικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν ἔργον σας εἶναι καὶ τὸ ἐπαγγελματικόν, δηλαδὴ ὁ ἱατρὸς ἄνθρωπος. Φαίνεται ὅτι ἐν ταῖς μελέταις σας ἰδιαζόντως θὰ ἐνετυφήσατε εἰς τὸν πατέρα τῆς ἱατρικῆς τὸν θεῖον Ἱπποκράτη, διότι ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ πιστότης τοῦ ἀντιγραφικοῦ ὁμοιώματος ἐν τῷ προσώπῳ σας δηλαδὴ τοῦ Ἱπποκρατικοῦ ἱατροῦ. . . . «σεμνός, εὐσχήμων, σύννους ὁμοῦ» καὶ χαρίεις, εὐπρόσιτος τοῖς πᾶσιν· πρέπει νὰ ἔχη πάντοτε πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν ἀγνότητα τοῦ ἐπαγγέλματός του· μακρὰν ὁ φθόνος καὶ ἡ πρὸς τοὺς ὁμοτέχνους ζηλοτυπία· μακρὰν ἡ οἴησις καὶ ἀλαζονεία, ἡ φιλαργυρία καὶ αἰσχροκέρδεια· μακρὰν ἡ κολακεία καὶ ἡ πρὸς τοὺς πλουσίους καὶ προύχοντας δουλοπρεπὴς χαμέρπεια· ἄς ἀποφεύγῃ τὴν πολυλογίαν, τὰς λογομαχίας καὶ ἔριδας· ἄς ἀποκρίνεται δὲ εἰς τὰς

»ἐρωτήσεις ἐτοιμῶς μὲ γλνκύτητα καὶ ἀπλότητα. Ὁ ἰατρὸς πρέπει νὰ εἶναι σώφρων, »μετριόφρων, ὑπομονητικὸς, αὐτάρκης, πρόθυμος εἰς τὸ νὰ ἐκτελῇ χωρὶς γογγυσμὸν »τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπαγγέλματός του· θεοσεβῆς ἀλλ' ὄχι δεισιδαίμων· τίμιος εἰς »ἄλλας τὰς πράξεις τοῦ βίου του, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐνάρετος, τέλειος . . .».

Αὐτὸς εἶναι ὁ ἱπποκράτειος χαρακτηρισμὸς τοῦ ἱατροῦ. Ὅσοι γνωρίζουσι τὸν νέον ἀκαδημαϊκὸν ὡς ἱατρόν, βλέπουσιν εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην πιστὸν αὐτοῦ ὁμοίωμα. Ὁ κ. Κούζης ἀκολουθῶν τὸ δόγμα τοῦ διδασκάλου του Ἀφεντούλη ὅτι ὁ ἰατρὸς «ἐνίοτε θὰ θεραπεύσῃ καὶ πάντοτε θὰ παρηγορήσῃ», ἀντιλεῖ ὅλα τῆς ψυχῆς του τὰ πλούσια χαρίσματα ἐν τῇ ἀσκήσει τοῦ ἔργου του θεραπεύων *tuto, celeriter et jucunde*.

Μολονότι ἡ φύσις σᾶς ἐπροίκισε δαφυλῶς μὲ τὰ δῶρα τοῦ ἱατροῦ, ἐν τούτοις ἐθέσατε ταῦτα εἰς τὸ ἀριστερόν, διὰ νὰ ἀφοσιωθῆτε εἰς τὸν ὑλικῶς ἄγονον κλάδον τῆς ἱστορίας τῆς ἱατρικῆς, πληροῦντες οὕτω κενὸν σημαντικὸν διὰ τὴν χώραν ἡμῶν.

Κύριε Συνάδελφε, τῆς κλεψύδρας ὁ χρόνος ἐξηντλήθη καὶ ἂν βλέπω ὑμᾶς «ἄλβιον διότι τῆς ἱστορίας ἔσχετε μάθησιν» ἐγὼ καταλείπω τὸ βῆμα μὲ τὸν φόβον ὅτι ἀμυδρῶς μόνον παρουσίασα τὸ πολυτετές, ἀθόρυβον καὶ ἀνεπίδεικτον ἔργον σας. Ἐχω ὁμῶς τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ φιλεργία δὲν θὰ σᾶς ἐγκαταλείρῃ καὶ θὰ συμβάλῃ μεγάλως πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν καὶ πρὸς τιμὴν τῆς πατρίδος τῶν δημιουργῶν τῆς ἱατρικῆς.

ΑΝΤΙΦΩΝΗΣΙΣ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΚΟΥΖΗ

Ἀνερχόμενος τὸ βῆμα τοῦτο καθῆκον θεωρῶ, ὅπως ἐκφράσω θερμοτάτας εὐχαριστίας τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν ἐπὶ τῇ τιμητικῇ ἐκλογῇ μου ὡς τακτικοῦ μέλους αὐτῆς καὶ τῇ Σεβ. Κυβερνήσει ἐπὶ τῇ ἐπικυρώσει ταύτης. Εὐχαριστῶ ἐπίσης θερμοῶς τὸν ἀξιότιμον πρόεδρον τῆς Ἀκαδημίας κ. Ἀλ. Βουρνάζον καὶ τὸν ἔγκριτον συνάδελφον κ. Ἐμ. Ἐμμανουήλ, τοὺς δεξιωθέντας με ἐνταῦθα μετὰ λίαν τιμητικῶν, ὑπερβαλλόντων εἰς εὐμένειαν, λόγων, ὧν μετὰ συγκινήσεως θὰ ἀναμιμνήσκωμαι. Καὶ θεωρῶ μὲν ἑμαυτὸν εὐτυχῆ διὰ τὴν τιμὴν καὶ τὰς συμπαθείας, ὧν κρῖνομαι ἄξιος, ἀλλὰ καὶ οὐδόλως λησμονῶν τὴν πολλαπλὴν καὶ βαρεῖαν ὀφειλὴν, ἣν ἀναλαμβάνω, ὑπόσχομαι ἐν τῇ κοινῇ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν προσπάθειᾳ νὰ παράσχω καὶ ἐγὼ πᾶσαν τὴν κατὰ τὴν ἐμὴν δύναμιν συμβολήν. Θέλω δὲ μάλιστα θεωρῆσαι τὸν τελικὸν σκοπὸν τοῦ βίου μου ἐκπληρωθέντα, ἂν πράγματι δυνηθῶ νὰ ἀνταποκριθῶ πρὸς τὰς προσδοκίας ὑμῶν.

Τῆς ἔδρας ταύτης τὸ πρῶτον ἰδρυομένης, ὀφείλω κατὰ τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἀκαδημίας νὰ πραγματευθῶ θέμα σχετικὸν πρὸς τὴν ἐμὴν ἐπιστημονικὴν ἀσχολίαν. Ἡ

πρὸ μικροῦ¹ ἐν Γαλλίᾳ περὶ τοῦ ὑποχρεωτικοῦ ἢ μὴ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης συζητήσις, καθ' ἣν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἰδεῶν τοῦ ὑποβαλόντος τῇ Βουλῇ τὸ νομοσχέδιον τῆς καταργήσεως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης κ. *F. Albert* καὶ τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ γεροϋσιαστοῦ κ. *Armbuster* ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ τῶν νοσοκομείων κ. *Rist* ἐλέχθη ὅτι καὶ ἡ ἐλληνικὴ ἱατρικὴ, καὶ δὴ τοῦ Ἰπποκράτους, οὐδὲν τὸ ὠφελίμον προσήνεγκε τῇ ἐπιστήμῃ, μοὶ παρέσχε τὸ θέμα τῆς σήμερον ὁμιλίας «Περὶ τοῦ τί ἐπετέλεσεν ἡ ἀρχαία ἐλληνικὴ ἐπιστήμη εἰς θεμελίωσιν τῆς ἱατρικῆς», πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ὅσων οὐχὶ ὑπὸ ἔποψιν ἱατρικὴν ἀλλὰ γενικῶς περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς σπουδῆς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἐν τῇ συνελεύσει ἐκείνῃ ἀνέφερον σοφοὶ ἄνδρες, οἵοι ὁ καθηγητὴς τῆς ἱατρικῆς σχολῆς κ. *Sergent*, ὁ ἐν τῇ Σορβόνῃ καθηγητὴς κ. *Léon Blum*, ὁ γενικὸς γραμματεὺς τῶν ἱατρικῶν συλλόγων τῆς Γαλλίας διδάκτωρ κ. *Cibrie* καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἀλλ' ἰδίᾳ ὁ κοσμήτωρ τῆς ἱατρικῆς σχολῆς τῆς Ἀνῶν, καὶ πρόεδρος τῆς συνελεύσεως ἐκείνης, ἐπιφανὴς καθηγητὴς κ. *Lérine*, ὁ ὑποστηρίξας ἐνθέρμως τὴν ἀνάγκην τῆς σπουδῆς τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ διὰ τοὺς ἱατροὺς, καὶ ὑπομνήσας ὅτι ἡ Ἑλλὰς παραμένει ἡ πατὴρ τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς τέχνης.

Τοῦ θέματος ὅμως ὄντος εὐρυτάτου θέλω ἀναγκασθῆ, ὡς ἐκ τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ διατιθεμένου διὰ τὸν λόγον τοῦτον χρόνου, λίαν εὐσυνόπτως νὰ πραγματευθῶ περὶ τῆς διὰ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐπιστήμης ἐπιγενομένης προόδου, τοῦτο μὲν ἐν τοῖς βασικοῖς κλάδοις τῆς ἱατρικῆς, τῇ ἀνατομικῇ δηλ. καὶ τῇ φυσιολογίᾳ, τοῦτο δὲ ὑπὸ τὴν ἄποψιν πρακτικῶν καὶ ὠφελίμων ἀποτελεσμάτων ἐν τῇ χειρουργικῇ καὶ τῇ μαιευτικῇ, ἀκροθιγῶς δὲ μόνον νὰ θίξω ἐπίσης τῶν λοιπῶν κλάδων τῆς ἱατρικῆς, περὶ ὧν ἄλλοτε ποτε γενήσεται ἴδιος λόγος.

Πρὶν ἢ ὅμως εἰσέλθω εἰς τὸ κύριον θέμα, ὀφείλω ἔτι νὰ τονίσω ὅτι ἐν τῇ ὁμιλίᾳ μου ταύτῃ θέλω περιλάβει οὐχὶ τὰς ἀπλᾶς ἰδέας, τὰς συχνάκις εὐρισκομένας ἐν τοῖς ἔργοις τῶν ἀρχαίων ἱατρῶν, αἵτινες δύναται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀρχικοὶ πυρῆνες συγχρόνων ἱατρικῶν κτήσεων καὶ ἀνακαλύψεων, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν καὶ μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων κειμένων τὰς ὀρισμένας καὶ σαφεῖς ἀληθείας, ἅς ὥσει διελθόντες τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἔζησαν, οἱ Ἑλληγες ἱατροὶ σαφῶς ἠκρίβωσαν καὶ ἅς ἡ σύγχρονος ἱατρικὴ ἀπεκάλυψεν ἐκ νέου, ἀνεγνώρισε καὶ ἐκύρωσεν.

ΤΙ ΕΠΕΤΕΛΕΣΕΝ Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΕΙΣ ΘΕΜΕΛΙΩΣΙΝ ΤΗΣ ΙΑΤΡΙΚΗΣ

Τὰ πρῶτα τῆς ἱατρικῆς σπέρματα τὰ καλλιεργηθέντα ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατὰ τοὺς παναρχαίους χρόνους, ἐλαχίστους μόνον βλαστοὺς ἀπέδωκαν. Διότι ἡ τέχνη αὕτη κατα-

¹ Ὅτε ἀνεκοινώθη τῷ Προεδρεῖῳ τῆς Ἀκαδημίας ἡ συμπλήρωσις τῆς μελέτης ταύτης πρὸς ἀνακοίνωσιν, εἶχε πρὸ τινῶν ἡμερῶν, τῇ 21 Ἀπριλίου 1922, προηγηθῆ συνέλευσις τῆς *Union de redressement Français* ἐν τῇ Δημαρχίᾳ τοῦ Χ διαμερισματος, ἐν ἣ συνεζητήθη τὸ ζήτημα τοῦτο ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ κοσμητόρου τῆς ἱατρικῆς σχολῆς τῆς Ἀνῶν καθηγητοῦ κ. *Lérine*.

λειφθεῖσα εἰς τὰς χεῖρας μάγων ἢ τῶν ἐπὶ γῆς ἀντιπροσώπων τῶν θεῶν αὐτῶν, διέμεινεν ἐπὶ μακρὸν ἐν πλήρει στασιμότητι περιορισθεῖσα εἰς ἀπλᾶς ἐμπειρικὰς γνώσεις. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ἔρευναι ἐπὶ τῶν πρό τινος μεταφρασθέντων ἀρχαιοτέρων παπύρων, τῶν θεωρουμένων ὡς μᾶλλον ἐλευθέρων δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων, δυσκόλως δύνανται νὰ καταδείξωσι πέραν τῶν ἀρχηγόνων τούτων ἰδεῶν λογικὰς τινας ἐπὶ ἐπιστημονικωτέρας πωὺς βάσεως στηριζομένας γνώσεις.

Τοῦναντίον παλαιότατον δημιούργημα ἐν Ἑλλάδι ἡ ἱατρικὴ «σοφώτατον δὲ τῶν παρ' ἡμῖν» ὑπὸ τοῦ Πυθαγόρου θεωρούμενον, ταχέως καταλιποῦσα τὸ ἀρχικὸν ἐμπειρικὸν στάδιον, ἐθεωρήσε τὰς ἀρχὰς αὐτῆς οὐχὶ ἀσχέτους πρὸς τὰς τῆς φύσεως, τὴν περὶ υἰγείας καὶ νόσου σπουδῆν, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἀριστοτέλης, ἰδιάζουσαν «οὐ μόνον ἱατρῶν, ἀλλὰ καὶ φυσικῶν» (Περὶ αἰσθ. I, 7), καὶ τὸ ἐλληνικὸν θαῦμα ἐπανελήφθη ἔκπαυλον καὶ πάλιν ἐν τῇ ἱατρικῇ.

Πρῶτιστα ἰδίᾳ ἐγένετο ἀντιληπτὴ ἡ ἀνάγκη τῆς δι' ἀνατομῶν ἐξετάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, τῆς μελέτης τῆς διατάξεως τῶν διαφόρων μερῶν καὶ ὀργάνων, τῆς σχέσεως τούτων πρὸς ἄλληλα καὶ τῆς ἐξηγήσεως τοῦ σκοποῦ, δι' ὃν ταῦτα ἐπλάσθησαν, δι' ὃ καὶ ἀπὸ ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς ἐν αὐταῖς ταῖς σχολαῖς τῶν Ἀσκληπιαδῶν ἀναγκαιότατον ὡς τὸ γράφειν καὶ ἀναγινώσκειν ἐθεωρήθη καὶ τὸ ἀνατέμνειν. Τὴν ἀρχαιότητα τῆς ἐλλόγου ἀνατομῆς δεικνύει μάλιστα καὶ ἡ παράδοσις, καθ' ἣν μεταξὺ τῶν πρώτων ὁ περισκεπέων τὸ σοφὸν τοῦτο τέμεκος Προμηθεὺς φέρεται ἀναταμῶν βοῦν καὶ ἐγχώριόν τινα ποιμένα, ὀνόματι Κανάκασον, οὗ μετ' ἀνατομὴν κατενόησε «τὴν διάθεσιν τῶν σπλάγγων» (Πλούτ. Περὶ ποταμ. V, 3). Ὁ πρὸ τοῦ Σωκράτους ζήσας Ἀλκμαίων ποιεῖται ἀνατομάς, παρατηρεῖ τὴν εὐσταχιαρὴν νῦν καλουμένην σάλπιγγα, ἐρευνᾷ τὸν ὀφθαλμὸν καὶ τὸ ὀπτικὸν νεῦρον καὶ πόρους καλεῖ τὰ μόρια, δι' ὧν αἱ αἰσθήσεις συναρτῶνται πρὸς τὸν ἐγκέφαλον. Ὁ φιλόσοφος Ἀναξαγόρας ἀνατέμνει κριόν, ἵνα ἀνεύρη τὴν αἰτίαν, δι' ἣν ἐγεννήθη μονοκέρατος (Πλουτάρχ. Βίος Περικλ.) καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀνατομῆς δεικνύει τῷ Περικλεῖ. Καὶ τὸ πτῶμα δὲ τοῦ ἀνδρείου Ἀριστομένους κατὰ τὴν 7^{ην} π. X. ἑκατονταετηρίδα ἀνατέμνεται, ἵνα ἐρευνηθῇ ἂν πάντα τὰ ὄργανα αὐτοῦ ἐτύγχανον ὅμοια τοῖς λοιποῖς τῶν ἀνθρώπων, εἰκάζεται δὲ ὡς δεῖγμα τῆς ἀνδρείας ἐκείνου ἡ δασεῖα αὐτοῦ καρδιά. Τὸ σύστημα τῶν φλεβῶν ἐρευνῶσιν εἰδικιώτερον Συνέννεσις ὁ Κύπριος περιγράφων τινὰ τῶν μεγάλων φλεβικῶν στελεχῶν (Ἀριστοτ. Ἱστορ. Ζώων. III, 221) καὶ Διογένης ὁ Ἀπολλωνιάτης κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ 5^{ου} π. X. αἰῶνος, ὅστις καὶ ὀνομάζει οὐκ ὀλίγας τῶν φλεβῶν, οἷον τὴν ἥπατιίδα, τὴν σπληνίτιδα κτλ. Ὁ σοφώτατος δ' Ἐμπεδοκλῆς περιγράφει πρῶτος τὸν λαβύρινθον τοῦ ὠτὸς ὡς κοχλιώδη χόνδρον καὶ θεωρεῖ τοῦτον ὡς κύριον τῆς ἀκοῆς ὄργανον.

Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ Ἱπποκράτους κυρίως φρονούντος, ὅτι: «οὐκ εἴη δυνατόν ἱατρι-

κὴν εἰδέναί, ὅστις μὴ οἶδεν ὅτι ἐστὶν ἄνθρωπος» (Περὶ ἀρχ. ἰατρ.), ἄρχεται ἐπιστημονικωτέρῳ πως τῆς ἀνατομικῆς ἐκθεσεὶ, καταφανῆς γιγνομένη κυρίως ἐν ταῖς πέντε εἰδικαῖς ἀνατομικαῖς συγγραφαῖς τῆς Ἱπποκρατείου συλλογῆς. Βεβαίως ἐν πολλοῖς ἢ γινώσις εἶναι ἔτι λίαν ἑλλιπής, ἀλλὰ καὶ ἐκπλήσσει ἢ περιγραφῆ ἐνίων μορίων, οἷον τῶν βαλβίδων (IX, 89, 91), ἰδίᾳ τῶν βαλβίδων τῆς πνευμονικῆς ἀρτηρίας, αἵτινες ἀνατρεπόμεναι μὲν, καθ' ἃ λέγει εἶτα ὁ Γαληνὸς καὶ καταπίπτουσαι πρὸς τὸν χιτῶνα τοῦ ἀγγείου ἐπιτρέπουσι τὴν διόδον, διατεινόμεναι δὲ κωλύουσι πᾶσαν παλινδρομήσιν¹.

Παρ' Ἀριστοτέλει εἶτα μικρὰ τις περαιτέρω παρατηρεῖται πρόοδος. Οὗτος γνωρίζει τὴν καρδίαν ὡς κέντρον τοῦ αἰμοφόρου συστήματος, τὰς μήνιγγας, τὴν εὐσταχιανὴν σάλπιγγα, τὸν λάρυγγα, τὴν ἐπιγλωττίδα καὶ τὰς φλέβας κάλλιον τῶν προγεγεστέρων. Πολλαχοῦ δὲ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἀπαντῶνται ἀνατομικαὶ καὶ παθολογικο-ἀνατομικαὶ παρατηρήσεις, οὐ μόνον ἐπὶ νεκρῶν καὶ ζώντων ζώων, ἀλλὰ πιθανώτατα καὶ ἀνθρώπων: «Σχεδὸν γὰρ» γράφει οὗτος ἐν τῇ περὶ ζώων μορίων πραγματείᾳ αὐτοῦ (A, 2); «οἷς ταῦτα συμβαίνει τὰ πάθη τῶν νόσων οὐκ ἔχουσι χολήν, ἔν τε ταῖς ἀνατομαῖς ἂν ἐγίνετο τοῦτο φανερόν». Ἰδιαίτατα δὲ κατὰ τοὺς Ἀλεξανδρινοὺς χρόνους μεγάλην πρόοδον ἐπετέλεσεν ἡ ἀνατομικὴ, ἐπιτραπέσις ὑπὸ τῶν Πτολεμαίων τῆς ἀνατομῆς ἀνθρωπίνων πτωμάτων, ἴσως δὲ καὶ ζώντων κακούργων. Προέχουσαν ἰδίᾳ θέσιν κατέχουσιν ὁ Ἡρόφιλος καὶ ὁ Ἐρασίστρατος, ὧν ὁ μὲν πρῶτος «τῶν δι' ἀνατομῆς γινωσκομένων ἐπὶ τὸ ἀκριβέστερον ἦκων», περιέγραψε πρῶτος καὶ ὠνόμασεν οὕτως τὸ δωδεκαδάκτυλον, παρετήρησε καὶ περιέγραψε τὸ πάγκρεας καὶ τοὺς σιελόγρονους ἀδένας, καθ' ἃ δὲ ἀναφέρει ὁ Γαληνός, ἡσχολήθη περὶ τὴν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῶν νεύρων ἀνατομῆν, διηκρίβωσε τὸν φερώνυμον αὐτῷ ληνὸν καὶ τὸν γραφικὸν κάλιμον, τοὺς φλεβώδεις κόλπους καὶ τὰς κοιλίας τοῦ ἐγκεφάλου, γενόμενος ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀνατομικὸς τοῦ κεντρικοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ὁ δὲ δεῦτερος ὁ Ἐρασίστρατος, περιδόξος καὶ οὗτος ἀνατομικός, περιέγραψε τὰς ἕλικας τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τὴν παρεγκεφαλίδα διέκρινε τὰ νεῦρα εἰς αἰσθητικὰ καὶ κινητικὰ, περιέ-

¹ «Ἐσωθεν γὰρ ἔξω πεφυκότες ἐν κύκλῳ τε περιειληφότες ἅπαν τὸ στόμα καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος ἀκριβῆς ἕκαστος οὕτως ἔχων, ὡς, εἰ ταθεῖεν καὶ σταῖεν ὀρθοὶ σύμπαντες, εἷς γίνεσθαι μέγας ἅπαν ἐπιφράττειν τὸ στόμα, πρὸς μὲν τῶν ἔσωθεν ἔξω φερομένων, ἀνατρεπόμενοί τε καὶ καταπίπτοντες εἰς τοῦτόν ἐπ' αὐτὸν τῆς φλεβὸς τὸν χιτῶνα διεξέρχεσθαι ῥαδίως αὐτοῖς ἐπιτρέπουσι, ἀνοιγνύμενοι τε καὶ διανοιγόμενοι τοῦ στόματος ἐπὶ πλεῖστον· εἰ δ' ἔξωθεν τι φέροιο, τοῦτ' αὐτὸ συνάγει τοὺς ὑμένας εἰς ταυτὸν, ὡς ἐπιβαίνειν ἀλλήλοις, καὶ τινα πύλην ἀκριβῶς κεκλεισμένην ἐξ αὐτῶν συνίστησι. Πεφύκασιν μὲν οἷν ἐφ' ἅπασιν τοῖς στόμασι τῶν ἐκ τῆς καρδίας ὁρμωμένων ἀγγείων ὑμένες, ἐπιβαίνοντες ἀλλήλοις, οὕτως ἀκριβῶς ἔχοντες, ὡς, εἰ ταθεῖεν ἅμα καὶ ὀρθοὶ σταῖεν, ἅπαν ἀποφράττειν τὸ στόμα. Χρεῖα δ' αὐτῶν ἐστὶν ἀπάντων μὲν κοινῆ, κωλύσαι παλινδρομεῖν εἰς τοῦπίσω τὰς ὕλας . . .». Γαλήν. III, 459.

γραφε τὰς ὑμενώδεις ἀποφύσεις τῶν βαλβίδων τῆς καρδίας καὶ παρετήρησεν ὡς καὶ ὁ Ἡρόφιλος τὰ χυλοφόρα ἀγγεῖα.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μαρίνος γράφει εἴκοσι βιβλία περὶ ἀνατομικῆς, ἀσχολεῖται ἰδίᾳ περὶ τὴν ἀνατομὴν τῶν μυῶν καὶ τῶν νεύρων καὶ διακρίνει τοὺς ἐκκριτικούς ἀδένας τῶν λεμφικῶν γαγγλίων, περιγράφας πρῶτος ἅμα τοὺς ἀδένας τοὺς ὑπαλείφοντας τὸν ἔνδον χιτῶνα τῶν ἐντέρων (Γαλ. IV. 646).

Μετ' ὀλίγον ὁ Γαληνός, ἵνα ἀναφέρω μόνον τοὺς ὑπεροχωτέρους, θέτει τὰς στερρὰς βάσεις οὐ μόνον τῆς περιγραφικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς συγκριτικῆς ἀνατομικῆς¹, ἐργασθεὶς ἐπὶ τε ζώντων καὶ νεκρῶν ζώων², ἐν μέρει δὲ καὶ ἐπὶ ἀνθρωπίνων πτωμάτων. Οὐκ ὀλίγα μόρια τοῦ σώματος πρῶτος αὐτὸς ὠνόμασε, ὡς π.χ. τὸ μυῶδες πλάτυσμα («ὄνομαζέσθω δὲ ὑφ' ἡμῶν ἔνεκεν σαφοῦς διδασκαλίας μυῶδες πλάτυσμα» — Περὶ μυῶν ἀνατομ. XVIII, Β. σ. 929-30), ἄλλα δὲ τινα πρῶτος αὐτὸς περιέγραψεν ὡς π.χ. τὸ γλωσσοφαρυγγαῖον νεῦρον, τὸν μέγαν ὀπίσθιον ὄρθον τῆς κεφαλῆς μῦν (Ἀνατομ. ἐγχ. IV, τ. II, 455) κλπ. Πάντως θεωρεῖ τὴν ἐπὶ ζώντων ζώων παρατήρησιν ὡς ἐπωφελεστέραν: «ὧν μάλιστα» λέγων «ἔστι χρήσιμα τὰ κατὰ τὴν ἐπὶ ζώντων ἀνατομὴν ἐγχειρουμένων τεχνικῶς εἰς γύμνασιν τῶν ἐν τῷ βίῳ μορίων» (IV, 664). Οὗτος συγχρότητα παρηκολούθησε τὴν διαμόρφωσιν τῶν ὀργάνων ἀπὸ τῶν ἐμβρύων καὶ νεογνῶν μέχρι τῆς τελικῆς διαπλάσεως των: «Εἶ γὰρ δὴ» λέγει «ταῖς διαιρέσεσι τῶν ζώων προσέχοις τὸν νοῦν, ἐπὶ μὲν τῶν ἤδη αὐξανομένων ὄψει τὰς κύστεις πολὺ μείζους τῶν μητρῶν, ἐπὶ δὲ τῶν ἤδη τετελειωμένων τὰς μήτρας τῶν κύστεων» (IV. 154. Παραβ. καὶ III, 474).

Διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Γαληνοῦ ἡ ἑλληνικὴ ἀνατομικὴ ἐξέικετο εἰς τὸ ὑπέρτατον αὐτῆς σημεῖον, αὐτούσιοι δὲ αὐτὰ ἐξηκολούθησαν νὰ ἰσχύωσι μέχρι τῆς 16^{ης} εκατονταετηρίδος, ὁπότε ὁ Ἀνδρέας Βεσάλιος πρῶτος ἐπέστησε τὴν προσοχὴν ἐπὶ σφαιμάτων αὐτοῦ.

Τὸ σύστημα ἰδίᾳ τοῦ Γαληνοῦ ἀναλλοιώτως ἴσχυσε κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὅμως δὲν ἀπέλιπεν ἡ μέριμνα καὶ περὶ τῆς δι' ἀνατομῶν ἐρεύνης, ἥτις δυστυχῶς ἤγαγε καὶ εἰς ἀπάνθρωπον ἔτι ἀνατομὴν ζῶντος καταδικασθέντος αἰχμαλώτου, ὡς δείκνυται παρὰ Θεοφάνη (σ. 673) γράφοντι: «ἤνεγκαν ἱατροῦς καὶ

¹ Καθ' ἡλικίαν ἡ κάτω σιαγὼν ἀποτελεῖται ἐκ δύο ἡμίσεων. Ὁ Γαληνός ὅμως λέγει: «οὐ μὴν ἐναργῶς ἐπὶ τῶν πιθήκων ἀπάντων ἐστὶ δεῖξαι τὴν σύμφυσιν» οἱ πλεῖστοι γὰρ αὐτῶν ἐν ὄστωι ἔχειν σοι δόξουσι τῆς κάτω γένουσι (Ἀνατ. ἐγχ. IV. τ. II, 440). «Ἐψόμενον» λέγει ἀλλαχοῦ «καὶ τοῦτο διαλύεται κατ' ἄκρον τὸ γένειον, ὡς φαίνεσθαι σαφῶς ὅτι συνεπεφύκει» (Περὶ ὄστων II, 754). «Ἄλλ' ἐπὶ γε κυνῶν ἐναργῆς ἰκανῶς ἡ σύμφυσις φαίνεται, καὶ ῥᾶστον χωρίσαι κατὰ τοῦτο τὴν γένυν.» (Ἀνατ. ἐγχ. IV. τ. II, 440).

² «Ἐφ' ὑῶν δὲ μάλιστα πάντα τὰ τοιαῦτα δεικνύντα με ἐθελήσασθε.» (Ἀνατομ. ἐγχ. VIII, τ. II, 690).

τοῦτον ἀνέταμον ζῶντα ἀπὸ ἥβης ἕως θώρακος πρὸς τὸ κατανοῆσαι τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευήν».

Ἐπιπλέον καὶ τῆς Γενικῆς ἀνατομικῆς ἢ ιστολογίας αἱ ἀρχικαὶ βάσεις ἀπαντῶνται προϋαίματα ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἑλληνικῇ ἱατρικῇ, πρῶτον τοῦ Ἀριστοτέλους διακρίναντος ὁμοιομερῆ (οἶον ὁ χόνδρος, τὸ ὄστον, οἱ μῦς, τὸ λίπος κλπ.) καὶ ἀνομοιομερῆ μόρια. «Τῶν ἐν τοῖς ζῴοις μορίων» γράφει «τὰ μὲν εἰσὶ ἀσύνθετα, ὅσα διαιρεῖται εἰς ὁμοιομερῆ, οἶον σάρκες εἰς σάρκας, τὰ δὲ σύνθετα ὅσα εἰς ἀνομοιομερῆ (Περὶ τὰ ζῶα ἰστ. I, 1). Ὁ Γαληνὸς εἶτα ἐξετάζει τὴν γνώμην ταύτην (I, 60), ἣν τελικῶς εὐρίσκομεν εἰς ἐιδικὴν ἐπιστήμην διαμορφουμένην ὑπὸ τοῦ Bichat κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος.

Ἐπιπλέον καὶ ὅτι τὸ σῶμα ἐκ μικροτάτων ἀτόμων σύγκειται, διαφόρων τὸ μέγεθος καὶ τὴν μορφήν καὶ πόρων, ἐν οἷς κινεῖνται λεπτότατα ἄτομα καὶ χυμὸς, πάλιν ὑποτυπῶνται τὸ πρῶτον ὑπὸ Ἑλλήνων, τοῦ Ἀσκληπιάδου. Οὗτος καὶ αὐτὸ τὸ αἶμα ἤκαζεν ὅτι ἐνέχει σωματῖα «majorum corpusculorum materia» κατὰ Καίλιον Ἀθηλιανὸν (Ac, I, 15 § 106). Παρεδέχετο δὲ καὶ σχέσιν ὑπάρχουσαν μεταξὺ τῶν ἀτόμων τούτων, καθ' ἃ ἄλλωστε καὶ νῦν πιστεύεται, ὅτι δηλ. ὁ ὄργανισμὸς οὐχὶ ἀπλῆ κυτταρικῇ παράθεσις εἶναι, ἀλλὰ σύνθεσις κυτταρικῶν συστημάτων μετ' ἀμοιβαίας ἀλληλεπιδράσεως.

Τέλος ὁ Γαληνὸς διέκρινε διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ ἵνας διαφόρους, οἶον εὐθειάς, ἐγκαρσίας καὶ λοξὰς (II, 180).

Ἐπιπλέον καὶ τῆς ἐμβρυολογίας αἱ πρῶται ἀρχαὶ φυσικῶς κατήρξαντο ἐν Ἑλλάδι, ὅποτε ἡ φιλοσοφία περὶ τε τὴν γένεσιν, ἀνάπτυξιν καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἀνθρώπου ἀσχοληθεῖσα, ἐπέτυχε πλεῖστα τῶν προβλημάτων τούτων ἐπὶ ἐπιστημονικωτέρᾳ ὁδῶν νὰ τρέψῃ.

Μεταξὺ τῶν πρῶτων ὁ ἐκ Ῥηγίου Ἰων φιλόσοφος Ἰππικῶν ἠσχολήθη περὶ τὴν μελέτην τῆς γονιμοποιήσεως καὶ πλάσεως τοῦ ἐμβρύου, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν λοιπῶν φιλοσόφων, ὡς ὁ Παρμενίδης, ὁ Φιλόλαος, ὁ Ξενοκράτης κτλ. Ἰδιαιτάτα ὁμοῦ ἀπὸ τοῦ Ἰπποκράτους ἐγένοντο καὶ τὰ πρῶτα πειράματα πρὸς παρακολούθησιν τῆς ἐξελίξεως εἴκοσι καὶ πλέον ῥῶν ὄρνυθος, ἅτινα θέσας οὗτος ὑπ' αὐτὰς, ἤρξατο διαδοχικῶς ἐξετάζων ἀνατομικῶς ἐν καθ' ἡμέραν, ἀρξάμενος ἀπὸ ῥοῦ τῆς β' ἡμέρας, ἵνα μελετήσῃ τὰς μεταβολάς, ἃς ὑπέστη ἕκαστον τούτων, καὶ συγκριτικῶς πρὸς τὸ ῥὸν τοῦ ἀνθρώπου (VII, 530). Ἀπὸ τοῦ Ἰπποκράτους δὲ μάλιστα χρονολογεῖται καὶ ἡ πρώτη ἐξέτασις ῥαρίων γυναικῶν γονιμοποιηθέντων, ἃ εἶχε τὴν πρόνοιαν ν' ἀνέυρῃ μετὰ ἔκτρωσιν (VII, 490). Πειράματα δ' ἐπὶ ῥῶν ἀναφέρει εἶτα καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὅστις καὶ ἀνατομὰς ἐγκύων ζῴων ἐποίησατο (περὶ ζ. γεν. E, α. II, 415, 32), ὡς καὶ ὁ Γαληνός.

Οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πλήρη καὶ εἰδικὰ συγγράμματα ἀνατομικῆς ἐν Ἑλλάδι ἀναφαίνονται, ὧν τὸ μὲν πρῶτον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀσκήσαντος τὴν ἰατρικὴν Διοκλέους τοῦ Καρυστίου, περιφανοῦς ἀνατομικοῦ ἐκ τῶν πρώτων γνωρισάντων καλῶς τὴν διαφορὰν φλεβῶν καὶ ἀρτηρίας, καὶ τὴν καρδίαν ὡς πηγὴν τοῦ αἱμοφόρου συστήματος, τὸ δὲ δεύτερον ὑπὸ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Πραξαγόρου τοῦ Κώου. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἀνατομικῶν πινάκων καὶ εἰκόνων τὴν ἀρχὴν, πρὸς εὐχερεστέραν διδασκαλίαν, ἐν Ἑλλάδι ἀνευρίσκομεν, ὡς βεβαιοῦται ἐκ τινων χωρίων παρ' Ἀριστοτέλει, παρ' ᾧ δηλοῦνται οὗτοι διὰ τῶν ὄρων διαγραφῆ, σχῆμα, παράδειγμα. Οὕτω π.χ. προκειμένου περὶ ἐξεικονίσεως τῆς μήτρας γράφει: «ἐκ τε τῆς διαγραφῆς τῆς ἐν ταῖς ἀνατομαῖς» (Π. ζ. ι. Α, ιζ' Π. ζ. γ. Β. ζ). ἀλλαχοῦ δὲ προκειμένου περὶ τῶν ὑστερῶν διαφόρων ἰχθύων γράφει: «ἀκριβέστερον ἂν θεωρηθεῖ τῶν σχήμασιν ἐκ τῶν ἀνατομῶν» (Ζ. ι. Γ, α. 3).

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἕτερος τῶν θεμελιῶν λίθων τῆς Ἰατρικῆς, ἡ Φυσιολογία, καίτοι ὡς ἰδία ἐπιστήμη χρονολογεῖται μόνον ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Haller (18^{ος} αἰών), τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἔσχεν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἐποχῆς, ὅποτε διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ταύτῃ τοῦ φυσιολογικοῦ στοιχείου ἐξησφαλίσθη ἐναργῶς τὸ ἐπιστημονικὸν τῆς ἰατρικῆς μέλλον. Πράγματι ἐν Ἑλλάδι ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων πρὸς τὴν ἀνατομῆν ἐκρίθη ἀναγκαιοτάτη καὶ ἡ γνῶσις τῆς λειτουργίας καὶ ἐνεργείας ἐκάστου ὄργανου, ὁ Ἱπποκράτης δὲ ἤδη ἀξιῶ καὶ φύσιν σώματος γινώσκειν, ἀρχὴν εἶναι φάσκων αὐτὴν τοῦ κατ' ἰατρικὴν λόγον παντός (Γαλ. Ι, 54), γνώμην, ἣν εἶπα ἄριστα ἐπεξέτεινεν ὁ Γαληνὸς λέγων: «οὐ γὰρ τὸ τῇ ὄψει αὐτὰ δειχθῆναι ἀνατομῆ ἔστιν, ἀλλὰ τὸ μετὰ λόγου ἐκάστου αὐτῶν γνῶσιν λαβεῖν, τὰς τε κατὰ φύσιν ἐνεργείας, ὅπως δι' αὐτῶν ἀποτελοῦνται ἐκμαθεῖν καὶ τὰς κοινωνίας, ἃς ἔχει πρὸς ἄλληλα τὰ σπλάγχνα» καὶ ἀλλαχοῦ: «οὐκ ἐνδέχεται τὰς χρεῖας ἐξευρεῖν ἐκάστου τῶν καθ' ἕνα ὄργανου μορίων, ἄνευ τοῦ γνῶναι τὴν ἐνεργείαν» (ΙV. 153).

Τὰ τῶν αἰσθήσεων ἰδία ἤρξαντο ἐρευνῶντες ἤδη αὐτοὶ οἱ πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλόσοφοι, οὓς ἀπασχολοῦσι τὰ αἰδία προβλήματα τῆς γνώσεως καὶ τὰ ἀνεξερευνήτα μυστήρια τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ὁ Ἀλκμαίων αἰνίττειται «ἀπάσας τὰς αἰσθήσεις συνηρτησθαι πρὸς τὸν ἐγκέφαλον» καὶ ὅτι αὐταὶ πηροῦνται πηρομένου τούτου (Θεόφρ. π. αἰσθ. 26). Ὁ Δημόκριτος δύο γνώσεις παραδέχεται τὴν μὲν διὰ τῶν αἰσθήσεων, τὴν δὲ διὰ τῆς διανοίας. Αὐτὸς ὁ Σωκράτης ἐν Φαίδωνι τοῦ Πλάτωνος φέρεται λέγων ὅτι: «ὁ ἐγκέφαλος ἔστιν ὁ τὰς αἰσθήσεις παρέχων τοῦ ἀκούειν καὶ ὄραϊν καὶ ὁσφραίνεσθαι, ἐκ τούτων δὲ γίγνοιτο ἡ μνήμη καὶ δόξα» (XL, 96). Ὁ προσωκρατικὸς Κλείδημος, ζήσας μεταξὺ Ἀναξαγόρου καὶ Διογένης: «αἰσθάνεσθαι» λέγει «τοῖς ὀφθαλμοῖς μόνον ὅτι διαφανεῖς, ταῖς δ' ἀκοαῖς, ὅτι ἐμπίπτων ὁ ἀῆρ κινεῖ, ταῖς δὲ ὄσιν ἐφελκόμενας τὸν ἀέρα τῇ δὲ γλώσσῃ τοὺς χυμούς, μόνον

δὲ τὰς ἀκοὰς αὐτὰς μὲν οὐδὲν κρίνειν, εἰς δὲ τὸν νοῦν διαπέμπειν» (Θεόφρ. π. αἰσθ. 9). Πλείονος λόγου ἀξία παρίσταται ἢ τοῦ Ἐμπεδοκλέους γνώμη, εἰκάζοντος : «τὴν ἀκοὴν ἀπὸ τῶν ἔσωθεν γίνεσθαι ψόφων, ὅταν ὁ ἀῆρ ὑπὸ τῆς φωνῆς κινήθῃς ἢ ἡχῆ ἔντοσ» (Θεόφρ. π. αἰσθ. 9) καὶ ἢ τοῦ Διογένους τοῦ Ἀπολλωνιάτου ἀκριβέστερον ὑποτυπώσαντος τὴν ἀκοὴν γιγνομένην «ὅταν ὁ ἐν τοῖς ὤσιν ἀῆρ κινήθῃς ὑπὸ τοῦ ἔξω διαδῶ πρὸς τὸν ἐγκέφαλον» (Αὐτ. 39 D. 510). Παρὰ ταῦτα καὶ ὁ Πυθαγόρας ἐδίδασκεν ὅτι ἔδρα ὑπῆρχε τοῦ νοῦ ὁ ἐγκέφαλος (Πλούτ. π. τ. ἀρεσκ. IV. 5), ὅστις ὁμῶς εἶτα ἀγνοεῖται ὑπὸ τοῦ Ἰπποκράτους καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς κέντρον τοῦ νευρικοῦ συστήματος, καίτοι ἐν τισὶ τῶν ἔργων τῆς Ἰπποκρατείου συλλογῆς καὶ τοῦτο φυσιολογικῶς τε καὶ παθολογικῶς φαίνεται οὐχὶ ἀγνοούμενον. Οὕτω π.χ. ἐν τῷ περὶ ἰερῆς νόσου (17) λέγεται : «διὸ φημὶ τὸν ἐγκέφαλον εἶναι τὸν ἐρμηνεύοντα τὴν ξύνεσιν», ὡς ἀλλαχοῦ (κεφ. 14 καὶ 16). «καὶ τούτῳ <τῷ ἐγκεφάλῳ> φρονεῦμεν μάλιστα καὶ νοεῦμεν καὶ βλέπομεν καὶ ἀκούομεν καὶ γινώσκομεν τὰ τε αἰσχροῦ καὶ τὰ καλὰ καὶ τὰ ἡδέα. . τῷ δὲ αὐτῷ τούτῳ καὶ μαινόμεθα καὶ παραφρονέομεν καὶ δαίματα καὶ φόβοι¹ παρίστανται ἡμῖν. . καὶ ταῦτα πάσχομεν ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου πάντα, ὅταν οὗτος μὴ ὑγιαίνειν . . . ἢ ἄλλο τι πεπόνθη παρὰ φύσιν».

Ὁ Δημόκριτος γνωρίζει τὸν σφυγμὸν, ὡς «φλεβοπαλίην» καὶ τὴν τῶν νεφρῶν λειτουργίαν : «δίδυμοι δὲ» λέγει «νεφροὶ, ἰσχύιοι ἐνεδρασμένοι καὶ ἡμφιεσμένοι δημῶ, οὗρων ἐκκρίσεως οὐκ ἀλλότριον πεφύκασιν» (Ἰππ. IX. 392).

Ὁ Ἐρασίστρατος εἶτα, ὅστις ἔγραψεν εἰδικῶς 7 βιβλία περὶ χρείας τῶν ἐν ἀνθρώπου σώματι μορίων, παρετήρησε μετὰ τοῦ Ἡροφίλου πρῶτος τὰ χυλοφόρα ἀγγεῖα, διέκρινε τὰ αἰσθητικὰ νεῦρα τῶν κινήτικῶν καὶ παρεδέχετο μετὰ τοῦ Γαληνοῦ ὅτι ἢ ἀπορρόφῃσι τῆς τροφῆς τελεῖται διὰ τῶν τοιχωμάτων τῶν ἀγγείων : «ὡς κατὰ τὰ πλάγια τῶν ἀγγείων ἐλκομένης τῆς τροφῆς» (Γαλ. II, 106). Τέλος ὁ Ἡρόφιλος παρεδέχετο λυγρὸν ἐκ τοῦ σώματος διὰ τῆς ἐκπνοῆς ἀπαγομένην.

Ἀλλὰ κυρίως ἰδρυτῆς τῆς φυσιολογίας καὶ πρὸ πάντων τῆς πειραματικῆς ἐγένετο ὁ Γαληνός, ὅστις ἔχων ὑπ' ὄψει ὅτι ἔδει οὐ μόνον «γνώσθαι τῆς φύσεως τὴν τέχνην» ἀλλὰ καὶ τὰς ἐνεργείας ἐκάστου μορίου κατασκέψασθαι, (IV. 350. Πβλ. καὶ XIV. 709) ἔθεσεν ἐν τῇ ἐρευνῇ τῆς λειτουργίας τῶν ὀργάνων οὐ μόνον τὴν παρατήρησιν ὁδηγὸν ἀλλὰ καὶ τὸ πείραμα, ἀκριβῶς ὡς ἢ νέα ἐπιστήμη νοεῖ. Γνωρίζων ὅτι ἢ ἀπόδειξις γεγονότος («ἐνδειξις τοῦ ἔργου») ἀνωτέρα καθίσταται τῶν διὰ τοῦ ἀπλοῦ λόγου συμπερανομένων, διότι, καθ' ἃ λέγει ὁ Ἰπποκράτης : «σφαλερῆ καὶ εὐπταιστος ἢ μετ' ἀδολεσχίης ἰσχυρίσις» (IX, 252), ἐπεζητήσε πρῶτος τὴν θετικὴν διὰ τοῦ πειράματος ἐρμηνείαν. Χαρακτηριστικὰ λίαν εἶναι τὰ πειράματα αὐτοῦ ἐπὶ χόρῳ πρὸς ἔρευραν τῶν κατὰ τὴν πέψιν, ὧν συμβουλεύει τὴν ἐξακο-

¹ Αἱ τῆς σήμερον φοβίαί.

λούθησαν: «Καὶ μὲν δὴ καὶ ζῶων» λέγει «ὄτιοῦν ἐμπλήσας ὑγρᾶς τροφῆς, ὡσπερ ἡμεῖς πολλάκις ἐπὶ συνῶν ἐπειράθημεν ἐξ ἀλεύρων μεθ' ὕδατος, οἷον κυκεῶνά τινα δόντες αὐτοῖς, ἔπειτα μετὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ὥρας ἀνατεμόντες, εἰ οὕτω καὶ σὺ πράξειας, εὐρήσεις. . . » (II, 165). Ἐπισημασθέντος ὅτι «Ἰδιαίτερας ὄλως σημασίας ὑπῆρξαν τὰ πειράματα αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Γνωρίζων ὡς «ἀρχὴν τῶν νεύρων καὶ συμπάσης αἰσθησεῶς τε καὶ τῆς κατὰ προαίρεσιν κινήσεως τὸν ἐγκέφαλον ὑπάρχειν» (III, 625), διανοίγων τὸ κρανίον ζώντων ζῶων παρετήρει τὴν μετὰ πίεσιν τῶν κοιλιῶν τοῦ ἐγκεφάλου προερχομένην ἀναίσθησίαν καὶ ἀκίνησίαν γράφων: «εἰ γὰρ θλίψῃς ἠντιοῦν αὐτῶν (τῶν κοιλιῶν δηλ. τοῦ ἐγκεφάλου) ἀκίνητόν τε καὶ ἀναίσθητον, ἄπνουν τε καὶ ἄφωνον εὐθύς ἔσται τὸ ζῶον» (V, 185) καὶ ἀλλαγῶν: «οὐδ' οὕτως τὸ ζῶον ἀκίνητον ἢ ἀναίσθητον γίγνεται, πρὶν ἐπὶ τινα τῶν κοιλιῶν αὐτοῦ τὴν τομὴν ἐξικέσθαι» (Αὐτόθ. σελ. 605). Δι' ἐγκαρσίων δὲ τομῶν τοῦ νωτιαίου μυελοῦ παρηκολούθει τὴν κατάλυσιν τῆς αἰσθητικότητος καὶ κινητικότητος τῶν μερῶν τῶν νευρομένων ὑπὸ τῶν κάτωθι τῆς τομῆς μοιρῶν αὐτοῦ: «ἐθεάσασθε» λέγει «καὶ πρὸς τοῦτο καὶ τὰς ἐγκαρσίας τομὰς αὐτοῦ, καθ' ὅσας ὄλως διακόπτεται τὰ κατωτέρω μέρη τοῦ σώματος, ἀναίσθητά τε καὶ ἀκίνητα ποιούσας, ὡς ἂν καὶ αὐτοῦ τοῦ νωτιαίου τὴν τε τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς καθ' ὄρμην κινήσεως δύναμιν ἐξ ἐγκεφάλου λαμβάνοντος· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔτι κατὰ τὰς ἀνατομὰς ἐθεάσασθε, τὰς ἐγκαρσίας τομὰς τοῦ νωτιαίου μέχρι τῆς μέσης ἐν αὐτῷ κατὰ μῆκος χώρας. . . » (VIII, 209). Ἐπιστημονικώτατα περαιτέρω ὑπῆρξαν ἐπίσης τὰ πειράματα διὰ περιδέσεως τῶν κατὰ τὸν τράχηλον ἀρτηριῶν («ὡς ἡμεῖς ἐνίοτε πειρούμενοι ἐν βρόχοις αὐτὰς διελαμβάνομεν» IV, 502) καὶ ἐνίων νεύρων, οἷον τοῦ γλωσσοφαρυγγαίου, τοῦ πνευμονογαστρικοῦ καὶ τοῦ παλινδρόμου, ἐφ' ὧν ἠρεῦνα τὰς ἐκ τῆς περιδέσεως, διατομῆς ἢ πίεσεως διὰ τῶν δακτύλων ἐπερχομένας λειτουργικὰς διαταραχὰς, βεβαιώσας πρῶτος καὶ τὴν δι' ἐπενεργείας τούτων ἐπὶ τοῦ παλινδρόμου προερχομένην ἀφωνίαν¹.

Περαιτέρω ἰδίας ὄλως μνείας χρῆζει ὅτι ὁ Γαληνὸς γινώσκων τινα εἶχε καὶ αὐτῆς τῆς κατὰ τοὺς ἰστούς γιγνομένης ἐναλλαγῆς τῆς ὕλης, κοινὴν μετάδοσιν ὑγροῦ καὶ πνεύματος, δηλ. ἀέρος, παραδεχόμενος τρόπον τινα διὰ διαπιδύσεως. «Πᾶν γάρ», λέγει «ἐκ παντὸς ἔλκειν φαίνεται καὶ παντὶ μεταδιδόναι, καὶ μίαν εἶναι σύρροισιν καὶ σύμπνοισιν, καθ' ἅπερ καὶ ὁ θαυμασιώτατος Ἱπποκράτης εἶπεν· ἔλκει μὲν οὖν τὸ ἰσχυρότερον, ἐκκενοῦται δὲ τὸ ἀσθενέστερον» (II, 189). Ἐκτάκτως ἐμφανὲς εἶναι καὶ τὸ προφητικὸν τοῦ Γαληνοῦ ῥῆμα περὶ ὑπάρξεως ἐν τῷ ἀέρι στοιχείου τινὸς

¹ Ἐν προόδῳ εἰρήσθω, διότι περὶ τούτων δὲν πρόκειται νῦν γὰρ γίνῃ λόγος, ὅτι καὶ φαρμακολογικὰ πειράματα ἐπὶ ἀλεκτρονῶν ἐξετέλεσεν ὁ Γαληνὸς πρὸς ἀπόδειξιν τῆς δυνάμεως τῶν ἀντιδότην. (Πρὸς Πίσωνα, Θηριακῆς).

χρησίμου διά τε τὴν ἀναπνοὴν καὶ τὴν καῦσον, δηλ. τοῦ ὀξυγόνου ὡς γνωρίζομεν πλέον τὴν σήμερον, οὗ τὴν ἀκριβῆ φύσιν κατὰ νεωτέρους μόνον χρόνους ὀρίζεται ὁ Lavoisier, ἀποδείξας τὴν τοῦ φλογιστικοῦ κατὰ Stahl θεωρίαν λελανθασμένην. Οὕτω περιγράφων τὴν σβέσιν φλογὸς ἢ λαμπάδος ἐν περιορισμένῳ χώρῳ καὶ ἐν ἐλλείψει ἀέρος λέγει: «Ἄν τοίνυν εὐρεθῆ, τίποτε φλόγες ἐν ταῖς τοιαύταις διαθέσει πασχοῦσαι σβέννυνται, τάχ' ἂν εὐρεθείη, τίποτέ ἐστιν, ὃ παρὰ τῆς ἀναπνοῆς ἀπολαύει χρηστὸν ἢ ἐν τοῖς ζώοις θερμοασία» (IV. 488) καὶ ἀλλαχοῦ: «καὶ μὴν εἴπερ ὅλως ἐστὶν ἀδύνατον ἐν τῷ διαστελλεσθαι τὴν καρδίαν ἔλκεσθαι τι παρὰ τῶν ἀρτηριῶν ἔξωθεν, ἐκ τοῦ περιττοῦ θώραξ καὶ πνεύμων ἐγένετο» (IV. 482).

Τελικῶς δὲ δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι 15 ὄλοι αἰῶνες παρῆλθον, ἵνα ἐπιτευχθῆ τι πέραν τῶν ὄσων ἐγνωρίζεν ὁ Γαλλὸς περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, τὴν δὲ δυσκολίαν τῆς περαιτέρω λύσεως τοῦ μυστηρίου τούτου δεικνύει αὐτὴ αὕτη ἢ ὁμολογία τοῦ ἀνακαλύψαντος τὴν μικρὰν κυκλοφορίαν *William Harvey* κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐρευνῶν του, καθ' ἣν τὸ μυστήριον τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος μόνον ὁ Θεὸς ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ. Οἱ δ' ἐπιστήμονες μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἠρκοῦντο θεωροῦντες τὴν κίνησιν τοῦ αἵματος παρομοίαν πρὸς τὴν παλίρροϊαν τοῦ Ἐὐρίπου.

Ἐκ τῶν εἰρημένων ἐμφανῆς ὅτι οἱ Ἕλληνες ἰατροὶ τὸν ἐπιστημονικὸν λόγον ἀποδεχθέντες κανόνα τῆς ἐν τοῖς οὖσιν ἀληθείας καὶ θέσαντες ὡς ἀρχὴν φυσικὴν μέθοδον γενικεύσεως, ἐποίησαν τὰ πρῶτα στερεὰ βήματα ἐν τε ἀνατομικῇ καὶ φυσιολογίᾳ. Ἐκτοτε ἢ μὲν ἀνατομικὴ συντελεσθεῖσα οὕτω ἀπέκτησε τὸ ἀληθὲς αὐτῆς περιεχόμενον καὶ ἀνεγνώρισε τὸν κύριον σκοπὸν καὶ τὸν προορισμὸν τῆς, ἢ δὲ φυσιολογία τὴν ἀληθῆ αὐτῆς ἔννοιαν, τὴν συμπληρωθεῖσαν μὲν καὶ ἐπιστεφθεῖσαν κυρίως ἐν τοῖς ἐγγυτάτω ἡμῖν χρόνοις διὰ τῆς προόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀλλ' ἰσχύουσαν καὶ νῦν ἔτι ὡς ἐξ ὑπαρχῆς ὑπ' ἐκείνων ἐδημουργήθη.

Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παθολογίᾳ ἢ μέθοδος τῆς ἐρεῦνης καὶ τῆς κατατάξεως τῶν γνώσεων ὑπῆρξεν ἐν πολλοῖς θαναμασία. Τί μεγαλοφυέστερον τοῦ προϊόντος τῆς Ἱπποκρατείου διανοίας, τῆς ιδέας περὶ ἐννιάρξεως ἐν τῷ σώματι ἰθυνοῦσης ζωϊκῆς δυνάμεως, τῆς φύσεως, δι' ἧς σοφώτατα ὑπὸ τὸν αὐτὸν νόμον τῆς ζωϊκῆς ταύτης ἐνεργείας ὑπήχθησαν ὑπὸ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς ἰατρικῆς, οὐ μόνον ἢ συντήρησις καὶ ἀνάπτυξις τοῦ ὄργανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἔτι ἢ ἐπάνοδος ἀπὸ τῆς παθολογικῆς καταστάσεως εἰς τὴν φυσιολογικὴν, ἐξ ἧς καὶ ἡ ἀρχὴ «Νούσων φύσεως ἰατροὶ» καὶ ὅτι πολλάκις ἄριστα πράττομεν μὴ διαταράσσοντες δ' ἰατρικῆς ἐπεμβάσεως τὰς ἱαματικὰς αὐτῆς προσπαθείας; Μήπως ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δὲν τεκμηριωῦται ἢ ῥοπή πρὸς πλήρη ἀπόρριψιν τῶν ἰδεῶν περὶ τῆς ἐξ ὑπερφυσικῶν ἐπηρειῶν παραγωγῆς τῶν διαφόρων νοσημάτων, ὧν ἕκαστον καθ' Ἱπποκράτη: «ἔχει φύσιν τὴν ἑαυτοῦ καὶ οὐδὲν ἄνευ φύσεως γίνεται»: Ἀλλὰ καὶ τὴν μεγαλοφυᾶ ιδέαν

την ἀπὸ τοῦ Ἴπποκράτους ἐσχύσασαν, καθ' ἣν ἐπὶ τῶν διαφορῶν νόσων ὁ ὄργανισμός, ὡς σύνολον νοσεῖ, δὲν παραδεχόμεθα καὶ ἡμεῖς νῦν ἔτι συμφώνως πρὸς νεο-ιπποκρατικὰς ἰδέας, φρονούντες ὅτι λίαν ὀρθῶς ὁ Ἴπποκράτης ἐγνώριζε τὸν ἀσθενῆ ἄνθρωπον, οὐχὶ δὲ τὸν ἐντοπισμὸν τῆς νόσου εἰς τὰ ὄργανα; Μήπως ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς δὲν ἐτέθη ἡ ἀρχὴ καθ' ἣν ὑπὸ τὰς αὐτὰς φυσιολογικὰς λειτουργικὰς συνθήκας ἐξελίσσειται καὶ ἡ νόσος ἐν τῷ ὄργανισμῷ»; «Πᾶσα σύστασις νόσων τρόπον τινὰ τῇ τῶν ζώων φύσει προσέεικε» λέγει καὶ αὐτὸς ὁ Πλάτων (Τίμ.), ὡς κατόπιν καὶ ὁ Ἀσκληπιάδης, ὅστις προσεπάθει νὰ ἐξηγήσῃ διὰ φυσικῆς ὁδοῦ τὰς ἐν τῷ σώματι γιγνομένας λειτουργικὰς διαταραχάς. Ἐν τῇ αἰτιολογίᾳ τῶν νοσημάτων ἀπὸ δύο χιλιάδων πεντακοσίων περίπου ἐτῶν πρὸ τῆς ἐπικυρώσεως διὰ τῆς ἀνευρέσεως τῶν παραγωγῶν αἰτίων διὰ τῶν Παστεριῶν θαναμαστῶν ἀνακαλύψεων, μήπως δὲν ἐθεωρεῖτο ὁ ἀῆρ «μεμιασμένοις νοσεροῖσι μιάσμασιν» (Ἴππ. VI. 97), ὀδμαὶ δὲ βορβορώδεις ὅτι ἠδύνατο καὶ πυρετοὺς νὰ παραγάγῃσι; Ἀλλὰ καὶ πρακτικῶς ὠφέλιμος ἐφαρμογὴ τοιούτων γνώσεων δὲν ἀναφέρεται, γενομένη ὑπὸ τοῦ Ἐμπεδοκλέους, ὅστις ἐμφράξας διὰ δερμάτων σχισμῆν ὄρους, δι' ἧς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα διερχόμενοι οἱ κῶνωπες μετέδιδον τὴν πέραν ἐκεῖθεν ἐνδημοῦσαν ἐλονοσίαν, κατώρθωσε τὸν «λοιμὸν ἐκκλεῖσαι τῆς χώρας» (Πλούταρχ. π. παραδ. I, 515 C), ὡς τοῦτ' αὐτὸ ἐπέτυχεν ἐν Σελινοῦντι, ἔνθα τὰ τὴν ἐλονοσίαν τόσῳ εὐνοοῦντα στάσιμα ὕδατα δι' ἰδίων δαπανῶν κατώρθωσε νὰ παρασύρῃ συνενώσας τὸ ρεῦμα δύο ἐγγὺς ποταμῶν, ὡς θὰ ἔπραττεν ἄλλωστε καὶ ὁ κρᾶτιστος ὑγιεινολόγος τῆς σήμερον; Ἀλλὰ μήπως καὶ ἡ γνῶσις τῆς μολυσματικότητος ἐνίων νοσημάτων ἀπέλιπε τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας, οἷον τῆς ἐπιδημικῆς ὀφθαλμίας, τῆς φθίσεως, τῆς ψώρας, κωμῆ δὲ ἐν Ἀθήναις δὲν ἐπιστεύετο ἢ τῆς φθίσεως ἢ μετάδοσις ἀπὸ τῆς 5^{ης} ἤδη π. X. ἑκατονταετηρίδος, ὡς δεικνύται ἐκ τοῦ παρ' Ἴσοκράτει (Αἰγν. ιδ') χωρίου, καθ' ὃ κληρονόμον φθισικοῦ τινος ἀπέτρεπον τῆς μετ' ἐκείνου διαβιώσεως λέγοντες ὅτι: «πλεῖστοι τῶν θεραπευσάντων ταύτην τὴν νόσον αὐτοὶ προσδιεφθάρησαν», γνώμην ἣν καὶ ὁ Γαληνὸς εἶτα ἀκολουθεῖ ἀποτρέπων τῆς μετὰ τῶν φθισικῶν συμβιώσεως; (VII, 279).

Εἰς τὸ πρόγραμμα τοῦ βραχέως τούτου λόγου οὐδόλως περιλαμβάνονται πάντα ταῦτα οὐδὲ ἡ ἐπιγενομένη πρόοδος ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν διαφορῶν νόσων, ὧν τὰ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων δοθέντα ὀνόματα ὡς ἐπὶ τὸ πολὺν διετηρήθησαν διεθνῶς μέχρι σήμερον ὡς ἐπιστημονικοὶ ὄροι καὶ δι' ἃ βεβαίως καὶ ἡ γνῶσις τῆς ἐλληνικῆς παρίσταται ἀπαραίτητος, οὐδ' ἡ μεθοδικὴ ἀνάλυσις τῶν συμπτωμάτων, οὐδ' ἡ βραχυλόγος ἀλλὰ καὶ λίαν ἀκριβολόγος κλινικὴ εἰκὼν τῶν ἱστορικῶν τῶν διαφορῶν ἀσθενῶν, ἅτινα πάντα κινοῦσι τὸν θαυμασμόν, διότι δὲν ὀφείλονται μόνον εἰς τὸ καινοτόμον καὶ ὑπέροχον πνεῦμα τῶν ἀρχαίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν μακρὰν καὶ ἐπίμονον αὐτῶν ἔρευναν καὶ παρατήρησιν. Ἀπόδειξις τούτου ἡ περιγραφὴ τῆς πρώτης

περιπτώσεως ἐξωσυστολῶν ἢ διαλείψεων καρδιακῶν, περὶ ὧν νῦν εὐθὺς λόγος γίνε-
ται, ὡς παρατήρησεν ὁ Γαληνὸς ἐπὶ τοῦ ἱατροῦ Ἀντιπάτρου, καὶ ὡς τόσῳ ὀρθῶς
περιγράφει λέγων, ὅτι: «εὗρεν ἀνωμαλίαν κατὰ τὸν σφυγμὸν ἅπασαν οὐ μόνον ἐν
ἀθροίσματι γιγνομένην, ἀλλὰ καὶ κατὰ μίαν διαστολὴν τῆς ἀρτηρίας» οὕτως ὥστε
ἐθαύμαζε «ὅπως ἔτι ζῆ τοιοῦτον ἔχων σφυγμὸν» (VIII 294). Τῇ περιπτώσει ταύ-
την ἐξ ἐπιστημονικοῦ, ἀλλὰ καὶ συναδελφικοῦ, ἐνδιαφέροντος παρηκολούθησεν
ὁ Γαληνὸς «συνεχῶς» ὡς γράφει «ἀπίομενος τῆς κατὰ τὸν καρπὸν ἀρτηρίας ἐξ
μηνῶν που χρόνῳ» (Αἰτ. 294) καὶ μέχρι τοῦ αἰφνιδίου αὐτοῦ θανάτου ἐν δυσπνοίᾳ
καὶ ἐκλύσει τῶν δυνάμεων.

Ἐν τῇ μελέτῃ ταύτῃ ἐπίσης δὲν θὰ ἀσχοληθῶ οὐδὲ περὶ τῶν διαγνωστικῶν
μεθόδων τῶν ἀρχαίων, ἐν αἷς ἦσαν καὶ αἱ τοσάκις τοιοσθεῖσαι ἀκρόασις καὶ ἐπί-
κουσις. αἱ καὶ τὴν σήμερον ἔτι μεγίστας ὑπηρεσίας τῇ κλινικῇ παρέχουσαι, οὐδὲ
περὶ τῶν διαιτητικῶν μεθόδων, δι' ὧν τὸ πρῶτον ἐτέθη ἡ ἀρχὴ ἢ μέχρι τοῦ νῦν
ισχύουσα τῆς ἀυξήσεως ἢ ἀφαιρέσεως τροφῶν, ἀναλόγως τῆς νόσου καὶ τῶν παρου-
σιαζομένων περιπτώσεων, οὐδὲ τέλος περὶ τῆς θεραπευτικῆς, ἣτις ἐρειδομένη κυρίως
ἐπὶ τῶν ἱαματικῶν φυσικῶν δυνάμεων τοῦ ὄργανισμοῦ ἔθηκε τὴν ἀρχὴν τοῦ «ἀσκέειν
περὶ τὰ νοσήματα δύο, ὠφελέειν ἢ μὴ βλάπτειν», δηλ. τὴν ἀποχὴν ἀπὸ παντὸς
βιαίου καὶ ἐπικινδύνου ἰάματος, δυναμένου νὰ παρακωλύσῃ τὸν ἱαματικὸν τῆς
φύσεως ἀγῶνα, καὶ ἐφήρμοσεν οὐ μόνον τὰ πρῶτα θεραπευτικὰ βοηθήματα, ὧν
πλεῖστα μέχρι σήμερον ἰσχύουσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν τρίψιν καὶ ἀνάτριψιν, τὴν ἱατρικὴν
γυμναστικὴν, τὴν δι' εἰσπνοῶν θεραπείαν, τὴν ἀνάλογον πρὸς νῦν ἐφαρμοζομέ-
νην μετασυγκριτικὴν, τὴν διὰ πλύσεων τοῦ στομάχου, τὴν δι' ἐπιθέσεως ὡς καὶ
σήμερον θερμοφόρων ἐντὸς κύστεων ἢ χαλκίνων καταλλήλων δοχείων καὶ πληθὺν
ἄλλων θεραπευτικῶν μεθόδων καὶ μέσων. Ἄλλ' οὐδὲ περὶ λογικῆς τιнос θεραπείας
τῆς φθίσεως, καθ' ἣν καὶ αὐτὴν τὴν διαμονὴν εἰς ὑψηλοὺς καὶ ὑπνέμους τόπους
συνίστων, οὕτως εἰπεῖν δίκην σαματορίων τῆς σήμερον, τῆς πράγματι τὰ μέγιστα συν-
τεινούσης εἰς ἐπίρρωσιν τῆς πρότινος ἐξερεχθείσης γνώμης τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ
Bier, ὑποστηρίξαντος ὅτι ὄντως ὁ φυματικὸς πρὸ 2500 ἐτῶν ἐθεραπεύετο κάλλιον
ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἱατρῶν ἢ πρὸ 50 ἐτῶν ὑπὸ νεωτέρου ἱατροῦ. Πάντα
ταῦτα καὶ πολλὰ ἄλλα παραλείπω, ἵνα εἰσέλθω ὡς τάχιστα εἰς τὸ β' μέρος τοῦ λόγου
μου καὶ ἐξετάσω, εἰ καὶ πρακτικῶς τι τὸ ὠφέλιμον ἐπετέλεσεν ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ
ἱατρικὴ, ὡς τοῦτο κυρίως ἐξετάζεται νῦν, ὅποτε διὰ τῆς ἐπελθούσης διὰ τὴν ἐν γένει
ἐπιστήμην ἀποτόμου μεταβολῆς τὰ πάντα ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ κόσμου ἐστράφησαν
πρὸς τὴν πραγματικότητα. Εἰ δὲ καὶ ἐν τῇ ἐρευνῇ δεόν νὰ μὴ ἀποβλέπωμεν ἀπο-
κλειστικῶς εἰς τὸ χρήσιμον, οὐδ' ὁ σκοπὸς τῆς ἐπιστήμης ἔγκειται εἰς τὴν ἐπίτευξιν
πρακτικῶν ἀποτελεσμάτων ἢ ὕλικου κέρδους, ἀλλ' εἰς τὴν ζητουμένην ἐπιστημονικὴν

ἀλήθειαν, εἰς ἣν καὶ μόνην προσεῖχον τὸν νοῦν οἱ ἀρχαῖοι, ἐν τούτοις, ἐπειδὴ τὴν σήμερον ὑπὸ τῶν πολλῶν παρὰ τὴν θεωρητικὴν ἔρευναν ἐπιζητοῦνται καὶ αἱ πρακτικαὶ ἐφαρμογαί, αἱ τόσῳ γόνιμοι εἰς ἀποτελέσματα, αἱ οὐ σμικρὰν τῇ ἀνθρωπότητι ἐνημερίαν ἀπεργαζόμεναι, ἄς ἐξετάσωμεν ἐκ παραλλήλου, ἂν ὁμοίαι τινες ἦσαν γνωσταὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις ἰατροῖς, διότι πιθανῶς παρὰ τὰς ὑπερόχους συμβολὰς ὑπὸ τε θεωρητικὴν, πειραματικὴν καὶ οὐ σμικρὰν πρακτικὴν ἔποιν, περὶ ὧν ἤδη ἐγένετο λόγος, τοιαύτας τινὰς κατ' ἐξοχὴν νὰ ἐπεζήτουν παρὰ τῶν ἀρχαίων, οἱ κατὰ τοῦ ὑποχρεωτικοῦ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ὁμιλήσαντες. Πρὸς τοῦτο θέλω ἐξετάσει συντομίας χάριν δύο μόνον πρακτικούς κατ' ἐξοχὴν κλάδους, τὴν χειρουργικὴν καὶ μαιευτικὴν τῶν ἀρχαίων ὑπὸ τὴν ἔποιν τοῦ τί παρέσχον πρακτικῶς ὠφέλιμον, ἐν σχέσει ἰδίᾳ πρὸς τινὰ τῶν νῦν κρατούντων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, ἐφ' ὧν καὶ μόνον θέλω περιορισθῆ.

Ἡ χειρουργικὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων χρονολογουμένη ἀπὸ Χείρωνος τοῦ Κενταύρου, ὅστις, καθ' ἃ ὁ Πίνδαρος παραδίδει, ἀνθρώπους «τομαῖς ὄρθους ἔστησεν» (Πυθ. Γ, 45), ἀποτελεῖ τὸν πλέον ἐκπαγλὸν σταθμὸν τῆς ὅλης αὐτῶν ἱατρικῆς. Ἐν Ἑλλάδι ἄλλωστε ἐγένοντο αἱ πρῶται συστηματικαὶ καὶ εἰδικαὶ ἐργασίαι ἐπὶ τῆς χειρουργικῆς, ὧν ἡ ἀξία θέλει παραμείνει μοναδική. Ὅτι δὲ ἐπιστημονικώτατα αὐτὰ ἐβάδισαν ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς δέκνυται ἐκ τοῦ ὅτι ἀπαραίτητος τῷ χειρουργῷ ἐθεωρήθη κυρίως ἡ ἀνατομικὴ γνῶσις. «Ἀπάντων ἐπισκοπεῖσθαι τὰς χρεῖας τῶν μορίων», λέγει ὁ Γαληνός, «... ἐν γὰρ τῷ τέμνειν... ἢ περιτέμνειν ἢ ἐκκόπτειν... ἐπιστάμενος τῶν μορίων τὴν χρεῖαν, οἴσεται τίνα μὲν ἀφειδῶς τέμνειν χρὴ, τίνων δὲ φείδεσθαι...» (VI. 365). Ὑπὸ δὲ τὸ κράτος τῶν ἰδεῶν τούτων, τῆς μεθοδικῆς παρατηρήσεως, τῆς ἐν ταῖς στρατείαις μορφώσεως καὶ τοῦ κριτικοῦ τῶν ἰατρῶν πνεύματος, ἡ χειρουργικὴ ἤχθη ὄντως εἰς καταπλήσσοσαν καὶ τὴν σήμερον ἔτι πρόοδον.

Χαρακτηριστικώτατον εἶναι, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἠγνόησαν τελείως καὶ τοὺς τρεῖς σπουδαιότερους ὄρους, εἰς οὓς ὀφείλεται κυρίως ἡ ἐπιτυχία τῶν θαυμαστῶν ἐγχειρήσεων τῆς σήμερον, δηλ. τὴν ἀντισηπτικὴν καὶ ἀσηπτικὴν μέθοδον, τὴν αἰμοστασίαν καὶ τὴν νάρκωσιν.

Ἡ πλύσις τῶν τραυματικῶν ἐπιφανειῶν διὰ διαλύσεως ἁλτος ἢ ὕδατος, ἰδίᾳ βροχῆς, ὅπερ ἅμα ἔδει «ἀφείπεσθαι καὶ ἀποσήπεσθαι» δηλ. ἐστειρωμένου, ἢ καθαρότητος τοῦ ἱατροῦ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν (Ἰπλ. XI, 204), τῶν χειρῶν καὶ τῶν ὀνύχων αὐτοῦ (III, 284), ἢ χρῆσις «ἐπιδουσιῶν καὶ ὀθονίων καθαρῶν»¹, ὡς ἀναγράφει ὁ Ἰπποκράτης, δεικνύουσιν ὁποῖαν σημασίαν ἀπέδιδον οἱ παλαιοὶ εἰς τὴν ἄκραν καθαρότητα, τὴν πλύσιν τῶν τραυματικῶν ἐπιφανειῶν διὰ βεβρασμένου, καὶ ὡς λέγομεν

¹ Καθ' Ἰπποκράτην καθαρῶς διαχειρίζεσθαι πάντα (II, 230), διότι «εἰρίοισι ὄνυχα ἴσθαι κακῆ» (III, 496).

σήμερον ἀσίπττον ὕδατος, ἐφ' ὧν πάντων ἰδίαν ἐξαίρετον πραγματείαν ἐγραψεν, ὡς γνωστόν, ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς Ἀναγνωστάκης.

Ἐπιπλέον καὶ τῆς αἰμοστασίας τὰς πρώτας στερεὰς βάσεις ἔθεντο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλλη-
νες, οἵτινες τὴν μὲν μικρὰν αἰμορραγίαν κατέστελλον δι' ἐπιθέσεως ψυχρῶν καὶ στυπι-
κῶν, τὴν δὲ μείζονα διὰ τῆς καὶ νῦν ἔτι ἐν χρήσει ἀπολινώσεως τῶν ἀγγείων, δι' ἣν
ὁμοῦς ὑμνεῖται ὑπὸ πολλῶν ἔτι ὁ κατὰ τὴν 16^{ην} ἑκατοντ. ἐπαναγαγὼν ταύτην ἐν
χρήσει Ἀμβρόσιος Παρέ. Ταύτης ποιεῖται μνείαν πρῶτον τὸ ἀπὸ ἐλληνικῆς πηγῆς
ἀντληθὲν ἔργον τοῦ Κέλσου κατὰ τὴν 1 π.Χ. ἑκατ. (V, 26 § 2), εἶτα δ' ὁμοῦς
ἤρξατο κοινῇ χρῆσις ταύτης πρὸς αἰμοστασίαν¹. Ἀλλὰ καὶ ἡ νῦν ἔτι ἐν χρήσει μέθο-
δος τῆς περιστροφῆς τοῦ ἀγγείου ἦν τὸ πάλαι ἐν χρήσει, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἡλιόδωρος²
Πρὸς ἀποβοροχισμόν δὲ μάλιστα τῶν ἀγγείων ἦσαν ἐν χρήσει καὶ ζοῖκαὶ χορδαί,
ἀνάλογοι τῶν σήμερον ἐν χρήσει *Catgut*, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ Γαληνοῦ γράφοντος:
«ἐκλέγου τὴν ἀσηπιότεραν ὕλην, οἷα πέρον ἢ τῶν ἰσχυῶν χορδῶν» (X. 942).

Τέλος δὲ καὶ αὐτὴν τὴν νῦν ἔτι ἐν χρήσει μέθοδον, ἣν εἰσήγαγε καὶ πάλιν ὁ
Esmarch κατὰ νεωτέρους χρόνους διὰ πίεσεως δηλ. δι' ἰσχαίμου πίεστρου ἢ τοῦ κοινῶς
νῦν ἐν χρήσει σωλήνος ἐξ ἐλαστικοῦ κόμμεως ἄνωθεν τοῦ μέρους, ἐφ' οὗ μέλλει νὰ
ἐνεργηθῇ ἐγχείρησις κατὰ τι τῶν ἄκρων, ἄριστα περιγράφει ὁ χειρουργὸς Ἡλιόδωρος³.

Ἀλλὰ καὶ τῆς ναρκώσεως πρὸ τῆς ἐνάρξεως ἐγχειρήσεως ἢ καυτηριάσεως πρῶ-
τοι εἰσηγηταὶ ὑπῆρξαν οἱ Ἕλληνες. Τοῦτο σαφέστατον γίνεταί ἐξ ὅσων ὁ Διοσκορίδης
πραγματενόμενος περὶ μανδραγόρου γράφει⁴: Τὸ ὅτι δ' ἀκριβῶς ὡς περιγράφει

¹ Οὕτω ὁ Ἄντυλλος (Ἰ. Ορειβ. IV. 52) προκειμένον περὶ ἐξαίρεσεως ὄγκων καὶ ἐγχειρήσεως
ἀνευρουσμάτων ὁμιλεῖ περὶ ἀπομονώσεως («ἐκλήψις») καὶ «ἀποβοροχισμοῦ» στελεχῶν ἀγγείων, ὡς
καὶ ὁ Ἀρχιγένης, ὅστις λέγει: «εὐλόγως οὖν ἰσχύος τῆς τοῦ θεραπευομένου δεῖ καὶ ἂ μὲν πρὸ τῆς
ἀποκοπῆς, ἂ δὲ κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν, ἂ δὲ μετ' αὐτὴν ποιητέον. Ἀποβοροχιστέον οὖν, ἢ διαρραπιτέον τὰ
φέροντα τῶν ἀγγείων ἐπὶ τὴν τομὴν καὶ διαθετέον ἐπὶ τινῶν πᾶν μέρος, ψυχρῶ τε προσαιωνητέον»
(Ἰ. Ορειβ. IV. 246). Καὶ μέχρι δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ Παύλου τοῦ Αἰγινήτου ἡ μέθοδος αὕτη φαίνεται ἐν
κοινῇ χρήσει οὔσα, ὡς δεικνύει τὸ ἐξῆς παρ' αὐτῶ χωρίον: «ἀπολινώσαντες, ὡς εἰκόσ, τὸ παρεμπί-
πττον ἀγγεῖον» (*Briau*, 226).

² «Τὰ μείζονα (τῶν ἀγγείων) ἀποβοροχίσαντες, τὰ δὲ μικρότερα καταπεύραντες εἰς αὐτὰ ἄγκιστρα
καὶ περιστρέφοντες πολλάκις καὶ ἀποτυφλώσαντες αὐτὰ διὰ τῆς περιστροφῆς» (Ἰ. Ορειβ. IV. 485 πβλ.
Haeser Ges. d. Med. I, σελ. 501).

³ «Ἀφαιρεῖται χεῖρ ἢ ποῦς, γαγγραινῆς γενομένης ἢ ἐξ ἄλλης αἰτίας. . . Τὰ μὲν οὖν κάτω
μέρη τῶν ἄκρων ἀκινδυνότερον ἀφαιρεῖται, τὰ δὲ ὑπεράνω ἀγκῶνος ἢ γόνατος μετὰ κινδύνου, διὰ
τὸν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐν χερσὶ κατὰ αἰμορραγίαν γινόμενον κίνδυνον, μεγάλων ἀγγείων διακοπτο-
μένων. . . Εἴωθα δὲ λέγει «πρότερον ὑπεράνω τοῦ προζομένου μέρους ἐπιδέσει χρώμενος, ἐπὶ ὅσων
ἐνδέχεται καὶ συμπλήρωσιν ἄγειν τὰ ἀγγεῖα, καὶ εἶτα ἐνεργεῖν ὡς δεδήλωται» (Ἰ. Ορειβ. IV. 247).

⁴ «Ἐνιοὶ δὲ καθευποῦσιν οἶνον τὰς ρίζας ἄχρι τρίτου καὶ διυλίσαντες ἀποτίθενται, χρώμενοι
ἐπὶ τῶν ἀγρόπυων καὶ περιδουνῶντων κνῆσθον ἐνὶ καὶ ἐφ' ὧν βούλονται ἀναισθησίαν τευνομένην

ὁ Διοσκορίδης ἐπήρχετο ἢ νάρκωσις ἀπέδειξε τὸ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους γενόμενον διὰ τῆς σκευασίας τοῦ μωρίου, καθ' ἃ ὑποδεικνύει ὁ Διοσκορίδης, πείραμα τοῦ *Sir Benjamin Ward Richardson*, ὅστις χορηγήσας ταύτην οὐ μόνον ἐβεβαίωσε τὴν ναρκωτικὴν δύναμιν τοῦ σκευάσματος τούτου, ἀλλ' ὅτι τούτου ἐπιτυχῶς καὶ νῦν ἔτι πρὸς γενικὴν νάρκωσιν ἠδύνατο νὰ γένηται χρῆσις. Ἄλλωστε ἀπεδείχθη πρὸ τιῶν ἐτῶν ὅτι ὡς ἡ σκοπολία ἢ ἀτρακτοειδῆς καὶ ἄλλα τινὰ φυτὰ, ἐνέχει καὶ ὁ μανδραγόρας τὴν ὑπὸ τοῦ *Smith* τῷ 1892 κληθεῖσαν σκοπολαμίνην, ἣτις νῦν εὔρηται ἐν μεγάλῃ χρήσει πρὸς γενικὴν νάρκωσιν.

Εἰς τὰς ἀρχὰς ταύτας τῆς ἀρχαίας χειρουργικῆς ὀφείλονται βεβαίως τὰ ἐπιτυχῆ ἀποτελέσματα οὐ μόνον ἐπὶ τραυμάτων, ἐξαρθρημάτων, καταγμάτων καὶ διεκπρίσεων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ σπουδαιωτάτων ἐγχειρήσεων ἀναφερομένων ἐν τοῖς συγγράμμασι τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἰατρῶν, ὡς π.χ. ἡ ἀνάτρησις τοῦ κρανίου, ἡ ἐγχείρησις τῆς λιθοτομίας καὶ λιθοθρυψίας, τῆς ὑδροκλήλης, τῆς κηροσκήλης, τοῦ ὑποσπιδίου, τῆς κήλης, τῆς ἐντερορραφίας, τῆς ἀποκοπῆς τοῦ προπεσόντος ἐπιπλόου, τῆς θωρακοκεντήσεως, τῶν ἀνευρυσμάτων, τῆς ἐγχειρήσεως τοῦ ἐμπυήματος τοῦ θώρακος, τῆς τραχειοτομίας, τῶν αἱμορροΐδων, τῶν κηρῶν, τῶν πλαστικῶν ἐγχειρήσεων, τῶν ἐδρουσουργιῶν, τοῦ καταρράκτου, τῆς τριχιάσεως καὶ αὐτῆς ἔτι τῆς διανοίξεως τῆς κοιλίας πρὸς ἐπίθεσιν τοπικῶς φαρμάκων ἐπὶ τῶν πασχόντων σπλάγγων ὑπὸ τοῦ Ἑρασιστράτου, ὡς καὶ ἡ ἐπιτυχία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς στρατιωτικῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, ἥς ἡ ὀργάνωσις καὶ νῦν ἔτι ἐμποιεῖ τὸν θαυμασμόν.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῇ μαιευτικῇ καὶ τῇ γυναικολογίᾳ αἱ πρακτικαὶ ἐφαρμογαὶ ὑπῆρξαν ἀρκούντως σημαντικά. Οὕτω ἡ ὑποστήριξις τοῦ περινεύου κατὰ τὸν τοκετόν: «διὰ τὰς ἐν τῇ ἐντάσει γινόμενας προπτώσεις καὶ ρήξεις» ἀναφέρεται τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Σωρανοῦ (κ, α', σ. 104), ὡς καὶ ὁ μετασχηματισμὸς τοῦ ἐμβρύου δι' ἐξωτερικῶν καὶ ἐσωτερικῶν χειρισμῶν (Ἰπλ. VIII, 146), ἡ μεταστροφή εἰς πόδας, ἡ χρῆσις ἐνδομητρίων πλύσεων καὶ τῆς διόπτρας, δηλ. τοῦ μητροσκοπίου, ἀναλόγου μάλιστα τῇ ἡλικίᾳ τῆς ἐξεταζομένης (Ἀέτ. ις', πη').

Ἄλλὰ καὶ τῆς ἐμβρυολογίας τὰ πρῶτα ἔχρη ἐν Ἑλλάδι ἀπαντῶμεν. Ἦδη παρ' Ἰπποκράτει ἀναφέρεται ἡ «ἰχθύη» ὡς περιδενομένη περὶ τοὺς δύο δακτύλους

ἢ καιομένων ποιῆσαι» (Δ', οστ, σελ. 571) καὶ ἰδίᾳ περαιτέρω, ἔνθα ἀναγράφων τὸν τρόπον τῆς παρασκευῆς οἴνου ἄνευ ἐπιθήσεως ἐκ τοῦ φλοιοῦ τῆς ρίζης τοῦ μανδραγόρου συμβουλεύει νὰ δίδωσι γ'. κνάθους «τοῖς μέλλουσι τέμνεσθαι ἢ καίεσθαι . . . οὐ γὰρ ἀντιλαμβάνονται τοῦ ἀλγήματος, διὰ τὸ καταφέρεισθαι». Ἱστορεῖ δ' ὁ συγγραφεὺς οὗτος καὶ ἑτέραν σκευασίαν δι' εἴδους τινὸς μανδραγόρου, καλουμένου μωρίου, δι' ἧς ἀσθενής: «καθεύδει ἐν ᾧπερ φάγοι σήματι, αἰσθανόμενος οὐδενὸς ἐπὶ ὥρας γ'. ἢ δ', ἀφ' οὔπερ ἂν προσενέγκηται· χρῶνται δὲ» λέγει «καὶ ταύτη οἱ ἰατροί, ὅταν τέμνῃν ἢ καίῃν μέλλωσι» (Ἀντ, σελ. 574).

τῆς χειρός, ἵνα μὴ ἀπολοισθαίνῃ ἢ σὰρξ τοῦ ἐμβρύου, ὅταν συνελαμβάνετο πρὸς ἐξαγωγὴν. Καθ' ἃ δ' ἀναφέρει ὁ Γαληνός, αὕτη ἦτο σιδηροῦς ὄνυξ, ἣτοι μεταλλικὸν δίκην κοχλιαρίων ἐργαλεῖον, λεπιδωτὸν κατὰ τὰ ἄκρα, ὅπερ πιθανώτατα τιθέμενον ἐπὶ τῶν δύο δακτύλων τῆς δεξιᾶς χειρός, τοῦ δείκτου ἢ τοῦ μέσου καὶ τοῦ ἀντίχειρος (δίκην σημερινῆς δακτυλήθρας) καὶ προσδεόμενον ἐχρησίμευεν οὕτω δυσκελές πρὸς ἐξέλκυσιν ἀπὸ τῆς μήτρας νεκρῶν ἐμβρύων, τῇ ἀρωγῇ καὶ ἄλλων κατασπαστικῶν ἐργαλείων. Τὸ ἐργαλεῖον ἐκλήθη ἰχθύη ἐκ τῆς ὁμοιότητος, ἣν εἶχε τὸ ἄκρον αὐτοῦ πρὸς λεπίδας ἰχθύων, ὡς ἄλλωστε καὶ νῦν αἱ πλεῖστοι τῶν μεταλλικῶν λαβίδων¹. Ἀνάλογον ἐργαλεῖον ἐπιτιθέμενον τοῖς δακτύλοις, δι' ὃ καὶ ὄνυξ καλούμενον, ἀλλ' ὄξυν κατὰ τὸ ἄκρον ἐχρησίμευε πρὸς κατατομὴν τοῦ ἐμβρύου ἐν τῇ μήτρᾳ. Ὡστε ἐν ταῖς ἐμβρυοτομίαις ὁ κατατεμαχισμὸς ἐπιτυχάνετο διὰ τοῦ ἐργαλείου τούτου, οὐχὶ δὲ διὰ τοῦ ὄνυχος τοῦ χειρουργοῦ, ὡς τινες ὑποστηρίζουσι. Ἀλλὰ καὶ ἡ κεφαλοθρυψία, ἢ σχίσις δηλ. τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐμβρύου καὶ ἡ θλάσις τούτου διὰ πιέστρου, ἦσαν γνωστὰ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἱπποκράτους, ὡς κατόπιν καὶ αὕτη ἡ ὀλικῆ ἐξαίρεσις τῆς μήτρας, ἢ ὑστερεκτομία διὰ τοῦ κόλπου, ἣτις σαφῶς ἀναφέρεται ἐκτελουμένη ἐπὶ προσπτώσεως τῆς μήτρας, καθ' ἃ ἀναγράφει ὁ Ἀέτιος (XII, ΟΑ') λέγων «καὶ γὰρ καὶ ὄλην ἀφαιρεθῆναι μήτραν διασαπεῖσαν ἱστορεῖται, καὶ ζῆσαι τὴν γυναικα», καὶ ἀλλαχοῦ: «τέμνοντας ἢ ἀποδεσμοῦντας ἢ καίοντας» τὸ προσπίπτον τμήμα τῆς μήτρας: «μηδένα κίνδυνον ὑφορωμένους» (Αὐτόθι), δι' ὧν λόγων δηλοῦται σαφῶς καὶ τὸ οὐχὶ σπάνιον τῆς τελευταίας ταύτης ἐγχειρήσεως καὶ τὸ ἀκίνδυνον αὐτῆς.

Ἀλλὰ παρὰ τὰς ὑπερόχους ταύτας ὑψηροσίας τῆς ἐλληνικῆς ἐπιστήμης εἰς θεμελίωσιν τῆς ἐπιστημονικῆς ἱατρικῆς, ἅμα μὲν ὑπὸ καθαροῦς ἐπιστημονικῆν ἔποψιν, ἅμα δὲ πρακτικῶν ἐφαρμογῶν ἀνάγκη περαιτέρω νὰ τονισθῇ ὧδε, ὅτι τῆς ἱατρικῆς θεωρηθείσης ἀχωρίστου τῆς ἠθικῆς ἐν γένει, ἐν Ἑλλάδι ἐτέθησαν τὸ πρῶτον καὶ αἱ βάσεις τῆς ἱατρικῆς δεοντολογίας, τῆς καὶ μέχρι σήμερον ἰσχυροῦσης. Πράγματι ἡ Ἑλλὰς οὐ μόνον ἐπέτυχε νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν ἰδέαν τῆς ἱατρικῆς ὡς ἐπιστήμης, ἀλλὰ καὶ τὴν τιμὴν τοῦ ἱατρικοῦ ἐπαγγέλματος νὰ ἐξυψώσῃ, θέτουσα τοὺς κανόνας, οἵτινες δέον νὰ ρυθμίωσι τὸν βίον τοῦ ἱατροῦ κατὰ ἰδεώδεις ἀρχάς, τὰς περιεχομένας ἤδη ἐν τῷ ὄρκῳ τοῦ Ἱπποκράτους. Μεταξὺ τῶν πρώτων συνιστάται καὶ ἡ φιλανθρωπία. Μὴ ζητεῖτε τὴν ἀμοιβὴν σας, λέγει ὁ Ἱπποκράτης (IX, 258) ἢ διὰ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐυκολύνητε τὰ μέσα τῶν σπονδῶν σας. Νοσηλεύετε καὶ τοὺς ἀσθενεῖς ὑμῶν δωρεάν, προτιμῶντες ἀνάμνησιν εὐγνώμονα, ἀντὶ τοῦ ἀμέσου συμφέροντος. Ἄν παρέχῃται εὐκαιρία βοηθεῖτε πρὸ πάντων τοὺς ξένους καὶ τοὺς πτωχοὺς: «ἦν γὰρ παρῆ φιλανθρωπία, πάρεστι καὶ φιλοτεχνία». Καὶ πράγματι προϋμώτατα ἐν Ἑλλάδι

¹ Περὶ ἐγκατατομῆς ἐμβρύου. Πιθανώτατα καὶ ἡ ὄλη χεῖρ περιεβάλλετο δι' ὑφάσματος τραχέος ὁμοίου πρὸς λεπιδωτὸν ἰχθύος δέρμα, καθ' ἃ καὶ ὁ Γαληνός σημειοῖ.

ἀφθονοῦσι μεταξὺ ἰατρῶν τὰ παραδείγματα τῆς φιλανθρωπίας, τῆς ἀφιλοκερδείας, τῆς ἀνταπαρνήσεως καὶ τῆς ἄκριας φιλοπατρίας.

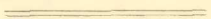
Ἄλλὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι ἤρξατο ἡ σημαντικὴ πρόοδος τῆς χορηγήσεως ὑπὸ τῶν Ἀρχῶν τῆς ἀδείας τῆς ἐξασκήσεως τοῦ ἐπαγγέλματος μετὰ ἀπόδειξιν μόνον πραγματικῶν σπουδῶν (Ξεν. ἀπομν. Δ, β, δ) ὡς καὶ ἡ δημοσία ἀντίληψις ἀπὸ Χαρόνδα ἤδη τοῦ Καταναίου «ὅστις τοσοῦτον ὑπερέβαλε τοὺς πρότερον νομοθετήσαντας δημοσίῳ μισθῷ τοὺς νοσοῦντας τῶν ἰδιωτῶν ὑπὸ ἰατρῶν θεραπεύεσθαι (Διόδ. XII, 4) καὶ μάλιστα ὡς ἀναφέρει Ἀριστείδης ὁ ῥήτωρ «καὶ τοὺς ἀδυνάτους τῶν πολιτῶν δημοσία τρέφειν» (Αἰλ. Ἀριστείδ. Παναθην. κερ. 190).

Ἐν Ἑλλάδι ἐπὶ πλέον ἤρξαντο τὸ πρῶτον κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Ἐρυνθροῦ Σταυροῦ τῆς σήμερον παρέχοντες ἐξ ἴσου πᾶσαν περίθαλψιν οὐ μόνον εἰς τοὺς τραυθέντας στρατιώτας αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς τραυματίας τοῦ ἐχθροῦ (Ξενοφ. Κυρ. Ἀνάβ. VII, 2. 6), περίθαλψιν δὲ εἰς τοὺς ἀναπήρους τοῦ πολέμου (Πλουτ. Σόλ. XXXI, 4) καὶ ἐπικουρίαν εἰς τὰ ὄργανα καὶ τὰ θύματα τοῦ πολέμου.

Τέλος δέον νὰ μὴ λησμονῆται ὅτι ἐν Βυζαντίῳ ἤρξατο οὐ μόνον τῶν φιλανθρωπικῶν ἐν γένει καταστημάτων ἢ ἴδρυσις, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν νοσοκομείων ἢ τελειοτάτη ὀργάνωσις. Οἱ Ἀθηναῖοι δὲ μάλιστα χωροῦντες περαιτέρω ἐδεικνύοντο κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους φιλόανθρωποι οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ὀπισθοκήποτε πάσχοντας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰ ἔτι τὰ ζῶα, οἶον ἵππους καὶ κύνες, οὐς κεκμηκότας ἀπὸ κόπων, νόσου ἢ γήρατος μετὰ φροντίδος περιέθαλπον καὶ ἔτρεφον.

Διὰ τῆς ἀλματικῆς προόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, διὰ τῶν ἐργασιῶν τοῦ Παστέρ καὶ τῶν λοιπῶν μεγάλων ἐρευνητῶν νέα ἰδέαι ἀνέθανον, νέα εἰδῶλα ἐστήθησαν καὶ πλήρης μεταμόρφωσις ἐπῆλθεν ἐν τῇ ἰατρικῇ, ἀλλ' ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστήμη οὐδὲν ἀπώλεσε τὰ δικαιώματα αὐτῆς. Οἱ θεμέλιοι λίθοι καὶ οἱ στυλοβάται τοῦ ἰατρικοῦ οἰκοδομήματος, ὡς ἐδείχθη καταδήλως καὶ ἐκ τῆς εὐσυνόπτου εἰκότος καὶ τῶν ἀπανθισμάτων, ἅτινα παρέθηκα ὑμῖν ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν ἀρχαίων, τῇ ἀνῆκον καὶ τῇ ἀνήκουσι, διότι παρέμειναν καθ' ὅλον τὸ μακρὸν διάστημα μέχρι σήμερον καὶ θὰ παραμείνωσιν ἔσασι, ἀμετακίνητοι, ὡς φέροντες τὴν σφραγίδα τοῦ αἰωνίου, ἣν οὐδεμία δύναμις δύναται πλέον νὰ ἐξαλείψῃ. Αὐτοὶ ἡ ἑλληνικὴ ἰατρικὴ ἐγένετο ἡ ἀφετηρία, ἐξ ἧς θαρραλέως ἐξεκίνησεν ἡ ἀναζήτησις καὶ ἡ ἔρευνα, αὕτη ἀνεκάλυψε πρώτη τοὺς πρυνανεύσαντας ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς τέχνης ταύτης νόμους, οἵτινες σὺν τῷ χρόνῳ διαρκῶς ἐνισχυόμενοι καὶ συμπληρούμενοι μετέβαλον ταύτην εἰς θετικὴν ἐπιστήμην. Αὕτη ὑπὸ τὸ κράτος τῆς μᾶλλον ἐλευθέρας καὶ ἀνιδιοτελοῦς πνευματικῆς ἀναζητήσεως κατώρθωσε χάρις εἰς τὴν ἐξαίρετον ἰδιοφυίαν μεγάλων ἐρευνητῶν νὰ ὀργανώσῃ τὸ ἐν ἀρχῇ ἐν τῇ τέχνῃ ταύτῃ ὑπάρχον ἄμορφον χάος, νὰ δώσῃ μορφήν καὶ ρυθμόν, νὰ δημιουργήσῃ, νὰ θέσῃ τὰς ἠθικὰς βάσεις τῆς ἐξασκή-

σεως τοῦ ἐπαγγέλματος καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐποιΐας καὶ γὰρ ῥίψη ἄπλετον φῶς ἐπί
 των τῶν ζωτικωτέρων προβλημάτων αὐτῆς ὑπὸ τε θεωρητικὴν καὶ πρακτικὴν ἔπο-
 ψιν. Καὶ τὸ φῶς τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης ἐπειδὴ ἦτο αἰθέριον εἰσέδου πανταχοῦ πρὸς
 τὰ ἔξω καὶ κατηύγασε τὸ ἐπιστημονικὸν στερέωμα δι' ἀκουράσιων ἀκτίνων· διὸ καὶ
 οἱ γιγάντιοι δημιουργοὶ τούτου, οἱ καθυστερημένοι μὲν τῆς σήμερον, ἀλλὰ καὶ οἱ
 πρωτοπόροι καὶ πρόδρομοι, τὸν αἰεὶ χρόνον θέλουσι θάλλει, φωτίζοντες διὰ τῶν
 αἰδίων προϊόντων τῆς διανοίας αὐτῶν τὴν ὁδὸν τὴν ὀδηγοῦσαν πρὸς τὸ μέλλον καὶ
 ἀνυψοῦντες διαρκῶς τοὺς μελετῶντας καὶ σπουδάζοντας ταῦτα οὐ μόνον πρὸς τὰς
 ὑψηλὰς σφαιρὰς τῆς σκέψεως, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς πλέον σκολιὰς ἀτραποὺς τῆς ἀληθείας.

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 29ης ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 1932

Κατὰ τὴν συνεδρίαν ταύτην παρέστησαν ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας κ. Κιβωτός, ὁ πρόεδρος τῆς Γερουσίας κ. Γονατᾶς καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Χατζῆτσος.

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ

A. X. ΒΟΥΡΝΑΖΟΥ

ΤΑ ΣΥΝΕΡΓΑ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

Ἐὰν διὰ τὴν ἁρμονίαν τοῦ σύμπαντος ἐπῆρξεν ἡ τὰ πάντα κατεπιθύνουσα Δύναμις, ἣν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν δύναται πάντοτε νὰ χωρήσῃ, ἐὰν διὰ τὴν γένεσιν τοῦ ζωϊκοῦ Κόσμου προαπητήθη τὸ γόνιμον περιβάλλον καὶ αἱ ἄλλαι εὐμενεῖς πρὸς ἐμφάνισιν καὶ ἀνέλιξιν τῶν ὀργανισμῶν συνθήκαι, ἐὰν διὰ τὴν παραγωγὴν ἐνὸς ἀνθρώπου ἀπαιτεῖται ἡ συμβολὴ τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς, διὰ τὴν συντήρησιν ὅμως τῆς γεννωμένης ζωῆς, διὰ τὴν πάλιν τῆς ὑπάρξεως δὲν ἀρκεῖ ἐφεξῆς μόνος ὁ ἀήρ, ἡ θερμότης, τὸ φῶς, αἱ τροφαί, ἀλλ' ἀπαιτεῖται καὶ ἡ συνεργία μυστηριωδῶν τιῶν οὐσιῶν, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ζῶν ὀργανισμὸς εἰς τὰ μύχια τῶν κυττάρων αὐτοῦ ἐπιτελεῖ χημικὰς πράξεις, ἄνευ τῶν ὁποίων ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ ζωὴ δὲν θὰ ἦσαν πλέον δυναταί.

Ὅμιλοῦμεν περὶ φαγήσεως, πέψεως, ἀφομοιώσεως, κυκλοφορίας, ἀναπνοῆς· ἀλλ' ἡ μεταβολὴ τῶν τροφῶν εἰς αἷμα καὶ ἡ ἐξέβρσεις τῆς ἀπαιτουμένης ἐνεργείας διὰ τῆς ἐν τῷ ὀργανισμῷ συμβαινούσης καύσεως δὲν εἶναι πράξεις ἀπλαῖ καὶ εὐεξήγητοι· Ὁ ἀνθρώπος εἶναι μηχανὴ ἐσωτερικῆς καὶ διαρκοῦς καύσεως, ἣτις διατρέφεται διὰ θερμογόνων οὐσιῶν, οἷα τὸ ἄμυλον, τὸ λίπος τὸ λεύκωμα, αἵτινες ὀξειδοῦνται, καίονται ἐντὸς τοῦ σώματος ἡμῶν χωρὶς ἐν τούτοις νὰ προπολήσωσιν αὐτό. Ἐὰν ἔξω τοῦ ὀργανισμοῦ ὄφειλον νὰ ὑποστῶσι τὴν αὐτὴν ὀξείδωσιν, θὰ ἀπηγεῖτο τοῦλάχιστον ἡ θερμοκρασία τῆς φλογὸς τοῦ φωταερίου. Ἐπίσης ἡ πέψις τῶν τρο-

φῶν, ἥτις ἐν τῷ ὀργανισμῷ συντελεῖται ταχέως καὶ ὁμαλῶς, ἕξω τούτου θὰ κατορθοῦτο μόνον διὰ χημικῶν ἀντιδράσεων βιαιῶν καὶ ἀσυμβάτων πρὸς τὴν ζωὴν.

Ἄλλ' ἢ καῦσις καὶ πέρις τῶν τροφῶν ἐντὸς τοῦ ἀνθρωπίνου ὀργανισμοῦ τελοῦνται διὰ μεθόδων ταχειῶν μὲν ἡπίων ὁμως χάρις εἰς τὴν παρέμβασιν εἰδικῶν τινῶν οὐσιῶν, τὰς ὁποίας οἱ μὲν παλαιότεροι βιολόγοι ὠνόμαζον φυράματα (*fermenta*) ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ *Kühne* ἐκάλεσεν ἐνζύμας, διότι αἱ ἐξ αὐτῶν πρῶται διερευνηθεῖσαι ἀνευρέθησαν ἐν ταῖς ζύμασι. Αἱ οὐσίαι αὗται ἔχουσι τὴν ιδιότητα νὰ προκαλῶσιν ὠρισμένας ἀντιδράσεις, νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν διεξαγωγὴν αὐτῶν, χωρὶς καθ' ἑαυτὰς νὰ ἀλλοιῶνται ἢ νὰ φθειρῶνται.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶχε παρατηρήσει ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ, ἐπὶ χημικῶν τινῶν περιπτώσεων, ὁ σοφὸς σουηδὸς *Berzelius* ἤδη ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὁ δεινὸς περὶ τὴν χημείαν ἐρευνητὴς οὗτος ἀλλ' ὀλιγότερον δεινὸς περὶ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν ἀπεκάλεσεν αὐτὸ μὲν «κατάλυσιν» τὰ δὲ προκαλοῦντα τοῦτο σώματα «καταλυτῆρας». Τὴν δρασὶν ἐνὸς καταλυτῆρος παρωμοίασεν ἐπιτυχῶς ὁ γερμανὸς χημικὸς *Ostwald* πρὸς τὴν τοῦ ἐλαίου ἐπὶ τῶν κινουμένων τροχῶν μιᾶς μηχανῆς, τῆς ὁποίας ἐπιταχύνει τοῦτο τὴν κίνησιν, διότι ἐλαττοῖ τὴν τριβὴν, χωρὶς νὰ μεταβάλληται ἢ νὰ χάνη ἐκ τοῦ βάρους του.

Πολλὰ σώματα προκαλοῦσι τὸ φαινόμενον αὐτὸ τῆς καταλύσεως καὶ μεταξὺ τούτων τὸ κοινότερον εἶναι τὸ ὕδωρ, μεσιτεία τοῦ ὁποίου ἐπιτελεῖται πλήθος ὁλόκληρον ἀντιδράσεων. Τελείως ξηροὶ ἀνθρακες π. χ. δὲν καίονται ἐν ἀτμοσφαίρᾳ τελείως ξηροῦ ἀέρος ἢ ὀξυγόνου· διὰ τῆς παρεμβάσεως ὁμως καὶ ἐλαχίστου ποσοῦ ὑγρασίας ἢ καῦσις ἐπέρχεται ζωηρὰ καὶ πλήρης. Ὅχι δὲ μόνον τὸ ὕδωρ ἀλλὰ καὶ ἕτερα ἅτινα ρευστὰ ἔχουσιν ἰσχυρὰν καταλυτικὴν δύναμιν. Ἐξ ἀτομικῶν μου ἐρευνῶν διέγνωνσα λ. χ. ὅτι τοιαύτην δύναμιν ἔχει εἰς ἀξιόλογον βαθμὸν ἐν ὀργανικῶν ρευστῶν, ἢ κοινῇ ὀξόνῃ, περὶ τῆς συμβολῆς τῆς ὁποίας ἐν τῇ ἀνοργάνῳ συνθέσει λεπτομερῶς ἀνεκοίνωσα ἀπὸ δεκαετίας ἤδη καὶ δι' ἧς κατώρθωσα τὴν παρασκευὴν μεγάλου ἀριθμοῦ νέων καὶ περιέργων ἐνώσεων.

Ἀνάλογοι ὄθεν πρὸς τοὺς χημικοὺς καταλυτῆράς εἰσιν αἱ ἐνζύμαι. Ὁ ἄγγλος φυσιολόγος *Bayliss* ὀρίζει αὐτὰς ὡς καταλυτῆρας παραγομένους ὑπὸ ζώντων κυττάρων, οἵτινες ἀνευρίσκονται ἐντὸς οὐσιῶν πλέον ἢ ἐλαττον συγγενῶν πρὸς τὸ πρῶτοπλασμα καὶ διατηροῦσιν ὡς ἐκ τούτου χαρακτῆρας τῆς ζωϊκῆς αὐτῶν προελεύσεως. Συχνάκις οὕτως ἐμφανίζουσι σημεῖα ἐξαντλήσεως, ἐν ἄλλοις λόγοις γηράσκουσι, ὅπως καὶ τὰ ζῶντα τοῦ ὀργανισμοῦ στοιχεῖα.

Ἐνζύμαι ὑπάρχουσιν εἰς πᾶν σύστημα ζωῆς, πρὸς συντήρησιν τῆς ὁποίας συμβάλλονται μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, ὥστε νὰ κληθῶσιν εὐστόχως ὑπὸ τοῦ διασήμου γάλλου φυσιολόγου *Claude Bernard* καὶ «συνεργὰ τῆς ζωῆς».

Τὸ πρῶτον ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ γνωσθὲν φύραμα ἀνεκαλύφθη κατὰ τὴν μελέτην τῆς ζυμώσεως τοῦ ζύθου, τοῦ ὁποίου ἡ παρασκευὴ παραλλήλως πρὸς τὴν τοῦ ἄρτου ἦτο γνωστὴ εἰς τοὺς Αἰγυπτίους ἀπὸ τῆς πρὸ τῶν Πυραμίδων ἐποχῆς. Οἱ χημικοὶ τῆς 14^{ης} ἑκατονταετηρίδος ἐγνώριζον ὅτι διὰ κατεργασίας τῆς μόλις βλαστησάσης κριθῆς μεθ' ὕδατος 70⁰ λαμβάνεται πυκνὸν τι κατέργασμα, ὅπερ μετ' οὐ πολὺ γλυκαίνεται ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀρωματιζόμενον δὲ διὰ λυκίσκου καὶ ζυμούμενον ἀποτελεῖ τὸν ζύθον.

Οἱ γάλλοι χημικοὶ *Payen* καὶ *Persoz* ἀπέδειξαν πρῶτοι τῷ 1833 ὅτι κατὰ τὴν τοιαύτην βλάστησιν τῆς κριθῆς καὶ τῶν ἄλλων σιτηρῶν σχηματίζεται ἐντὸς τοῦ κόκκου οὐσία, ἣτις ἔχει τὴν σπουδαίαν ιδιότητα νὰ διαλύῃ καὶ τρέψῃ τὸ ἄμυλον εἰς σάκχαρον, καὶ δὴ ὅτι ἐν μέρος ταύτης δύναται νὰ ἐκσακχαρώσῃ 2000 μέρη ἄμυλου. Οἱ γάλλοι χημικοὶ, καὶ αὐτοὶ ἑλληρισταὶ ὑστεροῦντες, ὠνόμασαν τὴν οὐσίαν ἐκείνην «διάστασιν», ὑπονοοῦντες πιθανῶς τὴν μετάστασιν, ἣν τὸ φύραμα τοῦτο διενεργεῖ. Ἐν τούτοις τὸ ὄνομα τοῦτο οὐ μόνον ἐπεκράτησεν, ἀλλὰ καὶ ἐγενικεύθη μέχρι βαθμοῦ, ὥστε νὰ κληθῶσι βραδύτερον ὑπὸ τῶν γάλλων βιολόγων τὰ φυράματα συλλήβδην «διαστάσεις» καὶ νὰ προσλάβωσιν ἐφεξῆς αἱ διάφοροι τούτων ομάδες τὴν χαρακτηριστικὴν κατάληξιν -άσεις· οὕτω λ.χ. διακρίνομεν σήμερον ἐστεράσεις, πρωτεάσεις, πεψινάσεις, λιπάσεις, ζυμάσεις, σακχαράσεις, ὀξειδάσεις κλπ.

Ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς διαστάσεως τῶν σιτηρῶν ὁ γερμανὸς φυσιολόγος *Schwann* ἀπεμόνωσεν ἀπὸ τοῦ βλενογόνου τοῦ στομάχου σπουδαίαν πρωτεολυτικὴν ἐνζύμην, ἣν ὡς ἐκ τῆς κατὰ τὴν πέψιν κυριώδους αὐτῆς δράσεως ἐκάλεσε πεψίνην, καὶ ἡ ἔκτοτε ἀδιαπαύστως συντελεσθεῖσα ἔρευνα ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ἐνζύμα ὑπάρχουσιν εἰς ἅπαντα τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα. Ὡρισμένα ὄργανα τούτων παράγουσιν αὐτὰς κατὰ ποσότητος σχετικῶς μεγάλας· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν φυτῶν αἱ ἐνζύμα σχηματίζονται κυρίως εἰς τοὺς σπόρους, ἐπὶ δὲ τῶν ζῴων παράγονται ὑπὸ ἀδένων τινῶν λ.χ. τῶν σιαλογόνων, τοῦ παγκρέατος, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων ὀργάνων, ἀνευρίσκονται δὲ καὶ ἐντὸς τῶν χυμῶν, τῶν ἔκκριμάτων καὶ αὐτοῦ τοῦ αἵματος.

Ἡ χαρακτηρίζουσα τὰς ἐνζύμας, ὅπως καὶ τοὺς καταλυτήρας, ιδιότης ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι δύναται αὐταὶ νὰ ἐνεργήσωσι καὶ εἰς ἐλαχίστας ποσότητας ἐφαρμοζόμεναι, ἐπὶ παραδείγματος δὲ ἡ σακχάρασις δύναται ἐν ἀναλογία ἐνὸς μέρους νὰ διασπᾷ 100000 μ. κοινῶ σακχάρου, καὶ ἡ ὑπὸ τὸ ὄνομα πιτύα γνωστὴ πήκτασις τοῦ στομάχου ἀπάντων τῶν ζῴων, τῆς ὁποίας ἐν μέρος δύναται νὰ πήξῃ 200000 μ. τυρίνης τοῦ γάλακτος.

Τὴν καὶ ὑπὸ μικροβίων παραγωγὴν ἐνζυμῶν παρετήρησε τῷ 1882 ὁ γερμανὸς βιολόγος *Wortmann*. Τὰ πλεῖστα τῶν βακτηριδίων ἐκκρίνουσιν οὐσίας ἐνζυμώδεις καὶ τὰ βιοῦντα ἐντὸς τοῦ πεπτικοῦ σωλήρος ἀνθρώπων καὶ ζῴων διερεργοῦσι

δι' αὐτῶν τὴν καλουμένην μικροβιακὴν πέψιν. Ἐργάζονται ὅθεν ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἡ τοιαύτη συμβολὴ αὐτῶν φαίνεται ἀπαραίτητος. Ζῶα τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῆς γεννήσεως αὐτῶν ὑπεβλήθησαν εἰς διατροφήν αὐστηρῶς ἀσηπιτικὴν δὲν δύνανται νὰ ἀναπτυχθῶσιν, ἢ δὲ νόσος τοῦ *Barlow* ἤτοι τὸ σκορβούτον τῆς παιδικῆς ἡλικίας προέρχεται ἐνίοτε ἐκ διατροφῆς διὰ προϊόντων τελείως ἀπεστερωμένων. Παρὰλλήλως ὁμως πρὸς τὰς ἐπιωφελεῖς αὐτὰς ἐκκρίσεις τὰς ἀνάλογους πρὸς τὰς τῶν κυττάρων τοῦ ἀνθρώπινου ὄργανισμοῦ παράγουσι τὰ μικροβία καὶ τοξίνες, αἵτινες διότι καὶ ἐν ἐλαχίστῃ ποσότητι ἐπενεργοῦσι δεινῶς, παρουσιάζουσι μεγάλην ἀναλογίαν πρὸς τὰς ἐνζύμας. Ὅμοια δὲ πρὸς τὰς τοξίνες τῶν μικροβίων εἶναι τὰ δηλητήρια τῶν ὄφρων καὶ τὰ φυτικῶν τινῶν σπόρων ὡς τῶν τοῦ κίκκεως (*ricine*), τοῦ ἄβρου (*abrine*) καὶ τῆς ροβινίας (*robinie*). Ἐναντίον τῶν μικροβιακῶν αὐτῶν τοξινῶν σκευάζει ὁ ὄργανισμὸς τῶν ζῴων εἰδικὰ ἀντίδοτα, τὰς ἀντιτοξίνες, πρὸς τὰς ὁποίας πάλιν εἶσιν ἀνάλογοι αἱ ἀντενζύμαι τοῦτέστι φυράματα ἐνεργοῦντα ἀντιθέτως πρὸς ὀρισμένας τινὰς ἐνζύμας· ἀντενζύμη λ. χ. εἶναι ἡ παρακωλύουσα τὴν πιύαν νὰ προκαλέσῃ τὴν πῆξιν τοῦ γάλακτος.

Ἀπὸ χημικῆς ἢ κάλλιον τακτικῆς ἀπόψεως θεωροῦμεν τὰς ἐνζύμας ὡς λευκωματώδεις οὐσίας συνδεδεασμένας μετ' ἄλλων ὀργανικῶν οὐσιῶν καὶ ἰχνῶν ἀνοργάνων σωμάτων. Καθὸ λευκωματώδεις τάσσονται μεταξὺ τῶν κολλοειδῶν, τῶν ὁποίων ἔχουσιν ἐν μεγάλῳ βαθμῷ τὰς πλείστας ιδιότητες. Ἡ δ' ἐν αὐταῖς ὑπαρξίς ἀνοργάνων οὐσιῶν ἔχει θεμελιώδη ὅλως σημασίαν ἐν σχέσει πρὸς τὴν καταλυτικὴν αὐτῶν δύναμιν. Εἰς πλείστας περιπτώσεις τὰ μέταλλα ὑπὸ ὀρισμένην μορφήν καὶ εἰς ποσότητα ἀπειροστοῦ παρεμβαίνουσι εἰς πράξεις τοῦ ὄργανισμοῦ καὶ ταχύνουσι τὴν ἐπιτέλεσιν ζωικῶν φαινομένων. Ἡ πέψις τῶν λευκωματωδῶν οὐσιῶν διὰ τοῦ παγκρεατικοῦ χυμοῦ δραστηριοῦται σπουδαίως παρουσίᾳ ἐνώσεων τοῦ ἀσβεστίου καὶ δὴ εἰς ἐλαχίστην ἀναλογίαν, ἢ δὲ δραστηριότης τῶν ὀξειδάσεων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐν αὐταῖς παρουσίας τοῦ μαγγανίου. Ἡ ὀξειδάσις εἶναι ἐνζύμη, διὰ τῆς παρεμβάσεως τῆς ὁποίας τὰ ζῶα ἢ τὰ φυτὰ προσαρμόζουσι τὸ ἐλεύθερον ὀξυγόνον ἐπὶ τῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν, ἐπὶ τῶν ὁποίων δὲν δύναται τοῦτο νὰ ἐπιδράσῃ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τὴν συνήθη θερμοκρασίαν. Ἐὰν ὁμως ἀπὸ τῆς ὀξειδάσεως ἀφαιρεθῇ τὸ μαγγάνιον ἀποστερεῖται αὕτη τῆς ἐνζυμικῆς αὐτῆς ιδιότητος. Τὴν αὐτὴν δὲ σημασίαν ἔχουσι τὰ μέταλλα τῶν γεωδῶν ἀλκαλιῶν διὰ τὰς πηκτικὰς ἐνζύμας καὶ ὁ σίδηρος διὰ τὰ αἰμοσφαίρια. Ὁ ἐν Παρισίοις καθηγητῆς τῆς βιολογικῆς χημείας *G. Bertrand*, ὁ εἰδικῶς ἀσχοληθεὶς εἰς τὴν μελέτην τῶν ὀξειδάσεων διέγνωσε τὴν σπουδαίαν σημασίαν, ἣν ἔχουσιν αἱ ἐν αὐταῖς μεταλλικαὶ ἐνώσεις, ἅς ὡς ἐκ τούτου ἐκάλεσε συνενζύμας (*coferments*). Συμφώνως πρὸς τὰς παρατηρήσεις ταύτας δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἐνζύμην τινὰ ὡς περίπλοκον κολλοειδές, δηλαδή συγκείμενον ἐκ

συνενζύμης και λευκωματώδους ούσιας, ἥτις χρησιμεύει ὡς ἔρρισμα τῆς πρώτης.

Ἡ καταλυτικὴ ἐπίδρασις τοῦ μαγγανίου ἐδοκιμάσθη και ἀμέσως λ. χ. διὰ προσθήκης ἐλαχίστης τούτου ποσότητος εἰς γεωργικὰ λιπάσματα, δι' ἧς κατωρθώθη αὐξησις τῆς συγκομιδῆς κατὰ 22, 5% ἐπὶ τῆς κριθῆς και 24-26% ἐπὶ τῶν τεύτων. Διὰ δὲ τῆς συνδεδευσμένης ἐφαρμογῆς μαγγανίου και ψευδαργύρου ἡ ἀπόδοσις ὑπῆρξεν ἔτι μείζων. Ἡ εὐνοϊκὴ ἐπίδρασις τοῦ ψευδαργύρου ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως κατωτέρων τινων ὀργανισμῶν εἶναι ἀπὸ πολλοῦ χρόνου γνωστὴ διὰ τῶν ἐπὶ τῶν εὐρώτων ἐργασιῶν τοῦ *Rauilin*, δι' ὧν ἀπεδείχθη ὅτι ποσότης ψευδαργύρου ἴση πρὸς τὰ 5 χιλιοστὰ τοῦ συνόλου τῆς τροφῆς τῆς προσφερομένης εἰς τὸ φυτὸν ἐπιφέρει δεκαπλασιασμόν τῆς ἀναπτύξεώς του. Ἡ τοιαύτη δρᾶσις τοῦ ψευδαργύρου ἀναφαίνεται προσέτι και ἐπὶ τῶν δηλητηρίων τῶν ὄφρων και κατὰ γενικώτερον τρόπον ἐπὶ παντὸς κυτταρικοῦ μεταβολισμοῦ. Ἡ δὲ δραστηριότης τοῦ ἰοῦ τοῦ ὄφρου ἀπεδείχθη εὐρισκομένη ἐν στενῇ σχέσει πρὸς τὴν ἐν αὐτῷ περιεχομένην ποσότητα ψευδαργύρου οὕτω δ' ὁ πλουσιώτερος ἴος, ἥτοι ὁ ἐνέχων 5-6⁰/₁₀₀ ψευδαργύρου, εἶναι και ὁ δηλητηριωδέστερος.

Ἄλλ' ὁ ψευδάργυρος, ὅπως τὸ ἀσβέστιον, τὸ μαγνήσιον και ὁ σίδηρος, ἀποτελεῖ ἐν ἑκ τῶν κανονικῶν συστατικῶν τῶν φυτῶν και τῶν ζώων, τῶν ὁποίων πάντα τὰ ὄργανα, οἱ ἰστοί, τὰ κύτταρα περιέχουσιν αὐτὸν οὐχὶ κατ' ἴχνη, ὅπως τὸ ἀρσενικόν, τὸ βόριο, τὸ μαγγάνιον, ἀλλ' εἰς ποσότητα ὑπολογίσιμον. Τὸ αἷμα τῶν μαστοφόρων περιέχει 15-25 χιλιοστὰ τοῦ γραμμαρίου κατὰ λίτρον, ὁ δὲ ἐγκέφαλος τοῦ ἀνθρώπου πλέον τῶν 100 χιλιοστῶν, εἶναι δ' ὄντως ἐξ ὄλων τῶν ὀργάνων ἡμῶν τὸ πλουσιώτερον ψευδαργύρου, ὅπως ἀκόμη και φωσφορούχου λίπους. Ἀνευρισκομεν περαιτέρω τὸν ψευδάργυρον εἰς τὰς τρίχας τῶν ζώων και τὰ περὰ τῶν πτηνῶν, συνυπάρχοντα ἐκεῖ μετὰ τοῦ θείου και προφανῶς ἀποβαλλόμενον διὰ τῆς ὁδοῦ ταύτης. Πρόκειται δὲ πάντως περὶ μετάλλου ἀποτελοῦντος οὐσιῶδες συστατικὸν τοῦ φυτικοῦ και ζωικοῦ κυττάρου και ἐξασκοῦντος σπουδαίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν πράξεων, αἵτινες διενεργοῦνται εἰς τὰ μύχια τῶν κυττάρων τούτων

Ἡ τελειοποίησις τῶν μεθόδων τῆς ἀναλυτικῆς χημείας ἐπέτρεψε νὰ ἀποκαλυφθῶσιν ὅλα τὰ ἀνόργανα σώματα, μέταλλα και μὴ τὰ εὐρισκόμενα — ἔστω και εἰς ἐλαχιστοτάτας ἀναλογίας — ἐν τῷ ἐργοστασίῳ, ὅπερ καλεῖται ἀνθρώπινος ὀργανισμός. Εἰς τὸ ὥραϊον αὐτοῦ βιβλίον «Ἡ χημεία και ἡ ζωὴ» ὁ γάλλος βιολόγος *Georges Bohn* διερωτᾷται: Εἰδὼν ἄρα γε πάντα τὰ σώματα ταῦτα ἀπαραίτητα διὰ τὴν ζωὴν τοῦ κυττάρου, ἢ μήπως τινὰ ἐξ αὐτῶν ἐπιταχύνοντα τὰς χημικὰς ἀντιδράσεις ὑπερβαίνουσι τὰ ὅρια τῆς ὠφελίμου δράσεως; Ἄλλ' ἀπάντησις τελεσίδικος ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος τούτου δὲν δύναται εἰσέτι νὰ δοθῇ, διότι δὲν ἐξηκριβώθησαν εἰσέτι καταλεπτῶς τὰ τῆς συνεργίας ἐνὸς ἐκάστου τούτων οὐδὲ τοῦ σιδήρου ἐξαιρουμένου,

οὔτως ἐν τούτοις ἡ σημασία ἐπὶ τε τῆς ἀναπνοῆς καὶ ἄλλων φυσιολογικῶν λειτουργιῶν ἔχει πρὸ πολλοῦ κατανοηθῆ.

Δύο ἄγγλοι βιολόγοι οἱ *Moore* καὶ *Webster* ἀπέδειξαν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ὅτι τὰ κολλοειδῆ διαλύματα ἐνώσεων τοῦ σιδήρου ἐπιδρῶντα ἐπὶ διαλελυμένον ἀνθρακικοῦ ὀξέος καὶ συμβολῇ τοῦ ἠλιακοῦ φωτὸς δύνανται νὰ ἐπιτελέσωσι τὴν σύνθεσιν τῆς φορμαλδεϋδης, ἣτις ἀποτελεῖ τὸν ἀπλούστερον τῶν ὑδατανθράκων.

Κατὰ τὸν ὀρθρον τῶν αἰώνων, πρὶν ἢ ἡ ζωὴ ἐμφανισθῆ ἐπὶ τῆς γῆς ἐγένετο πιθανῶς μεσολαβήσει τῶν ἀλάτων τοῦ σιδήρου ἢ μετατροπῇ τῆς ἠλιακῆς ἐνεργείας εἰς χημικὴν. Ἡ φορμαλδεϋδὴ εἶναι πράγματι πλούσιος φορεὺς χημικῆς ἐνεργείας, δυνάμει τῆς ὁποίας δύναται αὕτη νὰ παραγάγῃ οὐσίας πολυπλοκωτέρας ἢτοι τὸ σάκχαρον, τὸ ἄμυλον κλπ. Ἡ πρᾶξις, δι' ἣς τῇ συμβολῇ τοῦ φωτὸς γεννᾶται χημικὴ τις οὐσία ἐκλήθη φωτοσύνθεσις, ἢ δὲ σπουδαιότερα περίπτωσις τοιαύτης εἶναι ἢ παρατηρουμένη ἐπὶ τῶν πρασίνων φυτῶν, ἅτινα ἀπορροφοῦσιν ὠρισμένας ἀκτῖνας τοῦ ἠλιακοῦ φωτὸς καὶ παρουσίᾳ τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος καὶ τῶν ὑδατμῶν τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος σκευάζουσι σπουδαίας ὀργανικὰς ἐνώσεις. Ἡ πρασίνη χρωστικὴ οὐσία τῶν φυτῶν τούτων εἶναι ὡς γνωστὸν ἢ χλωροφύλλη, τὴν ὁποίαν φέρουσι οἱ χλωροπλάσται, ἢτοι μικρὰ σωμάτια δισκοειδῆ, στρογγύλα ἢ γωνιώδη, εὐρισκόμενα εἰς τὸ πρωτόπλασμα τῶν φυτικῶν κυττάρων. Ἄλλ' οἱ χλωροπλάσται οὗτοι δὲν ἐνεργοῦσι μόνον διὰ τῆς χλωροφύλλης, διότι ἐὰν αὕτη ἐξαιρεθῆ δι' οἰνοπνεύματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐνκόλως διαλύεται, λαμβάνεται ἐν ἄχρουν στρωῶμα ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀνευρέθησαν μεταλλικαὶ ἐνώσεις ἀνάλογοι πρὸς τὰς τῶν ἐνζυμῶν, ἀποτελοῦσαι ὅθεν εἶδος συνενζύμης, ἀνευ τῆς ὁποίας μόνῃ ἢ καθαρὰ χλωροφύλλη οὐδεμίαν φωτοσύνθεσιν δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ.

Σημαντικωτάτῃ ἐπὶ τούτοις ὑπῆρξεν ἢ ὑπὸ τοῦ μεγάλου γερμανοῦ χημικοῦ *Willstätter* γενομένη ἀνακάλυψις, καθ' ἣν ἢ χλωροφύλλη τῶν φυτῶν καὶ ἢ χρωστικὴ οὐσία τοῦ αἵματος τῶν ζώων, ἢ αἰμοσφαιρίνη, καταγόνται ἀπὸ τῆς αὐτῆς μητρικῆς οὐσίας τῆς αἰτιοπορφυρίνης. Καὶ ἢ μὲν χλωροφύλλη ἀπεδείχθη ὡς περίπλοκος ὀργανομεταλλικὴ ἐνωσις καὶ δὴ περιέχουσα μαγνήσιον, ἢ δὲ αἰμοσφαιρίνη ἐνέχει σίδηρον. Ὁ σχηματισμὸς ἄρα τῆς χλωροφύλλης ἀπαιτεῖ τὴν παρουσίαν μαγνησίου, γνωρίζομεν δ' ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ὅτι τὸ μέταλλον τοῦτο συγκαταριθμεῖται μεταξὺ τῶν ἀπαραιτήτων στοιχείων τῆς ἀναπτύξεως τοῦ φυτοῦ, ὡς ἐκ τούτου δὲ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐξετάζωνται συστηματικώτερον τὰ φυσικὰ ἐδάφη ὡς πρὸς τὴν ἐν αὐτοῖς ἀναλογίαν τοῦ σπουδαίου τούτου συστατικοῦ. Αἱ εἰδικαὶ ἔρευναι αἱ τελεσθεῖσαι ὑπὸ τοῦ ἰταλοῦ καθηγητοῦ *E. Mameli* εἰς τὸ ἐν Παρίσι βοτανικὸν Ἰνστιτούτον ἀπέδειξαν ὁποίαν ἐννοικίαν ἐπίδρασιν ἐξασκεῖ ὁ πλουτισμὸς τοῦ ἐδάφους διὰ μαγνησιακῶν ἀλάτων ἐπὶ τε τοῦ σχηματισμοῦ τῆς χλωροφύλλης καὶ τῆς ἐν γένει ἀναπτύξεως τῶν φυτῶν.

Πρόκειται καταφανῶς περὶ μεταλλικοῦ συνεργοῦ τῆς ζωῆς τῶν φυτῶν ἐξαιρετικῆς ὄντως σημασίας. Καὶ ἡ μὲν συνθετικὴ δύναμις τῶν ὀργανομαγνησιακῶν ἐνώσεων *in vitro* ἔχει ἀποδειχθῆ διὰ τῶν περιφήμων ἐρευνῶν τῶν *Barbier* καὶ *Grignard*, ἡ δὲ *in vitro* καταδηλοῦται διὰ τῆς δημοουργικῆς δράσεως τῆς μαγνησιούχου χλωροφύλλης. Ἀλλὰ τὸ μαγνήσιον ἀποτελεῖ τακτικὸν συστατικὸν καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀνευρίσκεται οὐ μόνον εἰς τὰ ὀστέα, ἀλλὰ καὶ τοὺς μῦς, τὰ νεῦρα, τὸν ἐγκέφαλον, τὸν θύμον, φαίνεται δ' ὅτι καὶ παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ ἢ δρᾶσις αὐτοῦ, μολονότι μὴ τελείως διακριβωθεῖσα, εἶναι οὐσιώδης.

Ὁ γάλλος καθηγητὴς *Pierre Delbet* διεπίστωσε κατὰ τὰ τελευταῖα ταῦτα ἔτη ὅτι τὸ χλωριούχον μαγνήσιον ἐπανξάνει τὴν δραστικότητα τῶν λευκῶν αἰμοσφαιρίων, ἅτινα ὡς γνωστὸν εἰσὶν οἱ μεγάλοι συντελεσταὶ τῆς πάλης κατὰ τῆς μολύνσεως, καὶ διὰ πολλῶν πειραματικῶν καὶ κλινικῶν ἐρευνῶν ἀπέδειξεν ὅτι πᾶσαι αἱ ἄλογογονοῦχοι ἐνώσεις τοῦ μαγνησίου ἐνεργοῦσιν ἀναλόγως.

Ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τοῦ μεταβολισμοῦ ἐν γένει εἶναι ἀναμφισβήτητος, τὰ δὲ πειράματα τὰ ἐκτελεσθέντα ἐπὶ μυῶν καὶ ἰνδικῶν χοιριδίων ἀποστερηθέντων βιταμινῶν, ἀπέδειξαν ὅτι τὰ ζῶα ταῦτα δύνανται νὰ ζήσωσι δις μακρότερον ὅταν χορηγηθῶσιν αὐτοῖς τὰ εἰρημένα μαγνησιακὰ ἅλατα. Ὁ καθηγητὴς *Delbet* ὑπεστήριξε διὰ σειρᾶς σπουδαίων ἀνακωνώσεων τὰς ἐπὶ τῆς διὰ μαγνησίου ἀμύνης τοῦ ὀργανισμοῦ ἰδέας του, τὰς κυριώτερας τῶν ὁποίων ἐξέθεσεν αὐτοπροσώπως τῷ 1929 καὶ ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν.

Ἐν τούτοις ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς δὲν ἀγαμένει μόνον ἕξωθεν τὰ μέσα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀμυντικῶν αὐτοῦ δυνάμεων, ἀλλ' εἶναι ἱκανός, ὅταν ὁ κίνδυνος ἐμφανισθῆ νὰ παραγάγῃ ἐν τάχει ἰδιόμορφα τινα συνεργὰ τῆς ζωῆς. Ἐναντίον πάσης εἰσβολῆς οὐσιῶν ξένων δυναμένων νὰ διαταράξωσι τὴν ἐν αὐτῷ ἐπικρατοῦσαν ἁρμονίαν ὁ ὀργανισμὸς ἀμύνεται διὰ φρυαμάτων, ἅτινα παράγει εἰδικῶς δι' ἐκάστην περίπτωσιν. Ὁ σοφὸς βιολόγος τοῦ Πανεπιστημίου τῆς *Halle E. Abderhalden*, ὅστις πρῶτος ἀπέδειξε πειραματικῶς τὴν γένεσιν τῶν φρυμάτων τούτων ἐκάλεσεν αὐτὰ «ἀμυντικὰ φρυάματα» (*Abwehrfermente*).

Αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος οὐσίαι εἰσὶ ξένη ἢ πρὸς τὸ ἄτομον εἰς τὸ ὁποῖον εἰσβάλλουσιν ἢ πρὸς τὸ αἷμα ἢ καὶ πρὸς τὰ κύτταρα. Οὐσία δέ τις ἐνάρμωστος εἰς τὸ αἷμα δύναται νὰ ᾖ ξένη πρὸς τινα κύτταρα καὶ ἄλλη τις ἐνάρμωστος εἰς τὸ εἶδος καὶ τὸ ἄτομον νὰ δείκνυται ξένη πρὸς τὸ αἷμα καὶ νὰ μὴ γίνηται ἀνεκτὴ παρ' αὐτοῦ ἀνευ προηγουμένης χημικῆς αὐτῆς μεταβολῆς. Ἐὰν οὕτως ἡ ξένη οὐσία εἰσδύσῃ ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ αἷμα ἢ ἀκόμη ἐὰν κύτταρά τινα αὐτοῦ τοῦ σώματος ἐκτραπέντα, δι' οἷον δῆποτε λόγον, τῆς φυσιολογικῆς αὐτῶν λειτουργίας προσφέρουσιν εἰς τὸ αἷμα οὐσίας ξένας πρὸς τὸ πλάσμα, ὁ ὀργανισμὸς σκευάζει πάσαντα τὰ εἰδικὰ ταῦτα φρυάματα

τῆς ἀμύνης. Δι' αὐτῶν προσβάλλει τὰς ξένας οὐσίας, ἀποσυνθέτει αὐτάς, τὰς μεταβάλλει εἰς ἕτερα ἀπλούστερα σώματα καὶ δὴ ἀδιάφορα, τὰ ὅποια δύναται πλεον ἄνευ βλάβης νὰ χρησιμοποιήσῃ ὡς τροφάς, ὧν ἡ πέψις συντελεῖται οὕτως ἐν τῷ αἵματι.

Γενικῶς δὲ παρατηρεῖται ὅτι οὐχὶ μόνον τὰ κύτταρα τοῦ ὄργανισμοῦ ἔχουσι τὴν ἰκανότητα νὰ πέπτωσι δι' ἐνζυμῶν, αἵτινες πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων εἰσὶν ὅμοιοι ἢ ἀνάλογοι πρὸς τὰς τῶν κυττάρων τῶν πεπτικῶν ἀδένων, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἰκανότητα παρουσιάζουσι καὶ τὰ ἐρυθρὰ καὶ λευκὰ αἰμοσφαίρια, ἀκόμη δὲ καὶ τὰ αἱμοπετάλια δύναται νὰ προκαλέσωσιν ὑδρολυτικὰς διασπάσεις. Ἐν τούτοις τὸ πλάσμα τοῦ αἵματος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πλείστων ζῴων δὲν ἔχει κατὰ φύσιν τὴν ιδιότητα τοῦ νὰ διασπᾶ τὰ λευκώματα, τοὺς ὑδατάνθρακας, τὰ λίπη, διότι τοιαῦτα οὐσία δὲν δύναται φυσιολογικῶς νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ αἵματος. Ὄταν ὅμως αὐταῖ εἰσῶσιν ἐν τῇ κυκλοφορίᾳ καθ' οἷονδήποτε τρόπον, προκαλοῦσι τὴν ἐκ μέρους τοῦ αἵματος παραγωγὴν τῶν ἀντιστοίχων ἐνζυμῶν. Ἐὰν εἰς τινα σκύλλον εἰσαχθῆ δι' ἐνέσεως τὸ αἷμα ἄλλου τινὸς σκύλλον τοῦ αὐτοῦ εἶδους, τὰ ἀμυντικά φυράματα δὲν σχηματίζονται, ἀναφαίνονται ὅμως ταῦτα, ὅταν τὸ αἷμα προέρχεται ἐκ σκύλλον διαφόρου καταγωγῆς.

Ἡ χημικὴ σύστασις τῶν φυραμάτων τούτων δὲν ἔχει εἰσέτι ἐξακριβωθῆ. Γνωρίζομεν αὐτὰ κυρίως ἐκ τῆς δράσεως, ἣν εἰς ὄρισμένας περιστάσεις ἀσκοῦσι καὶ ἣτις παράγει φαινόμενα, τῶν ὁποίων ἡ σημασία καὶ ἀπὸ βιολογικῆς καὶ ἀπὸ διαγνωστικῆς ἀπόψεως εἶναι σήμερον μεγίστη. Διὰ τῶν φαινομένων τούτων πληροφοροῦμεθα ὡσαύτως περὶ τῆς εὐρυτάτης βιοχημικῆς ἐργασίας, ἣτις ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν καὶ εἰς πᾶσαν περίπτωσιν συντελεῖται εἰς τὸ πολύπλοκον χημεῖον τοῦ ζῶντος ὄργανισμοῦ. Ἐφ' ὅσον δὲ αἱ ἀμυντικαὶ ἐνζύμοι τοῦ *Abderhalden* εἰσὶν ὅμοιοι ἢ ἀνάλογοι πρὸς τὰς τακτικὰς ἐνζύμας τοῦ ὄργανισμοῦ καὶ αἱ ὑπ' ἐκείνων ἐπιτελούμεναι ἀποσυνθετικαὶ ἀντιδράσεις διεξάγονται ὅπως καὶ αἱ τῶν δευτέρων, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ αἱ πρῶται εἰσὶ βιολογικοὶ καταλυτήρες ἢ ἐν ἄλλοις λόγοις περίπλοκοι ὄργανο-μεταλλικαὶ ἐνώσεις.

Ἄλλ' ἡ φυραματικὴ ἄμυνα τοῦ ζῶντος ὄργανισμοῦ δὲν περιορίζεται μόνον ἔως ἐδῶ, ἐμφανίζεται ἀκόμη κατὰ τὴν περιέργον περίπτωσιν τῆς ἐξοντώσεως τῶν μικροβίων διὰ χημικῆς ἀποσυνθέσεως τῆς ὕλης, ἐξ ἧς ταῦτα σύγκεινται, ἐν ἄλλοις λόγοις διὰ τοῦ φαινομένου τῆς βακτηριολύσεως. Αἱ ὑπὸ διαφόρων ἀδένων τοῦ ὄργανισμοῦ ἢ καὶ τινων φυτῶν παραγόμεναι πρωτεολυτικαὶ ἐνζύμοι, ἧτοι αἱ προκαλοῦσαι τὴν ὑδρολυτικὴν διάσπασιν τῶν λευκωματωδῶν οὐσιῶν, δὲν ἐπιδρῶσι κατ' οὐδένα τρόπον ἐπὶ τῶν ζῶντων κυττάρων, τὰ δὲ βακτήρια ἀναπτύσσονται ἀθρόως ἐπὶ τροφῆματος περιέχοντος καὶ τοιαύτας ἐνζύμας. Εἰς τὰ λευκὰ αἰμοσφαίρια ὑπάρχουσιν ἐξ

ἄλλου ἐνζύμαι, αἵτινες δύνανται νὰ ἀποσυνθέσωσι τὰ ζῶντα βακτήρια, ἀλλ' ὑπὸ κανονικᾶς συνθήκας οὐδέποτε ἀπεκκρίνονται αὐταί εἰς τὸ αἷμα.

Ἄμεσος ἀποσύνθεσις μικροβίων δύνανται νὰ συμβῆῖ μόνον δι' ἄλλων ἐλαχιστοτάτων, ἀλλὰ ζώντων ὀργανισμῶν, τῶν ὑπερμικροβίων. Γνωρίζομεν σήμερον ὅτι οἱ γεννήτορες τῶν μικροβιακῶν νόσων εἰσὶ πρωτόζωα, πρωτόφυτα καὶ ὑπερμικρόβια ἧτοι ὄντα τοσοῦτω μικρά, ὥστε νὰ μὴ διακρίνονται οὔτε διὰ τῶν τελειοτέρων καὶ ἰσχυροτέρων μικροσκοπιῶν. Οἰαδήποτε ἄλλως τε καὶ ἂν ἦ ἡ μεγέθυνσις δὲν εἶναι δυνατὸν διὰ τῆς ἀμέσου παρατηρήσεως νὰ διακριθῶσι σωμάτια, τῶν ὁποίων αἱ διαστάσεις εἶναι μικρότεραι φωτεινοῦ κύματος περίπου δύο δεκάτων τοῦ μικροῦ ἧτοι μήκους, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ὄριον τῆς ὄρατότητος τῶν ἀντικειμένων. Ἀναμφιβόλως δ' ἐν τῇ φύσει ὑπάρχουσι μικρόβια, ὧν τὸ μῆκος εὐρίσκεται κάτω καὶ τοῦ ὀρίου τούτου, τινὰ δ' ἐξ αὐτῶν διέρχονται διὰ μεμβράνης ἐκ κολλοδίου, τῆς ὁποίας οἱ πόροι ἔχουσι διάμετρον μόλις δύο ἑκατομμυριοστῶν τοῦ μετροχιλιοστοῦ.

Τὰ ὑπερμικρόβια εἰσι καθ' ὅλην τὴν κυριολεξίαν παράσιτα, διότι ἐκ τῶν μέχρι ὥρας γνωστῶν οὐδὲν δύνανται νὰ καλλιεργηθῆ μακρὰν τοῦ στοιχείου, ἐν τῷ ὁποίῳ παρασιτεῖ. Φαίνεται δὲ προσέει ὅτι εἰσὶ παράσιτα κυτταρικά ἧτοι ἀναπτύσσονται μόνον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν κυττάρων τὸ δὲ πάντων τούτων περιεργότερον εἶναι τὸ καλούμενον βακτηριοφάγον, ὅπερ παρασιτεῖ εἰς μονοκυττάρους ὀργανισμούς, δηλαδὴ εἰς αὐτὰ τὰ μικρόβια.

Ὁ ἐπιφανὴς μικροβιολόγος *F. d' Herelle* τοῦ ἐν Παρισίῳ Ἰνστιτούτου *Pasteur* ἀποδίδει λ. χ. τὸν ἀφανισμὸν τοῦ βακίλλου τῆς δυσεντερίας εἰς τοιοῦτον τι ὑπερμικρόβιον τὸ *Bacteriophageum intestinale*, ὅπερ περιέχεται εἰς τὰ ὑποχωρήματα ἀνθρώπων ἀναρρωνόντων ἐκ δυσεντερίας.

Τὸ βακτηριοφάγον τοῦτο εἰσαγόμενον ἐντὸς καλλιεργήματος βακίλλων δυσεντερίας πολλαπλασιάζεται ἀκωλύτως καὶ ὅταν ἡ βακτηριόλυσις λήξει τὸ καλλιέργημα περιέχει μόνον βακτηριοφάγα ὑπερμικρόβια. Ἐκ δὲ πλουσίας σειρᾶς τοιούτων ἢ ἀναλόγων πειραμάτων εἰκάζεται ὅτι τὸ βακτηριοφάγον εἰσβάλλον ἐντὸς τοῦ μικροβίου πληθύνεται ἀναλώμασι τούτου, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἀπεκκρίνει εἰδικὰς λυτικὰς ἐνζύμας. Ὅταν οὕτω σχηματισθῆ ἀποικία 15-25 νέων βακτηριοφάγων ἐπέρχεται διάρρηξις τοῦ καταβιβρωσκομένου βακτηρίου καὶ τότε ἕκαστον τῶν οὕτω πως ἀπελευθερωθέντων νεαρῶν βακτηριοφάγων σπεύδει νὰ εἰσβάλῃ ἐντὸς τοῦ πρώτου συναντωμένου βακτηρίου καὶ ἐπαναλάβῃ ἐκεῖ τὴν προγονικὴν δρᾶσιν. Ἐν δὲ θερμοκρασίᾳ 37⁰ μεσολαβοῦσι 1-3 ὥραι μετὰ τῆς εἰσβολῆς ταύτης καὶ τῆς διαρρηξέως τοῦ τροφέως.

Ἐκ τοῦ καλλιεργήματος τῶν βακτηριοφάγων δύνανται νὰ ἀποχωρισθῶσι καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐκκρινόμενα προϊόντα διὰ καταξημνίσεως δι' οἰνοπνεύματος. Αἱ οὐσαί αὐταί εἰσὶν ἐλεύθερα ζώντων ὑπερμικροβίων ἀποτελοῦσι δὲ λυτικὰς ἐνζύμας,

τάς κληθείσας λυσίνας, αίτινες δρῶσιν ὅπως καὶ τὰ βακτηριοφάγα καὶ ἔχουσι προσέτι τὴν ιδιότητα νὰ ἐπανξάνωσι σημαντικῶς τὴν φαγοκυττάρωσιν ἥτοι τὴν ὑπὸ τῶν λευκῶν αἰμοσφαιρίων τρῶξιν τῶν μικροβίων. Διὰ πειραμάτων τελεσθέντων *in vitro* κατεδείχθη λ.χ. ἐπὶ τῆς περιπτώσεως τοῦ βακίλλου τῆς δυσεντερίας, ὅτι ἐνῶ ὑπὸ συνήθεις συνθήκας 100 λευκοκύτταρα ἀφανίζουσι 36 βακίλλους, παρουσία τῶν λυσινῶν τοῦ βακτηριοφάγου κατατρώγουσι 1510. Ἐν γένει δ' αἱ περιπτώσεις τῆς δράσεως τῶν βακτηριοφάγων, δράσεως καταφανῶς ἐνζυμικῆς, δὲν εἶναι σπάνια καὶ ἐὰν μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἢ ἄμεσος ἀναγνώρισις τῶν ἐλαχιστοτάτων τούτων σωματίων δὲν εἶναι δυνατή, ἢ ἀπόδειξις τῆς ἐνεργητικῆς αὐτῶν δραστηριότητος προκύπτει ἐκ πολλῶν καὶ ἀδιαφιλονικήτων ἀποτελεσμάτων.

Ἡ *O. F. d'Herelle* εἰς τὸ περὶ τοῦ βακτηριοφάγου ἀξιολογώτατον αὐτοῦ σύγγραμμα ἐξαιρεῖ τὴν δρῶσιν, ἣν τὸ ὑπερμικρόβιον τοῦτο ἐξασκεῖ πρὸς προστασίαν ἀνθρώπων καὶ ζῴων ἀπὸ ὠρισμένων ἀσθενειῶν καὶ δὴ γαστροεντερικῶν, σηψαιμῶν καὶ νόσων γαγγλιακοῦ ἐντοπισμοῦ, ὡς ἡ πανώλης. Τὸ δὲ φαινόμενον τῆς τοιαύτης ἀμύνης δὲν παρατηρεῖται μόνον ἐπὶ τῶν σπονδυλωτῶν ζῴων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἄλλων οὕτω λ.χ. ἐπὶ τῆς μικροβιακῆς ληθαργίας τῶν μεταξοσκωλήκων, εἶναι τὸ βακτηριοφάγον ἐκεῖνο, ὅπερ προφυλάσσει τοὺς ἀνθισταμένους κατὰ τῆς ἀσθενείας ταύτης σκώληκας.

Ἐν τούτοις ἡ ἐνέργεια τοῦ βακτηριοφάγου δὲν εἶναι τελεσφόρος ἐφ' ὅλων τῶν περιπτώσεων καὶ τοῦτο ἔνεκα τῶν ἀκολούθων λόγων: Εἶδη τινὰ βακτηρίων εἰσὶν ὁμογενῆ ἔναντι τοῦ βακτηριοφάγου, δηλαδή ἐὰν γένος τι τούτου δρῶ ἐπὶ εἶδους τινὸς μικροβίων εἶναι τότε ἐξ ἴσου δραστήριον καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων συγγενῶν πρὸς αὐτὸ εἰδῶν. Ὑπάρχουσι ὁμως καὶ μικρόβια ἑτερογενῆ, ἐπὶ εἶδους τῶν ὁποίων δύναται μὲν νὰ δρῶσιν τὸ βακτηριοφάγον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῆς αὐτῆς οἰκογενείας. Οὕτω δὲ αἱ νόσοι αἱ προκαλούμεναι παρὰ τινος ὁμογενοῦς μικροβίου δύναται γενικῶς νὰ καταπολεμηθῶσι διὰ καλλιεργήματος τοῦ ἀντιστοίχου βακτηριοφάγου, ἐνῶ προκειμένου περὶ νόσων ὀφειλομένων εἰς ἑτερογενῆ μικρόβια θὰ ἀπαιτηθῇ εἰδικὴ ἐκάστοτε ἔρευνα ἐπιτρέπουσα τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ ἄρμοδίου βακτηριοφάγου δι' ἐκάστην τῶν τελευταίων τούτων περιπτώσεων.

Βλέπομεν ἐν συμπεράσματι τὴν διὰ τῶν ἐνζυμῶν ἄμυναν διενεργουμένην, εἰς ὄφελος τοῦ ἀνθρώπου, ἕως αὐτοῦ τοῦ ἀφανοῦς μικροκόσμου διὰ μέσων καὶ πρῶξεων, τῶν ὁποίων τὸ μυστήριον δὲν ἔχει εἰσέτι τελείως ἀποκαλυφθῆ. Ὁ ἀγὼν καὶ ἡ πρὸς ἐπικράτησιν προσπάθεια εἶναι ἀδιάλειπτος καὶ ὡς εἶδομεν διεξάγεται ἀπὸ τῶν μυχιῶν τοῦ φυτικοῦ καὶ ζωικοῦ κυττάρου μέχρι τῶν σπουδαιότερων ὀργάνων τῆς ζωῆς, ἵτινα πάντα δρῶσιν ἢ ἀντιδρῶσι καθ' ἐκάστην ὁμαλὴν στιγμὴν καὶ καθ' ἐκάστην περίστασιν κινδύνου. Τὸ δὲ πολύπλοκον τοῦτο ἔργον δὲν ἀποβλέπει εἰδικῶς καὶ

μόνον εἰς τὴν συντήρησιν τῶν ὄντων, ἀλλ' ἀποτελεῖ τὴν ἐκδήλωσιν αὐτῆς ταύτης τῆς ζωῆς, ἥτις ἀπὸ φυσιολογικῆς ἀπόψεως ὡς καὶ ἀπὸ τῆς φιλοσοφικῆς ἐμφανίζεται ὡς ἄσπονδος πᾶλη κατὰ τῶν γύροθεν πολεμίων, τῶν τόσων καὶ τόσων.

Ἐποῖαν σημασίαν ἔχουσι τὰ κατὰ τὸν εἰμαρτὸν τοῦτον πόλεμον χρησιμοποιούμενα ὑπὸ τῶν ζώντων ὄργανισμῶν ὄπλα, τὰ συνεργὰ τῆς ζωῆς, προσεπάθησα νὰ καταδείξω δι' ὅσων διὰ βραχέων ἀφηγήθην. Δύο μεγάλα Ἐπιστήμαι, ἡ τῆς ὕλης καὶ ἡ τῆς ζωῆς συνεργάζονται ἀδιακόπως πρὸς διακρίβωσιν τοῦ μηχανισμοῦ τῆς παραγωγῆς καὶ τοῦ μυστικοῦ τῆς συνθέσεως τῶν πολυτίμων ἐκείνων οὐσιῶν, τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς συνεργασίας ταύτης εἰσὶν ἀπὸ τοῦ νῦν σπουδαιότατα.

Ἐὰν αἱ ἐπιστήμαι αὗται κατορθώσωσι ποτε νὰ προκαλῶσιν ἐν δεδομένῃ τινὶ στιγμή τὴν γένεσιν ταύτης ἢ ἐκείνης τῆς ἐνζύμης ἐν τῷ ζῶντι ὄργανισμῷ ἢ ἐὰν ἡ χημεία ἢ ἀντιμιμουμένη τὴν φύσιν δυναθῇ νὰ συνθέσῃ οὐσίας, αἵτινες θὰ ἐπιτελῶσιν ἐν αὐτῷ τὸ ἔργον τῶν ἐνζυμῶν, τὸ τέλος τῆς ζωῆς θὰ ἐπέρχεται τότε ἀνωμάλως μὲν μόνον ἐκ τυχαίων δυστυχημάτων ὁμαλῶς δὲ μόνον ἐκ φυσικοῦ γήρατος.

ΛΟΓΟΔΟΣΙΑ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ

ΣΙΜΟΥ ΜΕΝΑΡΔΟΥ

ΠΡΟΚΗΡΥΞΙΣ ΒΡΑΒΕΙΩΝ

Κατὰ τὸ λῆξαν πολλαχῶς πένθιμον ἔτος ἡ Ἀκαδημία ἐπένησε τρεῖς τακτικούς καὶ ἓνα ἀντεπιστέλλοντα ἑταῖρον. Καὶ τῶν μὲν ἐπιστημονικῶν φώτων καὶ τοῦ ζήλου τοῦ Δημητρίου Παππούλια ἐσετρήθησαν ὅλως προώρως ἐκτὸς ἡμῶν τὸ Πανεπιστήμιον, ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία καὶ ὁ Ἐδαγγελισμός. Ἄλλ' ἐπιτρέψατε εἰς ἐπιστήθιον φίλον νὰ ἐξάρῃ τὴν γνησίαν καλωσύνην καὶ τὰλλα ψυχικὰ χαρίσματα τοῦ ἀνδρός. Ὁ δὲ Ἰωάννης Γεννάδιος ἀφιέρωσε τὸν μακρὸν του βίον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἔρευναν κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀειμνήστου πατρός του, τοῦ ὁποίου ἐλάτρευε τὴν μνήμην καὶ ἐξιτόρησε τὸν βίον, ὡς διαρκέστερον δὲ υἱημεῖον ἀφῆκεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἡγεμονικὴν βιβλιοθήκην. Ὁ γλυκὺς Ἰακωβίδης θὰ τιμᾷ διὰ παντός καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν πατριδα τοῦ Ἀπελλοῦ. Τέλος ὁ Τιμολέων Ἡλιόπουλος, τὸν ὁποῖον ἐκηδεύσαμεν προχθές, ἀφοῦ ἐδίδαξεν ἐπὶ 20 ἔτη ἀπὸ τῆς Πανεπιστημιακῆς καθέδρας εἰμίμησεν ἐπὶ δεκαετίαν τὴν προεδρίαν τοῦ Παρνασοῦ καὶ εισηγήθη τὸ Νομοσχέδιον τοῦ νέου Ποινικοῦ κώδικος. Πόση ὑπῆρξεν ἡ ἐργασία τοιούτων ἀνδρῶν χάριν τῆς πατρίδος.

Τὴν προεδρίαν τῆς Ἀκαδημίας μετὰ τὸν κ. Ἀλέξανδρον Βουρνάζον, κρατήσαντα τὸ βᾶρος ἐπὶ dietίαν μετὰ τόσης δεξιότητος, θ' ἀναλάβῃ κατὰ τὸ 1933 ὁ κ. Κωνσταντῖνος Ρακυβάν. Εἰς δὲ τὴν θέσιν τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως ἡ ψῆφος τῶν

Συναδέλφων ἔταξε καὶ πάλιν τὸν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως μονοτόμως λογοδοῦντα. Ἡ μόνη μου ἐλπίς εἶναι καὶ ἡ ἰδική σας, ὅτι θὰ εἶμαι σύντομος.

Νέον τακτικὸν ἐταῖρον ἐξελέξαμεν καὶ ἐδεξιόθημεν τὸν Ἄριστ. Κούζην, τὸν ἀκάματον ἐρευνητὴν καὶ ἀπολογητὴν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἱατρικῆς. Ἀντεπιστέλλοντας δὲ δύο, τὸν γεωλόγον κ. Κάρολον Ρέντς ἀπὸ τοῦ 1903 μελετῶντα τὴν γεωλογίαν καὶ παλαιοντολογίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸν ἐν Νέα Ὑόρκῃ ὁμογενῆ καθηγητὴν τῆς Ἱατρικῆς κ. Γεώργιον Παπανικολάου.

Οἱ ἐταῖροι τῆς Ἀκαδημίας δὲν ὑπῆρξαν ἀργοί. Οἱ τακτικοὶ ἔκαμαν 41 ἀνακοινώσεις, οἱ πρόεδροι τρεῖς, ἀλλοδαποὶ δ' ἐπιστήμονες τέσσαρας οἱ κ.κ. *Fr. Choisy*, *H. Gregoire*, *F. Reinartz* καὶ Ρέντς. Ἡμετέροι δὲ ἐπιστήμονες διὰ τῶν τακτικῶν μελῶν τῆς Ἀκαδημίας τριάκοντα καὶ ὀκτώ, οἱ ἐξῆς :

Βασιλείου Φ. 1, Βασιλείου Α. 1, Βασιλείου Α. καὶ Φραγκούλης Ι. 1, Βλασσόπουλος Βλ. 1, Βορεάδης Γ. 1, Γαζόπουλος Ι. 1, Ζακνθηνὸς Σ. 1, Ζῶτος Γ. 1, Θεοτόκης Σπ. 1, Θώμης Ι. 1, Ἰωαννίδης Α. καὶ Βασιλείου Α. 1, Ἱατρίδης Α. 1, Κρητικὸς Ν. 1, Καλογερέας Σ. 1, Κατσᾶνος Δημ. 1, Κοκοτοσίκις Ἄν. 1, Κουγιουμτζέλλης Θ. 1, Κυριαζόπουλος Β. 1, Λαμπελὲτ Γ. 1, Λειβαθηνὸς Α. 1, Μεγαλοοικονόμου Ι. 1, Μελανίδης, Τζωρτζάκης καὶ Δεμπονέρας Ι. 1, Μητσόπουλος Μαξ. 1, Ξανθάκης Ι. 1, Πανόπουλος Γ. 1, Παπαϊωάννου Α. 1, Παππᾶς Σπ. 1, Πανταζῆς Γ. 2, Πλακίδης Στ. 1, Πετρόπουλος Γ. 1, Σαντορίνης Π. 1, Στεφανίδης Α. καὶ Χαντζηνικολάου Α. 1, Τρικκαλῆνός Ι. 1, Χρυσάνθης Α. 1, Φωτιάδης Φ. καὶ Αἰκ. Στάθη Φωτιάδου Ι, ἧτοι ἐν ὄλῳ ἔγιναν 86 ἀνακοινώσεις.

Τῶν δὲ διαρκεστέρων ἔργων ἡμῶν,

α') Συνεχίζονται διὰ τῆς γενναίας χορηγίας καὶ συνάμα τῆς ἐνθουσιώδους ἐποπτείας τοῦ κ. Ἀριστόφρονος αἱ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς Πλατωνικῆς Ἀκαδημείας ἀνασκαφαί, παρέχουσαι περισσότερα τεκμήρια περὶ τοῦ χώρου.

β') Ἐξακολουθεῖ ἡ ἔκδοσις τῶν Ἀρχείων τῆς Βενετίας διὰ δαπάνης τῆς Κυρίας Βενιζέλου. Ὁ ἀντιγράφας αὐτὰ ἱστοριοδίφης κ. Σπυρίδων Θεοτόκης ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ *Archivio di Stato*, ἡ δὲ ἐκτύπωσις, γνομένη μετὰ νέαν ἀντιβολὴν τοῦ κώδικος ὑπὸ ὑπαλλήλων τῆς Μαρκανῆς, ἔφθασεν ἤδη τὸ 17^{ον} τυπογραφικὸν φύλλον.

γ') Ἡ γεωλογικὴ ἔρευνα τῆς Ἑλλάδος ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ἐμελετήθη εἰδικώτερον τὸ πρὸς τὴν Γιουγκοσλαβίαν τμήμα τῆς Ἀλμωπίας (Καρατζόβας). Συνεπληρώθη ἀφ' ἑτέρου ἡ σχεδίασις τοῦ λεπτομεροῦς γεωλογικοῦ χάρτου τῆς Ἰκαρίας καὶ τοῦ γενικοῦ τεκτονικοῦ χάρτου τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ κεντρικοῦ Αἰγαίου, ἤρχισαν δὲ καὶ μορφολογικαὶ ἔρευναι ἐπὶ τῶν τριτογενῶν διαπλάσεων.

δ') Ὁ κ. Ἰωακείμωγλου, συνεχίσας τὰ περὶ τῶν δραστηκῶν συστατικῶν τοῦ καφῆ καὶ τῆς ἀπολυμάνσεως τοῦ ποσίμου ὕδατος διὰ μοριακοῦ ἀργύρου πειράματα ἤρχισε

καὶ ἐρεῦνας περὶ τῶν βιταμινῶν καὶ δὴ τῆς Α, σχετικῶς πρὸς τὰς τροφὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ.

ε') Ἐπιμελεία τοῦ κ. Ἀμάντου ἐξεδόθησαν τὰ Βραχέα Χρονικά τοῦ ἀειμνήστου Σπυρ. Λάμπρου.

Τὰ δὲ τέσσαρα Ἀρχεῖα τὰ διευθυνόμενα ὑπὸ Ἀκαδημαϊκῶν Ἐπιτροπῶν καὶ ἐγκατεστημένα ἐντὸς τῶν ἰσογείων τοῦ Μεγάρου τούτου εἰργάσθησαν ἐφέτος ὡς ἐξῆς.

Τοῦ μὲν Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς λαλουμένης προεχώρησεν ἡ ἔκδοσις μέχρι τοῦ 43 τυπογραφικοῦ φύλλου (τοῦ Α' τόμου). Ὁ νέος Διευθυντὴς τοῦ Ἀρχείου κ. Ἀνθιμος Παπαδόπουλος συνέταξε καὶ τὰ Προλεγόμενα, πάντες δὲ οἱ συντάκται ἐκτελοῦν τὴν θεωρήσιν καὶ διόρθωσιν τῶν δοκιμίων. Κατὰ τὰς θεωρίας διακοπὰς ἀπεστάλησαν ὁ μὲν κ. Ν. Ἀνδριώτης εἰς τὴν Ἀντικὴν Θράκην, ὁ δὲ κ. Γ. Κουρμούλης εἰς τὰ Σφακιά τῆς Κρήτης, ὅθεν συνεκόμισαν ἀρκετὴν γλωσσικὴν ὕλην.

Τοῦ δὲ Μεσαιωνικοῦ Λεξικοῦ, τὸ ὁποῖον περιορίσαμεν κατ' ἀρχὰς εἰς τὰ κύρια ὀνόματα καὶ τὰ τοπωνύμια, ἐπεξέτενεν ὀλίγον τὰ ὄρια ἢ οἰκεία Ἐπιτροπή, διὰ τὰ συμπεριληφθῶν καὶ λέξεις καὶ συντάξεις ἰδιωματικά. Ἄλλ' ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἐδῶ τὰ χέρια εἶναι ὀλίγα.

Τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον διὰ τῆς μεταφορᾶς του εἰς τὸ παρασκευασθὲν διαμερισμα τοῦ ἰσογείου καὶ τῆς εὐρύτερας ταξινομήσεως ἐκέρδισε καὶ περισσοτέραν τάξιν. Ὁ Διευθυντὴς κ. Π. Φουρζίης καταρτίζει χρησιμοπιτάτους πίνακας κατὰ θέματα χρόνον τόπον κτλ. Ὁ κ. Γ. Πολίτης παρεσκεύασε τὸ εἰδικὸν Ἀρχεῖον τῶν παροιμιῶν κατὰ τὰ σημειώματα τοῦ ἀειμνήστου πατρός του. Ὁ δ' ἔκτακτος κ. Λουκόπουλος πλὴν τοῦ ἐξ Ἀκαρνανίας ὕλικου ἐταξινόμησε παρωνύμια, αἰνίγματα, ἰδίως δὲ τὰ τῆς ἀστρολογίας καὶ λαϊκῆς μετεωρολογίας. Ἄλλ' ἡ προσηρημένη Ἐθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ σχολάζει ἐντελῶς, ἐνῶ πρὸς μελέτην τῶν Μεσαιωνικῶν μας μουσικῶν κωδίκων ἐξευρέθη ἐν Δανίᾳ τὸ ποσὸν 12 περίπου χιλιάδων κορωνῶν, ἧτοι 375 χιλ. δραχμῶν καὶ αἱ δαπάναι τοῦ ταξιδίου ἀλλοδαποῦ ἐρευνητοῦ. Καὶ ὅμως ὑπάρχον Ἑλληνες οὐχ ἦτον ἐντριβεῖς.

Εἰς τὸ Ἀρχεῖον Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου, τὸ ἴδρυμα τοῦ ἀοιδίμου Παππούλια, γίνεται ἀποδελτίωσις τῶν Νομικῶν εἰδήσεων, ὅσας παρέχουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Οὕτως ὁ νομικὸς καὶ φιλόλογος κ. Τουρναρίτης ἀπεδελτίωσεν ἐφέτος τὰ ἔργα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ κατὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος θὰ κατατάξῃ τὰ χωρία συνθετικῶς, ὥστε νὰ δημοσιεύσῃ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἢ Ἀκαδημία. Ὡς παρατηρεῖ ὁ διευθυντὴς κ. Πετρόπουλος, ἐσχάτως ὁμιλος ξένων καθηγητῶν δι' ἀδροτάτης δαπάνης τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως ἀνέλαβε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου· τοῦτο δὲ ἀποδεικνύει τὴν χρησιμότητά του. Εἶναι ὅμως ἀρκετὰ παράδοξον

ὅτι ὁ ὄμιλος ἐκεῖνος ἐλησμόνησε τὴν Ἑλληνικὴν προτερότητα, τὴν ὁποίαν ἐγνώριζε προτοῦ. Τοῦ δευτέρου σπουδαίου σκοποῦ, τῆς συγκεντρώσεως τῶν Ἑλληνικῶν νομικῶν ἐθίμων, περιορίσθη ἐπὶ τοῦ παρόντος ἢ συναγωγῇ εἰς μόνα τὰ δικαστικῶς πιστοποιηθέντα. Ἡ δὲ ἔκδοσις τῶν Βασιλικῶν, τὴν ὁποίαν τὸ Γ' Βυζαντινολογικὸν Συνέδριον ἐξέφρασε τὴν εὐχὴν νὰ κάμωμεν ἡμεῖς, ἐννοεῖται ὅτι ἀνεβλήθη ἐπ' ἀόριστον.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι, κύριοι, ὅτι οἱ σκοποὶ ἐκάστου τῶν Ἀρχείων, ὅπως τὰ ἰδρῦσαμεν, ἀπαιτοῦν πολὺ περισσοτέρους ἐργάτας. Τὸ Ἀνατολικὸν Φροντιστήριον, ὅπερ ἐσχεδιάσαμεν πρὸς παρακολούθησιν τῶν προόδων τῶν γειτονικῶν λαῶν, ἀνεβλήθη καὶ πάλιν. Ἡ ἔναρξις τῆς βιβλιογραφίας ἀνεβλήθη ὁμοίως. Βλέπετε ἡμεῖς ἔχομεν ἀνάγκην ὀλοκλήρων συνοικισμῶν καὶ μόλις ἐπαρκοῦμεν εἰς ὀλίγα θεμέλια. Κρῖμα! ἡ χώρα τῶν ἀπαραμίλλων παραδόσεων τοῦ ἀρχαίου καὶ μεσαιωνικοῦ κόσμου δὲν κατενόησε τὴν ἠθικὴν καὶ πρακτικὴν τῶν σημασίαν, ὅπως ἡ γειτονικὴ Ἰταλία. Εἴμεθα ὀλίγοι καὶ πτωχοὶ εἶναι ἀναντίρρητον καὶ σήμερον, ἐννοεῖται, εἶναι ἄκαιρον νὰ ζητῆ κανεὶς ἀπόδοσιν ὀφειλομένων. Ἄλλ' ἀφοῦ πολλὰ γυμνάσια ἐλλόγως θὰ καταργηθοῦν, δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν κ. Ὑπουργέ, ν' ἀποσπασθοῦν ὀλίγοι περισσεύοντες νεώτεροι φιλόλογοι, ὥστε νὰ γυμνασθοῦν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν Ἀρχείων; Πόσας φιλοδοξίας εἴχομεν κατὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς Ἀκαδημίας! Καὶ σήμερον δὲν ἀπελπίζομεν. Ἡ Ἀκαδημία θὰ ζήσῃ μετὰ τὴν οἰκονομικὴν ὁμως συμφορὰν πρέπει ν' ἀρχίσωμεν ἐξ ἀρχῆς τὸ κύλισμα τοῦ λίθου τοῦ Σιύφου.

Ἄλλ' οὐδὲν ἔργον ταῦτα θρηνεῖσθαι μάτην.

Ἄς ἔλθωμεν εἰς τὰ βραβεῖα. Καὶ πρῶτον ἅς ἐξοφλήσωμεν τὴν ἀπὸ τῆς προ-
 παρελθούσης Κυριακῆς ὀφειλομένην ἀπονομὴν τοῦ βραβείου τῆς Μαντοῦς Μανρο-
 γένου «εἰς ἄτομον ἢ οἰκογένειαν ἔντιμον διακρωομένην διὰ συνεχεῖς μετ' αὐτοθυσίας
 πράξεις ὑπὲρ τοῦ πλησίον ἢ τῆς κοινωνίας». Ἡ Ἀκαδημία δευτέραν ἤδη φορὰν διχά-
 ζει τὸ βραβεῖον εἰς δύο γενναίας Ἑλληνίδας, αἱ ὁποῖαι παρηκολούθησαν ὡς Νοσο-
 κόμοι ἀδελφαὶ τὸν Ἑλληνικὸν Στρατὸν εἰς ἐκστρατείας ἀλησμονήτου δόξης καὶ
 ἀλησμονήτων συμφορῶν, τὰς Λεσποινίδας Σοφίαν Δεληγιώργη καὶ Μίαν Μιχαλα-
 κοπούλου.

Καὶ ἡ μὲν Σοφία Λεωνίδα Δεληγιώργη ἔλαβε μέρος ὡς προϊσταμένη ἀδελφῇ
 εἰς πάσας τὰς ἀπὸ τοῦ 1912 ἐκστρατείας μετὰ παραδειγματικῆς ἀφοσιώσεως καὶ
 αὐτοθυσίας ἀξιοθιανμάστου. Ἀσθενήσασα βαρέως ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐξηκολούθησε καὶ
 πυρέσσουσα νὰ νοσηλεύη τοὺς τραυματίας. Καὶ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Οὐζούμπεη
 ἐξηκολούθησεν ἀτάραχος τὴν νοσηλείαν. Διαταχθεῖσα ὑπὸ τῆς Στρατιᾶς νὰ ἀναχω-
 ρήσῃ διὰ νὰ μὴ αἰχμαλωτισθῆ, ἀπήντησεν ὅτι αὐτὴ δὲν δέχεται νὰ ἀποχωρισθῆ τῶν
 τραυματιῶν. Μετὰ τόσῃ περιφρόνησιν πρὸς τὸν κίνδυνον δικαιοτάται ἀναγνωρίσεις

ἦσαν τὸ χρυσοῦν ἀριστεῖον τῆς ἀνδρείας, ὁ ἀργυροῦς Σταυρὸς τοῦ Σωτήρος καὶ ἐκ μέρους τῶν Συμμάχων ὄχι μόνον τὸ Διασυμμαχικόν, ἀλλὰ καὶ τὸ σπάνιον «τοῦ Διεθνoῦς Κομιτάτου τῶν Ἐρυθρῶν Σταυρῶν» μετάλλιον τῆς Φλῶρες Ναϊτγκέιλ. Εἰς ταύτας προσθέτει σήμερον ἀσμένως τὰς 100 λίρας τοῦ βραβείου ἢ Ἀκαδημία.

Καὶ ἡ Δεσποινὶς Μίνα Μιχαλακοπούλου ἔδειξεν ἐξαίρετον ψυχικὸν θάρρος καὶ καταφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον. Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τοῦ Ἰνλὰρ Κατρατζῆ ἐξηκολούθησε τὴν νοσηλείαν καὶ ὑπὸ τὴν βροχὴν τῶν βλημάτων τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ. Καὶ ἡ Δεσποινὶς Μιχαλακοπούλου ἔλαβε τὸ Διασυμμαχικὸν μετάλλιον καὶ χρυσοῦν ἀριστεῖον ἀνδρείας, λαμβάνει δὲ σήμερον 35 λίρας τοῦ βραβείου τῆς Μαντοῦς.

Τέλος ἔχομεν καθῆκον νὰ ἐξάρωμεν τὴν αὐτοθυσίαν τοῦ ἐκ Καστορίας νεαροῦ ἐργάτου Εὐαγγέλου Γεωργίου Γολοβόδα, ὁ ὁποῖος ἐπνίγη ἐντὸς λίμνης τοῦ Βελγίου βοηθήσας νεαρὰν Βελγίδα νὰ σωθῆ, ἐνῶ αὐτὸς ἀνευρέθη μετὰ μίαν ὥραν νεκρός. Ὡς ἀληθῆς Χριστιανὸς ἔθυσε τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τοῦ πλησίον.

Ἡ Ἀκαδημία ἀπεφάσισεν ἐφέτος ν' ἀπονείμῃ δύο μετάλλια εἰς δύο Ἀμερικανικὰ Σωματεῖα πρακτικῶς εὐεργετήσαντα τὴν Μακεδονίαν. α') Τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ Γεωπονικὴν Σχολὴν, τὴν ὁποίαν ἴδρυσε τὸ 1904 ὁ Ἀμερικανὸς House καὶ διευθύνει σήμερον ὁ υἱὸς του Κάρολος. Αὕτη 28 ἤδη ἔτη παρέχει στοιχειώδη ἀγροτικὴν ἐκπαίδευσιν ἀντὶ μικρῶν διδάκτρων εἰς 80 - 100 παιδιά κατ' ἔτος. Ὁργάνωσε ζωοτεχνικὸν τμῆμα, τυροκομεῖον, κτηνοτροφεῖον, ζωολογικὸν Μουσεῖον κτλ.

Εὐρύτερον ὑπῆρξε τὸ ἔργον τῆς *Near East Relief*. Ἡ ὀργάνωσις αὕτη συνεστήθη κατ' ἀπόφασιν τοῦ Ἀμερικανικοῦ Κογκρέσου τὸ 1919. Μετὰ δὲ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν περιέθαλφεν εἰς Ὀρφανοτροφεῖα καὶ Νοσοκομεῖα 18 χιλιάδας ὀρφανὰ προσφυγόπαιδα, τὰ ὁποῖα ἐκπαιδευθέντα (καθὼς καὶ τὰ θεραπευθέντα ἄρρωστα) ἀποκατεστάθησαν ὡς τεχνῖται. Χάριν τούτων ἐδαπάνησεν 8 ἑκατομμύρια δολλάρια. Μετὰ τὴν περίθαλψιν ἐνὸς ἑκατομμυρίου προσφύγων καὶ γηγενῶν, ἢ ὁποῖα ἐστοίχισε ἄλλα δύο ἑκατομμύρια δολλάρια, ἡ ὀργάνωσις μετονομασθεῖσα Ἀμερικανικὸν Ἴδρυμα τῆς Ἐγγὺς Ανατολῆς (*Near East Foundation*) περιορίσεν τὴν δρασίν εἰς παιδευτικὴν, δαπανῶσα κατ' ἔτος 166 χιλιάδας δολλάρια πρὸς τοῦτο ἴδρυσε τὰς Λέσχας τοῦ ἐργαζομένου Παιδιοῦ, ὅπου λειτουργοῦν πρακτικὰ νυκτερινὰ σχολεῖα, διδάσκοντα, πλὴν τῶν γραμματίων, πρακτικὴν ἐμπορικὴν ἀριθμητικὴν καὶ σχέδια ἐφηρμοσμένης γεωμετρίας. Εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα φοιτῶσιν ἐφέτος 1.054 κορᾶσια καὶ ἀγῶρια. Συντηρεῖ καὶ ἐννέα περιοδεύοντας γεωπόνους. Ἡ Ἀκαδημία ἐνόμισεν καθῆκον νὰ ἐξάρῃ τὴν δρασίν τῶν ὄντως Ἀμερικανικῶν τούτων σχολείων, τιμῶσα τὸν κ. Κάρολον House τοῦ πρώτου, καὶ τὸν κ. Laird Archer τῆς *Near East Foundation*.

Κατὰ τὴν σημερινὴν συνεδρίαν ἀπονέμονται ὡς γνωστὸν κυρίως βραβεῖα τῆς

Τάξεως τῶν Θεικῶν Ἐπιστημῶν, τῶν ὁποίων τὰ πλεῖστα συνέστησεν ὁ ἀείμνηστος Ἐμμανουήλ Μπενάκης. Τὸ περὶ Λουτροπόλεων βραβεῖον τοῦ Θεοδώρου Ἀρεταίου οὐδείς ἐπεζήτησε.

Πρὸς καταπολέμησιν τῆς φυματιώσεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἐτάχθη τὸ 2^{ον} Μπενάκειον βραβεῖον (10.000 δραχ.), ἐργάζονται φιλανθρωπῶς ἀρκετὰ σωματεῖα. Ἄλλ' ἐφέτος ἡ Ἀκαδημία βραβεύει τὸ Ταμεῖον Ἀσφαλίσεως Καπνεργατῶν, καθόσον κατὰ τὴν τελευταίαν τετραετίαν διέθεσε 24.000.000 δραχ. διὰ μόνον τὸν ἀντιφυματικὸν ἀγῶνα. Ἀηλαδὴ πλὴν μακροπροθέσμου δανείου εἰς τὸ ἐν Διονύσῳ Σανατώριον ἀνήγειρεν εἰδικὰ διὰ τοὺς καπνεργάτας περίπτερα εἰς τὸ Κρατικὸν Σανατώριον τοῦ Ἀσβεστοχωρίου, εἰς τὸ ἐν Πηλῶ Σανατώριον τοῦ Στρατηγοπούλου καὶ κλίνας καὶ ἰατρεῖα ἀλλαχῶ, ἀποστέλλει εἰς τὰς ἐξοχὰς τοῦ πατριωτικοῦ Ἰδρύματος 100 κατ' ἔτος παιδία προδιατεθειμένα εἰς τὴν νόσον καὶ τέλος μεριμνᾷ περὶ τῶν ἰαθέντων φυματικῶν, ὥστε τοῦ λοιποῦ νὰ ἐπιδοθοῦν εἰς ἀγροτικὰς ἐργασίας. Ἡ Ἀκαδημία μετὰ τῶν ἐπαίρων τῆς ἀπονέμει 5.000 δραχ.

Τὸ 3^{ον} περὶ βελτιώσεως χημικῶν βιομηχανιῶν ἐν Ἑλλάδι Μπενάκειον βραβεῖον (15.000 δραχ.) ἐπεζήτησε μόνον ὁ κ. Μπουῆλος. Ἄλλ' ὁ κ. Μπουῆλος εἶναι ὁ ἴδιος καὶ κάτοχος τοῦ μοναδικοῦ ἐργαστηρίου κλασματικῆς ἀποστάξεως καὶ καθαρισμοῦ ζυμελαίων καὶ παραγωγῆς αἰθέρων ἐκ τῶν προϊόντων τῆς ἀποστάξεως. Δυστυχῶς ὡς ἀναγράφει ὁ συγγραφεύς, δὲν μετατρέπει εἰς ὀξικὸν αἰθέρα ὅλην τὴν παραγομένην ποσότητα τοῦ ἀμυλικοῦ πνεύματος, ἀλλὰ τὸ ἐξάγει αὐτούσιον ἔξω διὰ τὴν ἔλλειψιν ὀξικοῦ ὀξέος, τὸ ὁποῖον δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ χώρᾳ, ἢ δ' ἔξωθεν εἰσαγωγή αὐτοῦ ἐπιφορτίζεται διὰ δασμοῦ. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο ἂν ὅλην τὴν ποσότητα τῶν πνευμάτων τῶν παραγομένων κατὰ τὴν ἀπόσταξιν τῶν ζυμελαίων ἐξῆγε τὸ ἐργοστάσιον ὑπὸ μορφὴν αἰθέρων. Ἄλλ' ὁ ἐργοστασιάρχης ἐλπίζει ὅτι συντόμως θὰ καταναλίσκη αὐτὰ ἐν τῇ χώρᾳ ὑπὸ μορφὴν ὀξικῶν αἰθέρων ἀποβλέπων εἰς τὴν ἐπεκτεινομένην διάδοσιν αὐτῶν πρὸς παρασκευὴν βερνικίων. Ἐν γένει ἡ βιομηχανία τοῦ κ. Μπούρουλο χρησιμοποιοῦσα πρῶτην ὕλην ἐν τῇ χώρᾳ παραγομένην εἶναι ἀξία πάσης ὑποστηρίξεως, ἢ δὲ μελέτη του πραγματενομένη καὶ τὸ οἰκονομικὸν μέρος τῆς ἐπιχειρήσεως ἀξία τοῦ βραβεῖου.

Τὸ 4^{ον} Μπενάκειον βραβεῖον (15.000 δραχ.) τὸ παρεχόμενον εἰς ἄτομα συντελοῦντα εἰς προαγωγήν τῆς ἡμετέρας γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας ἡ Ἀκαδημία δια νέμει εἰς τοὺς ἐξῆς :

α' 3.000 δραχ. εἰς τὸν δασονόμον Σατίστης Κωνσταντῖνον Πασαλῆν διαπιστώσαντα ὅτι ἡ φύσις τοῦ ἐδάφους τῆς πρώην Ἀνασελίτσης (καὶ νῦν Βοΐου) εἶναι καταλληλοτάτη δι' ὀπωροφόρα δένδρα καὶ ἐπιτυχόντα τὴν μεταφύτευσιν καὶ τὸν ἐμβολιασμόν 60.000 τοιούτων ἐξ ἐκλεκτῶν ποικιλιῶν.

β' 3.000 δραχ. εἰς τὸν δημοδιδάσκαλον Ρουσιτικῶν Ρεθύμνης Εὐάγγελον Ζαμπετάκη, ὁ ὁποῖος ἐκτὸς δημοσιευμάτων ὠργάνωσεν ὑποδειγματικὰς καλλιέργιας, διανομὴν βελτιωμένων σπόρων καὶ προσέτι διέδωκεν ἐκλεκτὰ γένη ὀρνιθεῶν.

γ' 3.000 δραχ. εἰς τὸν ὑπάλληλον Γεωργικῆς Ὑπηρεσίας Χαλκίδος Διονύσιον Πεταλᾶν, συντελέσαντα εἰς τὴν σύστασιν τῆς ἐνώσεως συνεταιρισμῶν τῆς Εὐβοίας, τὴν ἴδρυσιν 9 κτηνοτροφικῶν Συλλόγων, 4 ταμείων ἐλαίας, εἰσαγωγὴν βελτιωμένων κυψελῶν καὶ τέλος τὴν διάδοσιν τοῦ φαρμακευτικοῦ φνιτοῦ κρότονος.

δ' 1.000 δραχ. εἰς τὸν Ἐπιθεωρητὴν τῶν Δημοτικῶν Σχολείων Μαγνησίας Ν. Λέπον ἰδρυσάτα εἰς τὸν Ἄνω Βόλον πρότυπον μελισσοκομικὸν σταθμὸν.

Ἐπαινεῖ δὲ τὸν τμηματάρχην κ. Σ. Καλογερέαν διὰ τὴν ἐφαρμοσθεῖσαν ἀποστείρωσιν τῶν ἐξαγομένων σύκων καὶ τὸν δημοσιογράφον κ. Μ. Ροδᾶν διὰ τὰς περὶ τῆς ζωῆς τῶν ἀγροτῶν παρατηρήσεις.

Τὸ 5^{ον} Μπενάκειον βραβεῖον (15.000 δραχ.) εἰς Συλλόγους καὶ ἄλλα ἰδρύματα παραθαρῶντα τὴν βελτίωσιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας ἢ Ἀκαδημία ἀπορέμει κατὰ τὰ $\frac{2}{3}$ (10.000 δραχ.) εἰς τὸν «Ὁμίλον Προοδευτικῶν Γεωργῶν Γιδᾶ» ἀναλαμβάντα διὰ τοῦ καταστατικοῦ τῶν τὴν ὑποχρέωσιν ἐφαρμογῆς προηγμένων μεθόδων, ἰδίως σιτοπαραγωγῆς. Πράγματι δ' ἐφήρμοσε τὴν βαθεῖαν ἄροσιν, τὴν ἐπιλογὴν τῶν σπόρων, τὰ βοτανίσματα τῶν σιταγρῶν κτλ. Πρὸς τούτοις εἰσήγαγε τὴν καλλιέργειαν τοῦ βαμβακίου καὶ ἐξετέλεσε μικρὰ ἀποστραγγιστικὰ ἔργα οὕτως ὥστε τὸ Σωματεῖον συντελεῖ σπουδαίως εἰς τὰς προσπάθειάς τοῦ Κράτους.

Ἀλλὰ τὸ 6^{ον} καὶ διπλάσιον (30.000 δραχ.) Μπενάκειον βραβεῖον εἰς τὴν καλύτεραν περὶ τῶν μεταλλοφόρων κοιτασμάτων τῆς Μακεδονίας μελέτην—θέματος τόσο διαφέροντος τὴν γεωλογίαν καὶ τὴν ἐθνικὴν οἰκονομίαν—δυστυχῶς οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων ἐπεζήτησε.

Τὸ 7^{ον} Μπενάκειον βραβεῖον (20.000 δραχ.) εἰς τὴν καλύτεραν μελέτην περὶ τῆς ἐν Ἠπείρῳ καὶ Θεσσαλίᾳ ἐξαπλώσεως τῶν δασικῶν εἰδῶν διεξεδίκησαν δύο πραγματεῖαι καὶ αὐταὶ οὐχὶ πλήρεις, τὰς ὁποίας ἡ Ἀκαδημία ἐπαινεῖ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον, ἐὰν τυπωθῶν νὰ συμπληρωθῶν εἰς τὰ ὑποδεικνύμενα σημεῖα. Πρὸς ἐνθάρρυνσιν δὲ παρέχει εἰς τὴν μίαν, τὴν φέρουσαν τὸ ψευδώνυμον, «Λιλαῖος» 5.000 δραχ.

Τὸ 8^{ον} Μπενάκειον βραβεῖον (50.000 δραχ.) εἰς Αἴμμον ἢ Σωματεῖον ἐκτελέσαν κατὰ τὸ 1931-32 ἔργα πρὸς ἀναδάσωσιν ἢ Ἀκαδημία λυπεῖται ὅτι εἰς οὐδένα αἰτητὴν δύναται ν' ἀπονείμῃ. Ἐπαινεῖ μόνον α') τὴν Ἱερὰν Κοινότητα τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω διὰ τὴν ἀπὸ μακροῦ ἐφαρμοζομένην πρωτότυπον ἐκμετάλλευσιν τῶν πρεμνοφυῶν δασῶν τῆς χερσονήσου καὶ β') τὸ Δασαρχεῖον Νασύσης καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Βερμίου Κοινότητα Σέλι διὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς βοσκῆς 7.000 αἰγῶν.

Ἐκ τοῦ 9^{ου} μεγάλου Μπενάκειου βραβεῖου (50.000 δραχ.) ἡ Ἀκαδημία ἀπο-

νέμει τὸ ἥμισυ εἰς τὸν ἐν Σερβίῳ Σύλλογον Κυριῶν καὶ Δεσποινίδων ἢ «Ἀναγέννησις». Διότι τοῦτο ἐξεπλήρωσε κατὰ λαμπρὸν τρόπον τὸν σκοπὸν τὸν ὁποῖον ἐπιδιώκει, ἐφύτευσε δένδρα πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς σηροτροφίας, ἴδρυσε λουτρά καὶ συσσίτια καὶ ταπητουργεῖα, ἐγκατέστησεν Ὀρφανοτροφεῖον καὶ ἐν γένει συνεκέντρωσε τὴν προοδευτικὴν καὶ ἠθοπλαστικὴν τῆς κωμοπόλεως ἐργασίαν.

Ἐκ τῶν τριῶν Μπενάκειων βραβείων εἰς ἐρευνητάς «ὄσοι ἐντὸς τοῦ 1932 προήγαγον τὴν γνῶσιν τῆς φύσεως τῆς Ἑλλάδος» ἡ Ἀκαδημία ἀπονέμει δύο μόνον (5.000 δραχ. ἕκαστον) α') εἰς τὸν μετεωρολόγον κ. Α. Λιβαθηνὸν δημοσιεύσαντα δύο ἀξιολόγους κλιματολογικὰς μελέτας καὶ β') εἰς τὸν κ. Ζαγανάρην διὰ τὴν συστηματικὴν ἐργασίαν του περὶ τῆς χλωρίδος τῆς Μάνης.

Ἐκ τοῦ «πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐλονοσίας» 11^{ον} Μπενάκειον βραβείου ἡ Ἀκαδημία παρέχει 10.000 δραχ. εἰς τὸν δῆμον Γιαντισῶν διὰ τὰ ἐκτελεσθέντα ἀξιόλογα ἐξυγίαντικὰ ἔργα ἧτοι παροχέτευσιν ἀυλακίων, διάνοιξιν νέων ὀχετῶν, διασωλήνωση, ἐξ ὧν παρετηρήθη σημαντικὴ ἐλάττωσις τῆς νόσου.

Τὸ 12^{ον} Μπενάκειον βραβεῖον «εἰς τὸ Ἐπιστημονικὸν Σωματεῖον τὸ συντελοῦν εἰς τὴν πρόοδον καὶ διάδοσιν τῆς Ἐπιστήμης ἐν Ἑλλάδι» ἡ Ἀκαδημία κατανέμει ὡς ἐξῆς :

α') 10.000 δραχ. εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Μαθηματικὴν Ἐταιρείαν, ἣν ἴδρυσε μετ' ἄλλων εἰδικῶν ὁ ἀείμνηστος Ρεμουῆνδος τὸ 1918 ἰδίως διὰ τὸ ἔκτοτε κανονικῶς ἐκδιδόμενον σπουδαῖον «Δελτίον» αὐτῆς.

καὶ β') 10.000 δραχ. εἰς τὸ Θρακικὸν Κέντρον, ὅπερ ἴδρυσε πολλοὺς μορφωτικούς Συλλόγους εἰς τὴν Δυτικὴν Θράκην καὶ ἐκδίδει τὸ ἀξιόλογον ἰδίως διὰ τὴν Διογραφίαν περιοδικὸν «Θρακικά».

Ἰσαξίαν θεωρεῖ ἡ Ἀκαδημία τὴν δρᾶσιν τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὰς τεχνικὰς ἐφαρμογὰς καὶ τὴν μελέτην τῶν οἰκονομικῶν προβλημάτων τῆς χώρας. Ἄλλ' εὐτυχῶς τὸ σωματεῖον τοῦτο δὲν ἔχει ἀνάγκην χρημάτων. Τέλος ἐπαινοῦμεν τὴν Ἑλληνικὴν Ἀστρονομικὴν Ἐταιρείαν τῆς Κερκύρας.

Τὸ 13^{ον} Μπενάκειον βραβεῖον εἰς τὸν ἐκτρέφοντα πρόβατα τοῦ γένους *Merinos* οὐδεὶς ἐπεζήτησεν.

Τὸ 15^{ον} Μπενάκειον βραβεῖον (10 χιλ. Δραχ.) περὶ παρασκευῆς αἰθερίων ἐλαίων ἐξ αὐτοφῶν ἐν Ἑλλάδι φυτῶν ἐπεζήτησε μίᾳ μόνον, ἀλλ' ἀξιόλογος τῷ ὄντι πραγματεία, φέρουσα τὴν λέξιν *laboremus*. Ὁ συγγραφεὺς πραγματευόμενος περὶ ἐκάστου μυρελαιοφόρου φυτοῦ καὶ τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου τούτου, ἐπιτάσσει ἐρευνᾶν περὶ τῆς ἐνταῦθα καλλιέργειας καὶ πολλὰκις τὰ πορίσματα ἰδικῶν του δοκιμαστικῶν ἀποστάξεων. Ἐν τέλει συνάγει χρήσιμα διδάγματα περὶ τῶν δεόντων γενέσθαι, ὅθεν ἡ Ἀκαδημία βραβεύει τὸν συγγραφεῖα.

Τὸ περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ρητινοπαραγωγῆς βραβεῖον τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς

(10 χιλ. Δρχ.) επεζήτησε μία αλλά συντομωτάτη (15 σελίδες) και εξερχομένη τοῦ θέματος ἐπομένως μὴ βραβεύσιμος διατριβή.

Τὸ περὶ καλλιεργίας τῆς ὀρυζῆς βραβεῖον (10 χιλ. Δρχ.) τῆς Κυρίας Βενιζέλου επεζήτησαν διὰ συντόμων μελετῶν καὶ συναποστελλομένων φωτογραφιῶν δύο καλλιεργηταί. α.) Ὁ κ. Θ. Τσερπές, ὑποδεικνύων ἀξιολόγους πρακτικὰς παρατηρήσεις περὶ τῆς παρασκευῆς τοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ κανονισμοῦ τῶν νερῶν, τῶν κατακλυζόντων τοὺς ὀρυζῶνας καὶ τῆς ἀποστραγγίσεως αὐτῶν καὶ β.) ὁ κ. Κ. Νεῦρος Χημικὸς γεωπόνος διαιρῶν τὴν πραγματείαν του εἰς δύο μέρη, ἐξ ὧν τὸ δεύτερον, τὸ πληρέστερον, πραγματεύεται περὶ τῶν καλύτερων ποικιλιῶν ὀρυζῆς περὶ ἀμειψισποριῶν καὶ ἰδίως περὶ χρήσεως λιπασμάτων. Τὰ ἀποτελέσματα τούτων εἰς τὴν Μεσσηνίην ἦσαν λαμπρά, ἀναβιβάσαντα τὰς 60-80 κατὰ στρέμμα ὀκάδας εἰς 300 καὶ τετραπλασιάσαντα τὸ κέρδος. Τὸ παρήγορον συμπέρασμα εἶναι ὅτι διὰ τῆς βελτιώσεως τῶν μεθόδων ἢ χώρα δύναται νὰ γίνῃ αὐτάρκης εἰς ὄρυζαν, οἰκονομοῦσα 200 ἑκατομμύρια Δρχ. κατ' ἔτος. Ἡ Ἀκαδημία βραβεύει τὸν κ. Νεῦρον δι' 7 χιλ. Δρχ. καὶ ἐνθαρρύνει τὸν κ. Τσερπὲν διὰ 3.000 δρχ.

17^{ον} Καὶ τὸ β' Βραβεῖον τῆς Κυρίας Βενιζέλου τὸ περὶ τοῦ δασικοῦ ἐμπορίου επεζήτησεν ἀξιόλογος πραγματεία τοῦ «Παρασέως», περιέχουσα συστηματικὴν ἱστορικὴν ἀνάλυσιν καὶ πληθὺς πληροφοριῶν. Ὅθεν ἡ Ἀκαδημία, συνιστῶσα τὴν δώρθωσιν ὠρισμένων ἐλλείψεων, ἀπονέμει εἰς αὐτὴν ὅλον τὸ βραβεῖον 20 χιλ. Δρχ.

Τῶν δύο ἄλλων Τάξεων τῆς Ἀκαδημίας ληξιπρόθεσμον εἶναι τῆς μὲν Β' μόνον τὸ ἀπὸ πολλοῦ προκηρυσσόμενον μέγα βραβεῖον (50 χιλ. Δρχ.) τοῦ κ. καὶ τῆς Κυρίας Ἀριστόφρονος, πρὸς σύνταξιν Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς. Δυστυχῶς ἐνῶ ἐξητεῖτο ἔργον δακτυλογραφημένον, τὸ ὑποβληθὲν εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὸ 1931. Ἐπειτα τοῦτο περιλαμβάνει κυρίως τοὺς τύπους τῆς Ἀρχαίας (καὶ αὐτὴν τὴν προσωπικὴν ἀντωνυμίαν οὗ, οἷ, εἶ) ἐνῶ οἱ ἀγωνοθέται ἠθέλησαν γραμματικὴν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, τῆς δυστυχημένης ταύτης γλώσσης, ἢ ὅποια κλυδωνίζεται ἀκόμη παρὰ τὴν Χάρυβδιν τοῦ ἀτικισμοῦ καὶ τὴν Σκύλλαν τῆς τεχνητῆς δημοτικῆς τῶν Σχολικῶν βιβλίων.

Τῆς Γ' Τάξεως ληξιπρόθεσμα εἶναι τρία βραβεῖα, ἐξ ὧν τὸ τῆς Ἑθνικῆς Τραπέζης περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν Σιδηροδρόμων ἐν Ἑλλάδι δὲν ἔτυχεν ἀπαντήσεως.

Τὸ ἐκ 10.000 δρχ. βραβεῖον τῆς Κυρίας Βενιζέλου εἰς τὴν καλύτεραν περὶ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ψύχους μελέτην επεζήτησαν δύο πραγματεῖαι. Μία σύντομος ἀναφερομένη ἰδίως εἰς τὴν Αὐστρίαν, καὶ ἄλλη φέρουσα τὸ ῥητόν: «Ὅνκ ἀεὶ θέρος ἐσσεῖται, ποιεῖσθε καλιάς:» ἐρευνῶσα ποῦ δύναται νὰ εφαρμοσθῇ πρὸς αὔξησιν τῆς παραγωγῆς καὶ ἐλάττωσιν τοῦ τιμαριθμοῦ τῆς ζωῆς ἢ βιομηχανία τοῦ ψύχους. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἀξιόλογον καὶ διὰ τοὺς στατιστικοὺς πίνακας καὶ διὰ τὴν

πεντάγλωσσον βιβλιογραφίαν, κυρίως δὲ διὰ τὰς πρακτικὰς γνώσεις καὶ τὴν εὐθυκρισίαν τοῦ συγγραφέως, διὸ βραβεύει τοῦτον ἡ Ἀκαδημία.

Τὸ περὶ Ἑλληνικῆς Ἀλιευτικῆς Ναυτιλίας βραβεῖον τῆς Κυρίας Ἀθηναῆς Σταθάτου (18.500) Δρχ. προσεῖλκεσε τρεῖς μελέτας. Τοῦτων ἡ φέρουσα τὸν Εὐριπίδειον στίχον «Θάλασσα παντ' ἀνθρώπων κλύζει κακὰ» γνωρίζει ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὸ θέμα καὶ προτείνει ἀρετὰ πρακτικὰ μέτρα. Εἰς ὅλους ὅμως τοὺς ὅρους τῆς προκηρύξεως ἀποκρίνεται ἀξιόλογον ὑπόμνημα φέρον ὡς ῥητὸν «οὐκ ἐπ' ἄρτω μόνον ζήσεται ὁ Ἕλληρ». Ὁ γράφας εἶναι γνώστης καὶ τῶν ἐντὸς καὶ τῶν ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος ἀλιευτικῶν μεθόδων, παρέχει πλείστας καὶ χρησιμωτάτας εἰδήσεις περὶ τῶν ἐδῶ παρατηρουμένων ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων καὶ ἀντιλαμβάνεται ὅτι ταῦτα δέονται οὐχὶ ἐνὸς φαρμάκου, ἀλλὰ πολλῶν. Ἡ Ἀκαδημία βραβεύει ἀδιστακτως τὸν συγγραφέα τοῦτον διὰ 15.500 Δρχ. ἐπαινοῦσα δὲ καὶ τὸν προηγούμενον τοῦ παρέχει 3.000 Δρχ.

**Νέα προκηρυσσόμενα καὶ ἐπαναλαμβανόμενα βραβεῖα
τῆς Τάξεως τῶν Θετικῶν Ἐπιστημῶν διὰ τὸ ἔτος 1933.**

1^{ον} **Βραβεῖον** εἰς μνήμην **Στεφάνου Μαυρογένους**, ἀπονεμηθησόμενον τὴν πρώτην Κυριακὴν τοῦ Ἀπριλίου 1934 λιρῶν Ἀγγλίας 135 (πληρωτέων εἰς Δρχ. κατὰ τὴν τότε τρέχουσαν τιμὴν τῆς Λίρας) πρὸς βράβεισιν εἴτε τοῦ ἀρίστου τῶν ἐκδοθέντων κατὰ τὸ 1933 ἐπιστημονικῶν ἢ λογοτεχνικῶν ἔργων, εἴτε ἐξόχου ἐφευρέσεως. Τὸ βραβεῖον ἀπονέμεται εἰς Ἕλληνα τὴν φυλὴν συγγραφέα ἢ ἐφευρέτην. Αἰτήσεις μετὰ τριῶν ἀντιτύπων τοῦ ὑποβαλλομένου συγγραμματος, δακτυλογραφημένου περὶ τῆς ἐφευρέσεως ὑπομνήματος δεκταὶ εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Ἀκαδημίας, μέχρι τῆς 31^{ης} Ἰανουαρίου 1934. (Ἡ Ἀκαδημία δύναται καὶ ἄνευ αἰτήσεως νὰ ἀπονέμῃ τὰ βραβεῖα).

2^{ον} **Βραβεῖον 10 χιλ. Δρχ.** **Ἐμμ. Μπενάκη**, διδόμενον ἢ διανεμόμενον εἰς ἱερεῖς ἢ διδασκάλους, ἰατροὺς, γεωπόνους κτηματίας, γεωργοτεχνίτας, καὶ ἄλλα ἄτομα, τὰ ὅποια εἴτε διὰ τοῦ ἰδίου ἐμπράκτου παραδείγματος, εἴτε διὰ γεωργικῆς προπαγάνδας συντελοῦν εἰς επέκτασιν, βελτίωσιν καὶ ἐν γένει προαγωγὴν τῆς ἐν Ἑλλάδι γεωργίας (ἰδίως δι' ἐμβολιασμῶν ἀγρίων ὄπωροφόρων δένδρων κτλ.) κτηνοτροφίας καὶ γεωργικῆς βιομηχανίας. Προτάσεις καὶ αἰτήσεις δεκταὶ μέχρι 1^{ης} Ὀκτωβρίου 1933. Ἀπονομὴ βραβεῖου κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1933.

3^{ον} **Ἐν ἡ πλείονα βραβεῖα 40 χιλ. Δρχ. ἐν ὄλῳ Ἐμμ. Μπενάκη**, εἰς τὸν Δῆμον ἢ τὴν Κοινότητα ἢ τὸ Σωματεῖον, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐτῶν 1932-1933 ἤθελεν ἐκτελέσει τὰ περισσότερα καὶ σπουδαιότερα ἐν Ἑλλάδι ἔργα,

δι' εἰσφορῶν χρημάτων ἢ καὶ προσωπικῆς ἐργασίας πρὸς ἀναδάσωσιν ἢ καὶ χρησιμοποίησιν τῶν ὀμβρίων ὑδάτων ἐπὶ τῶν ὄρεων, τῶν λόφων καὶ τῶν χειμάρρων κατὰ τὸ σύστημα τῶν τάφρων ἢ ἢθελε συντελέσει δι' ὀργανώσεως καὶ ἐφαρμογῆς τῆς σκοπιμωτέρας ἐκμεταλλεύσεως τῶν δασῶν καὶ τῆς μειώσεως τῆς καταστροφῆς αὐτῶν ἐκ τῆς συλλογῆς καυσοξύλων καὶ τῆς ἀσκήσεως βοσκῆς. Αἰτήσεις ἢ προτάσεις εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Ἀκαδημίας δεκταὶ μέχρι 1ης Ὀκτωβρίου 1933. Ἀπονομὴ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον 1933.

4^{ον} Βραβεῖον 30 χιλ. δραχ. κυρίας Βενιζέλου, εἰς τὴν καλυτέραν μελέτην περὶ χρησιμοποίησεως ὡς κινητηρίου δυνάμεως, κατὰ τρόπον οἰκονομικόν, οἰνοπνεύματος ἢ ἄλλης ἐγχωρίου ὕλης ὑγρᾶς. Αἱ πραγματεῖαι πρέπει νὰ στηρίζονται ἐπὶ πειραματικῶν ἀποτελεσμάτων ἀρμοδίως ἐξελεγχθησομένων ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Πραγματεῖαι δεκταὶ μέχρι 1ης Ὀκτωβρίου 1933. Ἀπονομὴ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον 1933.

5^{ον} Ἐν βραβεῖον 5 χιλ. δραχ. Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, εἰς τοὺς παρατηρητὰς ἢ ἐρευνητὰς, οἵτινες διὰ συστηματικῶν παρατηρήσεων ἢ πειραμάτων ἢ ἄλλων ἐρευνῶν, γενομένων ἐντὸς τοῦ 1933, προάγουσι τὰς γνώσεις περὶ τῆς φύσεως τῆς χώρας. Προτάσεις ἀρμοδίων ἀρχῶν ἢ αἰτήσεις τῶν ἐρευνητῶν δεκταὶ εἰς τὰ Γραφεῖα τῆς Ἀκαδημίας μέχρι 1ης Ὀκτωβρίου 1933. Ἀπονομὴ βραβείου κατὰ Δεκέμβρ. 1933.

6^{ον} Βραβεῖον 10 χιλ. δραχ. Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, εἰς τὸν ἐκτιρέφοντα ἱκανὸν ἀριθμὸν προβάτων τοῦ γένους *Merinos* ἢ ἄλλων ἐκλεκτῶν ἐριοπαραγωγῶν ποικιλιῶν. Αἰτήσεις δεκταὶ μέχρι 1ης Ὀκτωβρίου 1933. Ἀπονομὴ κατὰ Δεκέμβριον 1933.

7^{ον} Βραβεῖον 10 χιλ. δραχ. τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, εἰς τὴν καλυτέραν μελέτην περὶ τῆς ἔητινοπαραγωγῆς ἐν Ἑλλάδι, τῆς βελτιώσεως τῆς ποιότητος καὶ αὐξήσεως τῆς συγκομιδῆς αὐτῆς ἄνευ βλάβης τῶν ἔητινοφόρων δένδρων. Μελέται δεκταὶ μέχρι 1ης Ὀκτωβρίου 1933. Ἀπονομὴ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον 1933.

8^{ον} Βραβεῖον 9 χιλ. δραχ. Θ. Ἀρεταίου, εἰς τὸν Δῆμον ἢ Κοινότητα Λουτροπόλεως, ἣτις θὰ παρουσιάσῃ μέχρι τοῦ Ὀκτωβρίου 1933 τὰς καλυτέρας ἐγκαταστάσεις πρὸς θεραπείαν τῶν λουομένων καὶ θὰ ἐκτελέσῃ ἐξυγιαντικὰ ἔργα εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Λουτροπόλεως. Αἰτήσεις ἢ προτάσεις ἀρμοδίων ἀρχῶν μέχρι 1ης Ὀκτωβρίου 1933. Ἀπονομὴ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον 1933.

9^{ον} Δύο ἑπαθλα ἐξ 6.600 δραχ. ἕκαστον τοῦ Ἀυτονόμου Σταφιδικοῦ Ὄργανισμοῦ, α') εἰς τὴν καλυτέραν μελέτην περὶ τοῦ τρόπου τῆς εἰσαγωγῆς τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος εἰς τὴν διατροφήν τῶν Ἑλλήνων καὶ περὶ τῆς καταλληλοτέρας ὀργανώσεως πρὸς διάδοσιν τῆς καταναλώσεώς της καὶ β') εἰς τὴν καλυτέραν μελέτην περὶ τῆς θρεπτικῆς ἀξίας τῆς Κορινθιακῆς σταφίδος ἐν συγκρίσει

πρὸς ἄλλα παρόμοια τρόφιμα. Μελέται δι' ἑκάτερον τούτων μετὰ τῶν σχετικῶν πειραμάτων ἐφαρμογῆς καὶ στατιστικῶν πινάκων ἐπιτυχίας, δεκταὶ εἰς τρία δακτυλογραφημένα ἀντίτυπα μέχρι τῆς 31^{ης} Ὀκτωβρίου 1933. Ἀπονομὴ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον 1933.

Βραβεῖα τῆς Τάξεως Γραμμάτων καὶ Καλῶν Τεχνῶν

Τὰ βραβεῖα τῆς Τάξεως τῶν Γραμμάτων προκηρύσσονται τὴν 25^{ην} Μαρτίου. Ἀλλ' ὁ φιλόπατρις Ὑδραῖος κ. Χάρης Κριεζῆς, ἐπιθυμῶν «να διευκρινηθῇ ὁ ἐποικισμὸς τῆς Ὑδρας» μᾶς ἐχορήγησεν 8 χιλ. Δρχ. Ἡ Ἀκαδημία δρίζει τὴν (μέχρι τοῦ 1821) μονογραφίαν ταύτην οὐχὶ μακροτέραν τῶν 100 συνήθων ἐτύπων σελίδων καὶ προθεσμίαν ὑποβολῆς τὴν 30 Σεπτεμβρίου 1933, ἢ ὅποια, ἂν μὴ ὑποβληθοῦν ἔργα, θὰ παραταθῇ μέχρι 30 Σεπτεμβρίου 1934.

Νέα προκηρυσσόμενα καὶ ἐπαναλαμβανόμενα βραβεῖα τῆς Τάξεως τῶν Ἡθικῶν καὶ Πολιτικῶν Ἐπιστημῶν διὰ τὸ ἔτος 1933

1^{ον} Βραβεῖον 10 χιλ. δρχ. τῆς Κυρίας Ἑλ. Βενιζέλου, περὶ τοῦ ἐὰν συμφέρη ἢ εἰσαγωγὴ μονοπωλίου τοῦ καπνοῦ ἐν Ἑλλάδι καὶ τῆς μορφῆς ἣν πρέπει τοῦτο νὰ ἔχη.

2^{ον} Βραβεῖον 9 χιλ. δρχ. Ἀθηνᾶς Σταθάτου, περὶ τῆς σπογγαλιείας παρ' ἡμῶν καὶ τῶν ἐπενεκτέων εἰς αὐτὴν βελτιώσεων.

3^{ον} Βραβεῖον 20 χιλ. δρχ. Ἐθνικῆς Τραπέζης, περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν Σιδηροδρόμων ἐν Ἑλλάδι.

Μελέται δεκταὶ διὰ πάντα τὰ ἀνωτέρω εἰς τρία δακτυλογραφημένα ἀντίγραφα μέχρι τῆς 31^{ης} Ὀκτωβρίου 1933. Ἀπονομὴ βραβείου κατὰ Δεκέμβριον 1933.